TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 523

DİVANÜ LÛGAT-İT-TÜRK TERCÜMESİ

III

Çeviren
BESİM ATALAY

دکتر جواد هیئت

خیابان فلسطین شمالی شماره ۱۵۱
طبقه اول تلفن ۶۶۶۳۶۶

ESİRGEYEN, KORUYAN TANRININ ADIYLE

BAŞ TARAFINDA HARFİ İLLET BULUNAN, MİSAL OLAN İSİMLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

يَبْ yap : Değirmi olan herhangi bir şey. "يَبْ يَرْماقْ يُوقْ yap yarmak yok = yanımda değirmi para yok", (sağ para yok).

يَبْ yap : Yapağı. "يُونْكْ يَبْ yunğ yap = yün yapağı".

يِبْ yıp : İp.

يِبْ yıp : Kendisiyle at bağlanan uzunca örk. İp'e de " يِبْ yıp" denir.

يَتْ yat : Bir türlü Kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü.

يَرْ yar : Salya. "اَنِكْ يَرِي اَقْتِي anınğ yarı aktı = onun ağzının salyası aktı".

يِرْ yır : Ir. (Musikide ırlama). "اُلْ يِرْ يِرْلادِي ol yır yırladı = o, bir ır, şarkı söyledi".

Çok kere bu kelime gazel yerinde kullanılır.

ار ır : Yukarıdaki kelimenin ی siال le çevrilmiştir; aynı anlamdadır.

یَشْ yaş : Yaş; zarzavat. "یَشْ اُتْ yaş ot = taze ot". Bu kelime "یُشْ yuş" kelimesiyle birlikte "یَشْ یُشْ yaş yuş" şeklinde dahi söylenir, "yaş maş" demektir.

یُشْ yuş : Sıkışma. Oğuzca. "بُذُونْ یُشْ بُلْدِی budhun yuş boldı = halk sıkıştı" [+].

یِشْ yış : Yokuş. "اَرْتْ یِشْ art yış = iniş,yokuş". "اِیْنْ én = iniş", "اَرْتْ art = sarp yer".

یُقْ yok : Çanak bulaşığı. Bu kelime "یَقْ yak" kelimesiyle birlikte "یُقْ یَقْ yok yak" şeklinde dahi kullanılır.

یُقْ yok : "یُقْ یِیرْ yok yer = yokuş yer".

یُكْ yük : Yük. "بِرْ یُكْ بُغْدَایْ bir yük bugday = bir yük buğday". Katır yüküne ve başka yüke de böyle denir.

یُلْ yul : Pınar, su kaynağı. "چُقْرَامَا یُلْ çokrama yul = fışkıran kaynak" [++].

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda یُشْ kelimesinin ilk harfi üzerinde ötre, altında esre vardır. Bize kalırsa "یُشْ yuş" olacaktır; çünkü dikkat edilecek olursa ötre harekesi daha önce yazılmışa benziyor. ی nin altında bulunan esre harekesi ise sonradan yapılan bozuk bir düzeltmeye benziyor. Bundan başka bu kelimeden evvel "yaş" anlamına gelen یَشْ ve yine bu kelimeden sonra "yokuş" anlamına gelen یِشْ kelimeleri bulunduğuna göre bunun "یُشْ yuş" olması kuvvetli ihtimal dahilindedir. Düşünüle! B. A.

[++] Batı Anadoluda, Murat Dağında "Çokrağan" adında bir su vardır. B. A.

یِلْ yıl : Yıl, sene. Bundan alınarak "بِرْ یِلْ كَچْتِی bir yıl keçti = bir yıl geçti" denir.

یَمْ yam : Çörçöp, pislik, çapak. "كُوزْكَا یَمْ تُشْتِی közge yam tüşti = göze çöp düştü".

یَمْ yem : Baharat. "اُوتْ یَمْ ot yem = karabiber, kimyon gibi tohum ve baharat". "یَمْ yem" kelimesi yalnız kullanılmaz, "اُوتْ ot" ile birlikte söylenir.

یِنْ yin : Hayvan pisliği, davar tersi. "قُویْ یِنِی koy yini = koyun tersi".

یِنْ yin : İn. "اَرْسْلَانْ یِنِی arslan yini = arslan ini". Tilkinin ve yırtıcı hayvanların sığındığı yerlere de "یِنْ yin" denir. Şu savda dahi gelmiştir: "تِلْكُو اُوزْ یِنِكَا اُورْسَا اُذْوُزْ بُلُورْ tilkü öz yinige ürse udhuz bolur = tilki kendi inine karşı ürerse uyuz olur". Bu sav, ayrılamadığı kabilesini yeren kimse için söylenir. Şu parçada dahi gelmiştir :

قَشْ قَرْتْ قَمُغْ تِرِلْدِی اَرْزِلِكْ [+] تَشِیْ تِیرِلْدِی
اَكُوْ اَلِبْ تِرِلْدِی یِنْقَایَنَا كَكْسُوزْ

[+] Bu kelime yazma ve basma nüshalarda "اَرْزِلِكْ erlik" şeklinde ise de yanlıştır; "اَرْكَكْ erkek" olmalıdır. Bizi bu düzeltmeye götüren iki şey vardır: Birincisi, sözün gelişi.. İkincisi de, yazma nüshada bu kelimenin üzerinde bir kazıntı görülmekte olmasıdır. Önceden kelime اَرْكَكْ şeklinde yazılmış iken sonradan bir düzeltme görerek اَرْزِلِكْ şekline konulmuş olmalıdır. B. A.

Kuş kurt kamuğ tirildi

Erkek tışı terildi

Ögür alıp tarıldı

Yınka yana kirgüsüz

"Kurt, kuş bütün dirildi, erkek dişi derlendi, öğür alıp dağıldılar. Artık ine girmiyecek".

(Baharı anlatarak diyor ki: Kurt, kuş, öldükten ve baharın soluğunu emdikten sonra dirildi; erkek, dişi toplandı. Bölük bölük olup dağıldı. İkinci defa ine girmiyecektir).

Yukarıdan beri söylenen bütün bu kelimeleri yazıda menkus ayrımına yamamak ve söyleyişte yumşatmak olabilirse de, doğru olanı budur [+].

+

+ +

ORTASI SÂKİN OLAN فَعْل، فُعْل، فِعْل AYRIMI

يَرْبْ yarp: "يَرْبْ نَانْكْ yarp neng = sağlam nesne".

يَرْبْ yarp: İnsan sevindiği zaman yüzüne gelen parlaklık, yalabıklık. "أَنِكْ يَرْبِي يَزِلْدِي anıng yarpı yazıldı = sevindiği için onun yüzünün damarları çekildi, yalabıdı, güzelleşti".

[+] Kaşgarlı burada يت ، يب ، ير ، يل ، ين gibi kelimelerin يات ، ياب ، يار ، ييل ، يين imlâsında dahi yazılcağını söylemek istiyor. B. A.

يُرْتْ yurt: Yurt; eski izerler, ören.

يَلْتْ yalt: "يَلْتْ قَيَا yalt kaya = yalçın kaya, sert kaya". Sert olan her şeye de böyle denir.

يُرْجْ yurç: Karının küçük erkek kardeşi, küçük kayın. Kocanın küçük kardeşiyle karının küçük kardeşi ayırd edilir. Kocanın küçük kardeşine "إِنِي ini" denir. Yaşça büyük olursa "إِجِي içi" denir. Kocanın kendinden küçük olan kız kardeşine "سِنْكِلْ singil", kocanın kendinden büyük olan kız kardeşine " أَكَا eke", karının kendinden küçük olan kız kardeşine " بَلْدِزْ baldız", karının kendinden büyük olan kız kardeşine " أَكَا eke" denir.

يُنْدْ yund: At. Bu, cins ismidir. Bir ve birçok ata söylenir; deve kelimesi gibi. " يُنْدْ اَتِي يِبَارْ yund eti yıpar = at eti misk gibi kokar", (at eti pişirildikten sonra soğumağa bırakılır, o zaman etten güzel bir koku çıkar).

يُنْدْ yund: Türklerin on ikili yıllarından birinin adı; buna " يُنْدْ يِلِي yund yılı" derler.

Bu ayrım hurufu zelâka ile (ب ، م ، و ، ر ، ل ، ن harfleri ile) bağlıdır; bunun için bu çeşitten isim az gelmiştir.

+

+ +

فَعَل، فَعِل، فَعُل AYRIMI

يُذُت yudhut: "يُذُت نانك yudhut neng = hayırsız nesne, kendisinde hayır bulunmıyan şey". Bir adama söğüldüğü zaman "يُذُت yudhut" denir.

يَشُت yaşut: "يَشُت نانك yaşut neng = gizli nesne". Kendisinden sonra "بكُت beküt" kelimesi getirilerek ikisi birlikte "يَشُت بكُت yaşut beküt" denir.

يِكِت yigit: Herşeyin genci, yiğit.

يَمَت yemet: "Evet" anlamına bir kelimedir. ى harfi الف'e çevrilerek "اَمَت emet" dahi denir.

يَنُت yanut: Karşılık, bedel, ıvaz.

يَسِج yasıç: Yassı ve uzun temren.

يِغَج yıgaç: Ağaç parçası.

يِغَج yıgaç: Erkeğin erkeklik aygıtı.

يِغَج yıgaç: Fersah, eski bir çeşit yer ölçüsü. "بِر يِغَج يِير bir yıgaç yèr" denir ki, "bir fersah yer" demektir [+].

يِغَج yıgaç: Ağaç. Buradan alınarak "اُزُم يِغاجى üzüm yıgacı" ve "يَغاق يِغاجى yagak yıgacı" denir, "üzüm ağacı", "ceviz ağacı" demektir. Bunu الف le يِغاج şeklinde yazmak daha iyidir.

يُغَج yugaç: Bir derenin veya bir ırmağın karşı yakası. Bir adam ırmağın bir kıyısında durursa bu, karşısına gelen kıyıdır. Bu sözden alınarak "يُغَج كَچْتِم yugaç keçtim" denir ki, "derenin öbür tarafına geçtim" demektir.

[+] Bir fersah 12000 arşındır. B. A.

يَغِر yagır: At, katır ve eşek gibi hayvanların sırtında semer veya eğerin vurmasiyle meydana gelen yara, yağır. "يَغِرلِغ آت yağırlıg at = yağırlı at".

يُكُر yügür: Darı. "اُكُر ügür" dahi denir.

يُمُر yumur: Hayvanlarda bulunan göden bağırsağı [+].

يُلَر yular: Atın yuları. "يُنْد باشِن يُلا رُلَب كَنْكَلدِى [++] yunt başın yularlap... = at başını yularlıyarak, bağlıyarak ye", (piştikten sonra at başını yemek istersen ona yu-

[+] Her iki nüshada da burada ibare şöyledir: يُمُر - المَرْغَة في الحَيوان. Bunu biz dilimize "hayvanda bulunan göden bağırsağı" diye çevirdik; çünkü gerek Kamus Tercümesinde ve gerek Lisanül-Arap'ta مَرْغَة kelimesine bu anlam verilmektedir. Brockelmann bu kelimeye "hayvanın yatıp ağnandığı yer" anlamını vermiştir. Dikkat! B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu savda geçen كَنْكَلدى kelimesinin ne olduğunu anlıyamadık. Burada bir yanlışlık vardır. Ne kadar araştırdıksa da düzeltmek mümkün olmadı. Sezişimize göre bu, iki kelimeden mürekkep olmalıdır. İlk kelime bir emir sıygası olacak; ikinci kelime de "yemek" mastarından yine bir emir sıygası olacaktır. Bu iki emir kalıbı "كَنْكَلد kenkeld" ve "يِ ye" olmalıdır. Mana böyle olmasını icap ettirir. Yazma nüshada bu kelimede bazı silintiler görülmekte ve ى harfinin karnında bir nokta sezilmektedir. Bundan başka Doğu Türkçesinde, Uranha ve Koybal diyeleklerinde "كَنْجى kenji" şeklinde ve bukağı ve zincir anlamında bir kelime vardır. Bu kelimeden "kenjeltmek" şeklinde bir fiil yapılmış olabilir. Türk dillerinde j nin g harfine çevrildiği vardır. "Kengelt" ve yahut "kenjelt" kelimesi böyle bir fiilin emri hazırı olabilir, ki, "bağla, zincirle, bukağıla" demek olur. Bk. Rad. II, 1079; Katanof, 115. B. A.

lar vur, kaçmaması için bağla, sonra ye!). Bu sav, atını başıboş bırakmamakla emrolunan kişi için söylenir.

يتز yetiz: Enli, enine geniş olan her şey. Bu sözden alınarak " يتز قدش yetiz kadhış" denir, "enli kayış" demektir. " يتز يير yetiz yėr = enli yer, dar olmıyan toprak".

يغز yagız: Yağız. Bu, kızıl ile siyah arasında bir renktir. Buna benzetilerek yeryüzüne " يغز ير yagız yėr" denir.

يغز yagız: " يغز آت yagız at = yağız at".

يفز yafuz: Her şeyin kötüsü, fenası.

يمز yumuz: " يمز ار yumuz er = etli, tıknaz adam".

يمز yamız: Kasığın iki tarafı, kalçanın iç yandan uçları.

يرش yarış: Yarış, at yarışı. " اول آت يرشتى ol at yarıştı = o, at yarışı yaptı, yarıştı".

يرش yarış: İki adam arasında mal üleşme.

يغش yagış: İslâmdan evvel Türklerin adak için, yahut Tanrılara yakınlık elde etmek için putlara kestikleri kurban.

يفش yawaş: " يفش كشى yawaş kişi = yumşak huylu adam". Başı sert olmıyan her hayvana da " يفش yawaş" derler. Şu beyitte dahi gelmiştir :

قلدش بلا يرشغل قرشب ادن ادرما
بك تت يفش تقاغو سغلن يزن ادرما

Koldaş bile yaraşgıl karşıp edir: üdürme
Bek tut yawaş takagu süwlin yazın ederme

"Arkadaşın ile yaraşıklı ol, ona aykırı giderek başkasını seçme, yavaş huylu tavuğu sağlam tut, kırda süğlün arama".

(Bir kimseye arkadaş olursan ona karşı saygı göster, işlerde ona uy, aykırılık etme; başkasını ondan üstün tutma; evindeki tavuğu iyi gözet, evdeki tavuk kaçarsa, kırda süğlün arama).

يفش yüfüş: Hısımların elbise veya mal ile yardımlaşması. Bu, çok kere gerdeğe konulan gelin hakkında söylenir; çünkü, hısımlar onu donatmak için üzerlerine düşen armağanı verirler. Şu savda dahi gelmiştir: " يفشلك كلن كذاكو يفش بلور [+]

[+] Basma nüshada كذاكو imlâsında olan bu kelime, yazma nüshada كراكو şeklindedir. Her ne kadar bu kelime Dv.III, 124,15 te كذاكو şeklinde ise de bize kalırsa " كراكو körekü" şekli dahi yanlış sayılamaz. Yazma nüshada açıktan açığa bu savda bu şekilde olduğu görülmektedir. Bundan başka bugün Niğdenin Melendiz adı verilen yaylasındaki köylüler hâlâ güveyi manasında "köreken" kelimesini kullanmaktadırlar.

Burada savda bir yanlışlık daha seziyoruz. Bize kalırsa sav şöyle olmalıdır. " يفشلك كلن كذاكونى يفش بلور yüfüşlüğ kelin küdheküni yafaş bulur". Çünkü كذاكو kelimesi mefuldür, meful edatı unutulmuş olmalıdır. B. A.

yüfüşlüğ kelin küdhegü yafaş bulur = armağanlı gelin, güveyiyi yumşak huylu bulur", (gelin, akrabasının verdikleri armağanlarla ağırlanmış olursa o, güveyiyi yumşak huylu ve ağır başlı bulur; çünkü güveyi onu zengin bulmuştur, bu yüzden ona saygı gösterir).

يُمُش yumuş: İki ve ikiden ziyade kimse arasında elçilik. Bu sözden alınarak, melek'e " يُمُشْچى yumışçı" denebilir; çünkü melek arapça اَلْوُكَة kelimesinden alınmıştır, "elçilik" demektir. Türkler melek ismini hiç bilmezler.

يَمِش yemiş: Yemiş, meyva. Cins ismidir. Çok kere ağaçların meyvasına denir.

يَتِغ yatıg: Uyku ve yatılacak yer. "اَنى يَتِغِندا تُتغِيل anı yatıgında tutgıl = onu uykusunda yakala", (onu yatağında yakala).

يِذِغ yıdhıg: Kötü kokan her nesne.

يِذِغ اُت yıdhıg ot: Kaşgar dilince "üzerlik otu" anlamınadır. Uç ve Barsgan dillerinde "الدُّرلُك eldrük" [+], Oğuzcada "يُوزَارلِك yüzerlik"tir.

يُذُغ yudhuğ: Başkasının suçu yüzünden kendisine söz gelen kimse. "اَنِك يُذُغى تُقِنْدى anıng yudhuğı tokındı = onun suçunun cezası dokundu", (başkasının yaptığı suçun cezası ona dokundu).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda الدُّرلُك imlâsında olan bu kelime yanlıştır, doğrusu " اَلْدُرُك eldrük" olacaktır. Dv.III,304,4 te dahi bu kelime geçmektedir. B. A.

يُذُغ yudhuğ: Çocuklara sövülen bir kelime. Kençekçe. Bu, " يُذُت yudhut" sözü gibidir.

يَرَغ yarağ: Fırsat, imkân. Şu savda dahi gelmiştir: " اِيش يَراغِندا ، سَرْت اَسِغِندا ış yarağında, sart asığında = iş tavında, fırsatında, sırasında; tecimen kârında" demektir, (tecimen kâr görürse en sevgili şeyini de satar).

يِشِغ yışığ: Kayıştan örülmüş olan bağ, boyunduruk kayışı.

يَقُغ yawuğ: Sel suyunun yüksekten yuvarladığı kaya parçası. İnsan veya hayvan bir tepe üzerinde yürürken, yürüme yüzünden kayalar yuvarlanır, derenin düz ve oturaklı yerine iner, buna " يَقُغ yawuğ" denir.

يَقِغ yakığ: Yakı. Şişkinlik ve şişkinliğe benzer şeyler üzerine konulur.

يَلِغ yalığ: İbik. Bu sözden alınarak " تَقُق يَلِغى takuk yalığı" denir, "horoz ibiği" demektir.

يَلِغ yalığ: At yelesi. " يال yal" dahi denir. Doğru olanı " يِل yıl"dır.

يُلُغ yoluğ: Feda. Şu beyitte dahi gelmiştir :

مِنك كِشى يُلُغى بُلْبا اُوزُنكا
بَرْكَلَرْ اُوزُن اَيِك كُوزُنكا

Ming kişi yoluğı bolup özünğe
Bergeler özün anınğ közünğe

"Binlerce kişi canını ona feda eder;
özünü onun gözüne vererek".

(Binlerce kişi kendilerini onun için feda ederler, gözünü görerek canlarını verirler). " اُوزْ öz" bu beyitte "ruh" anlamınadır. Ulusun bu yoldaki sözünü bildirmiştim.

يِلِغْ yılığ: Ilık. " يِلِغْ سُوْ yılığ suw = ılık su". Herhangi bir şey sıcakla soğuk arası ılımış olursa böyle denir.

يَلِغْ yalığ: Eğer kaşı, eğerin ön ve arka kaşı. Araları ayırd edilmek için " اُنْكْدُنْكِي يَلِغْ öngdünki yalığ" ve " كَيْدِنْكِي يَلِغْ kidinki yalığ" denir.

يَنِغْ yanığ: Kusma. " اُلْ يَنِغْ يَنْدِي ol yanığ yandı = o, kusuş kustu", (o, çok kustu).

يَنِغْ yanığ: Korkutma, tehdit. " بَكْ يَنِغِنْدَا تُشْمَا Beg yanığında tüşme = Beyin korkutmasına düşme". Başkası da böyledir.

يَتُقْ yatuk: İki cins iplikten dokunan bir dokumadır. Bunun erişi yün, argacı pamuktur.

يَتُقْ yatuk: " يَتُقْ نَانْكْ yatuk neng = atılan, unutulan her şey". Tenbele " يَتُقْ كِشِي yatuk kişi" denir. Oğuzlardan bir takımları vardır ki şehirlerinden dışarıya çıkmazlar, savaş yapmazlar. Onun için bunlara " يَتُقْ yatuk" denir,

"tenbeller ve atılmışlar" demektir.

يَتِقْ yatık: Uyku ve yatacak yer. " اَنِي يَتِقِنْدَا تُتْتِي anı yatıkında tuttı = onu uykusunda, yatağında tuttu".

يَرُقْ yaruk: Aydınlık. " يَرُقْ يِيرْ yaruk yer = aydınlık yer", " يَبْ يَرُقْ نَانْكْ yap yaruk neng = çok aydınlık nesne".

يَرُقْ yaruk: Yarık; yerde, duvarda, dağda, sırçada ve buna benzer şeylerde olan yarık. " بُو اَيَقْنِكْ يَرُقِي بَارْ bu ayaknıng yarukı bar = bu kabın yarığı var".

يَرِقْ yarık: Zırha, kalkana verilen genel bir isimdir. Aralarını ayırd etmek için zırha, cebeye " كُبَا يَرِقْ kübe yarık", demir göğüslüğe " سَايْ يَرِقْ say yarık" denir.

يُرِقْ yorık: Uz dilli. " يُرِقْ تِلْ yorık tıl = uz dil, fasih dil".

يُرِقْ yorık: Huy, gidiş. " اَنِنْكْ يُرِقِي نَتَكْ كِشِي بِلَا anınğ yorıkı netek kişi bile = onun huyu ve halkla gidişi nicedir".

يُرِقْ yorık: Akma, yürüme. " اَتْ يُرِقِي نَتَكْ at yorıkı netek = atın yürüyüşü nasıl". Su ve suya benzer şeylerin akması da böyledir.

يَرِقْ yarık: Oylukların çenetlere bitiştiği yer; Oyluk kemiklerinin başı. Bu kelime " يَرِلْدِي نَانْكْ yarıldı neng" cümlesindeki " يَرِلْدِي yarıldı" sözünden alınmıştır ki, "nesne yarıldı, açıldı" de-

mektir. Nitekim iki ayaktan birisi sağa, birisi sola açılmıştır.

يَزَقْ **yazak:** Otlak. Yağma ve Toxsı dillerince.

يَزُقْ **yazuk:** Boğanmış. " يَزُقْ آتْ yazuk at = boğanmış at, bağından çözülmüş at". Herhangi bir şey bağlandığı yerden veya bağından çözülürse yine böyledir.

يَزُقْ **yazok:** " يَزُقْ اَتْ yazok et = pastırma". Güz vakti bir takım baharatla hazırlanarak kurutulan ettir; öylece bırakılır, ilkbaharda yenir. Bu, " يَازْ اُقْ يِي yaz ok ye" sözünden alınmıştır, "baharda ye" demektir; çünkü ilkbaharda hayvanlar zayıflar. Pastırması bulunan kimse böylece ilkbaharda iyi et yer.

يَزُقْ **yazuk:** Günah. Şu savda dahi gelmiştir : اُوتْ تُتُنْسُزْ بُلْمَاسْ . يِكِتْ يَازُقْسُزْ بُلْمَاسْ ot tütünsüz bolmas, yigit yazuksuz bolmas = ateş dumansız olmaz, genç günahsız olmaz".

يَسِقْ **yasık:** Gedeleç. Öbür Türklerce. Bunu Oğuzlar ve Kıpçaklar bilmezler. Onlar " قُرْمَانْ kurman" derler. Şu savda dahi gelmiştir: " اُبْرَقْ يَسِقْدِنْ تُوزْلُغْ يَا چِقَارْ oprak yasıkdın tozluğ ya çıkar = kapanmış gedeleçten tozlu yay çıkar", (gedeleçten -eski yay kabından- tozlu yay çıkar). Bazen sağlam yay, eski gedeleçten çıkar. Bu Arabın:

تَرَى الرَّجُلَ النَّحِيفَ فَتَزْدَرِيهِ وَفِي أَثْوَابِهِ أَسَدٌ مَرِيدٌ

sözü gibidir.

يُلَقْ **yulak:** Küçük küçük birçok su pınarları. Bundan alınarak " يُلْ يُلَقْ yul yulak" denir. ق harfi ل a eklenmiştir [+].
Şu beyitte dahi gelmiştir :

اَقْتُرُرْ كُوزُمْ يُلَاقْ
تُشْ قِلُرْ اُرْدَكْ يُغَاقْ

Akturur közüm yulak [++]
Tuş kılur ördek yugak

"Gözümün yaşını akıtır; ördek, sukuşu orada kavuşur".
(Gözüm öyle yaş akıtır ki ondan göller peyda olur, ona ördek ve sukuşları iner).

يُلَقْ **yolak:** Çığır, cılga, kırlarda bulunur küçük yol.

يُلَقْ **yolak:** " يُلَقْ بَرْچِنْ yolak barçın = yol yol çizgili ipek kumaş". Kendisinde çizgiler ve yollar bulunan her şey için de böyle denir. Aslı يُولَقْ tır.

[+] Burada her iki nüshanın ibaresi: "يُلْ يُلَقْ ، وَالْقَافُ مُحَلَّقَةٌ بِاللَّامِ" şeklinde ise de yanlış olmalıdır, bir mana çıkmıyor; doğrusu وَالْقَافُ مُلْحَقَةٌ بِاللَّامِ şeklinde olmalıdır. Biz doğrusunu aldık, bu yolda dilimize çevirdik. B. A.

[++] Bu kelimeyi her ne kadar Brockelmann "yulak" şeklinde harekelemiş ve biz de böyle almış isek te Batı Anadoluda "yolak" şeklinde söylenmektedir; düşünüle.. B. A.

يِتُكْ yitük: Yitik, kaybolan şey. Şu savda dahi gelmiştir : " يِتُكْلُكْ آنَاسِى قُويُن آچَار yitüklüğ anası koyun açar = bir şey yitiren, anasının koynunda arar". Bu sav, bir şey yitiren kimsenin onu her yerde aramak hakkı olduğu yolunda söylenir.

يِتِكْ yitiğ: Bilenmiş, keskin. " يِتِكْ بِچَاكْ yitiğ biçek = bilenmiş, keskin bıçak". Kılıç ve kılıca benzer keskin olan her şey de böyledir.

يِتِكْ yetik: " يِتِكْ اَرْ yetik er = işlerinde becerikli kimse, güç işleri başaran".

يُرَكْ yürek: Yürek, kalp. " يُرَكْلِكْ yüreklig = yüreği pek, yiğit".

يُورُكْ yörük: Tâbir. " تُوشْ يُورُكِى tüş yörügi = düş yorması".

يُورُكْ yörük: Sözün gidişi, anlaşılışı. " سُوزْ يُورُكِى söz yörügi = sözün gidişi, anlaşılışı".

يِرُكْ yirük: " يِرُكْ اِشْلَارْ yirük işler = yirik kadın".

يِرُكْ yirük: " يِرُكْ نَانْكْ yirük neng = yirilmiş nesne". Uzunlamasına yirilmiş ve güzelliği gitmiş olan her şey.

يِرُكْ yirük: Yirik, gedik.

يُزُكْ yüzük: Yüzük. (Parmağa takılan yüzük).

يِزَاكْ yizek: Askerin önde giden bölüğü, öncül.

يَنِكْ yenik: Yeğni, hafif.

يَسُلْ yasul: Yassı, yayvan. " يَسُلْ تَاغْ yasul tağ = yassı, yayvan dağ". Yassı ve engin olan her yere de " يَسُلْ yasul" denir.

يَشِلْ yaşıl: Yeşil. Koyu yeşile " يَبْ يَشِلْ yap yaşıl" denir. " يُشُلْ yuşul" kelimesiyle birlikte " يَشِلْ يُشُلْ yaşıl yuşul" diye dahi söylenir, "yeşil meşil" demektir.

يَذِمْ yadhım: Döşek, yaygı. " تُولُكْ يَذِمْ tülüğ yadhım = tüylü yaygı, halı". Bu, öz Türkçe değildir.

يَرِمْ yarım: Yarım, bir şeyin yarısı. " اَلْمِلَا يَرِمِى almıla yarımı = elmanın yarımı". Başkası da böyledir.

يَرِمْ yarım: Herhangi bir şeyin ikiye ayrılmış olan parçalarından her biri [+]. " بُتِقْ يَرِمِى butık yarımı = dalın, budağın yarısı". Bunun aslı "yarılmak"tan gelmiştir.

يِشِمْ yişim: Soğukta dizlere giyilen nesne, bir çeşit çakşır.

يِغِمْ yıgım: " يِغِمْ تُبْرَاقْ yıgım toprak = yığılmış toprak". م , ن dan çevrilmiştir.

يَلِمْ yalım: " يَلِمْ قَيَا yalım kaya = sarp,dik kaya".

[+] İki yarım arasındaki fark şöyle olsa gerektir: Birinci yarım, yaradılıştaki yarım; ikinci yarım, kesilerek ikiye ayrılan parça demek olmalıdır. B. A.

Bu, sarp dağın eteğidir [+]. Şu savda dahi gelmiştir :

تلم سوزك اقسا بلماس. يلم قيا يقسا بلماس telim sözüğ uksa bolmas, yalım kaya yıksa bolmas = çok sözü anlamak olmaz, yalçın kaya yıkılmak olmaz", (insan, çok sözü anlıyamaz, nasıl ki dağdan yalçın kayayı yıkamaz). Bu sav, sözü uzatmaması emrolunan kimse için söylenir.

يلم **yelim**: Kendisiyle tüy ve tüye benzer şeyler yapıştırılan tutkal. Balık tutkalına " يرق يلم yaruk yelim" denir.

بين **bayın**: Koyu kırmızı. Gelincik çiçeği renginde olan herhangi bir şey. Şu savda dahi gelmiştir : " قلنو بلسا قزل كذار. يرانو بلسا يشل كذار kılnu bilse kızıl kedher, yaranu bilse yaşıl kedher = nazlanmayı bilse kızıl giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer", (kadın yaranmayı ve kırışmayı bilse kırmızı ipekli giyer; yaranmayı ve gözeniliği bilse kırmızı ipek giyer). Bu renklerle

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ibare : يلم قيا - الصوح . وهو الجبل الصلد şeklinde ise de burada ufak bir yanlışlık olmalıdır; doğrusu الصوح . وهو من الجبل الصلد olsa gerektir. Aşağıdaki savın anlamı da bunu teyid eder. B.A.

erkek kadını daha iyi tutar, demek istiyor [+].

يتن **yeten**: Kendisiyle ok atılan tahta yay.

يتن **yeten**: Atımcı yayı, hallaç yayı.

يرن **yarın**: Kürek kemiği, çiğin kemiği. Türklerin şöyle bir savı vardır: " يرن بلغنسا ايل بلغنور yarın bulgansa èl bulganur = kürek kemiği karışırsa vilâyet karışır" [++].

[+] Buradaki arapça ibareyi olduğu gibi yazıyoruz :

بين - الأحمر المشبع . وهو كل على لون الشقائق وفي المثل . قلنو بلسا قزل كذار . يرانو بلسا يشل كذار . معناه اذا عرفت المرأة حسن الدلال والغنج لبست حريرا احمر واذا عرفت حسن التملق واللطافة تلبس حريرا ارجوانيا

Burada birkaç yanlışlık birden vardır. Birincisi: وهو كل على لون الشقائق sözündedir. Doğrusu وهو كل شيء على لون الشقائق olacaktır. Biz tercümeyi bu yolda yaptık. İkincisi: Aşağıdaki sav, koyu kırmızı anlamına olan " بين bayın" kelimesine misal olarak getirilmiş iken savda bu kelime yoktur, " قزل kızıl" kelimesi vardır. Bu kelimenin بين olması gerektir. Üçüncüsü: Savın ikinci parçasının arapçaya olan tercümesinde تلبس حريرا ارجوانيا denilmiş. Türkçesinde "yeşil" kelimesi bulunduğuna göre arapçasının حريرا اخضر denilmesi lâzım idi. Türkçe asliyle arapça tercümesi birbirini tutmıyor.

Burada çok kuvvetli bir ihtimal daha vardır. Bu kelime ayrımın da icap ettirdiğine göre ى ile başlıyarak " يبن yipin" olmalıdır; çünkü Dv.III, 28, 6 ve III, 35, 13 te " يبكين yipkin" kelimesi bu anlama gelmektedir. Yine Dv.III,35 teki " يبكل yipkil" kelimesi de bu anlamdadır. ك harfi eriyerek يبن şeklini almış olabilir, dikkat: B. A.

[++] Eski Türkler hayvanın kürek kemiğine bakarak fal açarlarmış. Kürek kemiğinde gördükleri şeylerden bir takım hükümler çıkarırlarmış. Bu sav onu gösterse gerektir. B. A.

يُرُن yurun: İpek kumaş parçası. Bu sözden alınarak "يُرُن يَقَا yurun yuka" denir [+].

يَشِن yaşın: Şimşek. Türk hikmetinde "كِمِنْكْ بِلَا قَاشْ بُلْسَا يَشِنْ يَقْمَاسْ kiming bile kaş bolsa yaşın yakmas" denir, "kimin yanında kaş bulunursa ona şimşek dokunmaz" demektir. "Kaş" lekesiz, saf bir beyaz taştır, yüzüklere konur, yüzüğün sahibine şimşek dokunmaz; çünkü yaradılışı böyledir. Bu bir beze sarılıp ta ateşe atılacak olursa, ne bez yanar, ne de taş.. Bu sınanmıştır. Bir adam susadığı zaman bunu ağzına alsa suzuzluğu giderir.

يغِن yıgın: "يغِن تُبْرَاق yıgın toprak = toprak yığını, toprak kümesi". Başkası da böyledir.

يَقِن yakın: Yakın. "يَقِن يِير yakın yėr = yakın yer", "يَقِن اَر yakın er = hısımlardan yakın adam". Şu beyitte dahi gelmiştir :

يَقِن يَغُوقْ كُرمَذِبْ نَاكْنِي كَذُوْرْ
قَذَشْ تَبَا اِتْ كِبِي قِينْغِرُو بَقَارْ

[+] "يُرُن يَقَا yurun yuka" sözünün gerek yazma ve gerek basma nüshalarda arapça karşılığı gösterilmemiştir. Bize kalırsa burada bir de yanlışlık vardır; doğrusu "يُرُن يَقَا yurun yaka" olsa gerektir. Şu halde anlam "ipek yaka" demek olur. Bu anlam buraya pek uygun düşmekte ise de yine düşünüle!... B. A.

Yakın yaguk körmedhip nengni ködhür
Kadhaş taba ıt kibi kıngru bakar

"Yakınını, yavuğunu görmeyip malını görür; hısımlarına karşı köpek gibi yan bakar".

(Vefanın azlığını anlatarak diyor ki: İnsanlar hısımlarını, kardeşini görmez, mala önem verir. Kardeşine kızgın gözle bakar, kemiği başkasından saklıyan köpek gibi..).

يِكِن yiken: Kovalak otu. Bundan hasır yapılır.

يَلِن yalın: Alev. "اُوتْ يَلِنِي ot yalını = ateş alevi".

يُلُن yulun: Murdar ilik, kokar ilik.

يِلِن yilin: İnek memesi. Bütün tırnaklı hayvanların memeleri için de böyle denir [+].

\+
\+ +

BUNUN BİR BAŞKA ÇEŞİDİ

يَيِغ yayıg: "يَيِغ كِشِي yayıg kişi = huyu dönek adam, kâh şuna, kâh buna meyleden kişi".

يَيُق yayık: "يَيُق كِشِي yayık kişi". Bu kelime de bundan evvelki anlama gelmektedir. Pişmiş et anlamına olan "بِشِغ اَتْ pışıg et" ve "بِشِق pışık" kelimeleri gibi.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime يِلِن şeklindedir; bu, "يِلِن yilin" olsa gerektir. Çünkü bugün bile Kuzay ve Doğu Türkleri bunu "يِلِن yilin" diye söylemektedirler. Brockelmann da böyle yazmıştır. B. A.

يتم [+] yitim: Keten tohumu. Bu, susam tanesi gibidir; lâkin kırmızı olur, yağı kandilde kullanılır.

\+
\+ +

SONUNDA SESLİ HARF -HARFİ İLLET- BULUNANLARDAN

يبا yaba: Yaş ve ıslak olan herhangi bir şey. Oğuzca.

يبي yabı: Eğerin üstüne ve altına konan keçe, eğer yastığı. Çiğilce.

يرو yaru: " يرو يلم yaru yelim = balık tutkalı".

يرا yöre: Yöre, çevre, bir şeyin etrafı. Oğuzca.

يزي yazı: Yazı, boşluk, açıklık, alan.

يسي yası: Yassı, enli. " يسي نانك yası neng = yassı şey, enli nesne".

يغي yagı: Duşman.

يفا Yawa: Oğuzlardan bir oymak. و ile " يوا Yava", الف ile " إفا awa" da denir [++].

يفا yafa: Kolgan dikeni.

يفا yafa: " يفا يير yafa yėr = kuytu yer".

يقا yaka: Yaka, elbise yakası.

[+] Her iki nüshada da يتم şeklinde olan bu kelimenin doğrusu " يتيم yitim" olacaktır. Bugün hâlâ Kuzay Türkleri bu kelimeyi " يتن yitin" şeklinde bu anlamda kullanmaktadırlar. B. A.

[++] Basma nüshada إقا kelimesinin hemzesi üzerine üstün, altına esre konmuştur. Bay Kilisliyi yanıltan arapça ibarede bu kelimeden evvel geçen kelimenin harekesi olmuştur. İbare şöyledir: وبالالف أفا Bay Kilisli الف harfinin esresini dikkat etmiyerek أفا ya vermiştir. B. A.

يقي yakı: " يقي يقي ار yakı yukı er = alçak gönüllü ve yaltaklanıcı adam".

يقو yaku: Yağmurluk. Aslı " ياغقو yağku" olup yeğniltilmiştir.

يكي yiği: " يكي يغاج yiği yıgaç = dalları birbirine girmiş sık ve büyük ağaç". Bazı kere ك atılarak " يي يغاج yi yıgaç" dahi denir, " يكي تيش yiği tış = sık diş" anlamınadır. " تون يكي تك ton yiği tik = elbiseyi sık dik". Dikişe " يي yi" denir. Aslı " يكي yiği"dir.

يلا yala: Töhmet, itham, birinin hakkında kötü sanıda bulunmak. Bir çeşit katmerli ekmeğe, yufkaya " يلاجي يغا yalaçı yuga" denir; bu, ekmeğin kendisine dokunulur dokunulmaz inceliğinden dolayı kırılıvermesi yüzünden verilmiş bir isimdir. Pişirici, bunu sen kırdın diye adamı itham edebilir.

يلا yula: Kandil. Şu beyitte dahi gelmiştir :

تكما ايقت آشقا كرب ترغل الا [+]
جقمق جقب يقسا قلي اذنور يلا [++]

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda آشقا şeklinde yazılan bu kelime yanlıştır. " إشقا ışka" olacaktır. Arapça metnin gereği budur. Sözün geliri de böyledir. B. A.

[++] Her iki nüshada dahi اذنور şeklinde çıkmış olan bu kelime " اذنور udhınur" şeklinde olacaktır, "söner" anlamınadır. Bk. Dv. I, 174, 1-2. B. A.

Tegme ewet ışka körüp turgıl ala

Çakmak çakıp ewse kalı udhınur yula

"İşi görerek acele etme, sâkin dur ;

Çakmak çakarken iven kimse artık kandili söndürür".

(Acele ile bir işe sarılma, işin girdiğine bak, sâkin ol! Çakmak çakarken acele eden kişi acelesi yüzünden kandili, çırayı söndürür).

يَلو yalu: Tayları bağlamak için kullanılan ip, örk. Kısraklar sağılacağı zaman bir iple bağlanır. Yaylakta sağılmak için kısraklar onun etrafında dolanır.

يَمُو yemü: "Bu sözü kabul ettin mi, söylediğimi yapmak için kafana koydun mu" anlamına gelen bir kelimedir." سَن بَرْغِل يَمُو sen bargıl yemü = sen git emi, evet mi?". Aslı " يَهْ yeh"dir. Bu "evet" anlamınadır. م , و istifham edatıdır.

يَنا yana: Yine, gine, ikinci olarak. " يَنا كَلْدى yana keldi = yine geldi, ikinci defa olarak geldi".

\+ + +

BU AYRIMIN BİR BAŞKA TÜRLÜSÜ

يَيا yaya: İnsanın oturamağı, kıçı. Yalnız insanda kullanılır.

يَوا yava: Suyu ile tutmaça renk verilen bir bitki,

kolgan dikeni. Yumşak ق ile " يَقا yawa" dahi denir.

يَوا Yava: " يَقا Yawa" dahi lûgattir; Oğuzlardan bir kabiledir. Oğuzlarca sıcak yere " يَقا يِير yafa yer" denir. Yukarıda söylemiş olduğum üzere و harfi yumşak ق ye çevrilir.

\+ + +

فَعْلَلٍ AYRIMI

يَتّي yetti [+]: Yedi, sayıda yedi. Buradan alınarak " يَتّي قَت كُوك yetti kat kök = yedi kat gök" denir.

\+ + +

فَوْعَلٍ AYRIMI

يَوْلِج yolıç: Keçi kılının diplerinde bulunan yumşak, ince yün [++].

يَوْغا yuga: Katmerli yuka [+++].

يَيْغُق yayguk: Kısrağın her iki memesinin ucu. Bazı-

[+] Her iki nüshada da يَتِي şeklinde olan bu kelime yukarıdaki başlığa ve ayrıma uymamaktadır. " يَتّي yetti" şeklinde olursa iş düzelir. Nitekim, yazma nüshada yanlışlıkla يَتِي nin üzerinde bulunan şeddenin kazınmış olduğu görülmektedir. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeyi "yulıç" şeklinde almışsa da bu "yolıç" olmalıdır. Fakat gerek "yulıç" ve gerek "yolıç" ayrımın ölçüsüne uymamaktadır. Bu ölçüye göre "yovlıç" gibi bir şey olmalıdır. Düşünüle!.. B. A.

[+++] يَوْغا kelimesi de ayrımın başlığına uymuyor. "Yuvga" olsa daha iyi olur. B. A.

ları "يَزْغُقْ yazguk" derler. Kıpçakça.

\+ + +

HER HAREKESİYLE فَعَالِ AYRIMI

يَنُوتْ yanut: Cevap. "سُوزْيَنُوتِي söz yanutı = sözün cevabı".

يَنُوتْ yanıt: Ivaz, karşılık.

يِغَاجْ yıgaç: Ağaç. Dört dilde. يِغَجْ da lûgattir.

يِپَارْ yıpar: Misk. (Sert ب = p ile).

يُلَارْ yular: At yuları.

يَمَارْ Yamar: Bir yerin adı. Burada -Yabaku kırlarında- büyük bir dere akar. Buna "يَمَارْسُوِى Yamar suwı" derler.

يَدَاغْ yadağ: Yayan, yaya.

يَرَاغْ yarağ: Fırsat, imkân, tav. "اِيشْ يَرَاغِى ış yarağı = işin tavı, işin sırası, fırsatı, imkânı". يَرَغْ dahi denir.

يَمَاغْ yamağ: Yama. Şu savda dahi gelmiştir: بَرْچِنْ يَمَاغِى بَرْچِنْقَا قَرِشْ يَمَاغِى قَرِشْقَا barçın yamağı barçınka, karış yamağı karışka = ipekli yaması ipekliye, yünlü yaması yünlüye", bu sav, cinsi cinsine çeker denecek yerde kullanılır.

يِرَاقْ yırak: Irak, uzak. "يِرَاقْ يِيرْ yırak yėr = uzak yer". Hısımlardan ve başkasından her uzak olan şeye de böyle denir. Nitekim

şu beyitte dahi gelmiştir :

اُغْرَغِمْ كَنْدُو يِرَاقْ
بُلْنَدِى مَانِى قَرَاقْ

Ograğım kendü yırak
Bulnadı meni karak

"Öz uğrağım ırak. Beni gözleri tutsak etti".

(Uğrağım uzak, lâkin sevgilimin gözleri beni tutsak etti, yolumdan alakoydu).

يَغَاقْ yagak: Ceviz.

يَغُوقْ yaguk: Yakın. "يَغُوقْ يِيرْ yaguk yėr = yakın yer". Hısımlara " يَقْ يَغُوقْ yak yaguk" denir.

يُنَاقْ yonak: Eşek, öküz ve benzerleri gibi hayvanların semerleri altına konulan şey, çul çuval parçası.

يَمَاكْ Yemek: Türklerden bir bölük. Biz bunları Kıpçaklardan bir boy saydık. Halbuki Kıpçaklar kendilerini ayrı bir bölük sayarlar.

يَغَانْ yagan: Fil. İki dilin birinde, (Türk ve Türkmenceden birinde). " يَغَانْ تِكِينْ Yagan Tėgin" şahıs adı olarak kullanılır.

يُغُونْ yogun: Yoğun, şişkin, kalın.

يِلَانْ yılan: Yılan. " اُقْ يِلَانْ ok yılan = kendini insana ve başkasına atan bir yılan".

" يلان يلى yılan yılı = Türklerin on i-kili yıllarından birinin adı".

يمان yaman: Kötü. (Her şeyin kötüsü). "يمان ايك yaman ig = yaman hastalık, miskinlik hastalığı".

\+ + +

ORTASI SÂKİN OLARAK فعلى AYRIMI

يلبى yalbı: Yassı. "يلبى ننك yalbı neng = ağaçtan oyma, enli her cins şey", (derinliği olmıyan tabak gibi).

يرتو yartu: Yonga, talaş. Buna benzetilerek, üzerine bir şey yazılan levhaya, tahtaya da " يرتو yartu" denir.

يرجو yėrgü: Sın, mezar.

يرجى yorçı: Usta kılavuz.

ينجو yinçü: İnci. Cariyelere dahi " ينجو yinçü" denir. Şu savda da gelmiştir: "اوتلك ينجو يرده قلماس ötlüğ yinçü yėrde kalmas = delikli inci yerde kalmaz", (delinmiş inci yerde bırakılmaz, onu bir alan bulunur). Bu sav, cariyelerin uzun zaman kız oğlan kız kalarak duramıyacaklarını, onları bir alan bulunacağını bildirmek için söylenir. Oğuzlarla Kıpçaklar buna " جنجو cincü" derler, ى harfini ج e çevirirler.

يغدو yogdu: Devenin çenesi altındaki uzun tüyler.

يكدا yigde: İğde.

يمدو yamdu: Kasık.

يندى yundı: Yemek yendikten sonra kabın yıkanması.

يبرى yapru: "يبرى يير yapru yėr = düz ve enli yer", " يبرى قلاق yapru kulak = sarkık kulak".

يشرو yaşru: Gizli. "اول يشرو كلدى ol yaşru keldi = o, gizli geldi". " يشرو ايش yaşru ış = gizli iş".

يغرو yogru: Deve tüyünün uzun olanları. "يغروى yogruy" dahi denir. Bu kelimedeki ر harfi د dan çevrilmiştir. Nitekim arapçada عكرة ve عكدة denilmiştir.

يغرو yagru: Çevre, yakınlık. "اول انكر يغرو يوريماس ol angar yagru yorımas = o, onun çevresine varmaz". Bu kelimenin diğer bir şekli ق ile " يقرو yakru"dur. Çıkakları yakın olduğu için ق , غ na çevrilmiştir. Bu, arapçada dahi vardır. يقرب sözü يقرو olur. ب , و a çevrilir.

يغرى yogrı: Çanak. Şu savda dahi gelmiştir: "اش تتغى توز . يغرين يماس aş tatığı tuz yogrın yėmes = aşın tadı tuz, tuz çanakla yenmez", (çanakta yalnız olarak tuz yenmez). Bu sav, işlerde iktisatla hareket etmesi gereken kişi için söylenir.

يقرى yakrı: İç yağı. Şu beyitte dahi gelmiştir :

بِشْرِلُوْرْ يَقْـرِي قِيَاق
تُشْغُرُرْ يُغْـرِي جَنَاق

Pıgrılur yakrı kıyak

Toggurur yogrı çanak

"Yağ, iç yağı, tere yağı pişirilir; çanağı, kabı kacağı doldurur".

(İç yağı, kaymak pişirilir; çanağı ve kabı doldurur).

يَخْشِي yaxşı: Güzel, her şeyin güzeli. "يَخْشِي نَنْكْ yaxşı neng = güzel nesne", " يَخْشِي اِيشْ yaxşı ış = güzel iş".

يَرْشِي yargı: Bir şeyi yarıya bölen kimsenin adı. Bu kelime "bir şeyin yarısı" anlamına dahi gelir. " اَنِكْ يَرْشِيسِي بُو anıng yarşısı bu = onun yarıcısı, onu yarıya ayıran bu". " اُلْ مَنِكْ بِرْلا تَامْ يَرْشِي ol mening birle tam yargı = o, benimle duvarda yarı yarıya ortaktır, duvar aramızda perdedir".

يَفْغُو yafgu: Halktan olup, Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen lâkap.

يَفْغُو Yafgu: Barsgan yakınında bir şehrin adı. "Yafgu" yakınında bulunan bir yokuşa da bu ad verilir, " يَفْغُو اَرْتْ Yafgu art" denilir.

يُفْغَا yufga: Oğulluk, oğulluğa alınmış.

يَلْغَا yalga: " قَرَا يَلْغَا Kara yalga = Türk diyarı ile Fergana arasında bir sarp yer". Şu sav-

da dahi gelmiştir: " قَرَا مُونْكْ كَلْمَكِنْجَا قَرَا يَلْغَا اَجْـمَا kara mung kelmeginçe Kara yalga keçme = karabun, karabelâ gelmedikçe, Kara yalgayı geçme", (karabelâ gelmedikçe bu sarp yeri geçme, çünkü sarptır, her zaman karlıdır).

يَلْغُو yalgu: Ahmak, beyinsiz adam. Oğuzca.

يَلْوُ yalwı: Büyü, sihir. Büyücüye " يَلْقِجِي yalwıçı" denir. Nitekim şu parçada gelmiştir:

يَلْقِنْ اَنِكْ كُوزِي   يَلْكِنْ اَنِكْ اُوزِي
تُولُنْ آيِنْ يُوزِي   يَرْدِي مَنِنْكْ يُورَاكْ

Yalwın anıng közi

Yelkin anıng özi

Tolun ayın yüzi

Yardı mening yürek

"Onun gözü büyülüdür. Onun özü konuktur. Yüzü ayın ondördüdür. Benim yüreğimi parçaladı".

(Sevgilisini anlatarak diyor ki: Onun gözünde büyü vardır, onunla avlar. Kendisi, içerimde konuktur. Yüzü ayın ondördü gibidir; beni bakışlariyle vurdu, kalbim bundan yarıldı).

يُفْقَا yuwka: Her şeyin incesi, yuka. Şu savda dahi gelmiştir: " اَنَاسِي تَتْلُكْ يُفْقَا يَپَارْ اُغْلِي تَتِكْ قُشَا قَپَارْ anası tewlük yuwka yapar, oğlı tetik koşa kapar = anası tülek, kur-

naz, yufkayı ince yapar, oğlu tetik, zeyrek, çift kapar", (anası kurnazlıkla çocuğunu aldatarak ekmeği ince yapar, çocuk ta zeyrektir, yufkayı ikişer kapar). Bu sav, iki akıllının karşılaştığı zaman söylenir.

يُبْقَا yupka: Yufka. ف ile dahi lûgattir; ب , ف nin yerine geçer. Nitekim arapçada
أُشْرُفْ ، أُشْرُبْ . مَضْطَبَةٌ،مَضْطَفَةٌ. بانيذ
Bu son kelime arapçalaştırılarak فانيذ şekline konulmuştur.

يِلْقِى yılkı: Dört ayaklı hayvanlara verilen genel bir isim.

يَرْما yarma: " يَرْما يُوغا yarma yuga = bir çeşit katmer". Uzunlamasına yarılan herhangi bir şeye de böyle denir.

يَغْما Yağma: Türklerden bir bölüğün adı. Bunlara "قَرا يَغْما Kara Yağma" da denir.

يَغْما Yağma: Taraz yakınında bir köyün adı. Bunun aslı bundan evvelki kelimeden gelmiştir.

يَلْما yalma: Kaftan, kalın kaftan, yağmurluk. Farslılar bu kelimeyi Türklerden alarak " يَلْمه yelme" demişler. Onlardan da araplar alarak يَلْمَقْ şekline sokmuşlar, ه harfini ق a çevirmişler. Yine bunun gibi, araplar كَنْدَه. kelimesini خَنْدَقٌ , يارَه. kelimesini de يارَقٌ yapmışlardır. Nitekim arap şairlerinden

ذُو الرُّمَّة : كَأَنَّهُ مُتَقَبِّي يَلْمَقٍ عَزَبُ

demiştir. Hiç bir kimse çıkıp ta bu kelimeyi Türkler Farslardan almıştır diyemez. Çünkü ben onu sınırların ötesinde bilgisiz, kaba Türklerden dahi işittim. Çünkü onların memleketlerinde yağmur ve kar çoktur. Başka uluslardan ziyade yağmurluk onlara gerektir.

يَزْنا yezne: Büyük kız kardeşin kocası.

يِكْنا yigne: İğne. Büyük iğneye, çuvaldıza " تَمَنْ يِكْنا temen yigne" derler.

\+ + +

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

يُمْغى yumgı: Toplu, çok. "يُمْغى نانْك yumgı neng = çok, toplu şey"." كِشى يُمْغى كَلْدى kişi yumgı keldi = halk toplu, çok olarak geldi".

\+ + +

HER HAREKESİYLE فَعالِى AYRIMI

يَلاجِى yalaçı: " يَلاجى اَرْ yalaçı er = insanı her şeyde çarçabuk suçlu gibi gören, itham eden kimse". Katmerin bir çeşidine de " يَلاجِى يُوغا yalaçı yuga" denir; çünkü o, biraz dokunmakla kırılır.

يباغو yubagu: "يباغو ايش [+] yubagu ış = üzerinde durulmaması, yapılmaması gereken iş".

يريغو yorıgu: "يريغو يير yorıgu yėr = yürünecek yer". Bu, mekân ismidir; zaman ismi de böyledir.

يراغو yıragu: Çalgıcı; çağırıcı, şarkıcı.

يشاغو yaşagu: "بو ار ال اوزون يشاغو bu er ol uzun yaşagu = bu adamın uzun yaşamak hakkıdır". Zaman ismi ve mekân ismi de böyledir.

يماغو yamagu: "بو تون ال يماغو bu ton ol yamagu = bu elbise yamanmıya değer, yamanmak hakkıdır".

يباقو Yabaku: Türklerden bir bölük.

يباقو yabaku: Yün ve yapağı yoluntusu. Baştaki saçlar keçelenirse "يباقو بلدى yabaku boldı" denir.

يباقو Yabaku: "يباقو سوى Yabaku suwı = Kaşgar dağlarından çıkarak Fergana ile Özçent arasında akan bir suyun adı.

يلاكو yülegü: Destek, dayak. "يلاكو نانك yülegü neñ = destek olan, dayanılan nesne".

ينيكو yenigü: "بو اراغت ال ينيكو bu uragut ol yenigü = bu kadın doğurmak üzeredir".

+
+ +

[+] Bu kelime yazma nüshada "بياغو buyağu" şeklindedir. Divanın başka bir yerinde böyle ikinci bir kelime bulunmadığı için karşılaştıramadık. Yalnız Dv. I, 193, 4 te "بينيو boynayu" şeklinde bir kelime vardır. Kurumlanmak anlamınadır, düşünüle!... B. A.

HER HAREKESİYLE فعلان AYRIMI

يپچان yapçan: Yavşan otu. ب harfi ف ye çevrilerek "يفچان yawçan" dahi denir; kuralı geçmiştir.

يمشان yėmşen: Kıpçak ülkesinde biten bir kır yemişinin adı [+].

يفغان yawgan: Yavan. "يفغان اش yawgan aş = yavan aş, içerisinde et bulunmıyan yemek".

يلغان yalgan: Yalan. Bazı kere bu kelime sıfat dahi olur: "يلغان كيشى yalgan kişi", "يلغان سوز yalgan söz" gibi ki, "yalancı adam", "yalan söz" demektir.

يلغون yılgun: Ilgın, ılgın ağacı.

يپكين yipkin: "يپكين نانك yipkin neñ = konur renkli, koyu kırmızı, erguvan renginde olan nesne".

يلكين yelkin: Yelici, koşan. "يلكين اتلغ yelkin atlığ = koşar atlı". Oğuzlar ى harfini الف e çevirerek "الكين elkin" derler.

يملان yamlan: Bir çeşit sıçan, geme.

+
+ +

فعيلان AYRIMI

يتيكان yetigen: "Yedi kardeşler" adı verilen yıldız.

[+] Orta Anadoluda bu kelime bugün "yemşen" şeklinde kullanılmaktadır. Dikenli bir çalının üzerinde biten kırmızı ufak meyvalara derler. B. A.

يَسِمانْ yasıman: Su boşaltılırken boğazı gır gır e-
den testi.

يَلِمانْ yalıman: Dağınık şekilde yapılan çapul.

\+
\+ +

فَعَنْلِي AYRIMI

يِنْدي yonındı: Yonuntu, talaş.

Üç harfliler ayrımı ve ona eklenmiş olanlar bitti.

\+
\+ +

DÖRT HARFLİLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعْلَلِ VE فَعْلالِ AYRIMI

يَبْغُتْ yapgut: Yün veya kıl didintileri doldurulmuş olan minder ve buna benzer şeyler.

يَبْتَجْ yaptaç: Yağmurda ve karda çobanların giydikleri küçük bir kepenek, kebe.

يَبْغُجْ yapguç: Eşek ve eşeğe benzer hayvanları sürmek için kullanılan değnek.

يَسْغاجْ yasgaç: Yasdığaç, hamur tahtası. Aslı "يَسِيغاجْ yası yıgaç"tır, "yassı ağaç" demektir.

يَغْمُرْ yagmur: Yağmur.

يَمْغُرْ yamgur: Yağmur. Şu savda dahi gelmiştir:

" نَجاما اُبْرَقْ كَدْكْ اَرْسا يَغْمُرْقا يَرارْ " neçeme obrak kedhük erse yagmurka yarar = elbise ne kadar yıpranmış olsa yine yağmura yarar", (kepenek ne kadar eskimiş olsa yine yağmura yarar). Bu sav, uşaklarından birisini, aptallığı veya bunaklığı yüzünden çıkarmak istiyen adama söylenir ve "her ne kadar bir takım işlere yaramıyorsa da onun da yarıyacağı bir iş bulunur, onu o işte kullanarak sen dinlenirsin" demek ister. Şu parçada dahi gelmiştir :

قُيْدِي بُلُتْ يَغْمُرِنْ كَرِبْ تُتارْ اَقْ تُرِنْ
قِرْقا قُذْتِي اُلْ قَرِنْ اَقِنْ اَقَرْ اَنْكَرَشُورْ

Koydı bulut yagmurın
Kerip tutar ak torın
Kırka kodhtı ol karın
Akın akar enğreşür

"Bulut yağmurunu koyuverdi; o, ak ağını gererek tutar. Karını kırlara koydu. Sel inliyerek akar".

(Bulut yağmurunu döktü. Havaya ağını gerdi -bu, bulut demektir- bulut karını dağlara bıraktı, dağlardan inliyerek, oğuldayarak sel akıyor).

يَرْبُزْ yarpuz: Güzel kokulu bir ot, kır nanesi.

يَرْبُزْ yarpuz: Yılan yiyen bir hayvan, firavun sıçanı. Şu savda dahi gelmiştir: "يِلانْ يَرْبُزْدِنْ قَجارْ . قَجَارْ سايِرْ بُزْ اَرْتُوكَلِرْ yılan

yarpuzdın kaçar, kança barsa yarpuz utru kelür = yılan yarpuzdan kaçar, nereye gitse ona karşı gelir". (Bu sav, sevmediği şeyden çekinen ve fakat yine o şeye yakalanan kimse için kullanılır).

يُلْدُزْ yulduz: Yıldızlara verilen genel bir isim olup sonra araları ayrılır : Müşteri yıldızına " اَرَنْ تُوزْ Erentüz", Mizân yıldızına " قَرَاقُوشْ Karakuş", Süreyyaya " اُلْكَرْ Ülker", Yedi kardeşlere " يِتِيكَانْ Yetigen", Kutup yıldızına " تَمُرْ قَزُقْ Temürkazuk", Mirrih yıldızına " بَقِرْسُقِمْ Bakırsokım" denir.

يِلْدِزْ yıldız: Ağacın kökü, damarı. İnsanın soyu da buna benzetilerek " تُوبْلُكْ يِلْدِزْلِغْ tüblüğ yıldızlığ" denir ki, "asaletli, köklü" demektir.

يُلْسُوزْ yolsuz: Yolunu azıtan kimse. Aslı يُولْسُوزْ dur.

يَرْدَشْ yerdeş: Hemşehri. " يَرْدَشْ كِشِي yerdeş kişi = hemşehri adam". Bu, iki kişinin bir şehirden olmasıdır. Birbirine " يَرْدَشْ yerdeş" derler. Oğuzca.

يَرْمَشْ yarmaş: Çiriş.

يَرْمَشْ yarmaş: Yarma, bulgur. " يَرْمَشْ اُونْ yarmaş un = ince un".

Bu iki kelime birbirine zıt

anlama gelen kelimelerdir; hakikatte kökleri birdir [+].

يُغْرُشْ Yugruş: Türklerce halktan olup vezirlik derecesine çıkan bir adamdır. Bir Farslıya yahut başkasına -geniş varlıklı olsa bile- bu lâkap verilmez. Yugruş Hakandan bir derece aşağıdır. Ona siyah ipekten bir çadır (şemsiye ?) verilir. Yağmurda, karda, sıcakta başı üzerinde tutulur.

يُنْجِغْ yunçığ: " يُنْجِغْ اِيشْ yunçığ ış = çürüklüğünden dolayı ele alınamıyan iş".

يُنْجِغْ yunçığ: " يُنْجِغْ اَرْ yunçığ er = zayıf, cılız, arık, hali fena adam". Şu parçada da gelmiştir:

اُذْلُكْ اَرِغْ كَفْرَدِي يُنْجِغْ يَفُزْ تَفْرَدِي
اَرْدَمْ يِمَا سَفْرَدِي اَزُنْ بَكِي جَرْتِلُورْ

Ödhlek arıg kewredi
Yunçığ yawuz tawradı
Erdem yeme sawradı
Ajun Begi çertilür

"Zaman çok gevşedi. Arık, kötü davrandı. Fazilet yine savıldı. Dünya

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu son kelimedeki م harfinin üstünde üstün, altında esre olarak يَرَمِشْ şeklindedir. Sözün gelişinden anlaşılan bu da birincisi gibi " يَرْمَشْ yarmaş" olsa gerektir. B. A.

Beyi yok olur".

(Zaman zayıfladı, arık, düşkün kuvvetlendi. Zamane insanları dünyanın Beyi Afrasyab öldükten sonra fazileti bıraktılar).

يُرْتُغْ yortuğ: Savaş gününde yahut bir yere gidildiğinde Hakanın yanında bulunan kimseler.

يَرْلِغْ yarlığ: Acınan, yoksul. Bu sözden alınarak " يَرْلِغْ آرْ yarlığ er" denir, "yarlığanmış adam" demektir.

يَرْلِغْ yarlığ: Hakanın mektubu, fermanı, buyuruğu. Çiğilce. Bunu Oğuzlar bilmez.

يَشْلِغْ yaşlığ: " يَشْلِغْ كُوزْ yaşlığ köz = yaşlı göz".

يَشْلِغْ yaşlığ: Yaşlı. " يَشْلِغْ آرْ yaşlığ er = yaşlı adam". Herhangi bir hayvandan genç olmıyan için de böyle denir. Aslı يَاشْلِغْ dır.

يَمْلِغْ yamlığ: " يَمْلِغْ كُوزْ yamlığ köz = içerisine çörçöp kaçmış olan göz". Aslı يَامْلِغْ dır.

يَبْغَاقْ yapgak: Kuş avlanan bir çeşit tuzak.

يَتْغَاقْ yatgak: Hakanın ve ülkenin koruyucusu, muhafızı. " يَتْغَاقْ يَتْتِي yatgak yattı = koruyucu adam yattı" [+].

يُذْرُقْ yudhruk: Yumruk. Nitekim şu savda dahi gelmiştir: "يَاتْ نِنْكْ يَاغْلِغْ تِكُوسِنْدَا اُوزْنُنْكْ قَانْلِغْ يُذْرُقِي يِكْ"

yatnınğ yağlığ tiküsinden öznünğ kanlığ yudhruk yeğ = yabancının yağlı lokmasından kendinin kanlı yumruğu daha yeğdir", (hısımlarının yumrukla vurmaları, yabancının yağlı lokmasından daha iyidir). Bu sav, hısımların araları açıldığı zaman uzlaştırmak için söylenir.

يَرْمَقْ yarmak: Para.

يَسْتُقْ yastuk: Yastık.

يَفْلَقْ yawlak: Kötü, değersiz. " يَفْلَقْ كِشِي yawlak kişi = huyu kötü kişi".

يَفْلَاقْ yawlak: Kötü, düşkün. Her şeyin kötüsü. Oğuzca ve Kıpçakça. Şu beyitte de gelmiştir :

كُلْسَا كِشِي يُزِينْكَا كُرْكْلُكْ يُزِنْ كُرُنْكِلْ
يَفْلَقْ كَذَزْ تِلِكْنِي اَذْكُو سَفِغْ تِلَنْكِلْ

Külse kişi yüzinğe körklüğ yüzin körüngil
Yawlak ködhez tılınğnı edhgü sawığ tilengil

"Birisi yüzüne gülerek gelse, güler yüzle görün. Kötülükten dilini gözet; iyi şöhret dile".

(Yüzüne bir adam gülse onun gibi sen de tatlı yüzle karşıla, dilini sıkı koru, sözde ve anlamda iyi konuşma iste).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يَتْغَاقْ يَتِّي şeklinde olan ibarede arapçasına nazaren bir eksiklik olsa gerektir. İbare şöyle olsa daha iyidir: "يَتْغَاقْ آرْ يَتِّي yatgak er yattı". B.A.

يَقْلاق yawlak: "يَقْلاوْسَرِغْ Yawlak Sarığ" bir Beyin adı idi. "يَقْلاق yawlak" kelimesi aslında "şiddetli, pek, katı" anlamınadır. "يَقْلاق تَقِغ يِغاچ yawlak katığ yıgaç = çok sert ağaç".

يُمْغاق yumgak: Yumak, yuvarlanan ve yuvarlak olan her şey. "يُمْغاق تَنا yumgak tene = yuvarlak tane, kişniş". Uç dilince.

تَنا tene: Farsça "dane" kelimesinden alınmıştır, zannederim. Türkler bunu Türkçeleştirerek "تَنا tene" demişlerdir.

يُمْشاق yumşak: Yumşak, her şeyin yumşağı.

يَنْدَق yandak: "يَنْدَق تِكان yandak tiken = geven dikeni", "يَنْدَق چَكَر yandak çeker = havadan çiğ gibi yağan kudret helvası".

يَنْدِق yandık: Soysuz. "يَنْدِق آت yandık at = soysuz at".

يُنْدَق yundak: At fışkısı. Yalnız bunda kullanılır. Şu savda da gelmiştir: "يَغِينك ارساكَرَل يُنْدَقِي تَكِير yagıng erse kerek [+] yundakı tegir = düşmanın olsa da gübresi kalır", düşmanın olsa bile mal sahibi olması yaraşır. Ondan hiç bir şey değmese bile hiç olmazsa atının gübresi kalır; ondan, yakarak faydalanırsın).

يُنْغُق yungak: Çöğen, kökü sabun gibi köpüren bir

[+] Bu savdaki كَرَكْ sözü her iki nüshada dahi bu şekilde çıkmış ise de yanlış olacaktır. Doğrusu "كَرَك kerek"tir. Sözün gelişi ve arapça izahı bize hak verdirir. B. A.

çeşit bitki.

ق harfinin fiil köklerine gelerek âlet ismi yaptığını bilmelisin: "اُورْدِي ordı" kelimesinden "اُرْغاق orgak" gibi.. Bu "يُنْغاق yungak" kelimesi de "يُودِي yudı" kelimesinden alınmıştır, "yıkadı" demektir [+].

يَنْلوق yanlık: Çoban çantası.

يَنْچُق yançuk: Kese, para kesesi, tütün kesesi.

يُدْرُك yüdrük: Yüklük, üzerine eşya ve elbise konan şey; dolap, masa ve buna benzer şeyler.

يُزْلُك yüzlüg: "اِكِي يُزْلُك اَرْ iki yüzlüg er = iki yüzlü adam". "اِكِي يُزْلُك كُزْنكو iki yüzlüg közüngü = ayna".

يُكْرُك yügrük: "يُكْرُك آت yügrük at = koşucu, geçici at, yüğrük at". Oğuzlar, bilgin ve udumlu, akıllı, erdemli kişilere "يُكْرُك بِلْكا yügrük bilge" derler.

يُكْسَك yüksek: "يُكْسَك تاغ yüksek tağ = yüksek dağ". Herhangi bir şey yüce ve uzun olursa ona "يُكْسَك yüksek" derler. Bu, kuş tüyü anlamına olan "يُوك yük"ten a-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "يُنْغُق yungak" kelimesi يُنْغُق şeklinde çıkmıştır. Brockelmann bunu "يُنْغُق yunguk" şeklinde almıştır. Bize kalırsa bu kelime "يُنْغاق yungak" olmalıdır; çünkü, bunun eşi bulunan "اُرْغاق orgak" kelimesi "اُورْدِي ordı" kelimesinden gelmiş ve غ harfi üstün yazılmıştır. Bu kelime de "يُنْغُق yunguk" değil, "يُنْغاق yungak" olmalıdır. B. A.

lınmıştır. Çünkü onun yaradılışı "yükselmek"tir. Böylelikle her yüksek şeye bu ad verilmiştir. Şu beyitte dahi gelmiştir :

اُسْ آسْ كُرُبْ يُكْسَكْ قَلِقْ قُودِي چَقَارْ
بِلْگَا كِشِي اُكُتْ بِرِبْ تَفْرَقْ اُقَارْ

Üs es körüp yüksek kalık kodı çakar
Bilge kişi öğüt bėrip tawrak ukar

"Kerkes kuşu leşi yüksek havadan görüp aşağıya iner, bilgin kişi öğüt vererek iyi anlar".

(Kerkes kuşu leşi gördüğü zaman iner ve yüksek havadan süzülür. Bilgin adamın avı da öğüttür. Bilgin kişi öğüdü işittiği zaman ezberler ve anlar).

يُكْسَكْ yüksek [+]: Yüksük. Tunçtan yahut deriden yapılır. Terziler, parmaklarına iğne batmaması için takarlar.

يِلْپِكْ yėlpik: Cin çarpması, yel çarpması, yele uğraması. "اَرْكَا يِلْپِكْ تَگْدِى erge yėlpik tegdi = adama yel dokundu".

يِپْكِلْ yipkil: Erguvan rengi. "يِپْكِلْ تُونْ yipkil ton = erguvan renginde elbise". ل harfi ن dan çevrilmiştir.

يَرْتِمْ yartım: Ayrılmış. "بِرْ يَرْتِمْ بُذُونْ bir yartım

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime " يُكْسُكْ yüksek" şeklinde yazılmışsa da kullanılan şekil " يُكْسُكْ yüksük"tür. Brockelmann da böyle yazmıştır. B. A.

budhun = halktan ayrılmış bir bölük, topluluktan ayrılmış bir bölük".

يُغْرُمْ yogrum: " بِرْ يُغْرُمْ اُونْ bir yogrum un = bir defada yoğrulacak kadar olan un".

يَتْرُمْ yetrüm: Bırakılmış, salınmış. " يَتْرُمْ سَچْ yetrüm saç = salıverilmiş, bırakılmış saç", (birincisinden sonra bırakılan saç?).

يَرْشِمْ yarşım: " بِرْ يَرْشِمْ يِيرْ bir yarşım yėr = koşuda bir yarışlık yer".

يُگْرُمْ yügrüm: " بِرْ يُگْرُمْ يِيرْ bir yügrüm yėr = bir koşuşla koşulacak kadar yer".

يِپْكِنْ yipkin: " يِپْكِنْ تُونْ yipkin ton = erguvan renginde elbise". ل ile dahi lûgattir.

\+
\+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

يَيْلَاغْ yaylağ: Yayla, yazlanılan yer.

\+
\+ +

فَعَالِلْ AYRIMI

يَلَاوَچْ yalawaç: Peygamber." يَلَاوَچْ yalavaç" dahi lûgattir.

يَلَافَرْ yalafar: Hakanın gönderdiği elçiye verilen adtır. Uygurca. Nitekim şu savda da gelmiştir: "يَاشْ اُتْ كُمَاسْ . يَلَافَرْ اُلْمَاسْ yaş ot köymes, yalafar ölmes = yaş ot

yanmaz, elçi ölmez", (yaş otun yanmadığı gibi, elçi de ölmez, öldürülmez. Her ne kadar elçiliği acı ve ağır olsa da, onun elçiliği gönderen tarafındandır). Bu, Ulu Tanrının مَا عَلَى الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ sözü gibidir.

يَبِتَق yabıtak: " يَبِتَقْ اَتْ yabıtak at = üzerinde eğeri ve çulu bulunmıyan at", " اُلْ اَتِغْ يَبِتَقْ مُنْدِى ol atığ yabıtak mündi = o, ata çıplak bindi".

يَمَاجُك yemeçük: Buğday taşınan küçük çuval.

+
+ +

فَعَلَّلُو AYRIMI

يَفِشْغُو yafışgu: Kızılcık veya güren denilen dağ yemişi. " يُمُشْغَا yumışga" dahi denir.

يِكِرْمَا yigirme: Yirmi. " يِكِرْمِي yigirmi" dahi denir.

Dörtlüler ayrımı bitti.

+
+ +

BEŞLİLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعَلْعَل AYRIMI

يِبَرْلِغْ yıparlığ: " يِبَرْلِغْ كَسُرْكُو yıparlığ kesürgü = misk kokan kap". Şu savda dahi gelmiştir: " يِبَرْلِغْ كَسُرْكُودِنْ يِبَرْ كِتْسَا يِذِي قَلِيرْ yıparlığ kesürgüdin yipar kitse yidhi

kalır = kaptan anber gitse kokusu kalır", (kabından misk gitse kokusu gitmez). Bu sav, zenginliği giden ve bir parça malı kalıp ta istendiği zaman bir şeyleri bulunabilen kimse için söylenir.

يَغِرْلِغْ yagırlığ: Yağırlı. " يَغِرْلِغْ تَوِى yagırlığ tewey= yağırlı, sırtı yaralı deve". Başkası da böyledir.

يُلَرْلِغْ yularlığ: Yularlı. " يُلَرْلِغْ اَتْ yularlığ at = yularlı at".

يَبِغْلِغْ yapığlığ: Kapalı. " يَبِغْلِغْ قَبُغْ yapığlığ kapuğ = kapalı kapı".

يَذِغْلِغْ yadhığlığ: Yayılı. " يَذِغْلِغْ تُشَاكْ yadhığlığ töşek = yayılı döşek".

يَرَغْلِغْ yarağlığ: Mümkün. " يَرَغْلِغْ اِيشْ yarağlığ ış = mümkün olan iş".

يَزِغْلِغْ yazığlığ: Çözülmüş. " يَزِغْلِغْ اَتْ yazığlığ at = bağından çözülmüş at". Başkası da böyledir.

يِشِغْلِغْ yışığlığ: İpli. " يِشِغْلِغْ اَرْ yışığlığ er = ipli, ipi olan adam".

يُلغُلغْ yolugluğ: Fidyeli. " يُلغُلغْ كِشِى yolugluğ kişi = fidyesi verilmiş kişi".

يَمَغْلِغْ yamağlığ: Yamalı. " يَمَغْلِغْ تُونْ yamağlığ ton = yamalı geysi".

يَرَغْلِغْ yaraglığ: Zırhlı, cebeli. " يَرَغْلِغْ اَرْ yaraglığ er = zırhlı adam".

يَزُقلُغ yazukluğ: Günahlı.

يِشِقلِغ yışıklığ: Tulgalı. " يِشِقلِغ اَرْ yışıklığ er = başına tulga, demir başlık giymiş adam".

يَسِغلِغ yasıglığ: Gedeleçli. " يَسِغلِغ يا yasıglığ ya = gedeleçli yay".

يَغَقلِغ yagaklığ: Cevizli. "يَغَقلِغ يِغاچ yagaklığ yıgaç = cevizli ağaç".

يُرُنلُغ yurunluğ: İpek kumaş parçaları olan. "يُرُنلُغ اُراغُت yurunluğ uragut = ipek kumaş parçalarına sahip olan kadın".

يَشِنلِغ yaşınlığ: " يَشِنلِغ بُلِت yaşınlığ bulıt = şimşekli bulut".

يَغَنلِغ yaganlığ: Fili olan. " يَغَنلِغ اَرْ yaganlığ er = fili olan adam", (filci kimse).

Bu bölüm bir takım anlamları kucaklamaktadır. Birisi, ismi meful anlamına gelmektedir : "يَذِغلِغ تُشَك yadhığlığ töşek", "يَزِغلِغ آت yazığlığ at" gibi ki,"yayılmış döşek","çözülmüş at" demektir. Birisi de, adı verilen şeyin sahibi olmak anlamınadır: " يِپَرلِغ اَرْ yıparlığ er = anberi bulunan kimse" gibi. Bu yol, yukarıda geçtiği üzere "sahip" anlamınadır. "اَيَقلِغ تَفسِى ayaklığ tewsi" ve " اَيغلِغ اَو ayuglığ ew" gibi ki, "kâseli tepsi", "kemerli ev" demektir.

يَرِنداق yarındak: Türk sırımı. Keçi derisinden yapılır tasma gibi bir şeydir.

يَپُشغاق yapuşgak: Dikenli bir ot. Fındık kadar olur, üzeri tüylüdür. Atların ve başka hayvanların kuyruklarına yapışır; pıtrak. Her söylenen işe karışan kimseye de böyle denir.

يَپُرغاق yapurgak: Ağacın yaprağı. Kitabın yaprağına da " يَپُرغاق yapurgak" denir.

يِغَچلِق yıgaçlık: Ağaçlık, ağaçlı olan yer. Kereste bulunan yere de böyle denir.

يذغلق yadhağlık: Yayalık, yaya yürüyüş. [+]

يذغلق yıdhığlık: Kokmuşluk; yıpramışlık.

يَمَغلِق yamağlık: Yamalık. " يَمَغلِق بُوز yamağlık böz = yama olmak üzere hazırlanmış bez".

يِلِغلِق yılığlık: Ilıklık, sıcaklık.

يَغَقلِق yagaklık: Cevizlik, ceviz biten yer.

يَرُقلُق yarukluk: Nur, ışık, aydınlık.

يِرَقلِق yıraklık: Iraklık, uzaklık.

يَلِنداق yalındak: Çıplak. " يَلِنداق اَرْ yalındak er = çıplak adam".

يِگِتلِك yigitlik: Yiğitlik, gençlik. Bundan alınarak " اَسِز اَنِڭ يِگِتلِكِى esiz anıng yigitliği" denir ki, "yazık onun yiğitliğine" demektir.

يُرَكلِك yürekliğ: Yürekli. " يُرَكلِك اَرْ yürekliğ er =

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda harekesiz olan يذغلق kelimesi " يَذغلِق yadhağlık" şeklinde olacaktır. B.A.

yüreği pek, cesur adam".

يتزلك yetizlik: Genişlik, bir şeyin eni.

يلكلك yölekliğ: Dayanmış. " يلكلك يغاج yölekliğ yıgaç = bir şeye dayanmış, söykenmiş ağaç".

يلكلك yilikliğ: İlikli. " يلكلك سنكوك yilikliğ süngük = ilikli kemik".

\+ + +

HER HAREKESİYLE فعلغان AYRIMI

ايتغان ayıtgan: Soran. "ال كشى ال تلم سوز ايتغان" ol kişi ol telim söz ayıtgan = o kişi daima söz sorandır".

يرتغان yaratgan: Yaratgan. "تنكرى ال يرك يرتغان" Tengri ol yériğ yaratgan = yeri yaratan Tanrıdır". Başkası da böyledir.

يرتغان yarutgan: Aydınlatan. " كن ال اجنغ يرتغان" kün ol ajunuğ yarutgan = her zaman dünyayı aydınlatan güneştir".

يرتغان yorutgan: Osurgan. " [+] يرتغان كشى" yorutgan kişi = osurgan adam".

يقتغان yagutgan: Yaklaştıran. "ال كشى ال اوزن يقتغان" ol kişi ol özin yagutgan = o, iyilikle kendisini daima insanlara yaklaştırandır".

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda برتغان şeklinde çıkan bu kelime " يرتغان yorutgan" olacaktır. Ayrımın gereği budur. Bk. Dv. II, 254, 11. B. A.

يغتغان yagıtgan: Yağdıran. "تنكرى ال يغمر يغتغان" Tengri ol yağmur yagıtgan = yağmur yağdıran Tanrıdır".

يغتغان yagıtgan: Duşmanlık eden. "ال كشى ال تتچى يغتغان" ol kişi ol tutçı yagıtgan = o kişi barıştan sonra daima duşmanlık edendir".

يمتغان yumıtgan: Toplanan. "ال كشيلار ال يمتغان" ol kişiler ol yumıtgan = o adamlar daima bir işte toplanandır".

يبرغان yapurgan: Örten, kapayan. "بو ار ال ايشن يبرغان" bu er ol ışın yapurgan = bu adam, işini daima saklıyan kişidir". Herhangi bir şey saklamak ta böyledir.

يشرغان yaşurgan: Gizliyen. " ال ار ال نتكن يشرغان" ol er ol nenğin yaşurgan = o adam malını gizliyendir". Başkası da böyledir.

يبشغان yapuşgan: Yapışkan. "ال ار ال ايشقا يبشغان" ol er ol ışka yapuşgan = o adam işe yapışgandır, işe yapışmak âdetidir". Herhangi bir şey, bir şeye bağlanırsa yine böyle denir.

يشلغان yuşulgan: Akan. "بو باش ال قانى يشلغان" bu baş ol kanı yuşulgan = bu, daima kanı akan bir yaradır".

بشلغان buşulgan: "بو ار ال الكى ايشقا بشلغان" bu er ol eligi ışka buşulgan = bu adamın eli işte yeğindir, iş hususunda eli

yatgındır" [+].

يغلغان yıgılgan: Yığılan. "بو يير اول منْدا كشي يغلغان" bu yer ol mında kişi yıgılgan = bu yer, halkın daima yığıldığı yerdir".

يقلغان yıkılgan: Yıkılgan. "اول تام اول تتچي يقلغان" ol tam ol tutçı yıkılgan = bu duvar daima yıkılgandır". Başkası da böyledir.

يغرقان yoğurkan: Yorgan.

يگرگان yügürgen: Koşucu. Çinden çıkarak İslâm diyarına gelmek üzere olan kârvandan daha önce, onların mektubunu, haberlerini getiren kişi. "يگرگان آت" yügürgen at = koşucu, yügrük at". Başkası da böyledir.

يگرگون yügürgün: Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitkidir; bunu Türkmenler yer.

يمرگان yemürgen: Söken, koparan. "بو سوف اول يغاجغ يمرگان" bu suw ol yıgaçıg yemürgen = bu su o ağacı daima sökendir". Herhangi bir şeyi kökliyen, söken için de böyle denir.

[+] Brockelmann , bu kelimenin "يشلغان yogulgan" şeklinde yazılması ihtimalinden bahsediyor. Bu ayrımın kelimeleri ى harfi ile başladığı için Brockelmann'a hak vermemek elde değildir. Bundan başka Kuzay Türkçesinde "يشلاق yışılmak" diye bir fiil vardır. "Cilâlanmak, perdahlanmak" anlamlarına gelir. Bk.Rad.III,498. Kuzay Türkleri, bu kelimeyi aynı zamanda "usta olmak" anlamına dahi kullanmaktadırlar. Bu kelimenin يشلغان veya يشلغانْ şeklinde yazılması yersiz olmasa gerektir. Bununla beraber "بشلغان bugulgan" kelimesi dahi boş değildir; çünkü "بشغت bugut", "çırak" demektir. Anlam yönünden buraya uygun gelmektedir, düşünüle!. B. A.

يرلگان yirilgen: Yirilen. "بو بتق اول تتچي يرلگان" bu butık ol tutçı yirilgen = bu ağaç daima çatlıyan, yarılandır".

يملگان yümülgen: Yumulan. "بو ار اول كوزي يملگان" bu er ol közi yümülgen = bu adam daima gözü yumulan adamdır".

\+ + +

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

يزغچي yazığçı: Yazıcı. Hısımlar arasında mektup getirip götüren elçi. Oğuzca.

يلغان yayılgan: Yayılan, durmıyan. "يلغان كشي" yayılgan kişi = bir kararda durmıyan, bir işte sebat etmiyen kimse" [+].

\+ + +

HER HAREKESİYLE فعللل AYRIMI

يرگمچ yörgemeç: İşkembe ve bağırsak incecik kıyılır, bağırsak içerisine konur, kızartılarak yahut pişirilerek yenir [++].

يتغشق yatgaşuk: Bir yerde başka biri ile yatan. "يتغشق اغري" yatgaşuk oğrı = yatsı, yatma zamanı".

[+] يلغان kelimesi "matvi" babından gösterilmiş ise de doğru değildir. Matvi olmak için kelimede harfi illet bulunması lâzımdır. "Yayılgan"ın sonunda böyle bir şey yoktur. Bu kelime bundan evvelki ayrıma konması lâzım iken nasılsa buraya konmuş. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeye "şirden" manası vermiştir; düşünüle!.. B. A.

يقرقن yakrıkan: Fındık büyüklüğünde kırmızı meyvası olan bir bitkidir; yel dudakları yardığı zaman yapıştırılırsa yarıklar iyi olur.

يقرقان yakrıkan: Buz yağının adı ?. Bu, buz parçalanınca kendisinden yağa benzer saçılan şeydir.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

يباقلق yubakulak: Sıtmadan titreme. Yabaku ve Yemek dillerince.

يباقلق yabakulak: Kuşlardan baykuş. Yabaku ve Yemek dillerince.

+
+ +

ALTI HARFLİLER AYRIMI

يرسنجغ yarsınçığ: Murdar, pis, iğrenç. " يرسنجغ ناڭ yarsınçığ neng = iğrenilen, pis nesne".

يغمرجل yagmurçıl: " يغمرجل يير yagmurçıl yėr = yağmuru çok olan yer".

Bu bir kuraldır. Herhangi bir şey bir nesne üzerine çok devam ederse, ardı kesilmeden sürerse, o isme " جل çil" getirilir. Bu şekilde elde edilmiş olan kelime sıfat olur. Nitekim " تبجل يير tüpçil yėr" denir;

" تبي tüpi = tipi" anlamınadır. Buna " جل çil" getirilince çokluğun vasfı olmuştur. Yine böylece hastaya " ايكجل igçil" denir. Yalnız bu kural dardır; çok kere yürümez.

Ulu Tanrıya öğüş, misal olan -başında harfi illet bulunan- isimler kitabı bitti.

X
X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ ADİYLE

BU,BAŞINDA HARFİ İLLET BULUNAN FİİLLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

يبي yaptı: Kapadı. " ار قبغ يبي er kapuğ yaptı = adam kapıyı kapadı"; " ار تور يبي er tor yaptı = adam tuzak kurdu", (adam, kuş ve başkalarını yakalamak için tuzak kurdu); " اشلاذ اتماك يبي işler ötmek yaptı = kadın ekmek yapıştırdı", (kadın tandıra ekmek yapıştırdı); " ار تام يبي er tam yaptı = adam duvar yaptı"; (يبار - يبماق yapar - yapmak).

يردي yardı: Yardı. " ار يغاج يردي er yıgaç yardı = adam ağaç yardı". Başkası da böyledir. Yere sınır çizse veya sınarlasa yine

böyle denir; (يَرَارْ - يَرْمَاقْ yarar - yarmak).

يُرْدِى yördi: Çözdü. "اُرَاغُتْ اُغْلِنْ بِشِكْتِنْ يُرْدِى uragut oglın beşiktin yördi = kadın oğlunu beşikten çözdü". (يُرَارْ - يُرْمَاكْ yörer - yörmek).

يَرْدِى yerdi: " اُلْ بُتِقْ يَرْدِى ol butık yerdi = o, dalı yirdi". Başkası da böyledir. Bu, demirle kesmeksizin yaş bir şeyi uzunlamasına yirmekten ibarettir. (يَرَارْ يَرْمَاكْ yerer - yermek) [+]. "Yarmak", bir şeyi keserek zorla yarmaktır. "Yirmek" te kolaylıkla yarmaktır. Nitekim şu savda dahi gelmiştir : " تَبُغْ تَاشْ يَرَارْ . تَاشْ بَاشِغْ يَرَارْ tapuğ taş yarar, taş başığ yarar = hizmet taşı yarar, taş başı yarar [++]. Bu sav,

[+] Basma nüshada " يِرَارْ - يَرْمَاكْ yerer - yermek" şeklinde çıkan bu fiil, yazma nüshada يِرَارْ - يِرْمَاكْ imlâsındadır. ى harfinin altında esre, üstünde de üstün vardır. Bay Kilisli yalnız üstün harekesini göz önüne alarak gördüğünüz şekilde yazmıştır. Bize kalırsa kelime " يِرَارْ - يِرْمَاكْ yirer - yirmek" imlâsında olacaktır. Bk. Dv. III, 41, 12. Halbuki يَرْمَاكْ kelimesinin manası ayrıdır, buraya hiç gelmez. Bk. Dv. I, 131, 10. Bununla beraber, yazma nüshada bu fiilin maştarı önceden ماكْ li iken sonradan bir düzeltme görerek يِرْمَاقْ şekline konmuştur. Bundan anlaşıldığına göre kelime "yırmak" olacaktır. B. A.

[++] Basma nüshada تَبُغْ تَاشْ يَرَارْ sözü yazma nüshada dahi bu şekilde ise de sonradan yanlış bir düzeltme görerek تَاشْ şekline konulmak istendiği anlaşılmaktadır. Aslında تَاشْ kelimesi تَاشِغْ şeklinde imiş, sonradan غ harfi kazınmış. Fakat dikkatle bakılacak olursa bu harf görünmektedir. Kelimenin " تَاشِغْ taşığ" olması daha doğrudur, " بَاشِغْ başığ" gibi; çünkü fiil müteaddidir. B. A.

efendisinden iyilik gören, yahut ona düşmanları üzerine yardım eden hizmetçi için söylenir.

يَزْدِى yazdı: Çözdü. " اُلْ تُكُونْ يَزْدِى ol tügün yazdı = o, düğüm çözdü"; " اُلْ بِتِكْ يَزْدِى ol bitik yazdı = o, kitap yazdı". Oğuzca. " اُلْ سُوزِنْدَا يَزْدِى ol sözinde yazdı = o, sözünde yanıldı"; " اُلْ اَنِى اُرُو يَزْدِى ol anı uruyazdı = o, onu döğeyazdı"; " اُلْ كِيكِكْنِى يَزْدِى ol keyikni yazdı = o, ava atışta yanıldı". Şu savda dahi gelmiştir:" يَزْمَاسْ اَتِمْ بُلْمَاسْ يَنْكِلْمَاسْ بِلْكَا بُلْمَاسْ yazmas atım bolmas, yanğılmas bilge bolmas = şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz", (يَزَارْ - يَزْمَاقْ yazar - yazmak).

يُوزْدِى yüzdi: Yüzdü. " اَرْ سُقْدَا يُوزْدِى er suwda yüzdi = adam suda yüzdü"; " اِرِنْكْ يُزْدِى iring yüzdi = irin yayıldı, dağıldı", (bedende irin yayıldı); " اَرْ تُغُمْ يُزْدِى er tugum yüzdi = adam kesilmiş hayvanı yüzdü ve açtı", (يُزَارْ - يُزْمَاكْ yüzer - yüzmek).

يَسْدِى yasdı: "بَكْ سُوسِنْ يَسْدِى Beg süsin yasdı = Bey askerini yurtlarına dağıttı". Bu kelimenin aslı " اَرْ يَاسِنْ يَسْدِى er yasın yasdı" sözünden alınmıştır, "adam yayının kirişini yasdı, çıkardı" demektir.

"خَانْ جُواچْ يَسْدِى Xan çuvaç yasdı = Han çadır çözdü", (Han, başı üzerinde bulunan Hanlık çadırının düğümünü çözdü). (يَسَارْ - يَسْمَاقْ yasar - yasmak).

يَشْدِى yaşdı: Saklandı. " اُلْ مَنِى كُرُبْ يَشْدِى ol meni körüp yaşdı = o, beni görüp saklandı". Şu savda dahi gelmiştir: " تَوَىْ مُنُبْ قُوىْ آرَا يَشْمَاسْ tewey münüp koy ara yaşmas = deveye binip koyun arasında gizlenilmez", (deveye binen kendini koyunlar arasında saklıyamaz). Bu sav, her tarafa yayıldıktan sonra gizlenmek istenen iş için kullanılır).(يَشَارْ يَشْمَاقْ yaşar - yaşmak).

يُشْدِى yüşdi: Akıttı. " اُلْ بَكْنِى يُشْدِى ol bekni yüşdi = o, bozayı akıttı", (o, bozayı testinin emziğinden akıttı). Boza,buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan içkidir. (يُشَارْ - يُشْمَاكْ yüşer - yüşmek) [+].

يَغْدِى yagdı: Yağdı. "يَغْمُرْ يَغْدِى yagmur yagdı = yağmur yağdı". Nitekim şu savda da gelmiştir: " قُتْلُغْقَا قُشَا يَغَارْ kutluğka koşa yagar = kutluya çift

[+] Basma nüshada gördüğünüz şekilde olan bu fiil, yazma nüshada dahi bu şekilde iken sonradan ك harfi bir düzeltme görerek ـــق kılığına sokulmuş. Şu hale göre fiil "يُشْدِى - يُشَارْ - يُشْمَاقْ yuşdı - yuşar - yuşmak" olacaktır. Nitekim Divanın başka bir yerinde de böyledir. Bk. Dv.III, 57,3. B. A.

yağar", (talililiye çift yağar), (يَغَارْ يَغْمَاقْ yagar - yagmak). Yağmur ve dolu yağarsa yine böyle denir.

يِغْدِى yıgdı: Alıkoydu. " اُلْ مَنِى آشْقَا يِغْدِى ol meni aşka yıgdı = o, beni yemekten alıkoydu". Başkası da böyledir. " اُلْ تَرِغْ يِغْدِى ol tarıg yıgdı = o, buğday ve buğdaya benzer şeyler topladı, yığdı". Herhangi bir şeyi yığan kimse için de böyle denir; (يِغَارْ - يِغْمَاقْ yıgar - yıgmak).

يُفْدِى yuwdı: Yuvarladı. " اَرْ تُبُقْ يُفْدِى er topık yuwdı = adam top yuvarladı". Başkası da böyledir; (يُفَارْ - يُفْمَاقْ yuwar - yuwmak). Şu beyitte de gelmiştir:

تَفَرْ يِغِبْ سُفْ آقِنْ اِنْدِى سَقِنْ
قُرُمْ كِبِى اِذِشِنْ قُودِى يُفَارْ

Tawar yıgıp suw akın indi sakın
Korum kibi idhişin kodı yuwar

"Yığılmış malı sel geldi zannet; sahibini kaya yuvarlar gibi aşağıya yuvarlar".

(Mal toplamağı anlatarak diyor ki : Dağdan inen sel taşı yuvarladığı gi-

bi, onun malını yuvarladı zannetsin)[+].

يُقْدى yuwdı: Koştu. "اشياكْ يُقْدى eşyek yuwdı = eşek koştu", "اَلْ اَنى آرْدى يُقْدى ol anı ardı yuwdı = o, ona hile etti, aldattı"[++]. "آرْ قَداشِين قرْدى يُقْدى er kadaşın kurdı yuwdı = adam, hısımına erişti", (adam yakınlarına vardı, ona mal vererek gönlünü aldı). (يُقارْ - يُقْماق yuwar - yuwmak).

يَقْدى yakdı: Yaktı. "آرْ بَنْشقا يَقيغ يَقْدى er başka yakığ yakdı = adam yaraya yakı yaktı"; " اُلْ آنكرْ يَقْدى ol angar yakdı = o, ona yaklaştı", " اَنِكْ كلْماكى يَقْدى anıng kelmegi yakdı = onun gelmesi yaklaştı", " اُلْ آنكرْ اِلكْ يَقْدى ol angar e-

---

[+] Beyitin metninde " سَقِنْ sakın" şeklinde geçen bu kelime emri hazırın müfret sıygası olduğu halde bu beyitin arapça tercümesinde Kaşgarlı emri gaip manası vermiştir, düşünüle... Bundan başka beyitin ikinci parçasında bulunan اِيذِشِنْ kelimesi yanlıştır. "İdhiş", testi, bardak ve kadeh anlamlarına gelir. Burada kelimenin doğrusu " اِيذِسِنْ idhisin" olacaktır. "İdhi","sahip" anlamınadır; buraya yaraşır. Bu beyitin ilk parçası bizce biraz karışık görünüyor. Beyitin arapça izahı Türkçe metne aykırı düşmektedir. Arapçasını olduğu gibi buraya alıyoruz: يَصِفُ جَمْعَ المَالِ وَيَقُولُ بِانَّ جَامِعَهُ فَلْيَظُنَّ كَانَّ السَّيْلَ نَزَلَ مِنَ القُنَّةِ وَدَحْرَجَ مَتَاعَهُ كَمَا يُدَحْرِجُ الجَنْدَلَ Biz, arapçası ile Türkçesi arasındaki ayrılığı elden geldiği kadar düzeltmeğe çalıştık. B. A.

[++] Basma nüshada gördüğünüz şekilde olan يُقْدى kelimesi, yazma nüshada تقدى şeklindedir. Dikkatle bakılacak olursa تقدى kelimesinin ilk harfinin altında iki nokta varken sonradan nasılsa kazınmış, düzeltmek istenirken büyük bir yanlışlık yapılmıştır. B. A.

liğ yakdı = o, ona eliyle, başka şeyle dokundu"; (يَقارْ - يَقْماق yakar - yakmak).

يُقْدى yukdı: Bulaştı, sıvandı. " اِلِكْ كا ياغ يُقْدى eligge yağ yukdı = ele yağ bulaştı", "اَنِكْ اُذُوزى انكرْ يُقْدى anıng udhuzı angar yukdı = onun uyuzu ona geçti". Herhangi bir şey başka bir şeye bulaşır veya sıvaşırsa yine böyle denir; (يُقارْ يُقْماق yukar - yukmak).

يِقدى yıkdı: "اُلْ اِفِنْ يِقْدى ol ewin yıkdı = o, evini yıktı". Başkası da böyledir; (يِقارْ يِقْماق yıkar - yıkmak).

يَلْدى yaldı: Yalımlandı, alevlendi. " اُوتْ يَلْدى ot yaldı = ateş alevlendi", " باشْ يَلْدى baş yaldı = yara iltihaplandı", "كُونْ يُوزُكْ يَلْدى kün yüzüğ yaldı = güneş yüzü yaladı, çaldı ve kararttı", (يَلارْ يَلْماق yalar - yalmak).

يُلْدى yoldı: Kurtardı, bıraktı. " آرْ بُلُنُق يُلْدى er bulunuk yoldı = adam tutsağı salıverdi, bıraktı" [+]. " آرْ تُتُغْ يُلْدى er tutuğ yoldı = adam tutuyu kurtardı, rehini feketti", " آرْ قُشْ يُلْدى er kuş yoldı = adam kuş yoldu", (adam kuşu,

---

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " آرْ بُلُنُق يُلْدى er bulunuk yoldı" cümlesindeki بُلُنُقْ kelimesi yanlış olmalıdır; doğrusu " بُلُنُغْ bulunuğ" olacaktır, çünkü mefulu bih edatı غ dır, ق değildir. B. A.

tüylerini yolmak için, kaynar suya bıraktı). Deriden kıl yolarsa yine böyle denir. Başkası da böyledir." اُراغُتْ بَشِنْ يُلْدِى uragut başın yoldı = kadın başını kurtardı", (kadın mihrinden ve başka şeylerden vazgeçerek kocasından ayrıldı);(يُلاَرْ - يُلْماقْ yolar - yolmak). " اُلْ بِتِكْ يُلْدِى ol bitik yoldı = o, kitap yazdı, istinsah etti".

يَلْدِى yéldi: Koştu. " آتْلِغْ يَلْدِى atlıg yéldi = atlı koştu", (يَلاَرْ - يَلْماكْ yéler - yélmek).

يِلْدِى yéldi: Yendi. " آشْ يِلْدِى aş yéldi = yemek yendi". Başkası da böyledir; (يِلُورْ - يِلْماكْ yélür - yélmek).

يُمْدِى yümdi: Yumdu. " اَرْ كُوزْ يُمْدِى er köz yümdi = adam göz yumdu", (يُمارْ - يُمْماكْ yümer - yümmek) [+].

يَنْدِى yandı: Döndü. " اَرْ يُولْدَنْ يَنْدِى er yoldan yandı = adam yoldan döndü". Başkası da böyledir. " بَكْ اَنِى يَنْدِى Beg anı yandı = Bey onu korkuttu, tehdit etti". Başkası da böyledir. Nitekim şu savda da gelmiştir: " يَلِنْكُو مَنْكُكُو تِرِلْماسْ

+ Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " يُمَرْ - يُمْماكْ yümer-yümmek" şeklinde olan bu kelime yanlış olacaktır. Doğrusu " يُمَرْ - يُمْماقْ yumar - yummak" olmalıdır. Çünkü kelimenin bugün bile kullanılışı böyledir. Dv. III, 74, 7 de " يُمْلَشُورْ - يُمْلَشْماقْ yumlaşur - yumlaşmak" imlâsında gelmiştir. B. A.

سِنْقا كِرُوبْ كِرُو يَنْماسْ yalnğuk menğgü tirilmes, sınka kirüb kirü yanmas = kişi ebedî yaşamaz, mezara giren geri dönmez" [+]. " اُوتْ يَنْدِى ot yandı = ateş yandı". " يَلْدِى yaldı" demek dahi lûgattir. Kıpçakça. " اَرْ يَنْدِى er yandı = adam kustu", (يَنارْ - يَنْماقْ yanar - yanmak). Şu parçada dahi gelmiştir:

يَنْدِى اَرِنْچ اُغْرَغِى   كَلْدِى بَرُو تِغْرَغِى

اُوزِى قُيِى اُغْرَغِى   اَلْپلار قَمُغ تِرْكَشُور

Yandı erinç ograğı
Keldi berü tıgrağı
Özi kuyı ograğı
Alplar kamuğ tirkeşür

"Bolaki (belki) kurduğundan vazgeçti, onun elçisi geldi, kendi derenin uğrağında; yiğitler bütün toplaşır".

(Duşmanı anlatarak diyor ki: Umulur ki o, azminden geri dönmüştür. Onun bize postacısı geldi. O, derenin içerisindedir. Savaş için yiğitler

[+] Bu sav, bundan evvelki kelimenin örneği olacak iken nasılsa buraya konulmuş, biz de bozmadık. B. A.

toplanıyor) [+].

يندى yundı: Yundu. " آر سقدا يندى " er suwda yundı = adam suda yundu, yıkandı", " آر يندى " er yundı = adam abdest aldı". Oğuzca. (ينار - ينماق yunar - yunmak).

يندى yindi: Aradı, sordu. " اول انك اڤن ييندى " ol anıng ewin yindi = o, onun evini aradı, sordu". Aslı " ينذتى yindti" dir; yeğniltilmiştir. (ينذار - ينذماك yinder - yindmek) [++].

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

يودى yudı : Yıkadı. " آر تون يودى " er ton yudı = adam elbise yıkadı". Başkası da böyledir; (يور - يوماق yur - yumak). Şu savda dahi gelmiştir: " قانغ قان بيلا يوماس " kanığ kan bile yumas = kanı, kanla yıkamazlar", (kan kanla yıkanmaz, fitne fitne ile bastı-

[+] Bu parça, bundan üç kelime evvel gelen kelimenin örneğidir. Orada gelmesi lâzımken nasılsa buraya konulmuş, biz de dokunmadık. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " ينذار - ينذماك yinder - yindmek" şeklinde çıkan bu fiil yanlıştır; doğrusu " ينار - ينماك yiner - yinmek" olacaktır; çünkü mazi sıygası " ينذى yindi" dir, muzari ve mastarının dahi buna benziyerek " ينار - ينماك yiner - yinmek" gelmesi lâzımdır, ayrımın icabı da budur. B. A.

rılmaz, barışla bastırılır) demektir [+].

ييدى yedi: Yedi. " آر آش ييدى " er aş yedi = adam aş, yemek yedi". Başkası da böyledir; (يير - ييماك yer - yemek).

+
+ +

HER HAREKESİYLE ORTASI HAREKELİ BULUNAN فعّلدى ÜZERİNE ÜÇLÜLER AYRIMI

يبردى yapurdı: Parlattı, süpürdü. " اول ييرك يبردى " ol yeriğ yapurdı = o, yeri parlattı, süpürdü"; " آر سوزك يبردى " er sözüğ yapurdı = adam sözü gizledi, sakladı", (يبرر - يبرماق yapurur - yapurmak).

يتردى yitürdi: Kaybetti, yitirdi. " آر يرماق يتردى " er yarmak yitürdi = adam para yitirdi". Başkası da böyledir; (يترر - يترماك yitürür - yitürmek).

يذردى yüdhürdi: Yükledi. " اول تفكايك يك يذردى " ol teweyge yük yüdhürdi = o, deveye yük yükledi". Başkası da böyledir; (يذرر - يذرماك yüdhürür - yüdhürmek). Şu beyitte dahi gelmiştir :

آغرق آغر اشكنكى آذناغقا يذذرما
اجرب اذنك اشا دبب آذناغى تذرما

[+] Bu sav, bugün Anadoluda "kan kanla yıkanmaz, kan su ile yıkanır" şeklinde hâlâ söylenmektedir. B. A.

Agruk agır işingni adhnaguka yüdhürme
Agrub özüng öşerib adhnagunı todhurma

"Ağır yükünü başkasına yükleme, kendini aç bırakarak gözünü döndürüp başkasını doyurma".

(Kendi yükünü başkasına yükleme. Gözün kararacak kadar kendini aç bırakarak başkasını doyurma).

يَشَرْدِى yaşardı: Yeşerdi. "اُتْ يَشَرْدِى ot yaşardı = ot yeşerdi", (يَشَارُرْ - يَشَرْمَاقْ yaşarur - yaşarmak).

يَشُرْدِى yaşurdı: Gizledi. "اُلْ نَانِكْ يَشُرْدِى ol neng yaşurdı = o, nesneyi gizledi", (يَشُرُرْ - يَشُرْمَاقْ yaşurur - yaşurmak).

يَقُرْدِى yakurdı: Yaklaştırdı. "اُلْ آتِغْ مَنكَا يَقُرْدِى ol atığ manğa yakurdı = o, atı bana yaklaştırdı". Başkası da böyledir; (يَقُرُرْ - يَقُرْمَاقْ yakurur - yakurmak).

يَقُرْدِى yakurdı: Sık sık soludu. "كِشِى يَقُرْدِى kişi yakurdı = adam sık sık soludu, onu yüksek bir soluma aldı", (يَقُرُرْ - يَقُرْمَاقْ yakurur - yakurmak).

يُكُرْدِى yügürdi: Koştu, seğirtti. "اَرْ يُكُرْدِى er yügürdi = adam seğirtti, koştu". (يُكُرُرْ - يُكُرْمَاكْ yügürür - yügürmek). Şu beyitte dahi gelmiştir:

اُنْدَبْ اُلُغْ تَبَارُ وتَقْرَقْ كَلِبْ يُكُرْكِلْ
قُرْغَقْ يِلِنْ بُدُنْ كَرْقَنْدَا تُشَرْقُودِى اِلْ

Ündeb uluğ tabaru tawrak kelip yügürgil
Kurgak yılın budhun kör kanda tüşer kodı ıl

"Seni, yaşlı bir adam çağırırsa davranarak koş! Kuraklık yıllarda millete bak! Nereye konarlarsa sen de birlikte kon !".

(Seni, yaşlı bir adam çağırırsa, çağırmasına icabet et, ona doğru koş ! Kıtlık yıllarında kavmin nereye konarsa onlarla beraber in). Kavmine gelen her felâkette onlarla beraber ol demektir.

"اُلْ بُوزْ يُكُرْدِى ol böz yügürdi = o, beze eriş yaptı", (يُكُرُرْ - يُكُرْمَاكْ yügürür - yügürmek).

يَمُرْدِى yamurdı: Kesti. "اَرْ يِغَاجْ يَمُرْدِى er yıgaç yamurdı = adam ağaç kesti". Başkası da böyledir; (يَمُرُرْ - يَمُرْمَاقْ yamurur - yamurmak) [+].

[+] Yazma nüshada bu fiil önceden "يُمُرْمَاكْ yemürmek" şeklinde iken sonradan altına "تُمُرْدِى - تُمُرْمَاقْ tomurdı - tomurmak" diye aynı kalemle yazılmış. Bay Kilisli, her iki şekli de almıyarak yukarıda gördüğünüz gibi "يَمُرْمَاقْ yamurmak" şeklini almıştır. Halbuki buraya "يُمُرْمَاكْ yemürmek" şekli dahi gelebilirdi; çünkü Dv.III,41,10 da "بُو سُوفْ اُلْ يِغَاجْ يُمُرْكَانْ bu suw ol yıgaç yemürgen" cümlesindeki "يُمُرْكَانْ yemürgen" kelimesinin "يُمُرْمَاكْ yemürmek" mastarından geldiğine şüphe yoktur; anlamları da birdir. Bununla beraber, yazma nüshada düzeltme şeklinde yazılmış bulunan "تُمُرْدِى - تُمُرْمَاقْ tomurdı - tomurmak" fiili dahi buraya gelmez değildir; çünkü "تُمُرْمَاقْ tomurmak", ağacı tomruk şeklinde kesmek demektir. Dv.II,70, 5 teki "اَرْ يِغَاجْ تُمُرْدِى er yıgaç tomurdı" sözü bunu gösterir. Yalnız "تُمُرْمَاقْ" şekli bu ayrıma gelmez, çünkü bu ayrımın kelimelerinin ilk harfi ى harfiyle başlamaktadır, düşünüle!.B.A.

يپشدى yapışdı: Yapıştı. " يلم يوكا يپشدى yelim yükke yapışdı = tutkal kuş yeleğine yapıştı". Herhangi bir nesne bir şeye yapışırsa veya takılırsa yine böyle denir. " ات كيكا يپشدى ıt keyikke yapışdı = köpek ava yapıştı", (يپشر - يپشماق yapışur - yapışmak).

يذشدى yadhışdı: Yayıştı. " ال انكا توشاك يذشدى ol angar töşek yadhışdı = o, ona döşek yaymakta yardım etti". Yarış için de böyle denir, (يذشور - يذشماق yadhışur - yadhışmak).

يذشدى yodhuşdı: " ال قلچتن قان يذشدى ol kılıçtın kan yodhuşdı = o, kılıçtan kan silmekte yardım etti". Kitaptan bir şey silmek ve herhangi akarın bir şey üzerindeki izini gidermek te böyledir.(يذشور - يذشماق yodhuşur - yodhuşmak).

يدرشدى yıdışdı: " يدرشدى نانك yıdışdı neng = bir şeyin parçaları birbiri içinde çürüştü, yıpraştı". (يدرشور - يدرشماق yıdışur - yıdışmak).

يدشدى yedişdi:[+] " ال منكا ينكاك يدشدى ol manga yengek yedişdi = o, bana heybenin kenarını dikmekte yardım etti". Bohçanın ve buna benzer şeylerin kenarını dikmek

---

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ينكاك şeklinde yazılan bu kelime yanlış olmalıdır, çünkü Dv. III, 320, 14; III, 56, 9 da " يتكاك yetgek" şeklindedir. B. A.

te böyledir. (يدشور - يدشماق yedişür - yedişmek).

Bundan evvelki fiilin mastarı " يدرشماق yıdışmak" şeklinde ق iledir.

يذشدى yüdhüşdi: Yükleşti. " ال اكى تارغ يذشدى ol ikki tarıg yüdhüşdi = o ikisi buğday yükletmekte birbirine yardım ettiler". Başkası da böyledir, yarış için de böyle denir, (يذشور - يذشماك yüdhüşür - yüdhüşmek).

يراشدى yaraşdı: Uyuştu, anlaştı. " الار اكى يراشدى olar ikki yaraşdı = onlar, ikisi biriyle bir işte uyuştu, anlaştı". Şu parçada dahi gelmiştir :

اورتاق بولوب بيلشدى منك تاور ساتشدى
بستا بيلا يراشدى كزلب توتار تايمى

Ortak bolub bilişdi
Mening tawar satışdı
Biste bile yaraşdı
Kizleb tutar tayımı

"Ortak olup tanıştı, benim malımı satmakta yardım etti. Biste ile anlaştı, gizliyerek benim tayımı tutuyor". (Uzlaştıktan sonra kendisine gadreden bir adamı anlatarak diyor ki: O, benimle tanıştı ve ortaklık etti. Malımı satmak üzere bana yardım etti. Ev

sahibiyle uzlaştı. Benden tayımı saklıyor).

"Biste" tecimeni evinde konuklıyanın ismidir. Tecimen onun evine iner; bu, tecimenin malını satıverir, koyunlarını toplar, onu evinde konuk eder. Tecimenin gideceği zaman, on koyunda bir koyun baş alır. Toxsı, Yağma, Çiğil kabilelerinde böyledir, ben gördüm. (يَرَشُوُرْ - يَرَشْماقْ yaraşur - yaraşmak).

يَرِشْدِى yarışdı: Yarıştı. "اُلْ آنِكْ بِرْلا آتْ يَرِشْدِى ol anıng birle at yarışdı = o, onunla at yarışı yaptı". " اُلْ آنِكْ بِرْلا تَفارْ يَرِشْدِى ol anıng birle tawar yarışdı = o, onunla malı yarı yarıya üleşti". Miras üleşmesinde de böyle denir; (يَرِشُورْ - يَرِشْماقْ yarışur - yarışmak).

يُرِشْدِى yorışdı: Yürüştü. " اُلْ مَنِكْ بِرْلا يُرِشْدِى ol mening birle yorışdı = o, benimle yürümekte yarış etti". " تُرْقُو يُرِشْدِى torku yorışdı = ipek kumaş yol yol oldu". Başkası da böyledir. Bu, ipek kumaş yıpramağa yüz tuttuğu zaman söylenir, (يُرِشُورْ - يُرِشْماقْ yorışur - yorışmak).

يِرِشْدِى yirişdi: Yirişti. " نانْكْ يِرِشْدِى yirişdi neng= nesne yirişti, yirildi, ayrıldı";" آرْ يِرِشْدِى er yirişdi = adam gülümsedi". Başkası da böyledir; يِرِشُورْ - يِرِشْماقْ

yirişür - yirişmek). " اِتْ تِيشِى يِرِشْدِى ıt tışı yirişdi = köpeğin dişi kuvvetsizleşti". Başkası da böyledir.

يَزِشْدِى yazışdı: " اُلْ آنْكارْ تُكُونْ يَزِشْدِى ol angar tügün yazışdı = o, ona düğüm çözmekte yardım etti". Yarışma da böyledir; (يَزِشُورْ - يَزِشْماقْ yazışur - yazışmak).

يَزِشْدِى yazışdı: " اُلْ مَنْكا يا يَزِشْدِى ol manga ya yazışdı = o, bana yaydan kirişi çıkarmakta yardım etti". Başkası da böyledir, (يَزِشُورْ - يَزِشْماقْ yazışur - yazışmak).

يَغُشْدِى yaguşdı: Yaklaştı. " بِيرْ نانْكْ بِرْكا يَغُشْدِى bir neng birge yaguşdı = bir nesne bir nesneye yaklaştı", (يَغُشُورْ - يَغُشْماقْ yaguşur - yaguşmak).

يِغِشْدِى yıgışdı: Yıgıştı. " اُلْ مَنْكا بُغْداىْ يِغِشْدِى ol manga bugday yıgışdı = o, bana buğday yığmakta yardım etti". Başkası da böyledir. (يِغِشُورْ - يِغِشْماقْ yıgışur - yıgışmak).

يُفُشْدِى yufuşdı: " اُولارْ اِكِّى يُفُشْدِى olar ikki yufuşdı = onlar ikisi yardımlaştı, birbirleriyle dost oldular", (يُفُشُورْ - يُفُشْماقْ yufuşur - yufuşmak) [+].

[+] Bu fiil basma nüshaya يُفُشْماقْ şeklinde alınmış ise de yazma nüshada يُفُشْماكْ şeklindedir. Bize kalırsa bu fiil hem يُفُشْماقْ hem يُفُشْماكْ şekillerinde yazılabilecektir; çünkü Dv. III, 9 da geçen "يُفُشْلُكْ yüfüşlüg" kelimesi ile III, 47 de geçen "يُفْماقْ yufmak" mastarı da iki türlü yazışın caiz olabileceğini göstermektedir. B. A.

يُقُشْدِی yuwuşdı: "الارْ بِرْبِرْكا تُپُقْ يُقُشْدِی olar birbirge topık yuwuşdı = onlar, birbirine top yuvarlaştı", (يُقُشُورْ - يُقُشْماقْ yuwuşur - yuwuşmak).

يَقِشْدِی yakışdı: "اُلْ اَنْكَرْ يَقِغْ يَقِشْدِی ol anğar yakığ yakışdı = o, ona yakı yakmakta yardım etti", (o, yara üzerine yakı koymakta ona yardım etti", "اَنِكْ كَلْماكى يَقِشْدِی anıng kelmegi yakışdı = onun gelmesi yaklaştı". Herhangi bir şeyin bulunması, gelmesi yaklaştığında yine böyle denir. Uz dilli adam konuştuğu zaman "اَنِكْ اِرْنِى يَقِشْماسْ anıng irni yakışmas" denir ki, "sözü çabuk konuştuğu için dudakları birbirine yaklaşmaz" demektir. (يَقِشُورْ - يَقِشْماقْ yakışur - yakışmak).

تُقُشْدِی tokuşdı: "اُذْزْ تُقُشْدِی udhuz tokuşdı = uyuz yayıldı", (yağlık dolayısiyle uyuz, bedende bir yerden öbür yere yayıldı), (تُقُشُورْ - تُقُشْماقْ tokuşur - tokuşmak).

يِقِشْدِی yıkışdı: "اُلْ اَنْكَرْ تامْ يِقِشْدِی ol anğar tam yıkışdı = o, ona duvar yıkmakta yardım etti". Başkası da böyledir, (يِقِشُورْ - يِقِشْماقْ yıkışur - yıkışmak).

يِلِشْدِی yılışdı: Ilıştı, ılıklaştı. "سُوْلارْ قَمُغْ يِلِشْدِی suwlar kamuğ yılışdı = bütün sular ılıdı". Başkası da böyledir, (يِلِشُورْ -

يِلِشْماقْ yılışur - yılışmak).

يِلِشْدِی yılışdı: "الارْ بِرْ اَكِنْدِكا اُغْرِی يِلِشْدِی olar bir ekindige ogrı yılışdı = onlar birbirini hırsızlıkla itham etti", (يِلِشُورْ - يِلِشْماقْ yılışur - yılışmak) [+].

يُلُشْدِی yoluşdı: Yağmalaştı. "بُذُونْ بِرْ اَكِنْدِينِی يُلُشْدِی budhun bir ekindini yoluşdı = kavm birbirini yağma etti", (يُلُشُورْ - يُلُشْماقْ yoluşur - yoluşmak).

يَمَشْدِی yamaşdı: "اُلْ اَنْكَرْ تُونْ يَمَشْدِی ol anğar ton yamaşdı = o, ona elbise yamamakta yardım etti". Başkası da böyledir, (يَمَشُورْ - يَمَشْماقْ yamaşur - yamaşmak). Yarış için de böyle denir.

يُنُشْدِی yonuşdı: "الارْ بِرْبِرْكا اُقْ يُنُشْدِی olar birbirge ok yonuşdı = onlar birbirine ok yontmakta yardım ettiler". Yarışmak ve başkası için de böyle denir; (يُنُشُورْ - يُنُشْماقْ yonuşur - yonuşmak).

[+] Basma nüshada "يِلِشْدِی - يِلِشُورْ - يِلِشْماقْ yılışdı - yılışur - yılışmak" şeklinde çıkan bu kelimeler yanlıştır. Brockelmann da basma nüshayı tetkik etmeden olduğu gibi ayniyle kabul edip geçmiş. Bu kelimelerin harekesi yukarıdaki şekilde olmayıp "يَلِشْدِی - يَلِشُورْ - يَلِشْماقْ yalışdı - yalışur - yalışmak" olacaktır. Yazma nüshada yalnız ilk kelimenin ilk harfi esredir; ve ilk harf يـِ değil بـ dir, بِلشْدى şeklindedir. Şüphesiz bu harf yanlıştır, يـ olacaktır. Bu kelimenin muzariine ve mastarına gelince, yazma nüshada ilk harf olan يـ de hiç bir hareke ve nokta yoktur, يلشور şeklindedir. Dv.III,59,4 teki "يَلَلْدِی yalaldı", "يَلَلْماقْ yalalmak" kelimeleriyle III, 63, 15-16 da bulunan "يَلَدِی - يَلَاقْ yaladı - yalamak" kelimeleri bizi teyid eder. Her üç fiil de aynı manadadır. B. A.

يَتِقْتِي yatıktı: "يَغُوقْ كِشِي يَتِقْدِي yaguk kişi yatıktı = hısım olan adam yabancılaştı, yadlaştı", (يَتِقَارْ - يَتِقْمَاقْ yatıkar - yatıkmak).

يُتِقْتِي yutıktı: "يِلْقِي يُتِقْتِي yılkı yutıktı = yılkı yutadı", (yılkı ve davar kardan öldü). Bu, soğuktan yılkı ve davar öldüğü zaman söylenir; (يُتِقَارْ - يُتِقْمَاقْ yutıkar - yutıkmak).

يَزِقْتِي yazıktı: "يِلْ يَزِقْتِي yıl yazıktı = zaman ilk yaz oldu, yazlaştı", (يَزِقَارْ - يَزِقْمَاقْ yazıkar - yazıkmak).

يَشِقْتِي yaşıktı: "كُوزْ يَشِقْتِي köz yaşıktı = göz yaşlandı", (göz, güneşten ve güneşin tel tel olan ışığından kamaştı), (يَشِقَارْ - يَشِقْمَاقْ yaşıkar - yaşıkmak).

يَغِقْتِي yagıktı: Duşmanlaştı. "بَكْلَارْ بِرْبِرْكَا يَغِقْتِي Begler birbirge yagıktı = Beyler, birbirleriyle duşmanlaştı", (يَغِقَارْ - يَغِقْمَاقْ yagıkar - yagıkmak).

يَبُلْدِي yapuldı: Kapandı. "قَبُغْ يَبُلْدِي kapuğ yapuldı = kapı kapandı". Herhangi bir şey kapansa yine böyle denir; (يَبُلُورْ - يَبُلْمَاقْ yapulur - yapulmak).

يُبَلْدِي yubaldı: İhmal edildi, yüzüstü bırakıldı. "اِيشْ يُبَلْدِي ış yubaldı = iş yüzüstü bırakıldı, üzerinde durulmadı", (يُبَالُورْ - يُبَلْمَاقْ yubalur- yubalmak).

يِتِلْدِي yėtildi: Erişildi. "اُلْ سُوكَا يِتِلْدِي ol süge yėtildi = o askere yetişildi". Başkası da böyledir, (يِتِلُورْ - يِتِلْمَاكْ yėtilür - yėtilmek).

يَذِلْدِي yadhıldı: "سُو يَذِلْدِي sü yadhıldı = asker yayıldı, dağıldı". Başkası da böyledir. "تُونْ كُونْكَا يَذِلْدِي ton künge yadhıldı = elbise güneşe yayıldı". Yayılan herhangi bir şey için de böyle denir; (يَذِلُورْ - يَذِلْمَاقْ yadhılur - yadhılmak).

يَذِلْدِي yadhıldı: "يَاغْ تُونْدَا يَذِلْدِي yag tonda yadhıldı = yağ elbiseye yayıldı". Başkası da böyledir, (يَذِلُورْ - يَذِلْمَاقْ yadhılur - yadhılmak).

يُذُلْدِي yodhuldı: "قَانْ قِلِجْتِنْ يُذُلْدِي kan kılıçtın yodhuldı = kan kılıçtan silindi, yok edildi", "اَنِكْ آتِي آيْدِنْ يُذُلْدِي anıng atı aydın [+] yodhuldı = onun adı Hakanın defterinden silindi". Silinen ve yok edilen her şey için de böyle denir, (يُذُلُرْ - يُذُلْمَاقْ yodhulur - yodhulmak).

يَذِلْدِي yėdhildi: "يِتْكَاكْ يَذِلْدِي yetgek yėdhildi = bohça dikildi ve içerisine eşya kondu", (يذلر - يذلماق [++]yėdhilür - yėdhilmek).

يَرِلْدِي yarıldı: "قَابْ يَرِلْدِي kap yarıldı = kap yarıl-

[+] Yazma nüshada bu kelime önceden "آيْدِنْ aydın" şeklinde iken, sonradan "آنْدِنْ andın" şekline konulmuştur. B. A.

[++] Basma nüshada يذلاق şeklinde olan bu kelime yanlış olacaktır. Her ne kadar yazma nüshada da önceden böyle yazılmış ise de sonradan bir düzeltme görerek يذلاك şekline konulmuş ve ق harfinin başına kırmızı mürekeple küçük bir çizgi çizilmiştir. B. A.

dı, tulum yarıldı". Başkası da böyle-
dir, (يَرِلوُرْ - يَرِلْماقْ yarılur - yarılmak).

يَرِلْدِی yarıldı: " بُتِقْ يَرِلْدِی butık yarıldı = dal yirildi", (dal ağaçtan yirildi). Herhangi yaş bir şey yirilirse yine böyle denir, (يَرِلوُرْ - يَرِلْماقْ yarılur - yarılmak) [+].

يُرُلْدِی yoruldı: " اُغُلْ بَيشِكْتِنْ يُرُلْدِی ogul beşiktin yoruldı = çocuk beşikten çözüldü",(يُرُلوُرْ - يُرُلْماقْ yorulur - yorulmak).

يَزِلْدِی yazıldı: " تُكُونْ يَزِلْدِی tügün yazıldı = düğüm çözüldü". Başkası da böyledir;(يَزِلوُرْ - يَزِلْماقْ yazılur - yazılmak) [++].

يَسِلْدِی yasıldı: " اِيشْ يَسِلْدِی ış yasıldı = iş bırakıldı", (iş terkolundu, sebepleri dağıldı), " يا يَسِلْدِی ya yasıldı = yay yasıldı, kiriş yaydan çıkarıldı", سُو " يَسِلْدِی sü yasıldı = asker dağıldı". Başkası da böyledir. Dağılan herhangi bir şey için de böyle denir; (يَسِلوُرْ - يَسِلْماقْ yasılur - yasılmak).

يُشُلْدِی yuşuldı: " قانْ يُشُلْدِی kan yuşuldı = kan fışkırdı", (kan yaradan fışkırdı). Başkası da böyledir, (يُشُلوُرْ - يُشُلْماقْ yuşulur - yuşulmak).

يِشِلْدِی yuşıldı: " اَنِكْ اِلِكِی اِشْقا يِشِلْدِی anıng eligi ışka yuşıldı = onun eli işe yatıştı, eli işe udumlaştı". Sirke veya boza [+] gibi şeyler güğümün emziğinden akıtılırsa yine böyle denir; (يِشِلْدِی - يِشِلوُرْ - يِشِلْماكْ yüşildi - yüşilür - yüşilmek) [++].

يَغِلْدِی yagıldı: " يَغْمُرْ يَغِلْدِی yagmur yagıldı = yağmur yağdırıldı". Başkası da böyledir, (يَغِلوُرْ - يَغِلْماقْ yagılur - yagılmak).

يِغِلْدِی yıgıldı: " اَرْ اِيشْتِنْ يِغِلْدِی er ıştın yıgıldı = adam işten çekindi, kaçındı". Başkası

[+] Basma nüshada " يَرِلْماقْ yarılmak" şeklinde olan bu fiil yanlıştır; doğrusu " يِرِلْماكْ yirilmek" olacaktır. Yazma nüshada önceden يرلماق şeklinde iken sonradan يرلماك haline konmuştur. Dv. III, 41, 12 deki " يِرِلْكانْ yirilgen" kelimesi de buna tanıklık eder. Bu son üç fiilin ona göre düzeltilmesi lâzımdır. Bundan başka bu fiillerin ilk harflerinin harekesi de üstün değil " يِرِلْكانْ yirilgen" kelimesinde olduğu gibi esre olacaktır; kullanış ta böyledir. B. A.

[++] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı yoksa da biz koyduk. B. A.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda şöyle bir ibare vardır: ...(؟) وَكَذٰلِكَ الخَلّ اَوْ مِنَ المرى (المرى) kelimesi yanlıştır. Bay Kilisli dahi bu yanlışlığın farkına vardığı için basma nüshada istifham koyup geçmiş, fakat işi halletmemiştir. Bize kalırsa bu kelime المزر olacaktır. Nitekim Dv.III,46 da şu ibare geçmektedir. آسال المِزْرَ مِنْ صُنْبُورِ الدَّنِّ Bundan başka basma nüshanın وكذلك الخل او من المرى cümlesindeki من fazladır. İbare şöyle olacaktır: وكذلك الخل او المزر B.A.

[++] Basma nüshada يُشِلْدِی - يُشِلوُرْ - يُشِلْماكْ şeklinde olan bu kelimeler yanlış olacaktır. Yazma nüshada dahi önceden bu şekilde iken sonradan bir düzeltme görerek يُشِلْماقْ şekline konulmuştur. Bk. Dv. III, 57, 3.

Bundan başka, bu kelimelerin harekeleri de karışıktır. Bize kalırsa son üç kelimenin harekesinde olduğu gibi dördü de " يُشِلْدِی - يُشِلوُرْ - يُشِلْماقْ yuşıldı - yuşılur - yuşılmak" olacaktır. B. A.

alıkorsa yine böyle denir. Bu fiil hem müteaddi, hem lâzımdır, (يغلور - يغلماق yıgılur - yıgılmak).

يغلدى yıgıldı: "بذون يغلدى budhun yıgıldı = halk toplandı". "يرماق يغلدى yarmak yıgıldı = para toplandı". Başkası da böyledir. "تبراق يغلدى toprak yıgıldı = toprak yığıldı". Başkası da böyledir ; (يغلور - يغلماق yıgılur - yıgılmak).

يقلدى yuwuldı: "اغلان يقلدى oglan yuwuldı = oğlan uslandırıldı", (oğlanın haşarılığı yatıştırıldı), (يقلور - يقلماق yuwulur - yuwulmak). "تبق يقلدى topık yuwuldı = top yuvarlandı". Başkası da böyledir; (يقلور - يقلماق yuwulur - yuwulmak). Şu parçada da gelmiştir :

ايدم انكر سقلما   قلبق اذو يقلما
يقغا سقن سقلما   قبتى منك قايى

Aydım angar sawulma
Kulbak udhu yuwulma
Yuwga suwın suwulma
Kaptı mening "Kay"ımı

"Ona, gitme dedim, Kulbak tarafına akma, yufka su ile sulanma, benim "Kay"ımı kaptı".

(Gadre uğrıyan bir adamı anlatarak diyor ki: Ona, Kulbak'a meyletme dedim; -bu bir adamın adıdır- onun izinde yuvarlanma, köklü olmıyan gelip geçici su ile sulanma. Kay oymağından getirilmiş kölemi kaptı).

يغلدى yıgıldı: "سو يغلدى sü yıgıldı = asker erişti" [+].

يقلدى yewüldi: "بكنى يقلدى bekni yewüldi = boza olgunlaştı", (bu, buğday ve darıdan yapılan bir içkidir).

يغلدى yıgıldı: "بلك يغلدى [++] bilig yıgıldı = akıl olgunlaştı". Herhangi bir şey olgunlaşır, çağını bulur ise yine böyle denir, (يقلور - يقلماك yewülür - yewülmek).

يقلدى yakıldı: "انكر يقلدى angar yakıldı = ona dokunuldu", (ona yaklaşıldı).(يقلور - يقلماق yakılur - yakılmak).

يقلدى yukuldı: "تونقا قرا يقلدى tonka kara yukuldı = elbiseye kara bulaştı, sıvandı". Başkası da böyledir, (يقلور - يقلماق yukulur - yukulmak).

يقلدى yıkıldı: "تام يقلدى tam yıkıldı = duvar yıkıldı". Başkası da böyledir, (- يقلور

[+] Her iki nüshada da يغلدى şeklinde olan bu kelime yanlıştır. Aşağıdaki kelimelerden anlaşılacağına göre bu kelime "يقلدى yewüldi" olacaktır. B. A.

[++] بلك يغلدى sözü her iki nüshada da böyle ise de yanlıştır. Bu kelimeden evvel geçen kelimeden ve bundan sonra gelen mızari ve mastar şekillerinden anlaşıldığına göre "يقلدى yewüldi" olacaktır. B. A.

يقلماق yıkılur - yıkılmak).

يملدى yamaldı: " تون يملدى ton yamaldı = elbise yamandı". Başkası da böyledir, (يملور - يملماق yamalur - yamalmak).

ينلدى yanuldı: " بچاك ينلدى biçek yanuldı = bıçak bilendi", (kılıç bilendi). Herhangi bir şey ele sürtülerek bilenirse yine böyle denir, (ينولور - ينلماق yanulur - yanulmak).

ينلدى yonuldı: " يغاچ ينلدى yıgaç yonuldı = ağaç yonuldu". Başkası da böyledir, (ينلور - ينلماق yonulur - yonulmak).

\+

\+ +

BU AYRIMIN MUZAAFI

يللدى yalaldı: " انكر قروغ يلا يللدى angar kuruğ yala yalaldı = o, kuru töhmetle töhmetlendi", (o, yalancı bir töhmetle itham edildi), (يللور - يللماق yalalur - yalalmak).

يللدى yüleldi: " تام يللدى tam yüleldi = duvara direk dikildi", (يللور - يللمك yülelür - yülelmek).

يللدى yülildi: " سچ يللدى saç yülildi = saç yolundu", (يللور - يللمك yülilür - yülilmek).

يبندى yapındı: " ار قلقن يبندى er kalkan yapındı = adam kalkanla örtündü". " ال قبغ يبندى ol kapuğ yapındı = o kapıyı kendi başına kapattı", (يبنور - يبنماق yapınur - yapınmak).

يبندى yubandı: " ار ايشتن يبندى er ıştın yubandı = adam işten çekindi", (adam işi bıraktı).(يبانور - يبنماق yubanur - yubanmak).

يجندى yaçandı: " ال مندن يجندى ol mendin yaçandı = o, benden utandı, ocundu", (o, benden sıkıldı, iş üzerinde üstelememek üzere ocundu), (يجنور - يجنماق yaçanur - yaçanmak).

يذندى yadhındı: " ال تونن كونكا يذندى ol tonın künge yadhındı = o, elbisesini güneşe yayındı". Elbiseden başkası da böyledir; (يذنور - يذنماق yadhınur - yadhınmak).

يذندى yodhundı: " ال كوزدن ياش يذندى ol közden yaş yodhundı = o, gözden yaş silindi",(adam gözünden yaşı silindi). Bir kimse bir şeyi başka bir şeyden bağlı başına silse yine böyle denir; (يذنور - يذنماق yodhunur - yodhunmak).

يرندى yarandı: " ات يرندى at yarandı = at koşakta (koşu yerinde) koşturularak alıştırıldı, öğretildi", " ال منكا يرندى ol manğa yarandı = o,bana yaltaklık etti", (يرنور - يرنماق yaranur - yaranmak).

يرندى yarındı: " ال بتق يرندى ol butık yarındı = o,

kendi kendine dal yarınmaya kalkıştı, yarındı". Başkası da böyledir, (يَرِنُورْ - يَرِنْمَاقْ yarınur - yarınmak).

يَزْنْدِى yazındı: "اَرْ قُوْرِنْ يَزِنْدِى er kurın yazındı = adam kuşağını çözündü, kendi kendine çözdü". Başkası da böyledir. (يَزِنُورْ - يَزِنْمَاقْ yazınur - yazınmak).

يِغِنْدِى yıgındı: "اَرْ اُوزِنْكَا يَرْمَاقْ يِغِنْدِى er özinğe yarmak yıgındı = adam kendisi için para yığındı", (يِغِنُورْ - يِغِنْمَاقْ yıgınur - yıgınmak).

يُكُنْدِى yükündi: "قُلْ تَنْكرِيكَا يُكُنْدِى kul Tengrige yükündi = kul Tanrıya secde eyledi", "تُيِنْ بُرْخَانقَا يُكُنْدِى toyın burxanka yükündi = Toyun -Buda dininin ulusu- puta secde etti", "اُلْ مَنْكَا يُكُنْدِى ol manğa yükündi = o, bana boynunu eğdi, beni saydığı için eğildi", (يُكُنُورْ - يُكُنْمَاكْ yükünür - yükünmek). Şu parçada da gelmiştir :

يُكُنْبْ مَنْكَا اِمْلَدِى · كُزُمْ يَاشِنْ يَمْلَدِى
بَغْرِمْ بَاشِنْ اَمْلَدِى · اَلْكِنْ بُلُبْ اُلْ كَجَارْ[+]

Yüknüp manğa imledi
Közüm yaşın yamladı

[+] Bu kelime yazma nüshada " كَجَارْ keçer" şeklinde yazıldığı halde Bay Kilisli basma nüshaya " كُجَارْ köçer" şeklinde almıştır. Arapçası da bizi tanıklamaktadır. B. A.

Bagrım başın emledi
Elkin bolup ol keçer

"Boyun eğip bana işaret etti, gözüm yaşını sildi, bağrımın yarasını sağalttı, konuk olup geçti".

(Sevgilisinin hayalinin geçtiğini anlatarak diyor ki: O, beni yeniden diriltti; benim tarafıma hizmetle işaret etti; kendini görmekle, gözümün çapağını sildi, sağalttı; ciğerimin yarasını emledi; o,misafirdi, geçti, gitti).

يَلِنْدِى yalındı: "اَرْ يَلِنْدِى er yalındı = adam soyundu". Başkası da böyledir,(يَلِنُورْ - يَلِنْمَاقْ yalınur - yalınmak).

يُلُنْدِى yolundı: "سَجْ يُلُنْدِى saç yolundı = saç yolundu"," قُلْ يُلُنْدِى kul yolundı = kul azad edildi", (köle efendisine kendisinın kıymetini vererek azad olundu). "بُلُنْ يُلُنْدِى bulun yolundı = tutsak yolundu, tutsak bırakıldı", (tutsak fidye vererek bırakıldı). " اُرَاغُتْ يُلُنْدِى uragut yolundı = kadın kocasına para vererek boşandı", (يُلُنُورْ - يُلُنْمَاقْ yolunur - yolunmak).

يَمَنْدِى yamandı: "اَرْ تُونِنْ يَمَنْدِى er tonın yamandı = adam elbisesini kendi yamadı", (يَمَانُورْ - يَمَانْمَاقْ yamanur - yamanmak).

يُمُنْدِي yumundı: " اُلْ كُوزِنْ يُمُنْدِي ol közin yumundı = o, kendini, gözünü yumar gibi gösterdi", (يُمِنُورْ - يُمِنْمَاقْ yumınur - yumınmak).

يُنُنْدِي yonundı: " اُلْ يِغَاجْ يُنُنْدِي ol yıgaç yonundı = o kendini ağaç yonar gösterdi". Başkası da böyledir. (يُنِنُورْ - يُنِنْمَاقْ yonınur - yonınmak).

\+
\+ +

BU AYRIMDAN BAŞKA BİR ÇEŞİT

يَيِنْدِي yayındı: " اُلْ سُفْدَا تُونِنْ يَيِنْدِي ol suwda tonın yayındı = o, elbisesini kendi suya yaydı", (يَيِنُورْ - يَيِنْمَاقْ yayınur - yayınmak).

\+
\+ +

SONU HARFİ İLLETLİ OLANLARDAN

يُبَادِي yubadı: " اَرْ اِيشِغْ يُبَادِي er ışığ yubadı = adam işi ihmal etti, yüzüstü bıraktı, üstüne düşmedi", (يُبَارْ - يُبَامَاقْ yubar - yubamak).

يِذِيدِي yıdhıdı: " اَتْ يِذِيدِي et yıdhıdı = et koktu". Herhangi bir şey kötü kokarsa yine böyle denir, (يِذِرْ - يِذِيمَاقْ yıdhır - yıdhımak).

يَرُودِي yarudı: " كُونْ يَرُودِي kün yarudı = güneş ışıdı". Karanlık bir yere ışık girerse yine böyle denir, (يَرُورْ - يَرُومَاقْ yarur - yarumak).

يَرَادِي yaradı: " اُلْ نَانْكْ اَنْكَرْ يَرَادِي ol neng angar yaradı = o şey ona uygun geldi, yaradı", (يَرَارْ - يَرَامَاقْ yarar - yaramak). Herhangi bir şey yaraşırsa, caiz olursa yine böyle denir. Şu savda dahi gelmiştir : " آتَا تُونِي اُغُلْقَا يَرَاسَا آتَاسِنْ تِلَامَاسْ ata tonı ogulka yarasa atasın tilemes = atasının elbisesi oğluna uygun gelirse ondan sonra atasını istemez", (bundan sonra babasının mirasını almak için onun yaşadığını istemez). Bu savda başka bir anlam daha vardır, o da şudur: Artık o çağda çocuk babasına muhtaç olmaz. Bu sözden alarak Oğuzlar " يُولْ يَرَاسُنْ yol yarasun" derler ki, "yol dileğine uygun olsun" demektir.

يُرِيدِي yorıdı: " اَرْ يُرِيدِي er yorıdı = adam yürüdü". Başkası da böyledir. Herhangi bir şey yürürse yine böyle denir, (يُرِرْ - يُرِيمَاقْ yorır - yorımak). Şu savda dahi gelmiştir : " تُنْلَا يُرُبْ كُنْدُزْ سَفْنُورْ كِچِكْدَا اَذْلَنِبْ اُلْغَادُو سَفْنُورْ tünle yorup kündüz sewnür, kiçikde eflenip ulgadhu sewnür = geceleyin yürüyüp gündüz sevinir, küçüklüğünde evlenip yaşlandı-

ğında sevinir",(yolu gece yürüyen gündüz sevinir; çünkü o yolu görmeden yürümüştür. Genç iken evlenen kimse de yaşlandığı zaman sevinir; çünkü çocukları onun ihtiyacı için çalışırlar da adam rahat eder" [+].

يرادى yıradı: "يرادى نانك yıradı neñ = nesne uzaklaştı", (يراز - يراماق yırar - yıramak).

يزادى yazadı: "ار قيشلاغدا يزادى er kışlağda yazadı = adam baharı kışlakta geçirdi". Başkası da böyledir, (يزاز - يزاماق yazar - yazamak).

يزادى yozadı: "قوى يزادى koy yozadı = koyun kısır kaldı". Herhangi bir hayvan kendisine aygır aşar da döl tutmazsa yine böyle denir. (Kısraktan başka herhangi bir hayvana erkeği aşar da döl tutmazsa yine böyle denir). Kısrak için " [+ +] بى قيسر بلدى bi kısır boldı = kısrak kısır kaldı" denir. (يزاز - يزاماق yozar-yozamak).

يزادى yezedi: "يزاك قمغ يرك يزادى yezek kamuğ yėriğ yezedi = askerin öncüsü bütün yeri do-

[+] Bu savda اذلنب şeklinde geçen bu kelime yanlıştır, اقلنب olacaktır. Yazma nüshada bu kelime savın ilk yazılışında unutulmuş iken sonradan الفاذو kelimesinin üzerine ve satırlar arasına اقلنب kelimesi ince bir kalemle yazılmış. Bizi teyid eden bir şey de bu kelimenin "evlenmek" manasına gelmiş olmasıdır. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalardaki " بى bi" kelimesi Radloff'ta ve Çagatay Lûgati'nde "biye" şeklindedir; Doğuda kullanış ta böyledir. B. A.

laştı", (askerin öncüsü düşmandan kimse var mı diye her tarafı dolaştı), (يزاز - يزامالك yezer - yezemek). Bu kelime az kullanılır.

يشادى yaşadı: "ار ازون يشادى er uzun yaşadı = adam uzun zaman yaşadı", (يشاز - يشاماق yaşar - yaşamak).

يرودى يشودى yarudı yaşudı: "ار يرودى يشودى er yarudı yaşudı = adam keyflendi, sevindi". يرودى kelimesi yalnız kullanılmaz, يشودى ile birlikte kullanılır. (يروز يشوز - يروماق يشوماق yarur yaşur - yarumak yaşumak).

يغودى yagudı: "بك كلماكى يغودى Beg kelmegi yagudı = Beyin gelmesi yaklaştı". Başkası da böyledir, (يغوز - يغوماق yagur - yagumak).

يلادى yaladı: "ال انكار اغرى يلادى ol añar ogrı yaladı = o, onu hırsızlıkla töhmetledi". Başkası da böyledir, (يلاز - يلماق yalar - yalamak).

يلادى yüledi: "ال تامغ يلادى ol tamığ yüledi = o, duvarı destekledi, duvara destek vurdu". Başkası da böyledir; (يلاز - يلامالك yüler - yülemek). Şu parçada dahi gelmiştir :

الغ بى يلازمن   تقا ريزين يلازمن
تلك بى بلازمن   يلقيم انكار ابلنوز

Uluğnı tilermen

Tawarın yülermen

Tilekni bularmen

Yılkım angar üplenür

"Büyüklük isterim, malla güvenirim, dileğimi bulurum, onun için sürüm yağmalanır".

(Bilgi isterim, mala dayanırım, -bununla ululuk murad ediyor- dileğimi bulurum. Bu yüzden malım ve yılkım yağma edilir) [+].

يُلِپدِى yülidi: " اَرْ سَچْ يُلِيدِى er saç yülidi = adam saç yülüdü, tıraş etti", (يُلِيرْ - يُلِيمَاكْ yülir - yülimek).

يُلَيْذِى yuludı: "[++] بَكْ بُذُونُغْ يُلَيْذِى Beg budhunuğ yuludı =

[+] Burada şu parçanın arapça ibaresini olduğu gibi yazıyoruz: اَطْلُبُ العِلْمَ وَاَعِدُّهُ بِالْمَالِ يَعْنِى الْجَدَّ الْمُرَادَ فَلِذٰلِكَ يُنْتَهَبُ مَالِى وَدَوَابِّى Bu ibarede bir yanlışlık vardır. Bize göre ibare şöyle olsa gerektir:... اَطْلُبُ الْجَدَّ وَاَعِدُّهُ بِالْمَالِ وَاَجِدُ الْمُرَادَ فَلِذٰلِكَ Biz bu doğru bildiğimiz şekle göre mana verdik. B. A.

[++] Burada hem arapça ve hem Türkçe ibare yanlıştır. Tercümemizde arapça harflerle basma nüshanın Türkçesi ayniyle alınmış ve arapça ibarenin anlamı Türkçeye bulduğumuz gibi çevrilmiştir. Yazma nüshanın buradaki parçasını olduğu gibi alıyoruz: يُلَيدى آى آغانا لِلامِيرِ عَلَى القَوْمِ يُلْكِير يُلْكِماق Burada gerek arapça ve gerekse Türkçe sözler yanlıştır. Türkçe kelimeler " يُلَدِى - يُلُرْ - يُلُماقْ yuludı - yulur - yulumak" şeklinde olacaktır. Bk. Dv. II, 255, 10; III, 54, 15. Bundan başka arapça ibaredeki آغانَ kelimesi آغَارَ olacaktır. Buracıkta cilt, sahife ve satırlarını gösterdiğimiz parçalardan anlaşılan budur. Buna göre anlam "Bey, kavm üzerine çapul etti, yağma etti" demektir; doğrusu da budur. B. A.

Bey budun üzerine yardım etti",(يُلَكِر - يُلَكِماق yulur - yulumak).

يِلِپدِى yılıdı: Ilıdı. "سُڤْ يِلِپدِى suw yılıdı = su ılıdı". Başkası da böyledir,(يِلِپرْ - يِلِپماقْ yılır - yılımak).

يَادِى yamadı: "اُلْ تُونْ يَادِى ol ton yamadı = o, elbise yamadı". Başkası da böyledir;(يَا رْ- يَاماقْ yamar - yamamak) [+].

يَنُودِى yanudı: "آرْ بِچاكْ يَنُودِى er biçek yanudı = adam bıçak biledi". Kılıç ve kılıca benzer şeyler bilenirse yine böyle denir. Bir şey bilendikten sonra el üzerinde sürtülürse dahi böyledir, (يَنُورْ - يَنُوماقْ yanur - yanumak).

يَنِيدِى yenidi: "اُراغُتْ يَنِيدِى uragut yenidi = kadın doğurdu", (يَنِيرْ - يَنِيمَاكْ yenir - yenimek).

Bu kelime ancak kadın doğurursa söylenir. Hayvan doğurduğu zaman, doğan şeyin adı alınır ve "لادِى ladı" eki getirilerek fiil yapılır. Nitekim inek yavrularsa "اِنْكَاكْ بُزاغُولادِى ingek buzaguladı" denir ki, "inek buzağı doğurdu" demektir. " بُزاغُو buzağu" kelimesine "لادى ladı" eki getirilerek fiil yapılmıştır. Kuş yavrusuna " بَالا bala" denir. Kuş yavru çıkarırsa bu kural

[+] Metinde bu kelimenin muzari ve mastarı yoksa da biz koyduk. B. A.

üzerine " قُشْ بَلَالَادِي kış balaladı" denir. Yalnız kısrak için böyle söylenmez. Kısrak yavrusuna " قُلُنْ kulun" denir, kısrağın yavruladığını bildirmek için " قِسْرَقْ قُلْنَادِي kısrak kulnadı" denir. Burada gereken " قُلُنْلَادِي kulunladı" demek idi, böyle denmedi; çünkü ن ile ل in ikisi bir çıkaktandır, bunlar değişirler [+]. Bunun için kelime yeğniltilmiştir. Yine "اَرْسْلَانْ اَنُوكْلَادِي arslan enükledi" derler. Başkası da böyledir. " اُرَاغُتْ يَنِيدِي uragut yenidi" sözünün türevinde (iştikakında) iki yol vardır :

Birincisi: " يَنِكْ نَانْكْ yeniğ neng" sözünden alınmış olmasıdır, "yeğni nesne" demektir. Kadın, çocukladığı zaman yeğnilmiştir, onun için " يَنِيدِي yenidi" denir. ن harfi esre yapılmıştır. Halbuki kurala göre burada ن un ötre olması lâzımdı.

İkincisi: " يِنْ yin" sözünden alınmış olmasıdır. " يِنْ yin" beden demektir. Kadın kendi vücudundan bir vücut çıkarmıştır. Bu yolun ikisi de güzeldir.

Üçlü ayrımlar bitti.

+

\+ +

[+] " قُلْنَادِي kulnadı" kelimesinde değişen harf yoktur, düşen harf vardır; dikkat.. B. A.

HER TÜRLÜ HAREKESİYLE ORTASI SÂKİN OLAN فَعْلَلْدِي AYRIMI

يِلْبِرْدِي yèlpirdi: " يَلْ يِلْبِرْدِي yèl yèlpirdi = rüzgâr esti", " اَرْ يِلْبِرْدِي er yèlpirdi = adam yelpirdi, cin tutmuş gibi adam sağına soluna sallandı, bakındı"," كَبَكْ يِلْبِرْدِي kepek yèlpirdi = kepek nemlendi". Yeryüzüne çisenti düşse yine böyle denir. " يَغْمُرْ يِلْبِرْدِي yagmur yèlpirdi = yağmur yeri ıslattı"; (يِلْبِرَارْ - يِلْبِرْمَاكْ yèlpirer - yèlpirmek) [+].

يَبْتُرْدِي yapturdı: " اُلْ اَنْكَرْ قَبُغْ يَبْتُرْدِي ol angar kapuğ yapturdı = o, ona kapı kapattı"," اُلْ اَنْكَرْ تَامْ يَبْتُرْدِي ol angar tam yapturdı = o, ona duvar yaptırdı"," اُلْ اَنْكَرْ اَتْمَاكْ يَبْتُرْدِي ol angar etmek yapturdı = o, ona ekmek yaptırdı", (يَبْتُرُرْ - يَبْتُرْمَاقْ yapturur - yapturmak).

يَتُّرْدِي yatturdı: " اُلْ اَنْكَرْ تُشَاكْ يَتُّرْدِي ol angar töşek yatturdı = o, ona döşek yaydırdı". Yayılan herhangi bir şey için de böyle denir; (يَتُّرُرْ - يَتُّرْمَاقْ yatturur - yatturmak). Aslı " يَذْتُرْدِي yadhturdı"dır;

[+] Basma nüshada يَلْ يِلْبِرْدِي şeklinde olan bu cümle, yazma nüshada " يَلْ بَلْبِرْدِي yel yelpirdi" şeklindedir. " يَلْدِرْمَاكْ yeldirmek" kelimesinin haşiyesine bakınız! B. A.

idgam olunmuştur." مَنْ اَنكَرْ سُوسِنْ يَتُّرْدُمْ men angar süsin yatturdum = ben ona askerini ayırttım, yaydırdım". Başkası da böyledir.

يُتُّرْدُمْ yotturdum: " مَنْ اَنكَرْ بِتِكْ يُتُّرْدُمْ men angar bitik yotturdum = ben ona yazı sildirdim". Aslı " يُذْتُرْدُمْ yodhturdum" dur. Herhangi bir şey izi kaybolasıyadek sildirilirse yine böyle denir ; (يُتُّرْدُمَنْ - يُتُّرْمَاقْ yotturурmen - yotturmak) [+].

يِتُّرْدِي yittürdi: " اُلْ اَنكَرْ يَرْمَاقِنْ يِتُّرْدِي ol angar yarmakın yittürdi = o, ona parasını kaybettirdi". Başkası da böyledir; (يِتُّرُ - يِتُّرْمَاكْ yittürür - yittürmek). Bir kimseye bir malı bohçada veya bohçaya benzer bir şeyde saklatmak için de böyle denir. Aslı " يَذْتُرْدُمْ yadhturdum"dur; idgam olunmuştur [++].

يَرْتُرْدِي yarturdı: " اُلْ اَنكَا يِغَاجْ يَرْتُرْدِي ol anğa yıgaç yarturdı = o, ona ağaç yardırdı". Başkası da böyledir. (يَرْتُرُرْ - يَرْتُرْمَاقْ yarturur - yarturmak).

يَرْتُرْدِي yertürdi: " اُلْ اَنكَرْ بُتِقْ يَرْتُرْدِي ol angar butık yertürdi = o, ona dal yirdirdi"; (يَرْتُرُرْ - يَرْتُرْمَاكْ yertürür - yertürmek).

يَزْتُرْدِي yazturdı: " اُلْ اَنكَرْ تُكُونْ يَزْتُرْدِي ol angar tügün yazturdı = o, ona düğüm çözdürdü", " اُلْ اَنِي اُقْتَا يَزْتُرْدِي ol anı okta yazturdı = o, onu ok atmakta yanılttı". Sözde yanıltırsa yine böyle denir; (يَزْتُرُرْ - يَزْتُرْمَاقْ yazturur - yazturmak).

يُزْتُرْدِي yüztürdi: " اُلْ اَنكَرْ قُويْ يُزْتُرْدِي ol angar koy yüztürdi = o, ona koyun yüzdürdü". Başkası da böyledir. " اُلْ اَنِي سُوْدَا يُزْتُرْدِي ol anı suwda yüztürdi = o, onu suda yüzdürdü"; (يُزْتُرُرْ - يُزْتُرْمَاكْ yüztürür - yüztürmek).

يَغْتُرْدِي yagturdı: " تَنكْرِي يَغْمُرْ يَغْتُرْدِي Tenğri yagmur yagturdı = Tanrı yağmur yağdırdı". Başka şey yağdırırsa yine böyledir. (يَغْتُرُرْ - يَغْتُرْمَاقْ yagturur - yagturmak).

يِغْتُرْدِي yıgturdı: " اُلْ اَنكَرْ تَرِغْ يِغْتُرْدِي ol angar tarıg yıgturdı = o, ona buğday yığdırdı". Başkası da böyledir. Adamı, yemekten ve başka şeyden alıkoydurmak ta böyledir; (يِغْتُرُرْ - يِغْتُرْمَاقْ yıgturur -

[+] Brockelmann bu kelimeyi "yutturmak" şeklinde yazmış ise de hiç bir senet göstermemiştir. Bize kalırsa bu kelime "yotturmak" imlâsında olacaktır. Çünkü, bugün bile Doğu Türkçesinde kullanılan şekil böyle olduğu gibi, Güney Anadoluda dahi bu kelime "yoydurmak" şeklinde kullanılmaktadır.Rad.III,397 de dahi böyledir. B. A.

[++] Bu parça gerek yazma ve gerek basma nüshalarda buraya konulmuş ise de bunun yeri burası değildir. Yeri iki mastar yukarısında bulunan " يَتُّرْمَاقْ yatturmak" fiili ve " يَذْتُرْدِي yadhturdı" sözünden sonra olacaktır. B. A.

yıgturmak).

يغترديى yigtürdi: " اُل قداشنكا نانك يغتردي " ol kadaşınğa nenğ yigtürdi = o, hısımlarına veya kardeşine bir şey vermekle iyilik ettirdi". (يغترر - يغترمالك yigtürür - yigtürmek) [+].

يقترديى yuwturdı: " اُل بتوق يقتردي " ol topık yuwturdı = o, top yuvarlattı". Her yuvarlanan şey de böyledir; (يقترر - يقترماق yuwturur - yuwturmak).

يقترديى yakturdı: " اُل باشقا يقيغ يقتردي " ol başka yakığ yakturdı = o, yaraya yakı yapıştırttı"." اُل انك افنكا اوت يقتردي " ol anınğ ewinge ot yakturdı = o, onun evinde ateş yaktırdı, evine ateş verdirdi"; (يقترر - يقترماق yakturur - yakturmak). Bir kimse bir şeye dokunursa da böyledir.

يقترديى yukturdı: " اُل انك تونكا يباز يقتردي " ol anınğ tonınğa yipar yukturdı = o, onun elbisesine misk sürdürdü, bulaştırdı"; (يقترر - يقترماق yukturur - yukturmak).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " يغتردي ، يغترر ، يغترمالك yigtürdi - yigtürür - yigtürmek" şeklinde olan bu kelimeler, yanlış yazılmış olmalıdır. Mastar buna delâlet etmektedir. Doğrusu " يكترديى ، يكترر ، يكترمالك yiktürdi - yiktürür - yiktürmek" olacaktır.Bu kelimeden evvel "يغترماق yıgturmak" fiili geçmiştir;anlamca bu fiilden ayrıdır. B.A.

يقترديى yıkturdı: " اُل انك افن يقتردي " ol anınğ ewin yıkturdı = o, onun evini yıktırdı". Başkası da böyledir; (يقترر - يقترماق yıkturur - yıkturmak).

يكترديى yigtürdi: " تار اتك اذاقغ يكتردي " tar etük adhakığ yigtürdi = dar pabuç ayağı incitti", (يكترر - يكترمالك yigtürür - yigtürmek).

يلترديى yalturdı: " تپي اوتغ يلتردي " tüpi otuğ yalturdı = yel ateşi alevlendirdi", (يلترر - يلترماق yalturur - yalturmak).

يلترديى yolturdı: " اُل بلنغ يلتردي " ol bulunuğ yolturdı = o, esire kurtuluş parası verdirdi", " اُل تقاغوني يلتردي " ol takagunı yolturdı = o, tavuğu yoldurdu". Başkası da böyledir. Herhangi kıllı bir şeyi yoldurmak ta böyledir. "اُل قلن يلتردي ol kulın yolturdı = o, köleyi para verdirerek azad ettirdi". (يلترر - يلترماق yolturur - yolturmak).

يمترديى yümtürdi: " اُل انك كوزن يمتردي " ol anınğ közin yümtürdi = o, onun gözünü yumdurdu", (يمترر - يمترمالك yümtürür - yümtürmek).

يجرديى yapçurdı: اُل اقايك يبجردي ol okka yük [+]

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " يك yük" şeklinde görünen bu kelime "yünğ" olsa gerektir. "Yünğ" aynı zamanda Uygurcada "kuş yeleği" anlamınadır. Bk. Radloff. III, 596. B. A.

yapçurdı = o, oka kuş tüyü yapıştırttı". ق ile " يَفْجُردى yawçurdı" dahi diyenler vardır. (يَبْجُرُ - يَبْجُرْماق

yapçurur - yapçurmak).

يُنْجِردى yunçırdı: "اَرْاِيشى يُنْجِردى er ışı yunçırdı = adamın işi kötüledi", (يُنْجِراز - يُنْجِرْماق

yunçırar - yunçırmak).

يِلْدِردى yeldirdi: "[+] يَلْ يِلْدِردى yel yeldirdi = yel esti", (يِلْدِراز - يِلْدِرْماكْ [++] yeldirer - yeldirmek).

يُمْدَرْدى yumdardı: "اُلْ كِشِينى يُمْدَرْدى ol kişini yumdardı = o, halkı topladı". Başkası da böyledir. (يُمْدَرُرْ - يُمْدَرْماق yumdarur - yumdarmak).

يُنْدُرْدى yundurdı: "اُلْ اَنِى اَفْكا يُنْدُرْدى ol anı ewge yundurdı = o, onu eve döndürdü". Başkası da böyledir. " اَرْ يُنْدُرْدى er yundurdı = adam kustu", " يُنْدى yundı" da-

---

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يِلْدِرْدى kelimesinin ilk harfinde hem üstün, hem esre vardır. Bu, bizim anladığımıza göre "kapalı ė" ye işaret olsa gerektir. Nitekim biz dáima bu yolda yazıyoruz. B. A.

[++] Bu iki kelime gerek basma ve gerek yazma nüshalarda "يِلْدِراز يِلْدِرْماكْ yeldirer - yeldirmek" şeklinde yazılmış. Bu ayrımın ilk kelimesi olan يِلْپِردى kelimesinin muzari ve mastarında her iki nüshada da " يِلْپِراز - يِلْپِرْماكْ yelpirer - yelpirmek" imlâsında görüyoruz. Burada aykırılık vardır. Bir yerde ي harfi esre, bir yerde üstün olarak geçmektedir. Yukarıda dahi söylediğimiz veçhile bu kelimelerin doğru harekesi ne üstün, ne esre olacak. Üstünle esrenin ortasında bir sesle söylenecek; biz ona "kapalı ė" diyoruz ve öyle yazıyoruz. B. A.

hi denir. Korkutmak (tehdit) için dahi böyle denir; (يُنْدُرُرْ - يُنْدُرْماق yundurur - yundurmak) [+].

يِنْدُرْدى yindürdi: " آنِكْ اِفِنْ يِنْدُرْدى anınğ ewin yindürdi = o, onun evini arattırdı", (o, şüphe üzerine yiten nesneyi onun evinde arattırdı), (يِنْدُرُرْ - يِنْدُرْماكْ yindürür - yindürmek).

يَبْشُرْدى yapşurdı: " اُوقَا يِلِيمْ يَبْشُرْدى okka yilim yapşurdı = o, oka ökse ile tüy yapıştırdı". ج ile dahi lûgattir. (يَبْشُرُرْ - يَبْشُرْماق yapşurur - yapşurmak). Nitekim bu, arapçada dahi vardır. " بَهْرامْ چُوبِينْ Behram Çûpin"e arapçalaştırılarak شُوبِينْ denir.

يَتْغُرْدى yatgurdı: "اُلْ اَنِى يَتْغُرْدى ol anı yatgurdı = o, onu yatırdı, uyuttu"; (يَتْغُرُرْ - يَتْغُرْماق yatgurur - yatgurmak).

يَلْفَرْدى yalwardı: " اُلْ مَنْكا يَلْفَرْدى ol manğa yalwardı=

[+] " اُلْ اَنِى اَفْكا يُنْدُرْدى ol anı ewge yundurdı", " اَرْ يُنْدُرْدى er yundurdı", " يُنْدى yundı", " يُنْدُرُرْ - يُنْدُرْماق yundurur - yundurmak" kelimeleri her iki nüshada da bu şekilde ise de yanlış olmalıdır; doğrusu " يَنْدُرْدى، يَنْدُرُرْ، يَنْدُرْماق yandurdı - yandurur - yandurmak" olacaktır. Bk. Dv. III, 6-7 deki " يَانِغْ yanığ" kelimesi "kusmak" ve "korkutmak" anlamlarınadır. Radloff III, 85 te " يَنِيمَقْ yanımak", "korkutmak, tehdit etmek" anlamına geçmektedir.

Bundan başka yazma nüshada اُلْ اَنِى اَفْكا يُنْدُرْدى ve اَرْ يُنْدُرْدى cümlelerindeki يُنْدُرْدى kelimesinin ilk harfi olan ى harfinin üzerinde bulunan ötre harekesi önceden üstün iken, sonradan kötü bir düzeltme görerek ötre haline konulmuş olduğu görünüp durmaktadır. B. A.

o, bana yalvardı, o, benden dileğinin yapılmasını istedi"; (يَلْقَرُ - يَلْقَرْماقْ yalwarur - yalwarmak).

يَلْقِرْدِى yalwırdı: " تُلْقَرْ يَلْقِرْدِى tülwir yalwırdı = gelin odasının tülleri yèlpidi" [+]; (يَلْقِرارْ - يَلْقِرْماقْ yalwırar - yalwırmak).

يِلْمِرْدِى yilmirdi: "سُوْ يِلْمِرْدِى suw yilmirdi = su ılıdı, ılır gibi oldu"; (يِلْمِرارْ - يِلْمِرْماكْ yilmirer - yilmirmek).

\+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA TÜRLÜSÜ

يَيْتُرْدِى yayturdı: " اُلْ تُونِنْ سُفْدا يَيْتُرْدِى ol tonın suwda yayturdı = o, elbisesini suda çırptırdı". Çırptırılan, kımıldatılan herhangi bir şey için de böyle denir ; (يَيْتُرُرْ - يَيْتُرْماقْ yayturur - yayturmak).

يَلْپِشْدِى yèlpişdi: "اُلْ آنْكَرْ سِنْكَكْ يَلْپِشْدِى ol añar sinğek yèlpişdi = o,ona sinek kovmakta yardım etti". Yelpazelemekte yardım ederse

[+] Basma nüshada " يَلْقِرْماقْ yalwırmak" şeklinde çıkmış olan bu kelime, yazma nüshada dahi böyle ise de doğrusu " يَلْقِرْماكْ yèlwirmek" olmalıdır. Çünkü يَلْ kelimesi yeğni kelimelerdendir, "mek" alması lâzımdır. Yazma nüshaya dikkat edilecek olursa önceden يَلْقِرْماقْ şeklinde yazılmış iken, sonradan bir düzeltme görerek يَلْقِرْماكْ şekline sokulmuştur. Yukarıda dahi " يَلْ yėl" kelimesiyle yapılan her mastarın "mek" ile yapılmış olduğunu gördük. B. A.

yine böyle denir; (يَلْپِشُورْ - يَلْپِشْماكْ yèlpişür - yèlpişmek).

يِلْپِشْدِى yèlpişdi: "كَپَكْ يِلْپِشْدِى kepek yèlpişdi = kepek nem çekti, nem aldı", (yağlıktan kepeğin taneleri birbirine yapıştı), (يَلْپِشُورْ - يِلْپِشْماكْ yèlpişür - yèlpişmek).

يِرْتِشْدِى yırtışdı: "اُلْ آنْكَرْ بُوزْ يِرْتِشْدِى ol añar böz yırtışdı = o, ona bez yırtmakta yardım etti". Başkası da böyledir; (يِرْتِشُورْ - يِرْتِشْماقْ yırtışur - yırtışmak).

يُرْتُشْدِى yortuşdı: "اُلْ مَنِينْكْ بِلا يُرْتُشْدِى ol meniñ bile yortuşdı = o, benimle at yürütmekte yarış etti"; (يُرْتُشُورْ - يُرْتُشْماقْ yortuşur - yortuşmak).

يَپْرُشْدِى yapruşdı: "اُلْ آنْكَرْ يِيرْ يَپْرُشْدِى ol añar yėr yapruşdı = o, ona yer düzlemekte yardım etti", (يَپْرُشُورْ - يَپْرُشْماقْ yapruşur - yapruşmak).

يَتْرُشْدِى yetrüşdi: "اُلارْ اِكِى بِيرْبِيرْكا آتْ يَتْرُشْدِى olar iki birbirge at yetrüşdi = onlar, birbirine atla erişmekte yardım etti". Başkası da böyledir; (يَتْرُشُورْ - يَتْرُشْماكْ yetrüşür - yetrüşmek).

يَشْرُشْدِى yaşruşdı: "اُلارْ سُوزُكْ يَشْرُشْدِى olar sözüğ yaşruşdı = onlar, sözü gizli tutmakta birlik oldular". Başkası da böyledir. (يَشْرُشُورْ - يَشْرُشْماقْ yaşruşur - yaşruş-

mak).

يغرشدى yogruşdı: " اُل اَنكراُون يغرشدى ol angar un yogruşdı = o, ona un yoğurmakta yardım etti"," سُذُق اغزدا يغرشدى sudhuk agızda yogruşdı = tükrük ağızda yoğruldu"; (يغرشور - يغرشماق yogruşur - yogruşmak).

يكرشدى yügrüşdi: " اُغلان يكرشدى oglan yügrüşdi = çocuklar koşuştu". Başkası da böyledir; (يكرشور - يكرشماق yügrüşür - yügrüşmek) [+].

يمرشدى yamraşdı: " قوزى يمرشدى kuzı yamraşdı = kuzu anasiyle karıştı", (kuzular analariyle karıştı). Şu parçada dahi gelmiştir:

قچنكار تكا سيشلدى سغلق سرك قشلدى
سوتلر قمغ يشلدى اغلق قزى يمرشور

Koçngar teke seşildi
Saglık sürüğ koşuldı
Sütler kamuğ yuşuldı
Oglak kuzı yamraşur

"Koç, teke ayrıldı; sağmal sürü koşuldu; sütler bütün aktı; oğlak, kuzu karışır".

(Yazı anlatarak diyor ki: Yaz geldiği için koç ve teke, dişi koyundan ve keçiden ayrıldı. Sağılmak için dişi koyun sürüleri katıldı. Memelerden sütler aktı. Kuzular analarına karışır) [+].

يمرشدى yemrüşdi: " اُل اَنكر يغاچ يمرشدى ol angar yıgaç yemrüşdi = o, ona ağaç sökmekte yardım etti", (يمرشور - يمرشماك yemrüşür - yemrüşmek).

يتغشدى yatgaşdı: " اُل اَنك برلا يتغشدى ol anıng birle yatgaşdı = onlar birbiriyle yatıştılar, ikisi birlikte yattı"; (يتغشور - يتغشماق yatgaşur - yatgaşmak).

يلغشدى yalgaşdı: " الار بال يلغشدى olar bal yalgaşdı = onlar bal yalaştı". Başkası da böyledir. (يلغشور - يلغشماق yalgaşur - yalgaşmak).

يلقشدى yolkaşdı: " يلقشدى نانك yolkaşdı neng = nesne sıyrıldı", (يلقشور - يلقشماق yolkaşur - yolkaşmak).

يلقشدى yolkuşdı: " الار بر اكنديدن نانك يلقشتى olar bir ekindidin neng yolkuşdı = onlar birbirin-

---

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يكرشماق şeklinde çıkan bu kelime yanlış olsa gerektir. Kelimede ك harfi bulunduğuna göre mastarın "mek" alması gereklidir. Kelime غ lı olsaydı mastarı "mak" ile gelebilirdi. Bundan başka Divanın, aşağıda cilt ve sahifelerini gösterdiğimiz yerlerinde bu kelime hep yeğni olarak geçmektedir. Bk. Dv.I,101,2; I,301,3; III,271,12. B. A.

[+] Her iki nüshada da يمرشدى ve يمرشور kelimelerinin muzarii ve mastarı gösterilmemiştir. Bize kalırsa bunlar unutulmuş olmalıdır. Nitekim Radloff IV,63 te " جمرشماق çamraşmak" kelimesi kuzuların analariyle karışması anlamına olduğuna göre yukarıdaki kelimelerin mastarı " يمرشماق yamraşmak" olacaktır. B. A.

den fayda, kâr elde ettiler"; (يلقشور - يلقشماق yolkuşur - yolkuşmak).

يركشدى yörkeşdi: "يغاچقا يپ يركشدى yıgaçka yıp yörkeşdi = ağaca ip sarıldı, dolaştı". Başkası da böyledir. Herhangi bir şey başka bir şeye sarılırsa yine böyle denir; (يركشور - يركشمك yörkeşür - yörkeşmek).

يبلشدى yıplaşdı: "اوراغوتلار يوزين يبلشدى uragutlar yüzin yıplaşdı = kadınlar birbirlerinin yüzünü iple yoldular"; (يبلشور - يبلشماق yıplaşur - yıplaşmak).

يذلشدى yıdhlaşdı: "يلقى يذلشدى yılkı yıdhlaşdı = sürü koklaştı". Başkası da böyledir; (يذلشور - يذلشماق yıdhlaşur-yıdhlaşmak). Şu savda dahi gelmiştir: "كشى سوزلشو . يلقى يذلشو kişi sözleşü yılkı yıdhlaşu = insan söyleşerek, hayvan koklaşarak", (insanlar birbiriyle konuşarak anlaştıkları gibi, hayvanlar da birbiriyle koklaşarak anlaşırlar)[+].

يذلشدى yadhlışdı: "سو يذلشدى sü yadhlışdı = asker dağılıştı, yayılıştı". Sulu mürekebin kötü kâğıt üzerinde dağılması gibi bir şey herhangi bir şey üzerinde dağılırsa yine böyle denir; (يذلشور - يذلشماق

[+] Bu sav, bugün Anadoluda şu şekilde söylenmektedir: "İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa tanışır". B. A.

yadhlışur - yadhlışmak).

يذلشدى yodhluşdı: "بتكلار يذلشدى bitikler yodhluşdı = kitaplar silindi". Başkası da böyledir. (يذلشور - يذلشماق yodhluşur - yodhluşmak).

يزلشدى yazlışdı: "تكونلار يزلشدى tügünler yazlışdı = düğümler çözüldü". Başkası da böyledir; (يزلشور - يزلشماق yazlışur - yazlışmak).

يغلشدى yıglışdı: "سو قمغ يغلشدى sü kamug yıglışdı = bütün asker toplaştı, yığıldı". (يغلشور - يغلشماق yıglışur - yıglışmak).

يفلشدى yufluşdı: "قرملار قمغ يفلشدى korumlar kamug yufluşdı = bütün kayalar yuvarlandı". Başkası da böyledir; (يفلشور - يفلشماق yufluşur - yuwluşmak).

يملشدى yamlaşdı: "اول انكار اف يملشدى ol angar ew yamlaşdı = o, ona ev süpürmekte yardım etti". Başkası da böyledir; (يملشور - يملشماق yamlaşur - yamlaşmak).

يملشدى yumluşdı: "كوزلار يملشدى közler yumluşdı = gözler yumuldu"; (يملشور - يملشماق yumluşur - yumluşmak).

يرسقدى yarsıkdı: "ار اغلندن يرسقدى er oglundın yarsıkdı = adam oğlundan ayrı düştü". Oğlu ile babasından birisi kırda yollarını kaybedip te birinin bir tarafa öbürünün başka bir tarafa düşmesi ve duşma-

na yakalanması gibi. (يَرْسِقَارْ - يَرْسِقْمَاقْ yarsıkar - yarsıkmak).

يَتْسِكْتِي yėtsikti: " اَرْ يَتْسِكْتِي er yėtsikti = adam çok yaşlandı, iyice kocadı". Ve yine " قَچِغَيْ اَرْ يَتْسِكْتِي kaçıgay er yėtsikti" denir ki, "kaçan adama erişildi" demektir [+]. (يَتْسِكَارْ - يَتْسِكْمَاكْ yėtsiker - yėtsikmek).

يِرْتِلْدِي yırtıldı: " تُونْ يِرْتِلْدِي ton yırtıldı = elbise yırtıldı". Nitekim şu beyitte de gelmiştir :

آتْسَا اُقِنْ كَزْ كَرِبْ كِمْ تُرَا اَنِي يِغْدَچِي
تَاغِغْ اَتِبْ اُغْرَسَا اُوزِي قُويِي يِرْتِلُورْ

Atsa okın kez kerip kimtür anı yıgdacı
Tagıg atıp ograsa özi kuyı yırtılur
"Okunu gezleyip atsa ona engel olacak kimdir ? Atılan ok dağa uğrasa, dağın özü ve kuytusu yırtılır".
(Zamanı anlatarak diyor ki: Zaman okunu gezledikten sonra atarsa ve ona bir dağı amaç tutarsa, dağın düzü ve koynu parça parça olur, yırtılır).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " قَچِغَيْ kaçıgay" şeklinde olan bu kelime yanlıştır. Doğrusu " قَچْغِنْ kaçgın" olacaktır. Yazma nüshada bu kelimenin son harfi üzerine bir nokta konularak düzeltilmek istenilmiş ise de yine büsbütün düzeltilememiştir. Dv. I, 20, 7 de geçen قَچْغِنْ اَرْ يِتْسِكُو sözündeki " قَچْغِنْ kaçgın" kelimesi de bize tanıklık etmektedir. B. A.

(يِرْتِلُورْ - يِرْتِلْمَاقْ yırtılur - yırtılmak).

يَسْتَلْدِي yastaldı: " يَسْتُقْ يَسْتَلْدِي yastuk yastaldı = yastık yastandı", " اُقْ اَمَچْقَا يَسْتَلْدِي ok amaçka yastaldı = ok, amacın bir yanına ildi; (يَسْتَلُورْ - يَسْتَلْمَاقْ yastalur - yastalmak).

يَنْچِلْدِي yançıldı: " قَاغُونْ يَنْچِلْدِي kagun yançıldı = kavun ezildi". Kavuna benzer şeyler ezilirse yine böyle denir; (يَنْچِلُورْ - يَنْچِلْمَاقْ yançılur - yançılmak).

يَپْرُلْدِي yapruldı: " بِرْ نَانْكْ بِرْكَا يَپْرُلْدِي bir neng birge yapruldı = bir nesne bir nesneye yapıştı, (bir şey bir şeye keçeleşerek yapıştı). " تُونْ يَپْرُلْدِي ton yapruldı = elbise yıprandı", (elbisenin iplikleri keçeleşerek yıpradı), (يَپْرُلُورْ - يَپْرُلْمَاقْ yaprulur - yaprulmak).

يَتْرُلْدِي yetrüldi: " سُنْكُوكْ بُرُنْقَا يَتْرُلْدِي songuk burunka yetrüldi = bir şeyin sonu önüne eriştirildi", (يَتْرُلُورْ - يَتْرُلْمَاكْ yetrülür - yetrülmek).

يُغْرُلْدِي yogruldı: " اُونْ يُغْرُلْدِي un yogruldı = un yoğruldu", (يُغْرُلُورْ - يُغْرُلْمَاقْ yogrulur - yogrulmak).

يِغْرِلْدِي yıgrıldı: " اَرْ تُمْلُغْقَا يِغْرِلْدِي er tumluğka yıgrıldı = adam soğuktan büzüldü, titredi", " تُونْ يِغْرِلْدِي ton yıgrıldı = elbise -yıkanma yüzünden- büzüldü, çekildi",

(يغرلور - يغرلماق yıgrılur - yıgrılmak).

+

+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

يَيْقَلْدِي yaykaldı: "سُوْف يَيْقَلْدِي suw yaykaldı = su çalkandı". Herhangi bir akarın çalkanması da böyledir. Her şeye karşı meyil gösteren adam dahi buna benzetilerek "أَرْ كُنْكْلِي يَيِلْدِي يَيْقَلْدِي er köngli yayıldı yaykaldı" denir. Bu lûgat zayıftır. (يَيْقَلُور - يَيْقَلْماق yaykalur - yaykalmak).

يَلْپِنْدِي yelpindi: "أُغْلَانْ يَلْپِنْدِي oglan yelpindi = çocuk yele, cine çarpıldı", "أَلْ أُوزِنْكَا يِيل يَلْپِنْدِي ol özinge yel yelpindi = o, kendi için yel yelpindi", (o, kendisi için yelpaze salladı), (يَلْپِنُور - يَلْپِنْمَاك yelpinür - yelpinmek).

يِرْتِنْدِي yırtındı: "أَلْ تُونِن يِرْتِنْدِي ol tonın yırtındı = o, elbisesini yırtar göründü". Başkası da böyledir. (يِرْتِنُور - يِرْتِنْماق yırtınur - yırtınmak).

يَپْچُنْدِي yapçundı: "أُقْقَا يِلِيم يَپْچُنْدِي okka yilim yapçundı = oka ökse ile kuş tüyü yapıştırıldı". Bir şey başka bir şeye yapıştırılır ve takılırsa yine böyle denir, (يَپْچُنُور - يَپْچُنْماق yapçınur - yapçınmak). Bu kelime ش ile söylenerek "يَپْشُنْدِي yapşundı", ق ile söylenerek "يَقْچُنْدِي yawçundı" denir.

يِكْرَنْدِي yigrendi: "أَنِكْ يِينِي يِكْرَنْدِي [+] anıng yini yigrendi = onun tüyleri ürperdi", "أَرْ أَتْنِي يِكْرَنْدِي er etni yigrendi = adam, eti çiy bularak iğrendi, yemekten vazgeçti", (يِكْرَنُور - يِكْرَنْمَاك yigrenür - yigrenmek).

يَخْسِنْدِي yaxsındı: "أَرْ قَفْتَانْ يَخْسِنْدِي er kaftan yaxsındı = adam, kollarını yenlerine sokmadan, belini iliklemeden kaftanı omuzuna aldı". Bu, hırka ve hırkaya benzer şeylerde dahi yapılır. (يَخْسِنُور - يَخْسِنْماق yaxsınur - yaxsınmak).

يِرْسِنْدِي yersindi: "أَرْ يِيرِكْ يِرْسِنْدِي er yerig yersindi = adam bir yeri yurt edindi", (يِرْسِنُور - يِرْسِنْمَاك yersinür - yersinmek).

يِمْسِنْدِي yemsindi: "أَرْ أَشْ يِمْسِنْدِي er aş yemsindi = gerçekten yemek yemediği halde adam kendini yer gösterdi", (يِمْسِنُور - يِمْسِنْمَاك yemsinür - yemsinmek).

يَلْغَنْدِي yalgandı: "أَرْ چَنَاقْ يَلْغَنْدِي er çanak yalgandı =

[+] Bu kelime basma nüshada " تُكْرَنْدِي tügründi" şeklinde çıkmış ise de yanlıştır; doğrusu " يِكْرَنْدِي yigrendi" olacaktır. Kendinden sonra gelen üç kelime bunun böyle olacağını göstermektedir. Bundan başka yazma nüshada " أَنِكْ يِينِي تُكْرَنْدِي anıng yini tügründi" şeklinde olan bu parçanın üçüncü kelimesinin ilk harfi üzerinde ötre vardır. Fakat bu harf yazma nüshada önceden يـ iken sonradan silinerek تـ ye çevrilmiş ise de altında iyice kazınmamak yüzünden noktanın birisi görülüp durmaktadır. Şu hale göre bu kelime يِكْرَنْدِي olmalıdır. B. A.

adam çanak yaladı". Başkası da böyledir; (يَلْغَنُورْ - يَلْغَنْماقْ yalganur - yalganmak)

يَلْفَنْدِي yalwandı: "اَرْ اَغْزِنْ يَلْفَنْدِي er agzın yalwandı = adam dilini çıkardı, ağzının içinde dolaştırdı"; (يَلْفَنُورْ - يَلْفَنْماقْ yalwanur - yalwanmak).

يُلْقُنْدِي yolkundı: "يُلْقُنْدِي نانْكْ yolkundı neñ = nesne sıyrıldı", (يُلْقُنُورْ - يُلْقُنْماقْ yulkunur - yulkunmak).

يُرْكَنْدِي yörkendi: "اُرُقْ يِغاجْقا يُرْكَنْدِي uruk yıgaçka yörkendi = ip, urgan ağaca sarıldı", "اَرْ يُغْرْقانْقا يُرْكَنْدِي er yoğurkanga yörkendi = adam yorgana sarıldı". Başkası da böyledir; (يُرْكَنُورْ - يُرْكَنْماكْ yörkenür - yörkenmek).

يِذْلَنْدِي yıdhlandı: "اَتْ يِذْلَنْدِي et yıdhlandı = et bozuldu". Başkası da böyledir. (يِذْلَنُورْ يِذْلَنْماقْ yıdhlanur - yıdhlanmak).

يَزْلِنْدِي yazlındı: "تُكُونْ يَزْلِنْدِي tügün yazlındı = düğüm çözüldü". Başkası da böyledir. (يَزْلِنُورْ - يَزْلِنْماقْ yazlınur - yazlınmak).

يُزْلَنْدِي yüzlendi: "[+] اُلْ مَنْكا يُزْلِنْدِي ol manğa yüzlendi = o, bana yönünü döndü, yüzünü döndü". "اَرْ يُزْلَنْدِي er yüzlendi = adam halk yanında saygı sahibi oldu". Halktan bir hizmet isterse yine böyle denir; (يُزْلَنُورْ - يُزْلَنْماكْ yüzlenür-yüzlenmek).

يَغْلَنْدِي yaglandı: "يَغْلَنْدِي نانْكْ yaglandı neñ = nesne yağlandı, yağ sürüldü", (يَغْلَنُورْ يَغْلَنْماقْ yaglanur - yaglanmak).

يُفْلُنْدِي yuwlundı: "يُفْلُنْدِي نانْكْ yuwlundı neñ = nesne yuvarlandı", (يُفْلُنُورْ - يُفْلُنْماقْ yuwlunur - yuwlunmak).

يَرْمَنْدِي yarmandı: "اَرْ تامْقا يَرْمَنْدِي er tamka yarmandı = adam duvara tırmandı". Başkası da böyledir. (يَرْمَنُورْ - يَرْمَنْماقْ yarmanur - yarmanmak).

Kural: Herhangi ikili müteaddi bir fiil, kendisine ل harfi getirildiği zaman ya lâzım ya da meçhul olur; bunu yukarıda söylemiştik.

Müteaddi bir fiile ن getirildiği zaman fiil, lâzım olur; bu, arapçaya uygundur; çünkü arapçada "kapıyı açtı" demek için فَتَحَ الْبابَ denir; bu fiil müteaddidir. اِنْفَتَحَ الْبابُ denirse ن getirilmekle fiil müteaddiden lâzıma geçmiş olur; "kapı açıldı" demektir. Bir adam bir şeyi kırdığı zaman كَسَرَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ denir; kırıldığı zaman اِنْكَسَرَ denir. Bu son fiil lâzımdır. Bu dilde (Türkçede) "اَرْ تُكُونْ يَزْدِي er tügün yazdı" denir ki, "adam düğüm çözdü"

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelime يُزْلِنْدِي şeklinde yazılmışsa da yanlıştır; aşağıdaki üç kelimenin tanıklığı ile anlıyoruz ki kelime "يُزْلَنْدِي yüzlendi" olacaktır. B. A.

demektir. Bu fiile ن getirilirse "تكوڭ يزلندى [+] tügün yazlındı" denir ki, "düğüm çözüldü" anlamınadır.

ن gelmekle bu fiil, lâzım olmuştur. Fiile ل getirilerek "تكوڭ يزلدى tügün yazıldı" denir, "düğüm çözüldü" demektir. ن , ل getirilirse kelime "يزلندى yazlındı" olur, "kendi kendine çözüldü" demektir. Yine böyle "ار توق يقدى er topık yuwdı" denir ki, "adam top yuvarladı" demektir. Sonra "توق يقلدى topık yuwuldı = top yuvarlandı" denir. Burada fiil, meçhuldur ve top başkasının yuvarlamasiyle yuvarlanmıştır. Top kendi kendine yuvarlanırsa kelimeye bir ن getirilerek "يقلندى yuwlundı" denir. ل dan sonra ن getirilmezden evvel, bu fiil iki yönden lâzım idi:

Birincisi, fiil, tanınmıyan bir fail tarafından işin yapılmış olması idi. Bu şekilde fiil, lâzım fiil

[+] Buradaki arapça ibare şöyledir: "وتقول في هذه اللغة " از تكون يزدى أى حل الرجل العقدة ثم يلحق به النون فيقال "تكون يزلندى" أى انحلت العقدة فصار الفعل لازما بالحاق النون به

Burada bir yanlışlık olsa gerektir. تكون يزلندى sözü yanlış olacaktır. Doğrusu تكون يزندى olmalıdır. Her ne kadar يزدى fiili, müteaddi ise de ibarenin gelişinden anlaşıldığına göre fiile yalnız ن getirilecek. Önce يزدى kelimesi örnek veriliyor, sonra bir ن getiriliyor, يزلندى örneği veriliyor. يزدى kelimesine ن getirilirse يزندى olması tabiidir. Zâten aşağıda ل bahsinde bu يزلندى şekli gelecektir. Şu halde burada bir karışıklık vardır, dikkat! B. A.

yerinde bulunuyordu. ن harfinin yanına ل getirmekle başkasının tesiri olmaksızın fiilin lâzım olmuş bulunmasıdır. Nitekim yukarıda "يقدى yuwdı" kelimesinde söylemiştik. Bu fiil iki harfli ve müteaddidir. Buna ل getirilerek fiil "يقلدى yuwuldı" şekline konulduğunda başkasının yuvarlamasiyle yuvarlandı veya kendi kendine yuvarlandı, demek olur. Fiil üç harfli ve iki yönden lâzım olur. Bundan sonra ل ile beraber ن getirilirse "يقلندى yuwlundı" denir ki, "kendi kendine yuvarlandı" demektir. Fiil ikiliden üçlüye, üçlüden dörtlüye geçirilerek dörtlü ve lâzım bir fiil olur.

Kuralların çoğu sâlim kitabında geçmişti. Bu fiillerin hepsinde emir, nehi ve buna benzer şeyler yukarıda söylendiği gibidir.

Dörtlüler ayrımı bitti.

X

X X

BEŞLİ AYRIMLAR

فتعلدى AYRIMI

يغچلندى yıgaçlandı: "يير يغچلندى yer yıgaçlandı = yer ağaçlandı". Yerde ağaç çoğalırsa yine böyle denir; (يغچلنور - يغچلناق yıgaçlanur - yıgaçlanmak).

يغرلندى yagırlandı: "تو يغرلندى tewey yagırlandı =

deve yağırlandı, devenin yağırı çoğaldı". Başkası da böyledir; (يغرلنور - يغرلناق yagırlanur - yagırlanmak). Yağırdan kaşınırsa yine böyle denir.

يمرلندى yumurlandı: " سو يمرلندى sü yumurlandı = asker toplandı". Başkası da böyledir. Oğuzca. (يمرلنور - يمرلناق yumurlanur - yumurlanmak).

يلرلندى yularlandı: " آت يلرلندى at yularlandı = at yularlandı, ata yular takıldı"; (يلرلنور - يلرلناق yularlanur - yularlanmak).

يفزلندى yawuzlandı: " ال اتغ يفزلندى ol atıg yawuzlandı = o, atı kötü buldu". Başkası da böyledir; (يفزلنور - يفزلناق yawuzlanur - yawuzlanmak).

يفشلندى yawaşlandı: " ار يفشلندى er yawaşlandı = adam yavaşlandı, döklekleşti, yumşak huylu oldu"; (يفشلنور - يفشلناق yawaşlanur - yawaşlanmak).

يمشلندى yémişlendi: " يغاج يمشلندى yıgaç yémişlendi = ağaç yemişlendi, yemiş verdi"; (يمشلنور - يمشلنالك yémişlenür - yémişlenmek).

يلغلندى yalıglandı: " تقوق يلغلندى takuk yalıglandı = horoz ibiklendi". At yelelenirse yine böyle denir; (يلغلنور - يلغلناق yalıglanur - yalıglanmak).

يرقلندى yarıklandı: " ار يرقلندى [+] er yarıklandı = adam zırhlandı, zırhlı gömlek giydi, cebelendi". Zırhlı göğüslük giyerse yine böyle denir; (يرقلنور - يرقلناق yarıklanur - yarıklanmak).

يرقلندى yıraklandı: " ار يير يرقلندى er yérig yıraklandı = adam yeri uzak buldu", (يرقلنور - يرقلناق yıraklanur - yıraklanmak).

يلقلندى yulaklandı: " يير يلقلندى yér yulaklandı = yer pınarlandı", (yerde pınarlar çoğaldı) (يلقلنور - يلقلناق yulaklanur - yulaklanmak).

يركلندى yüreklendi: " ار يركلندى er yüreklendi = adam cesaret gösterdi, yiğitlendi". Başkası da böyledir; (يركلنور - يركلنالك yüreklenür - yüreklenmek).

يرملندى yarımlandı: " نانك يرملندى nenğ yarımlandı = nesne yarımlandı", (يرملنور - يرملناق yarımlanur - yarımlanmak).

يشملندى yişimlendi: " ار يشملندى er yişimlendi = adam tozluk giydi", (bu, dolak gibi bir şeydir); (يشملنور - يشملنالك yişimlenür - yişimlenmek) [+]

يلملندى yelimlendi: " اوق يلملندى ok yelimlendi = ok tutkallandı", (يلملنور - يلملنالك yelimlenür - yelimlenmek). Başka bir şey yapıştırılırsa yine böyledir.

\+ \+ \+

[+] Basma nüshada " يرقلندى yaraklandı" şeklinde geçen bu kelime ve bundan sonra gelen iki kelime yanlıştır. Yazma nüshada " يرقلندى yarıklandı" imlâsındadır. Dv.III, 12, 3 te zırh anlamına geçen " يرق yarık" kelimesi bize tanıklık etmektedir. B. A.

[+] Radloff III, 529 da " يشم yişim" kelimesine "çorap" anlamı vermiştir. B. A.

BU AYRIMDAN ALTILILAR

يَلْغَنْدُرْدِي yalgandurdı: "أَرْ يَلْغَنْدُرْدِي er yalgandurdı = adam yalanladı", (يَلْغَنْدُرُرْ - يَلْغَنْدُرْمَاقْ yalgandurur - yalgandurmak).

يِلْدِزْلَنْدِي yıldızlandı: "يِغَاجْ يِلْدِزْلَنْدِي yıgaç yıldızlandı = ağaç köklendi". Bir adam bir yere yerleşmek için hazırlanırsa ve yerleşirse yine böyle denir. "أَرْ يِلْدِزْلَنْدِي er yıldızlandı = adam soylandı, sanki onun kökü bir yerde yerleşti, yayıldı, yahut soyu arı oldu"; (يِلْدِزْلَنُورْ - يِلْدِزْلَنْمَاقْ yıldızlanur - yıldızlanmak).

يُدْرُقْلَنْدِي yudruklandı: "أَرْ يُدْرُقْلَنْدِي er yudruklandı = adam elini yumruk yaptı"; يُدْرُقْلَنُورْ - يُدْرُقْلَنْمَاقْ yudruklanur - yudruklanmak).

يَرْمَقْلَنْدِي yarmaklandı: "أَرْ يَرْمَقْلَنْدِي er yarmaklandı = adam para sahibi oldu"; (يَرْمَقْلَنُورْ - يَرْمَقْلَنْمَاقْ yarmaklanur - yarmaklanmak).

يُمْشَقْلَنْدِي yumşaklandı: "أَرْ مَنْكَا يُمْشَقْلَنْدِي er manğa yumşaklandı = adam bana karşı yumşadı", yaltaklandı", (يُمْشَقْلَنُورْ - يُمْشَقْلَنْمَاقْ yumşaklanur - yumşaklanmak).

يُمْغَقْلَنْدِي yumgaklandı: "نَانْكْ يُمْغَقْلَنْدِي yumgaklandı neñ = nesne yumak yapıldı, yuvarlak yapıldı"; (يُمْغَقْلَنُورْ - يُمْغَقْلَنْمَاقْ yumgaklanur - yumgaklanmak).

يَفْغَنْلَنْدِي yawganlandı: "أَرْ أَشِغْ يَفْغَنْلَنْدِي er aşığ yawganlandı = adam, aşı yavan buldu", (adam, yemeği etsiz buldu, onu az yedi); (يَفْغَنْلَنُورْ - يَفْغَنْلَنْمَاقْ yawganlanur - yawganlanmak).

يِلْغُنْلَنْدِي yılgunlandı: "يِيرْ يِلْغُنْلَنْدِي yer yılgunlandı = yerde ılgın ağacı bitti", (يِلْغُنْلَنُورْ - يِلْغُنْلَنْمَاقْ yılgunlanur - yılgunlanmak).

Tanrıya öğüş misal kitabı bitti.

X

X X

ESİRGİYEN,KORUYAN TANRININ ADİYLE

BU,ÜÇLÜLER KİTABIDIR

İSİMLERDEN İKİ HARFLİLER AYRIMI [+]

تَاهْ تَاهْ tah tah: Salındıktan sonra Şahin'in (Doğan) ın çağırıldığı bir söz. Buradaki ه soluk almak için gelmiştir.

چُوهْ چُوهْ çuh çuh: Atı yürütmek ve azarlamak için çıka-

[+] Kaşgarlı Mahmud'un,üç harfliler kitabı bittikten sonra "iki harfli isimler ayrımı" diye bir ayrım açmasındaki sebebi biz ancak şu yolda anlıyoruz : Bu ayrımda gösterdiği kelimelerin iki türlü yazıldığı görülmektedir. تَاهْ ، چُوهْ ، مَاهْ ، يَاهْ ، كَاهْ şeklinde yazıldığında üç harfli oluyor. Böyle olunca bu kelimeler yukarıda söylenilen "üç harfliler kitabı"na girebilir. Yine Kaşgarlı'nın bu kelimeleri " تَهْ ، جُهْ ، كَهْ ، مَهْ ، يَهْ gibi söylenir" demesinden de bunların iki harfli isimler sırasına konulmuş olduğu anlaşılıyor. Şu halde bu kelimeler için "yazılışta üç harfli, okunuşta iki harfli" demek istiyor. B. A.

rılan ses.

كاه كاه kâh kâh: Köpeği çağırmak için çıkarılan ses.

ماه mah : İşte, mah, al anlamınadır; bir şey verildiği zaman söylenir.

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

ياه yah : Evet, peki anlamına bir kelimedir; bu, "آت تُت at tut = atı tut" denildiği zaman cevap veren adam " ياه yah = peki" der. Çabuk söylendiği zaman yumşak harf (harfi liyn) düşer, تَه تَه , يَه , مَه , كَه كَه , جَه جَه denir. Bu sebeple biz bu kelimeleri menkus babında söyledik; çünkü yazılışta değil, söylenişte yumşak harf düşer; ه harfi burada soluk almak içindir. Ulu Tanrının فَبِهُداهُمُ اقْتَدِهْ وَلَمْ يَتَسَنَّهْ sözlerinde olduğu gibi. Buralarda ه harfi soluk almak içindir.

Aslî olan ه harfine gelince, o öz türk dilinde bulunmaz. Yalnız "أَرْ أَهْلَدِى er ahladı" sözü vardır; "adamcağız göğsünü geçirdi, ah dedi, ahladı" demektir. Bu söz göğüsten bir sesin çıkmasını anlatır. Baykuş için " أوهى ühi" denirse de, öz Türkler buna " أوكى ügi" derler. Xotan ve Kencek dillerinde

ه bulunursa da bunlar asıl Türk ilinden olmayıp Türk ülkesine göç etmiş kimselerdir.

+
+ +

ORTASI SÂKİN, HER HAREKESİYLE
فَعْلِ، فَعْلِ، فِعْلِ AYRIMI

توب tüp : Herhangi bir şeyin aslı, kökü. "يغاچ توبى yıgaç tüpi = ağaç kökü".

توب tüp : Temel. " تام توبى tam tüpi = duvar temeli". İnsanın aslına da " توب tüp" denir. Buradan alınarak " توبلك أرن tüplüğ eren" derler ki, "asaletli adamlar, soylu kişiler" demektir.

توب top : " تپق topık" kelimesinin kısaltılmışıdır.

چوب çöp : Herhangi bir şeyin çökeli, bir şey sıkıldıktan sonra kalan çörgöpü." أزم چوبى üzüm çöpi = üzüm cibresi", "ياغ چوبى yag çöpi = yağ tortusu", "بور چوبى bor çöpi = şarap tortusu". Başkası da böyledir. " تتماچ چوبى tutmaç çöpi = tutmaç yapılmak için kıyılan yufka parçalarının her biri".

قوب kop : "أل منى كوروب قوب قلدى ol meni körüp kop kıldı= o, beni görünce sevindi, hop etti".

كوب küp : Küp.

كيب kip : Kalıp. Herhangi bir şeyin kalıbı." كربيچ كيبى kerpiç kipi = kerpiç kalıbı".

كيب kip : Benzer, öğür. Oğuzca. " بو أر أننك كيبى bu er anıng kipi" denir ki, "bu adam

onun gibidir, onun öğürüdür" demektir.

بُوتْ but : But.

بُوتْ but : Değerli, büyük peruzeye denir ki, büyüklerin oğullarının ve kızlarının alınlarına, alınlarındaki kesmelerine takılır. " قِزْ بُوتْ اُرِيدِي kız but üridi [+] = kız peruze takındı".

بُوتْ but : Bir büyük adam tarafından gönderilen armağanı getiren kişiye verilen bahşiş. Bu, bir adamın,birisine armağan olarak gönderdiği atı getiren kimseye verilen para, koyun gibi bir şeydir. Bu suretle verilen koyuna " بُوتْ but" denir.

تِيتْ tıt : Çam fıstığı ağacı; dağlarda biter.

جِيتْ çit : Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Çin kumaşı.

سُوتْ süt : Süt.

شُوتْ şüt : Soy, asıl. Xotan dilince.

تُوجْ tuç : Tunç.

كُوجْ küç : Güç, kuvvet.

كُوجْ küç : Zulum. " كُوجْ اِلْدِنْ كِرْسَا تُرُو تُنْكْلُكْتِنْ چِقَارْ küç eldin kirse törü tünglüktin çıkar = zor vilâyetten girerse, görenek bacadan çıkar", (zulüm kapıdan girerse, görenek -merhamet- bacadan çıkar).

[+] Buradaki اُرِيدِي kelimesinin nasıl yazılacağı pek belli değil ise de biz bunu " اُرْدِي urdı" şeklinde okumak istiyoruz. "Başına taç urdı", "feracesini urdı", "ata beçkem urdı" gibi sözler bizi bu kanaate götürmüştür. B. A.

Zulmeden kimse için " كُجَمْجِي küçemçi", kuvvetli kimseye " كُوجْلُكْ küçlüg" denir.

كُوجْ küç : Susam, künçü [+]. Susam yağına " كُوجْ يَاغِي küç yağı" denir. Çiğilce. Yine, küçü otunun tohumuna da -büyüklüğünden dolayı- " اِنْكَاكْ كُوجِي ingek küçi" denir.

كِجْ keç : Geç. Bu sözden alınarak " كِجْ كَلْدِي keç keldi" denir ki "geç geldi" demektir.

بُوذْ bodh: Boy. " اُزُونْ بُوذْلُغْ كِشِي uzun bodhluğ kişi = uzun boylu adam".

بُوذْ bodh: Toy kuşu.

بُوذْ bodh: " بُوذْ مُنْجُقْ bodh monçuk = misk ile râmek'ten yapılan boncuk". Bunu kadınlar takınırlar.

بُورْ bor : Şarap. Şu savda dahi gelmiştir: " بُورْ بُلْمَاذِبْ سِرْكَا بُلْمَا bor bolmadhıp sirke bolma = şarap olmadan sirke olma". Bu sav, büyüklük taslıyan çocuk için söylenir.

بِيرْ bir : Bir. " بِيرْ يَرْمَاقْ bir yarmak = bir para".

تُورْ tör : Odanın en iyi yeri. " تُورْكَا كِجْ törge keç = üst başa geç".

تُورْ tor : Tuzak, kuş ve balık avlanan ağ.

جُوزْ çor : " جُوزْ اُرَاغُتْ çor uragut = avret yeri bitişik olan kadın". Oğuzlar sarılgan

[+] Bugün Orta Anadoluda "susam"a "küncü" derler. B. A.

bitkilere "جوْزاوْت çor ot" derler.
Asıl olan evvelki anlamdır.

سُوْر sur : "اَرْسوْرْسوْرْمُونْ اُپْتى er sur sur mün öpti = adam şarul şurul çorba içti". Bu, duğan sesini anlatır.

قوْر kor : Ziyan. "اَرْقوْرْقِلْدى er kor kıldı = adam ziyan etti".

قوْر kor : Yoğurt mayası. Bu, gelişmiş yoğurttan veya olmuş kımızdan kabın dibinde artan bir parça olup bunun üzerine süt dökülerek yoğurt veya kımız yapılır.

قوْر kur [+]: Kuru. Oğuzca. Bu kelime "قُرغ kuruğ" kelimesinin kısaltılmışıdır. Şu savda dahi gelmiştir: "قُلاُنْ قُدُغْقا تُشْسا قوْرْبقا اَيغِرْ بُلُوْر kolan kuduğka tüşse kurbaka aygır bolur = kolan -yaban eşeği- kuyuya düşse kara kurbağası aygır olur". Bu, arapların "اِنَّ الْبُغَاثَ بِاَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ" sözü gibidir.

بوْز boz : Boz. "بوْزْاَت boz at = boz renkli at". Bu, fasih değildir. Herhengi bir hayvan beyazla kırmızı arasında olursa yine böyle denir. "بوْزْقوْى boz koy = boz renkli koyun".

بوْز böz : Bez.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " قوْر kur" şeklinde görünen bu kelimenin son harfinin altına, yazma nüshada, sonradan bir esre konarak قوْرِ şekline konulmuştur. Şu hale göre kelime, bu ayrıma uymamaktadır. B. A.

بوْز buz : Buz. Şu savda dahi gelmiştir: "بوْزْدَنْسُوْف تَماز buzdan suw tamar = buzdan su damlar". Bu sav, huyu babasının huyuna benziyen kimse için söylenir.

بيز bėz : Bez. Etle deri arasında bulunan bez.

توْز toz : Toz.

توْز toz : Yaylara sarılan sırım.

توْز tüz : Halk, reaya. "اِيل تُوزْ نَتَك él tüz netek = vilâyet ve halk nasıl".

توْز tüz : Asıl, kök. "اَنِنْك تُوپى تُوزى كِم anıng tüpi tüzi kim = onun soyu sopu, aslı, nesli kim".

توْز tüz : "توْزْيِير tüz yėr = düz yer".

توْز tuz : tuz.

تيز tiz : Diz.

تيز tiz : Yüksek yer. Farslılar buradan alarak kaleye "دِزْ diz" demişlerdir [+].

تيز tiz : Kaşgar'a yakın bir yaylaya yüksekliği dolayısiyle "تَرغْ اَرْت تيز Tarığ art tiz" derler.

تيزنك تيز ?...: Başka bir yaylanın adı.

ييز yiz : "ييزاوى تيز Yiz ewi tiz = Barsgan yakınında bir yayla adı".

جيژ çij : Demir çivi.(İki çıkak arasındaki ژ ile). Reze çivilerinin ucuna da "جيژ"

[+] Gerek bu, gerek bundan sonraki kelime her iki nüshada da تيز imlâsında yazılmış ise de yanlış olacaktır. Çünkü babın gereğince kelimeler "تيز tiz" olmalıdır. Farsçaya geçmiş olan دِز kelimesinden anlaşılan da budur.Dv.III, 276,12 de dahi bu kelime "تيز tiz" olarak geçmektedir.B.A.

çij" denir.

سوز söz : Söz.

سيز siz : Çiğilcede büyüklere, sayılan kişilere aytanan bir kelimedir; " سن sen" demektir. Asıl anlamı " سيز siz"dir. Küçük olanlara " سن sen" diye aytanır; Oğuzlar bunun aksini yaparlar.

قوز kuz : " قوز تاغ kuz tağ = güneş görmiyen dağ, dağın kuz yeri".

بوس pus : "كوك بوس بلدى kök pus boldı = gök puslandı".

بوس pus : "ار كوزى بوس بلدى er közi pus boldı = adamın gözüne duman indi, kursağının buğusundan gözü puslandı".

توس توس tus tus: "انى توس توس اردى anı tus tus urdı» onun elbisesi üzerine çabuk çabuk vurdu" [+].

بوش boş : " بوش كشى boş kişi = hür adam"." بوش اراغت boş uragut = boşanmış kadın", " بوش الك boş eliğ = boş el, işten veya bir şeyden kurtulmuş,boş kalmış olan el";" بوش ات boş et = sölpük,pörsük et". Gevşek toprak için de böyle denir. " بوش ات boş at = salıverilmiş at", " بوش اف boş ew = boş ev". Boşaltılan bir kap,veya bir iş yapılarak bırakılan aygıt için dahi böyle denir.

[+] Basma nüshada توس توس şeklinde olan bu kelime, yazma nüshada önceden بوس بوس şeklinde iken sonra bir düzeltme görerek siyah mürekeple ilk harfin üzerine iki nokta konarak kelimeler " توس توس tus tus" şekline sokulmuş. Burada göz önüne alınacak iki şey vardır: Birincisi, kelimelerin yeri burası ise kelimeler بوس بوس şeklinde olmalıdır. Çünkü burası baş tarafında ب harfi bulunan kelimelerin yeridir. İkincisi, kelimeler توس توس olacaksa -ki Dv.I,276,10 da da böyledir- yerleri burası değil, bundan üç kelime aşağısı olup ت harfindedir. Nasılsa yanlışlıkla buraya yazılmış olmalıdır. B. A.

بيش beş : Beş. Sayıda beş.

توش tuş : Denk, öğür, benzer. " انك توشى anıng tuşı = onun dengi".

توش tuş : Karşı. Bir şeyin karşısı, arnaç." افم توشى ewim tuşı = evimin karşısı".

توش töş : Döş. Göğsün başı.

توش tuş : Kemer kayışlarının ucuna takılan altın veya gümüşten yapılmış toka.

توش tüş : " توش اودى tüş ödi = kuşluk vakti".

توش tüş : Düş azması, ihtilâm. " توش كرمش اغلان tüş körmiş oglan = düşü azmış çocuk".

توش tüş : Düş, rüya. " توش يوردى tüş yordı = düş yordu, rüya tâbir etti".

تيش tış : Diş. İnsan ve insandan başkasının dişleri.

تيش tış : Sapan demiri.

تيش tış : " تيش ات tış at = alnındaki beyaz akıtma, gözünün önlerine kadar varıp, kulaklarına kadar çıkmayan, -burnuna kadar inmeyen, bunun ikisi ortası kalan- at".

سيش sış : Tutmaç şişi, tutmaç dizgeçi.

سيش siş : Şişmiş olan her nesne, yumru.

سَيِشْ ?...: [+] (İmale ile) ödenek." مَنْ اَنْكَرْ سَيِشْ بِيرْدِمْ men anğar ?... bėrdim = ben ona ödenek verdim" (tazminat verdim).

قُوشْ koş : " قُوشْ اَتْ koş at = Hakanın yanında giden yedek at".

قُوشْ koş : Herhangi bir şeyin çifti, eşi. Bu sözden alınarak makasa da " قُوشْ بِچَاكْ koş biçek" denir, "çift bıçak" demektir. Arguca. Şu savda dahi gelmiştir : "قُرْقِمِشْ كِشِيكَا قُويْ بَشِي قُوشْ كُرُنُورْ korkmış kişige koy başı koş körünür = korkmuş adama koyun başı çift görünür". Bu sav, bir şeyden korkan ve her daki-ka bir hayal gördüğünde sıçrıyan kişi için söylenir.

كِيشْ kiş : Samur. Bunun kuyruğuna " كِيشْ قُذْرُقِ kiş kudhrukı" denir.

كِيشْ kiş : Sadak. Oğuzlar ve Oğuzların kardeşi

[+] Burada yazma nüshanın ibaresini olduğu gibi veriyorum: سَيِشْ بالامالة الضمان يقال منه مَنْ انكر سَيْشْ بيردم اى انى اديت ضمانه
Bu parçada geçen iki سيش kelimesinin harekeleri birbirine uymamaktadır.

İlk kelime yukarıda görüldüğü üzere "سَيِشْ seyiş", ikinci kelime "سَيْشْ seyş" imlâsındadır. Basma nüshada her ikisi de "سَيْشْ seyş" imlâsında görülmektedir. Bize kalırsa kelime buraya yanlış girmiş olmalıdır. Çünkü kelime "sayış" olacaktır. Bugün bile ödeşmek anlamına "sayışmak" kelimesi kullanılmaktadır. Bundan başka "seyiş" kelimesi bu ayrımın ölçüsüne uymamaktadır.

Ayrıma göre kelime "siş" olmalıdır. Burada "alt", "üst" kelimelerinde olduğu gibi üç harfi bir hareke ile okumak düşünülebilir.Kaşragılı'nın "imale ile" demesi buna hak verdirir gibi görünüyorsa da yine düşünüle. B. A.

bulunan Kıpçaklar bunu bilmezler.

لِيشْ liş : Salya. Çiğilce.

لِيشْ liş : Balgam. Çiğilce. " لِيشْ اَقْتِي liş aktı" denir ki, "salya veya balgam aktı" demektir.

مُوشْ muş : Kedi. Çiğilce. Oğuzlar " چَتُكْ çetük" derler.

بُوغْ boğ : Eşya konan heybe, boğ, bohça.

تُوغْ toğ : At ayaklarının kazdığı çukurlardan çıkan toz.

تُوغْ tuğ : Hakanın yanında çalınan kös ve davul. "خَانْ تُوغْ اُرْدِي Xan tuğ urdı = Han nöbet davulu vurdu, mehterhane çaldı".

تُوغْ tuğ : Sancak. " تُقُوزْ تُوغْلُغْ خَانْ tokuz tuğluğ Xan = dokuz tuğlu Han veya Hakan". Her ne kadar vilâyeti çok, payesi yüksek olursa olsun tuğ dokuzdan artık olamaz. Çünkü, dokuz sayısıyle uğurlanırlar. Bu tuğlar, turuncu renkte ipekten veya kumaştan yapılır. Bunu da uğur sayarlar.

تُوغْ tuğ : Su bendi, büvet, germeç. " سُوقْقَا تُوغْ اُرْ suwka tuğ ur = suya germeç ger, büvet yap".

تُوغْ tuğ : Herhangi bir nesnenin tıkacı, kapacı. Buradan alınarak " تُنْكْلُكْ تُوغِي tünglük tuğı" denir, "pencere, ocak gibi evdeki deliklerin kapağı" demektir.

تِيغْ tığ : " تِيغْ اَتْ tığ at = kırmızı ile doru rengi arasındaki at, konur al".

جاغ جوغ çağ çuğ: " جاغ جوغ قبتی çağ çuğ koptı = gürültü koptu, çar çur oldu", " جغی قبدی çuğı koptı = gürültü koptu".

جوغ çoğ : Eşya konan heybe, bohça.

جوغ çoğ : Güneşin yalını, güneşin saçakları. " كون جوغی kün çoğı = güneşin saçakları, yalını".

جوغ çoğ : Ateşin alevi; odun yandıktan ve köz olduktan sonra, közün üstünde uçuşan yalın.

جیغ çığ : Göçebelerin sele sazından (çığ otundan) yaptıkları çadır örtüsüdür. Bu, kamıştan daha ince ve daha yumşaktır.

جیغ çığ : Bir Türk arşınıdır. Arap arşınının üçte ikisi kadardır; göçebeler bununla bez ölçerler.

سیغ sığ : Benzetme harfidir. Arzu edileni ve söyleneni kendisine benzetilmek için ismin sonuna getirilir. " قلسیغ ار kul sığ er = kula benziyen adam", " بو قری ال اغلانسیغ bu karı ol oglansığ = bu ihtiyarın huyu çocuk gibidir".

Kelime ك li, yahut ince âhenkli olursa غ yerine ك gelir: " بو ار ال بكسیك bu er ol begsiğ = bu adamın huyu Beyin huyuna benziyor", " بو اغل ال ارسیك bu ogul ol ersiğ = bu çocuğun huyu erlere benzer, onların huyu ile huylanır".

قوغ koğ : Göze veya yemeğe düşen çörçöp, pislik.

قاغ قوغ kağ kuğ: " قاز قاغ قوغ اتی kaz kağ kuğ etti =

kaz, bu suretle ses çıkararak bağırdı".

قیغ kığ : Toprağı kabartmak için kullanılan gübre.

ثوف [+] suf : Yün ipliklerinden elle örülen kuşak.

سوف suw : Su. Şu savda da gelmiştir: " سوف بیرماسكا سوت بیر suw bermeske süt ber = su vermiyene süt ver", (sana su vermiyen adama süt ver). Bundan murat, sana kötülük edene sen iyilik et, çünkü senin iyiliğin onu sana köle yapar.

قاف قوف kaw kuw: " تون قاف قوف بلدی ton kaw kuw boldı = elbise dikilirken büzüldü, çekildi".

بوف [++] pow : Bayatsımaktan veya kokuşmaktan ekmeğin üzerinde beliren yeşillik. Başkası da böyledir.

بوق bok : Bok. Oğuzca.

بوق buk : " قاغون بوق یركا تشدی kagun buk yerge tüşdi = kavun pat diyerek yere düştü". İçi boş olan herhangi bir şey yere düşüp yarılırsa " بوق اتی buk etti" de-

[+] Türkçede ث harfi bulunmadığına ve bulunmadığı Kaşgarlı tarafından söylendiğine göre burada yazılmış olan ثوف kelimesi yanlış olmalıdır. Kelimenin س li kelimeler arasında bulunması da bize gösteriyor ki bu kelime aslında سوف şeklinde yazılacak iken nasılsa ثوف yazılmış olmalıdır. Bundan anlaşılan kitabı asıl nüshadan çeken Şamlı Mehmet, kitabı yazarken bir başkası okumuş, o yazmış olacaktır. B. A.

[++] Yazma nüshada بوف şeklinde olan bu kelimeyi, basma nüshada Bay Kilisli بوق şeklinde yazmış ise de biz doğrusunu yazdık. B. A.

nir, bu, sesi anlatır.

جوق çok : " جوق ار çok er = kötü, alçak adam".
Oğuzca.

جيق çık : " جيقاتُ كُراين çık et köreyin = çıt et te göreyim, ufak bir ses çıkar da göreyim". Bu, inciten kişiye karşı koyamıyacak kimse için söylenir.

سوق suk : " سوق ار suk er = aç gözlü, alçak kimse", " سوق ارنكاك suk erngek = işaret, şahadet parmağı". Bu, yarsılı (haris) parmaktır. Çünkü ilk önce yemeğe bu uzanır.

سيق sık : Az. " [+] الارداقوي سيق ال olarda koy sık ol = onlarda koyun azdır".

قاقوق kak kuk : " قاز قاقوق اتى kaz kak kuk etti = kaz kak kuk diye ses çıkardı".

قاقوق kakuk: Yarma, kurutulmuş et yahut erik, kaysı gibi kurutulmuş meyva (?) [++].

بوك bök : Aşığın sırtının, tümseğinin oyunda yukarıya gelmesi. Buna " جك بوك çik bök" dahi denir.

[+] Bu kelime yazma nüshada سيق imlâsındadır. Bu kelime ayrıma uymazsa da anlam yönünden buraya uygun gelmektedir. B. A.

[++]Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "قاقوق kakuk" şeklinde geçen bu kelime yanlış olsa gerektir. Doğrusu bundan evvelki kelime gibi " قاقوق kakkuk" olmalıdır. Bizi bu kanaate iki şey götürmüştür: Birincisi, " قاقوق kakuk" kelimesinin ayrıma uymamasıdır. İkincisi, Kaşgarlı'nın على طريق الاتباع dediğinden anlaşıldığına göre burada iki kelime olacaktır. Birincisinin " قاق kak", ikincisinin de " قوق kuk" olması icap eder. "قوق kuk" kelimesinin yalnız kullanılmıyarak " قاق kak" ile beraber kullanıldığını göstermek istemiştir. Bundan evvelki kelimede bulunan şedde gibi burada da bir şedde olacak imiş; düşmüş olsa gerektir. B. A.

بوك böğ : Bir çeşit örümcek, böğ. Türk ve Türkmen dillerinin birinde.

كوك köğ : (Yumşak ك ile) şiirin aruzu, ırın ölçüsü. " بويرناكوك اوزا ال bu yır ne köğ üze ol = bu şiirin ölçüsü, vezni ne üzerinedir, bu şiirin tartısı ne üzerinedir".

كوك köğ : Irlamakta sesin yükselip alçalışı. " ار كوكلندى er köğlendi = adam sesini alçalta yükselte şarkı çağırdı".

كوك köğ : Bir şehir halkı arasında meydana çıkarak bir sene içerisinde gülünen şey, gülmece. " بويل بوكوك كلدى bu yıl bu köğ keldi = bu yıl bu gülmece geldi, bu yılın gülmecesi budur".

كوك köğ : " كوك يلقى köğ yılkı = başıboş yayılan hayvan". Şu parçada dahi gelmiştir:

كوكلر قمغ تزلدى ‏ اِفرق اِذش تزلدى
سنسيز اوزم اوزلدى ‏ كلكل امل اوينلم [+]

Köğler kamuğ tüzüldi
Iwrık idhiş tizildi [++]
Sensiz özüm özeldi
Kelgil amul oynalım

"Irlamlar bütün düzüldü. İbrik, ka-

[+] Bu parça, bundan üç kelime evveline konacak iken nasılsa buraya konmuş. Her iki nüshada da böyledir; biz de bozmadık. B. A.

[++] Basma nüshada اِفرق şeklinde olan bu kelime yazma nüshada افرق imlâsındadır. B. A.

deh dizildi, sensiz özüm özledi. Gel de yavaş yavaş oynıyalım".

(Şarkılar ve ırlamalar arası uzlaştı, kadehler, ibrikler dizildi, gönlüm seni istiyor. Hemen gel de yüreğim dinlenerek oynıyalım).

كُوكْ köğ : Koçun yahut başka hayvanların kışa yakın aşması. " قوُىْ كُوكِى بُلْدِى koy köği boldı = koç katımı oldu". Başkası da böyledir.

كُوكْ köğ : Aynanın yüzünde peyda olan pas. Bu sözden alınarak "كُوزُنكوكا كُوكْ تُشْدِى kö-zünğüge köğ tüşdi = aynaya pas düştü" denir.

كُوكْ köğ : Kadınların yüzüne düşen çillik. Başkasının yüzüne düşen çillik için de böyle denir.

كُوكْ kök : Gök. Şu savda dahi gelmiştir:" كُوكَا سُدْسَا يُوزْكا تُشُورْ kökge sudhsa yüzge tüşür = göğe tükürse yüze düşer", (bir kimse göğe tükürürse tükrük yüzüne düşer). Bu sav, başkasına kötülük yaparken kötülüğü kendi üzerine düşen kimse için söylenir.

كُوكْ kök : Gök rengi. " كُوكْ تُوْنْ kök ton = gök renkli elbise". Göğün renginde olan her şeye de böyle denir.

كُوكْ kök : " كَنْدْ كُوكِى kend köki = şehrin dört

yanında bulunan bağları, bostanları; şehrin karaltısı". Bununla ağaçların yeşilliği murad edilir.

كوكيوق Kökyuk: Köylülerle Türkmenlerin büyüklerine verilen ad.

بِيل bėl : Bel. " آنِى بِيلِنْدا تُتْ anı bėlinde tut = onu belinden tut", " اُلْ آنكَرْ آنْچا آشْ بِيرْدِى بِيلْ قِلْدِى ol anğar ança aş bėrdi bėl kıldı = boş böğrü dolasınca ona yemek verdi". Bir adama dileğinden çok yemek veren kimse için " بِيلْ قِلْدِى bėl kıldı" denir. Çiğilce.

تُولْ tul : Dul. " تُولْ اُراغُتْ tul uragut = dul kadın". Şu savda dahi gelmiştir :" يَفْلاقْ تِيلِغْ بِيكْدَنْ كِرُو يَلِنكُوسْ تُولْ يِيكْ yawlak tıllığ bėgden kerü yalnğus tul yėğ = kötü dilli kocadan yalnız dul daha iyidir", (karının dul olması, kendine söven bir kocası bulunmaktan daha iyidir).

تُولْ töl : Yavrulama zamanı. Oğuzca. Yavruya da " تُولْ töl" denir.

تِيلْ tıl : Dil. Şu savda dahi gelmiştir : " اَرْدَمْ بَاشِى تِيلْ erdem başı tıl = faziletin başı dil". Bu, arabın اَلْمَرْءُ مَخْبُوءٌ تَحْتَ لِسَانِهِ sözü gibidir.

تِيلْ tıl : Lûgat. " اُيْغُرْ تِيلِى Uygur tılı = Uygur dili", " خِتَاىْ تِيلِى Xıtay tılı = Çin

dili".

تِلْ tıl : Söz. " اَلْ بَكْكَا تِلْ تَكُرْدِى ol Begge tıl tegürdi = o, Beye dil uzattı".

تِلْ tıl : Çaşıt, casus. " يَغِيْدَانْ تِلْ تُتْتِى yagıdan tıl tuttı = duşmandan dil yakaladı, dil aldı".

جِلْ çil : Çirkinlik; çil. Oğuzca.

جِلْ çil : Vücutte kalan dayak izi.

سُولْ sül : Ette ve ağaçta olan yaşlık. " سُولْلُكْ اَتْ süllüğ et = iyice pişmemiş olan, kendisinde kan izleri kalmış olan et". Şu savda dahi gelmiştir: " سُكُتْ سُولِنْكَا قَذِنْكْ قَاسِنْكَا söğüt sülinğe kadhınğ kasınğa = söğüde tazelik, kayın ağacına katılık", (söğüt ağacına yaşlık daha uygun, kayın ağacına katılık daha yaraşıklıdır).

سُولْ sol : " سُولْ اِلِكْ sol eliğ = sol el".

سِيلْ sil : " سِيلْ كِشِى sil kişi = her yemekten tiksinen boğazsız kimse", " سِيلْ اَتْ sil at = yemi az yiyen at".

قُولْ kol : Kol.

قُولْ kol : Dağın tepesinden aşağıya doğru inen ve derenin ortasından yüksekçe olan yer. " اُوبْرِى قُولِى oprı kolı = derenin kolu".

قُولْ kol : Kılıcın veya bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma. Burası

çok kere altınla işlenir; buna " قِلِجْ قُولِى kılıç kolı" denir.

كُولْ köl : Havuz.

كُولْ köl : Birikmiş su, göl.

اِسِكْ كُولْ Isiğ köl: Barsganda bir göl. Uzunluğu 30 fersah, eni 10 fersahtır.

كُرُنْكْ Körünğ: Kaşgar dağlarında " بيير. Biyiz" [+] de bulunan bir gölün adı. Çevresi 30 fersahtır.

سِذِنْكْ كُولْ Sidhinğ köl: " قُكْنَار بَاشِى Kognğar Başı"na yakın -yukarıdaki gibi- bir göl.

يُلْدُزْ كُولْ Yolduz köl: Küçe, Kinğüt [++] ve Uygurlar sınırında bulunan bir göl.

اَىْ كُولْ Ay köl: Uç yakınında bir yerin adı.

تَرِنْكْ كُولْ Tarınğ köl: İki öğüz arasında bulunan bir gölün adıdır.

Bu göllerden her birinin

[+] Her iki nüshada da بيير. şeklinde geçen bu kelimenin nasıl yazılıp nasıl okunacağını bilemiyoruz. Brockelmann " بيير. Biyiz" şeklinde yazmıştır. Yalnız sezinti halinde bir ihtimal ile kelimenin " ييز yiz" olması akla yatıyor. Çünkü az aşağıda görüleceği üzere " ييز yiz", sele otunun adıdır. Bu, kamışa benzer fakat ondan daha ince ve daha yumşaktır. Kaşgarda bulunan bu göl, adını bu kelimeden almış olmasın ?. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda كيكت şeklinde yazılmış olan bu kelime yanlıştır. Bunu Brockelmann de böyle yazmış ise de biz doğru bulmadık. Dv. I, 126 de " كُنْكُتْ Küngüt", yine Dv. III, 268, 4 teki "كِنْكُتْ Kirgüt" kelimeleri bize tanıklık etmektedir. B. A.

Bunun gibi Türk ülkelerinde birçok göller vardır. Ben ancak İslâm diyarında olan göllerin büyüklerini söyledim.

كُوْلْ köl : Denizin kendisi. Buradan alınarak deniz köpüğüne " كُوْلْ كَبْكِي köl köpüği" denir de " تَنْكِزْ كَبْكِي tenğiz köpüği" denmez.

تِيمْ tim : Şarap dolu tulum. " تِيمْجِي timci = şarapçı, meyhaneci". Bir takımları şarap satana da " تِيمْ tim" derler ise de doğru olan evvelkidir; çünkü (ى ج = cı, ci) sanatkârın belgesidir.

سِيمْ سِمْرَاق sımsımrak: Bir çeşit yemek. Baş pişirildikten sonra ufak ufak doğranarak bir gövece konur, baharat karıştırılır ve üzerine ekşi yoğurt dökülür; olması için bir müddet bırakılır, sonra yenir. Çiğilce.

قُوْمْ kom : Deve havudu. Bu, devenin çulu alınarak içerisine saman doldurulur, devenin hörgücü kadar yükseltilir, sonra devenin üzerine konur; buna " تَوِي قُوْمِي tewey komı" denir.

قُوْمْ kum : Dalga, su dalgası. Şu beyitte dahi gelmiştir :

كُلُمْ قُومِي قُبْسَا قَلِي تَامِغْ اِيتَارْ
كُرْسَا آنِي بِلْكَا كِشِي سُوزْكَا بُتَارْ

Kölüm kumı kopsa kalı tamığ iter
Körse anı bilge kişi sözge büter
"Gölümün dalgası yükselse evimi nasıl iter, onu akıllı bir adam görse sözüme inanır".
(Gölüm dalgalansa köşkümün duvarına çarparak sanki onu yerinden oynatır ve iter. Aklı başında bir adam bunu görürse sözümün doğruluğuna inanır).

نُوْمْ nom : Millet, şeriat, yasa. Buradan alınarak " تَنْكْرِي نُومِي Tenğri nomı" denir ki, "Allahın dini ve şeriatı" demektir. Bütün dinlere de " نُوْمْ nom" denir ; bu, Çince bir kelimedir.

تُوْنْ ton : Elbise.

تُوْنْ tun : Tunma, dinlenme. " كُنْكُلْ تُونْ بُلْدِي köngül tun boldı = gönül tundı, rahat etti".

تُوْنْ tun : " تُونْ اُغُلْ tun ogul = bir kadının ilk çocuğu", (ister erkek, ister kız olsun); " تُونْ قِيزْ tun kız = kadının ilk doğurduğu kız çocuğu", kadının ilk kocasına da " تُونْ بَكْ tun beg" denir.

تِينْ tın : "تِينْ كِشِى tın kişi = dinmiş adam, bir işle uğraşmıyan haylaz kişi". Bir müddet rahat ederek harınlaşan, tenbelleşen herhangi bir hayvana da böyle denir.

تِينْ tin : Yular, dizgin.

جِينْ çın : "جِينْ سُوزْ çın söz = doğru söz".

جِينْ çın : " جِينْ كِشِى çın kişi = doğru adam, inanılır adam".

خُونْ xun : " خُونْ اِيشْ xun ıs = kaba, faydasız olan iş". " خُونْ خَرَا اِيشْلَمَا xun xara ışlama = kaba, faydasız iş işleme".

سُونْ sun : " سُونْ كِشِى sun kişi = yumşak huylu, yüreği selek kişi".

سُونْ son : " سُونْ آلْتُونْ son altun = som altın". Bu, bir parmaktan bir arşına kadar uzunluğunda olabilir.

سِينْ sın : Boy bos. Bu sözden alınarak " بُودْ لُغْ سِينْ لِغْ كِشِى bodhluğ sınlığ kişi = boylu boslu adam" denir. Buradan alınarak mezara da " سِينْ sın" denir. Çünkü mezar insanın boyunca olur.

سِينْ sın : Mezar.

قَاتُونْ سِينِى Katun sını: Çin ile Tangut ülkesi arasında bir şehrin adı".

سِينْ sin : Sen. Kençek dilince. Türkler " سَنْ sen" derler. Kençek dilinde kelimeler çok kere esreye uyarlar; esre olur.

Çünkü onların dili kötüdür. Yukarı Çinedek Çiğil, Yağma, Toxsı dillerinde ötre olur. Rum ülkesinedek Oğuzlar, Suvarlar ve Kıpçaklar üstün kullanırlar. Bu, Türklerin deveye ت harfinin esresiyle " تِوِى tiwi", Oğuzların ت harfinin üstüniyle " تَوَا teve" demeleri gibidir [+]. Türkler " بَرْدِمْ bardım" derler, "gittim" demektir, د harfi esredir; kural olan da budur.

[+] Kaşgarlı'nın buradaki arapça ibaresini yazma nüshadan olduğu gibi almayı işe daha uygun buluyoruz. كما تقول الترك تِوِى بكسر التاء Buradan anlaşıldığına göre ت harfi esre olacaktır. Halbuki Divanda birçok yerlerde geçen bu kelimenin ilk harfi olan ت harfi hiç bir yerde esre olarak geçmemiştir. Burada da yazma nüshada önceden ت harfi üstün iken çizilerek ت nin altına bir esre çekilmiş. ت harfi esre olsa bile ڤ harfinin esre olacağına dair hiç bir işaret yoktur. Basma nüsha I,32,14 te " تَوِى tewey" ve " دَوَى devey" şeklinde geçen bu kelimeler, yazma nüshanın 26 ncı sahifesinde تَوِى ve دَوَى imlâsında geçmektedir. Basma nüshanın I,114,5 te " تِوِى tiwi" şeklinde geçen kelime, yazma nüshada " تَوِى tewey" şeklindedir. Basma nüsha II,26,7 de geçen kelime " تِوِى tiwi" ise de bunun yazma nüshanın 306 ncı sahifesindeki karşılığı تَوِى şeklindedir. ت harfinin altında esre, üstünde üstün olduğu gibi ڤ harfi de böyledir. Basma nüsha II, 63, 8 deki kelimenin nokta ve harekesi yok ise de, yazma nüshanın 311 nci sahifesinde تَوِى imlâsında geçmektedir. II,143,8 deki تَفْسِينْ kelimesi, yazma nüshanın 357 nci sahifesinde yine böyledir. Bundan başka yazma nüshanın 364 üncü sahifesindeki ibareyi buraya aynen yazıyorum: نحو ما تقول تَوِى للإبل والغزية تقول دَوَا basma nüsha II,163,1 de تَوِى şeklinde geçen kelime, yazma nüshanın 369 uncu sahifesinde yine böyledir. Divanın III ncü cildinde dahi böyledir. Burada "ت harfinin esresiyle" demesinin sebebini anlıyamadık. Ufak bir sezinti olarak arapça ibaredeki بكسر التاء sözü yanlış olmasın? Doğrusu بكسر الفاء olmak ihtimali vardır. Bu hale göre iş düzelir. Nitekim Kaşgarlı'nın Türkler için verdiği تِوِى ve Oğuzlar için verdiği تَوَا örnekleri bizi teyit eder gibi görünmektedir. B. A.

Oğuzlar ve başkaları د harfini üstün söyliyerek " بَرْدَمْ bardam" derler, kural değildir. Argular د harfini ötre kılarak mâzi fiillerin hepsinde " بَرْدُمْ، كَلْدُمْ bardum, keldüm" derler; bu söyleyiş kuraldan büsbütün uzaktır. Bu bölükler arasındaki ayrılık böyledir.

شِينْ şın : Taht, sedir. Çiğilce.

قُونْ kon : Koyun. Arguca. ن harfi ى den çevrilmiştir. Yukarıda söylendiği üzere kural böyledir.

قِينْ kın : Bıçak ve kılıç kını.

كُونْ kön : At derisi, gönü. "اَتْ كُونِي at köni" denir ve en çok burada kullanılır. Arasıra insan derisi için de bu kelime kullanılır, "اَنِكْ كُونِي قُرِدِي anıng köni kurıdı" denir ki, "o, öldü, onun derisi kurudu" demektir. Buradan alınarak deve gönüne de "تَوِي كُونِي tewey köni" denir. Kön kelimesi, deri sepilenmeden -tabaklanmadan- evvel söylenir. Sepilendikten sonra "قُغُوشْ koguş" denir.

مُونْ mun : Hastalık, ayıp. " مُونْ كِشِي mun kişi = yüreği dölek, gönlü selek kişi" [+].

[+] Burada arapça ibare şöyledir : مُونْ يَعْنِي الرَّجُلِ السَّلِيمِ القَلْبِ "mun" kelimesi "ayıp ve hastalık" anlamlarına geldiğine göre bu ibare burada yakışık almamaktadır. Herhalde bir yanlışlık olsa gerektir. B. A.

Şu savda dahi gelmiştir : " يَلْنكُوقْ اُغْلِي مُونْسُزْ بُلْمَاسْ yalnğuk oglı munsuz bolmas = insan oğlu ayıpsız ve hastalıksız olmaz".

\+ + +

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

بُويْ boy : Yenilen bir ottur. Oğuzca.

بُويْ böy : Örümcek nevinden bir böcek. " بُوكْ bög" dahi denir, doğru olan budur.

بُويْ boy : Kavm, kabile, aşiret, hısım. Oğuzca. Birbirini tanımıyan iki adam karşılaştıkları zaman önce selâmlaşırlar, sonra " بُويْ كِمْ boy kim" diye sorarlar. "Hangi kabiledensin?" demektir. " سَلْغُرْ Salgur" diye cevap verir. Yahut kitabın baş tarafında söylediğim boy adlarından birisini söyler. Bundan sonra konuşmaya başlarlar. Yahut durmaksızın ayrılırlar. Böylelikle birisi öbürünün kabilesini tanımış olur.

تُويْ toy : Ordu kurağı, ordu karargâhı. Bu sözden alınarak "خَانْ تُويْ Xan toy" denir ki, "Hakanın ordu kurduğu yer" demektir. Bunu Oğuzlar bilmezler.

تُويْ toy : " تُويْ اُوتِي toy otı = ilâç yapılan bir ot".

تُويْ toy : Çanak yapılan çamur. Bu sözden alına-

rak çömleğe de " تُوي آشِچ toy aşıç" denir.

تُوي toy : Toy kuşu. Bu, ذ harfini ى yapanların dilincedir. " تُوذ todh" dahi denir. Çiğilce.

قُوي koy : Koyun.

قُوي يِلي koy yılı: Türklerin on ikili yıllarından birisi.

قُوي koy : Elbisenin koynu. " اَلِكْ قُويقا سُوق elig koyka sok" denir ki, "elini elbisenin koynuna sok" demektir.

قُوي koy : Derenin koyağı, dibi, düzlüğü.

\+
\+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

ياب يُوب yap yup: Hile, al. " يُوب yup" kelimesi yalnız kullanılmaz. Buradan alarak Oğuzlar " اُلْ اَنِي يُوبْلادِي ol anı yupladı" derler ki, "o, ona al etti, hile yaptı" demektir.

يُوت yut : Kışın soğukta hayvanları öldüren felâket.

يار yar : Yar, suların açtığı yer.

يِير yėr : Yer.

يِير yėr : Kumaşın bir yüzü, yahut argacın bir yüzü. Kendisinde renklerden birisi çok olan eriş, argaç gibi şey ki öbür renkler buna uyarak : " يَشِلْ يِيرْلِكْ بَرْچِنْ

yaşıl yerlig barçın = yeşil yüzlü ipek kumaş" demektir. Yeşillik bu kumaşta asıl olup öbürleri az bulunur.

يِر yır : Gazel, ır.

يُوز yüz : Yüz. Şu savda dahi gelmiştir : " يُوزْكا كُورْما اَرْدَمْ تِلا yüzge körme erdem tile = yüze bakma fazilet ara", (yüzün güzelliğine, çirkinliğine bakma, adamdan edep ara). Bu " عِصامْ Isam"ın :

اِنَّمَا الْمَرْءُ بِاَصْغَرَيْهِ بِقَلْبِهِ وَلِسانِهِ

sözü gibidir.

يِز yiz : Çığ otu, sele sazı. Göçebeler bundan çadır örtüsü yaparlar: kamıştan daha ince ve yumşaktır.

ياش يُوش yaş yuş: Yeşillik. " يُوش yuş" kelimesi yalnız kullanılmaz.

يِيش yıș : İniş. Buradan alınarak "اَرْتْ يِيش art yıș" denir ki, "yokuş, iniş" demektir.

يُوغ yoğ : Ölü gömüldükten sonra üç yahut yedi güne kadar verilen yemek.

ياق يُوق yak yuk: Kaptaki bulaşıklık. Bu sözden alınarak " اَياق يُوقي ayak yukı" denir ki, "kap bulaşığı" demektir. Ve yine uzak hısımlara " ياق يُوق قاداش yak yuk kadaş" denir.

يُوق yok : Yok. " اُلْ مُنْدا يُوق ol munda yok = o burada yok".

يُوك yök : Kuş tüyü.

يِيكْ yiğ : " يكونْ يِيكِي [+] yügün yigi = gemin damağa gelen parçası".

يِيكْ yėğ : Hayır. Bu, ancak bir şeyin bir şey üzerine olan üstünlüğünü bildirir. " بُو اَتْ اَنْدَا يِيكْ bu at anda yėğ = bu at ondan hayırlıdır, üstündür, yeğdir" demektir.

يِيكْ yiğ : " يِيكْ اَتْ yiğ et = pişmemiş çiy et". Çiy olan her şeye de " يِيكْ yiğ" denir.

يِيكْ yik : (Sert كْ ile) iğ. الف ile " اِيكْ ik" demek te lûgattir. Bu, arapçanın değişme yoliyle اَلْمِعَىٰ وَيَلْعِقُ وَاَلَنْدَدُ وَيَلَنْدَدُ sözleri gibidir.

يُولْ yol : Yol. Sefere de " يُولْ yol" denir. "اَنْكَرْ يُولْ جِقْتِي angar yol çıktı" derler ki, "ona yol göründü" demektir. Bu, ancak ansızın yol görünürse söylenir.

يُولْ yul : Su pınarı, gözü.

يِيلْ yėl : Yel, rüzgâr.

يِيلْ yėl : Cin. " اَرْ يِلْپِنْدِي er yėlpindi" denilir, "adama yel çarptı, cin çarptı" demektir.

يِيمْ yėm : Yemek, taam. " يِيمْ كَلْدُرْ yėm keldür = yemek getir".

يُونْ yun : " يُونْ قُشْ yun kuş = tavus kuşu".

[+] Basma nüshada gördüğünüz şekilde olan bu kelime yazma nüshada يَكُونْ imlâsındadır. Doğrusu " يُكُونْ yügün" olacaktır. Bk. Rad. III, 596. B. A.

يُونْ اَرِقْ Yun arık: Balasagun'a yakın bir yayla adı.

يِينْ yin : İnsan bedeni.

\+

\+ +

و LI (?) KELİMELERDEN BAŞI VE ORTASI HAREKELİ OLAN فَعَلْ AYRIMI

تَابْ tap : Yaralama veya döğme izeri. " اُلْ اَنِي تَابْ تَابْ اُرْدِي ol anı tap tap urdı = o, onun her yanına çabuk çabuk vurdu".

سَابْ sap : Kılıç veya bıçak sapı. Şu savda da gelmiştir : " اُغْلَانْ اِيشِي اِيشْ بُلْمَاسْ اُغْلَاقْ مُنْكُزِي سَابْ بُلْمَاسْ oglan ışı ış bolmas oglak müngüzi sap bolmas = çocukların işi iş olmaz. Oğlak boynuzu iyi sap olmaz".

سَابْ sap : Bir söze verilecek cevapta sıra, yanıt. Değirmende tahıl öğütmekte, toprak sulamakta sıra, gezek için de böyle denir. " اُلْ سُوزْكَالِي سَابْ بِرْمَاسْ ol sözkeli sap bėrmes [+] = o, söze sıra vermez". Tahıl öğütmekte ve başka şeylerde " سَنِينْكْ سَابْ كَلْدِي seninğ sap keldi = senin sıran, senin nöbetin, senin gezeğin geldi" demektir.

شَابْ شَابْ şap şap: " اَنِي شَابْ شَابْ بُيُنْلَدِي anı şap şap boyunladı = onun şap şap boynuna vurdu,

---

[+] Her iki nüshada da اُلْ سُوزْكَالِي سَابْ بِرْمَاسْ sözünde ufak bir yanlışlık olsa gerektir. Buradaki لِى fazla olmalıdır. Doğrusu " اُلْ سُوزْكَا سَابْ بِرْمَاسْ ol sözge sap bėrmes" olacaktır. B. A.

şaplakladı".

شاب شاب şap şap: "اُلْ قاغونغ شاپْ شاپ يېدِى ol kagunuğ şap şap yédi = o, kavunu şapur şupur yedi". Şeftali ve başkası gibi sulu şeyleri şapırdatarak yerse yine böyle denir. Bu kelime arapçaya uygundur. Çünkü arapçada الشّيب dudağın çıkardığı sestir.

قاب kap : Tulum.

قاب kap : Zarf. Herhangi bir kaba da " قاب kap" denir. Bu, arapçada الْقَرْص kelimesi gibidir; aslında boyun vurmak anlamına olan bu kelime, sonra her türlü öldürme için de kullanılır olmuştur.

قاب kap : Anası karnında çocuğun içerisinde bulunduğu torba. Bu, çocukla beraber doğar; böyle olursa o çocuk uğurlu sayılır ve " قاپْلِغْ اُغُلْ kaplığ ogul" denir.

قاب kap : Eğreti olarak (istiare yoliyle) hısım. " اُلْ مَنِنْكْ بِرْلا اُيا قاب اُلْ ol meniňğ birle uya kap ol = o, benimle bir karından doğmuş gibi hısımdır".

جات çat : Kuyu. Oğuzca.

قات kat : Muğaylan dikeninin meyvası. " اَفِلْغُو قاتِى afılgu katı = bir deniz ağacının meyvası ?"; " سِنْجْغانْ قاتِى sınggan katı = muğaylan dikeninin meyvası"dır; sıkılarak yoğurda katılır. Sonra renk ver-

mek için tutmağa katılır. Yemek, Kıpçak, Kay, Tatar, Çomul dillerinde herhangi bir ağacın meyvasına da " قات kat" denir.

ساج saç : Tava.

قاذ kadh: İnsan öldüren bora, tipi. Bu sözden alınarak " قاذْ بُلْدِى kadh boldı" denir ki, "tipi oldu" demektir. Bu, ancak yaz ve kış dağlarda, kışın ovalarda olur. Şu parçada dahi gelmiştir:

كَلْدِى اَسِينْ اَسْنَيُو قاذْقا تُكَلْ اُسْنَيُو
كِرْدِى بُذُنْ قَسْنَيُو قَرا بُلِتْ كُكْرَشُور

Keldi esin esneyü
Kadhka tükel üsneyü
Kirdi budhun kasnayu
Kara bulıt kökreşür

"Rüzgâr eserek geldi; büsbütün tipiye benziyordu. Halk titreşiyordu. Kara bulut kükreşir".

بار bar : Var. Bir şeyin bir yerde bulunduğunu gösteren kelimedir. " سَنْدا يَرْماقْ بارْمُو sende yarmak bar mu = sende para var mı" demektir. Başkası da buna " بار bar" diye cevap verir. Bu kelime arapçadaki لَيْسَ kelimesinin karşıtıdır; Türkçede " يُوقْ yok" denir.

بار bar : " بارْ يِگْدا bar yiğde = büyük iğde".

تار tar : Dar. Dar olan herhangi bir şeyin vasfı. " تَارْ أَفْ tar ew = dar ev". Başkası da böyledir.

تَارْ tar : Kelek (ırmaklarda kullanılan kelek). Bu,tulumların başları bağlanarak şişirilir. Sonra birbirine bağlanır. Suyun üzerinde dam gibi bir şey yapılır. Üzerine oturularak böylelikle su geçilir. Bu, kamıştan ve ağaç dallarından dahi yapılır. Yabaku ve Tatar dillerince.

تَارْ tar : Yağ tortusu. Bu, yağ eritilip süzmesi alındıktan sonra kabın dibinde çöken süt pıhtıları.

تَرْ ter : Ücret, çalışana verilen para. Bu sözden alınarak ırgata " تَرْجِى terçi" denir.

تَرْجِى terçi: Ter [+].

جَارْجَرْمَقْ çar çarmak: Çoluk çocuk.

قَارْ kar : Kar.

بَازْ baz : Yat, yabancı, garip. " يَاتْ بَازْ يَاذِلْدِى yat baz yadhıldı = yat, yabancı dağıldı, ayrıldı".

تَازْ taz : Daz, kel.

تَازْ taz : " تَازْ آتْ taz at = alacalı at".

تَازْ taz : " تَازْ قُويْ taz koy = kel koyun,boynuzsuz koyun".

تَازْ taz : " تَازْ يِيرْ taz yer = bitkisi az olan

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda تَرْجِى şeklinde çıkmış olan bu kelime yanlıştır,doğrusu " تَرْ ter" olacaktır.B.A.

çorak yer, kel toprak. Şu savda dahi gelmiştir: " تَازْ آتْ تَفَارْجِى بُلْمَاسْ taz at tafarçı bolmas = alaca at yük taşımaz", çünkü onun tırnağı kötüdür [+].

قَازْ kaz : Kaz.

قَازْ Kaz : Afrasyab'ın kızının adı. " قَزْوِينْ Kazvin" şehrini bu kurmuştur. Aslı " قَازْ أُيْنِى Kaz oynı"dır. Çünkü Afrasyab'ın kızı orada oturur, orada oynarmış. Türklerden bir takımları, Türk ülkesi sınırını Kazvinden sayarlar; " قُومْ Kum" şehri de sınır sayılır. Çünkü kum kelimesi Türkçedir. Afrasyab'ın kızı burada avlanırmış.Bir takımları da Türk sınırının "مَرْوَالشَّاهِجَانْ Merv-eş-şahıcan" dan başladığını söylerler. Çünkü Kaz'ın babası olan " تُنْكَا آلْپْ آرْ Tonğa Alper" Afrasyab demektir; " مَرْوْ Merv" şehrini yapan zattır. Afrasyab burayı, "طَهْمُورَثْ Tahmures" tarafından şehrin iç kalesi yapıldıktan üçyüz sene sonra kurmuştur. Bir takımları da bütün "مَاوَرَاءُ النَّهْرْ Mavera en nehr"in (Çayardı'nın) her tarafını Türk ülkesi saymışlardır.Bu, " يَنْكَنْدْ Yenkend"den başlar."يَنْكَنْدْ Yenkend"in bir adı da " دِزْرُوِينْ Dizruyin"dir, -sarılığı dolayısiyle- "Bakır Kale" demektir. Bu-

[+] Bu savın yeri bura değildir. Bundan iki kelime öncesine koymak gerek iken her iki nüshada da buraya konmuş olduğundan biz de bozmadık. B. A.

rası " بخارا Buhara"ya yakındır. Afrasyab'ın kızı olan Kaz'ın kocası " سیاوش Siyavuş" burada öldürülmüştür. Ateşe tapanlar her sene bir gün buraya gelirler, "سیاوش Siyavuş"un öldüğü yerin yöresinde ağlarlar, kurbanlar keserler. Kurban kanını mezarın üzerine dökerler. Görenekleri budur. Bu görüşün tanığı bütün "ماوراء النهر Mavera en nehr"den (Çayardı'ndan), " ینکند Yenkend"den Doğuya kadar Türk ülkesidir. " سمرقند Semerkand"a "سمزکند Semiz Kend" denir. " شاش Şaş" şehrine " تشکند Taşkent" denildiği gibi, " اوزکند Özkent", " تنکند Tünkent" adları da vardır. Bu şehirlerin hepsinin adı Türkçe olan " کند Kend" ile yapılmıştır. Bu şehirleri Türkler yaparak adlarını kendileri koymuşlardır. Bu adlar olduğu gibi şimdiye kadar gelmiştir. Bu yerlerde Farslılar çoğaldıktan sonra Acem şehirleri gibi olmuş. Bugün Türk ülkesinin sınırı " آبسکون Abisgûn" (Hazar) denizi ile çevrili olarak Rum diyarından ve Özçent'ten Çin'e kadar uzanır. Uzunluğu beşbin fersah, eni üçbin fersahtır; hepsi sekizbin fersah eder.

قازسوی Kaz suwı: " ایلا Ila = Ilı" deresine akan büyük bir çay. Bu adın verilmesinin sebebi, Afrasyab'ın kızının bunun kenarında bir kale yaptırmasıdır; bu ad oradan kalmıştır.

قاز kaz : Her ağacın kabuğu. Şu savda dahi gelmiştir: "قاذنك قاسنكا kadhınğ kasınğa = kayına katılık". Burada ذ harfi س e çevrilmiştir. Çünkü kendisinden evvel ذ harfi söyleyişte nasibini almış olup kendisinden sonra س harfinin gelmesiyle söyleyişte ذ harfine yer kalmamıştır. Nitekim arapçada dahi ز harfi س e çevrilmiştir. بوزی وبوصی، لزق ولصق، بزاق وبصاق gibi [+].

باش baş : Baş.

باش baş : Yara. Şu savda dahi gelmiştir: " کنی برزکیك نك کوزندا آذن باشی یوق köni barır keyikning közinde adhın başı yok = düz giden geyiğin gözünden başka

[+] Buradaki arapça ibare her iki nüshada dahi yanlış ve karışıktır. Biz doğru bildiğimiz şekilde dilimize çevirdik. Arapça ibareyi olduğu gibi koyuyoruz. Siz düşünün.

وإنما قلبت السين لأن الزاي سبقتها فاستوفت حظها من الكلام فلما تلتها السين لم يبق لها مجال في الكلام وقد تبدل الزاي بالسين كما يقال للسفينة بوزي وبوصي، لزق ولصق، بزاق وبصاق

Doğrusu şöyle olsa gerektir:

إنما قلبت الزاء بالسين لأن الزاء سبقتها فاستوفت حظها من الكلام
B. A. فلما تليها الزاء لم يبق لها مجال في الكلام وقد تبدل الزاء بالصاد في العربية

yarası yok", (doğru giden, iki tarafına bakmıyan geyiğin gözünden başka yarası yoktur). Bununla, "göz, hakikatte yara değildir" demek ister. Bu sav, ağır işe atılıp ta herkes tarafından kınanan kimse için söylenir.

تاش taş : Taş.

تاش تون taş ton: Dış elbise, dışa giyilen elbise.

تاش ييرْ taş yėr: Geniş açıklık, yazı; gurbet, yabancı yer.

ساش saş : "ساش آت saş at = ürkek at".

قاش kaş : Gözün üstündeki kaş.

قاش kaş : Beyaz veya siyah temiz taş. Bunun beyazını yüzük kaşına korlar. Bununla şimşekten, susuzluktan ve yıldırım düşmesinden korunurlar.

قاش اُكُوز Kaş öküz: "خُتَن Xotan" şehrinin iki yanından akan iki deredir. Birine "اُرُنْك قاش اُكُوز ürüng kaş öküz" denir, temiz beyaz taş burada bulunur; dere, adını bu taştan almıştır. Birisine "قَراقاش اُكُوز Karakaş öküz" derler, temiz siyah taş burada bunulur. Bu taş, bütün dünyada ancak burada bulunmaktadır.

قاش kaş : Herhangi bir şeyin kıyısı. "يارْ قاشى yar kaşı = yarın kıyısı".

باغ bağ : Bağ, üzüm asması.

باغ bağ : Odun ve oduna benzer şeylerin bağlamları. "اُتُنْك باغى otung bağı = odun bağlamı, odun demeti".

تاغ tağ : Dağ. Şu savda dahi gelmiştir: "تاغ تاغقا قَوُشْماس . كِشى كِشيكا قَوُشُور tağ tağka kawuşmas, kişi kişige kawuşur = dağ dağa kavuşmaz, adam adama kavuşur", (iki dağ birbirine kavuşmaz, çünkü onlar yerlerinde çivilenmiştir. İnsanlar zaman geçse de birbirine kavuşabilir). Bu sav, uzun müddet sonra sevgilisini gören kimse için söylenir.

داغ dağ : Atlara ve başka hayvanlara vurulan dağ, dağlama. Farslılar bu kelimeyi Türklerden almışlardır. Çünkü Türklerde olduğu gibi, onlarda sürü bulunmaz ki dillerinde böyle kelimeler bulunabilsin. Halbuki ben bu kelimeyi İslâm sınırlarında dahi işittim.

داغ , ذاغ dağ, dhağ: Yok, değil anlamınadır. Arguca. "اُلْ آنْدَغْ داغ اُلْ ol andağ dağ ol" denir ki, "o, öyle değil" demektir. Bu sözü Oğuzlar Argulardan almış, "ذاغ اُلْ dhağ ol" sözünü bozmuşlar," تَگُلْ tegül" demişlerdir. Çünkü Oğuzlar Argulara komşudur, dilleri birbiriyle karışmıştır.

ساغ sağ : Akıl. Oğuzca.

ساغ sağ : Zeyreklik, anlayış. Oğuzca. "سَنْدا ساغ یُوقْ sende sağ yok = sende akıl yok, anlayış yok".

ساغ sağ : Sağlık, esenlik. " یینِنكْ ساغْمُو yining sağ mı = vücudun sağ mı".

ساغ سُوفْ sağ suw: Sağ su, tatlı su.

ساغ اَلِكْ sağ eliğ: Sağ el. Oğuzca. Öbür Türkler bu kelimeleri bilmezler.

ساغ sağ : Sağ. Yün atmak, yün kabartmak için kullanılan çubukların adı.

ساغ یاغ sağ yağ: Sadeyağ, sağyağ.

ساغ كُنكُلْ sağ köngül: Temiz, sağlam, sıcak kalp.

ساڤ saw : Atalar sözü, darbı mesel. " ساڤدا مُنْدَغ كَلِرْ sawda mundağ kelir = atalar sözünde böyle gelir".

ساڤ saw : Kıssa, tarihsel şeyler.

ساڤ saw : Hikâye.

ساڤ saw : Mektup, risale.

ساڤ saw : Söz.

ساڤ saw : Haberler, salıklar. Buradan alınarak elçiye " ساڤچِی sawçı" denir. Çünkü elçi bir takım haberler söyler ve yazılan şeyi eriştirir. "ساڤچِی sawçı" güveyiler, kayınlar, dünürler arasında gelip giden, elçilik yapan kişi. Çünkü "ساڤچِی sawçı" -yukarıda söylendiği üzere- onun sözünü buna, bunun sözünü ona anlatır. Şu beyitte dahi gelmiştir:

بِلْكا اَرَنْ سَڤْلَرِنْ اَلْغِلْ اُكُتْ
اَدْكُو سَڤِغْ اَدْلَسا اُوزْكا سِنْكارْ

Bilge eren sawların algıl öğüt

Edhgü sawığ edhlese özge singer

"Bilgin adamların sözlerini öğüt olarak al, iyi söz tesir ederse öze siner".

شاڤ şaw : Çöğen gibi bir ottur; Uç'ta biter, bununla elbise temizlenir.

قاڤ kaw : Kav. Çakmak çakıldığında tutuşturan kav.

قاڤ قُوڤ kaw kuw: "تُونْ قاڤ قُوڤ بُلْدِی ton kaw kuw boldı = kötü dikilmekten elbise kıvrıştı, büzüldü".

لاڤ law : Mühür mumu.

قاق kak : Şeftali kakı, yarması; başkası da böyledir.

قاق سُوفْ kak suw: Su birikintisi.

باكْ Beg : Bey.

باكْ Beg : Karının kocası. Evinde Beye benzediği için böyle denmiştir.

تاكْ tek : Benzetme kelimesi. " اُلْ اَنْدَغْ تاكْ ol andağ tek = o, onculayın, ona benzer".

چاكْ çek : Kumaş biçiminde bir pamuk dokumadır. Bundan örtü yapılır. "Yemek"ler giyer.

ناكْ nek : Timsah.

ناكْ یِلانْ nek yılan: Ejderha.

ناكيلي nek yılı: Türklerin on ikili yıllarından birisi.

Şu kitabı yazdığımız (dörtyüz) altmış dokuz senesi " ناكيلي nek yılı"dır.

بال bal : Bal. Suvarlar, Kıpçak ve Oğuz dillerince. Öbür Türkler buna " آرى ياغى arı yagı" derler. Şu beyitte dahi gelmiştir :

بَرْدِي سَنكا يَاكْ اُوتْرُو تُتُبْ بَالْ
بَرْچِنْ كَذِبَنْ تَلُو يُفْغا بُلُبْ قَالْ

Bardı sanğa yek otru tutup bal
Barçın kedhiben talu yuwga bolup kal

"Şeytan bal tutarak sana vardı, ipek elbise giyerek yufka akıllı,deli olarak kal".

(Şeytan sana karşı çıktı, sana bal sundu -bununla dünya lezzetini murat ediyor- ipek elbise giydirdi, sen ona kıvandın. Onun hilesini bilmedin, artık sen delilikle yaşa).

تال tal : Yaş dal. Boyu düzgünce kişiye de " تال بوذلغ tal bodhluğ" denir; yumşaklıkta taze dala benzetilir, ve en ziyade ince uzun cariyeler için kullanılır.

چال قوى çal koy: Alacalı koyun.

سال sal : Sal. Keleklerden veya sazlardan yapılan sal. " تار tar" da bu anlamdadır.

سال sal : Sır, tutkaldan yapılan yapışkan bir şeydir. Çin kaplarına ve buna benzer şeylere sıvanarak üzerine nakış yapılır.

تام tam : Duvar.

آم سام em sem: İlâç. " سام sem" kelimesi yalnız kullanılmaz [+].

قام kam : Kâhin, şaman.

تان tan : Sabah akşam esen serin esinti.

خان Xan : Türklerin en büyük başbuğu. Afrasyab oğullarına da " خان Xan" denir; Afrasyab " خاقان Xakan"dır. Bu adın verilmesinde uzunca tarihsel bir hikâye vardır.

سان san : Sayı. " قوى سانى نجا koy sanı nece = koyunun sayısı ve hesabı nicedir, kaçtır".

قان kan : Kan. Şu savda dahi gelmiştir : " قانغ قان برلا يوماس kanığ kan birle yumas = kan kanla yunmaz", (fesat, bozut, barışla yatıştırılır) demek istiyor.

مان قشلاغ Man kışlağ: Oğuz ülkesinde bir yer adı.

مان كند Mankent: Kaşgar yakınında bir şehrin adı ; bugün haraptır.

مان man : " مان ياشلغ قوى man yaşlığ koy = dört yaşını geçen koyun". Koyundan başkası için söylenmez.

+
+ +

[+] Batı Anadoluda bu kelime "o adam eme seme yaramaz" diye bugün bile kullanılmaktadır. B. A.

SONU HARFİ İLLETLİ OLAN

باي bay : Zengin.

باي يغاج Bay yıgaç: " كجا Küçe" şehriyle " اج Uç" arasında, Uç'a yakın bir yer adı.

تاي tay : Tay. Şu beyitte dahi gelmiştir :

تكرمينك ساقيمي بلكالكا [+] اي
تنر قلي اتتسا قسرق سپي تاي

Tegür meniñ sawımı bilgeläge ay
Tınar kalı atatsa kısrak sıpı tay [++]

"Hey, benim sözümü bilgelere eriştir, kısrakların yavrusu olan tay at olursa kısrak dinlenir", çünkü anasının yerine taya binilir.

ساي say : Kara taşlık.

ساي يرق say yarık: Vücude giyilen zırh.

قاي Kay : Türklerden bir bölük.

+
+ +

[+] Kelime birinci ciltte بلكالكا imlâsında olduğu halde burada ikinci ل üstündür. Bize kalırsa bu, üstünle esre arasında bir hareke olmalıdır. Onun için biz yeni harflerle yazılışında ,e nin üzerine bir nokta koyduk. Kelimenin aslı " بلكالاركا bilgelerge" olacaktır. Dv. I, 401, 13 teki "atlaka", "tatlaka" kelimelerinde olduğu gibi burada da ر harfi düşmüştür. Bu hal bugün bile görülmektedir, ki düşen ر harfinin yerine ل harfi azacık yana doğru çekilmektedir. B. A.

[++] Bu beyitin ikinci mısraındaki سپي kelimesi yanlıştır. " سبي sıpı" olacaktır. Bu beyit birinci ciltte dahi geçmiştir. Orada uzun uzadıya anlatmıştık. B. A.

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN, BAŞ TARAFINDA HARFİ İLLET BULUNAN

ياب يوب yap yup: Hile, al. " ياب يوب قلدي yap yup kıldı = hile kıldı, al etti".

يات كشي yat kişi: Yabancı kişi. Bu sözden alınarak " يات بازيذل yat baz yadhıl" denir ki, "yat, yabancı ayrılsın" demektir[+].

يات yat : Taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kamlık.

ياز yaz : Yaz. Şu savda dahi gelmiştir: " يازن قتغلنسا قيشن سفنور yazın katıglansa kışın sewnür = yazın çalışan kışın sevinir".

ياس yas : Ziyan, zarar. Buradan alınarak " انك تلم ياسي تكدي anıng telim yası tegdi = ona çok ziyan erişti" denir.

ياس yas : Ölüm, helâk. Oğuzca. " انك اغلي ياس بلدي anıng oglı yas boldı = onun oğlu öldü".

ياش yaş : Göz yaşı. " كوزم ياشي اقدي közüm yaşı akdı = gözümün yaşı aktı".

ياش yaş : Sebze, zarzavat, yeşillik. " ياش يدم yaş yedim = sebze yedim".

ياش yaş : Yaş, taze. " ياش ات yaş et = taze et".

ياغ yağ : Yağ.

ساغ ياغ sağ yağ: Sağ yağ, sade yağ. Oğuzlar iç yağına da " ياغ yağ" derler.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda يات بازيذل şeklinde olan bu söz yanlış olmalıdır. Doğrusu -arapçasına bakarak- " يات بازيذلسون yat baz yadhılsun" olacaktır. B. A.

یاقْیُوق yak yuk: Kaptaki bulaşık. Uzak olan hısımlara da " یاقْیُوقْقَدَشْ yak yuk kadaş" denir ki, "uzak hısım" demektir. Sanki o bize kabın bulaşığı gibi yapışıktır.

یاك yek : Şeytan. Şu savda dahi gelmiştir: " بِلْمِشْ یاكْ بِلْمَاذُكْ كِشِیدَا یِیكْ bilmiş yek bilmedhük kişiden yėg = tanınmış şeytan, tanınmadık adamdan daha iyidir". Bu sav, tanıdıklarına hürmet etmekle emrolunan kimse için söylenir.

یال yal : Atın yelesi. Bütün Türk dillerince. " اَتْ یالِی at yalı = at yelesi, yelenin bittiği yer, uzuv".

یام yam : Göze ve başka şeye kaçan çörçöp.

یان yan : Uca kemiğinin başı. Uca kemiğine de " یانْ yan" derler.

+
+ +

BU AYRIMDAN BAŞKA BİR ÇEŞİT

یای yay : İlkbahar. Şu savda dahi gelmiştir : "كُوزْكَلِكِی یایِنْ بَلْكُولُكْ küz keligi yayın belgülüğ = güzün gelişi ilk yazdan belli olur". Bu sav, sonu, daha önceden belli olan iş için kullanılır. Şu parçada dahi gelmiştir :

یای كُرْكِنْكا اِنْمَا سُۇلَرْ اُزَا تَیَنْمَا
اَیسِزْلِكِكْ اَنُمَا تِلْدا چِقارْ اَذْكُو سُوزْ

Yay körkinğe inanma
Suwlar üze tayanma
Esizligiğ anunma
Tılda çıkar edhgü söz

"Baharın güzelliğine inanma, suya dayanma, kötülüğe hazırlanma, iyi söz dilden çıkar".

(Baharın renklerinin güzelliğine güvenme, ondan hayır bekleme, suya güvenme, dünya nimetlerinin tadına ve baharın serin esinine güvenen suya dayanmış gibidir. Şerre hazırlanma, halkı hoşnut edecek güzel sözleri dilinden eksik etme).

Kural: Bu ayrım ve bu ayrımın benzerine "menkus" dedik, çünkü bu ayrımdaki kelimelerin ortasında bulunan yumşak harf -harfi liyndüşer. Kelime, yazışta değil, söyleyişte iki harfli kalır. "Kol" anlamına olan kelime, yazılışta harfleri tamamlanarak " قُولْ kol" yazılır, söyleyişte و harfi düşer. " اَنِكْ قُلِنْ اَلْدِی anınğ kolın aldı" denir ki, "onun kolunu yakaladı" demektir. و harfini atarak köle için قُلْ denmesi de buna benzer. Esinti anlamına olan " یِیلْ yėl" sözü de böyledir. Söyleyişte ی harfi düşer. " اَنِكْ یِلِی كُوچْلُكْ anınğ yėli küçlüğ" denir, "onun yeli kuvvetlidir"

... dahi böyledir. Bu, mankus ayrımında bulunan bütün isim ve fiiller için yürüyen bir ölçüdür. Görmez misin Türk dili Arap diliyle yanyana yürümektedir. Çünkü arapça fiillerde زَانَ ، يَزِينُ ، زِنْ و كَالَ ، يَكِيلُ ، كِلْ denir; yumşak harf düşmüştür. Türkçede bu ölçü bir yolda hem fiillerde, hem isimlerde yürür, çünkü Türk dili geniştir.

Arapçada bu hal ancak fiillerde yürür, isimlerde yürümez. Bunu iyi belle.

\+ + +

و LI OLARAK فَعَل KÖKÜ ÜZERİNE GELEN KELİMELERDEN

قِزِلْ جُوُتْ kızıl çüvüt: Kızıl boya, zincifre, sülegen.

آلْ جُوُتْ al çüvüt: Al boya.

كُوكْ جُوُتْ kök çüvüt: Lâcivert boya.

يَاشِلْ جُوُتْ yaşıl çüvüt: Yeşil boya.

سَارِغْ جُوُتْ sarığ çüvüt: Sarı boya, zırnık. Yumşak ف ile " جفُت çüwüt" dahi denir. "جُوُتْ çüvüt" kelimesi bu renklerin hepsini toplıyan bir kelimedir. Aralarını ayırmak için "çüvüt" kelimesine renk

[+] Bu kelimelerde gösterilen kural, kelimelerin arapça harflerle yazılışına göredir. Yeni harflerimizle bu kuralın yeri yoktur. Onun için sesli harflerin atılarak kelimelerin yazılış şeklini yeni harflerimizle yazamadım. B. A.

قَوُتْ kavut: " قَاغُوُتْ kağut" dahi denir. Kavut, darı unu yağla, şekerle karıştırılır, yeni doğuran kadınlara yemek olarak verilir [++]

قُوُجْ kovuç: Cin çarpması eseri. Böyle olan adamın yüzüne soğuk su serpilir, sonra " قُوُجْ قُوُجْ kovuç kovuç" denir. Üzerlik ve öd ağacı ile tütsülenir. Bu " قَجْ قَجْ kaç kaç" demek olsa gerektir.

كُوُجْ küvüç: " كُوُجْ يُكُونْ küvüç yügün = küçük yular, gilbir".

قُوُزْ kovuz: Oğuzlar " قُوُجْ kovuç" yerinde kullanırlar. " يِيلْ قُوُزْ بِتِكِي yel kovuz

[+] Ayrımın başından beri yedi tane جوت kelimesi geçmektedir. Yazma nüshada bunun iki tanesi جُوُتْ şeklinde yazılmış, و harfinin üstüne ötre, altına esre konmuş. İki tanesi جُوتْ imlâsında, iki tanesi جُوُتْ yazılmış iken و harfinin altında bulunan esre çizilmiş. جفت kelimesi de gördüğünüz yazılıştadır. Birbirine uymıyan bu yazılışlardan doğru bir şey çıkarmak güç ise de, beş kelimede و ın üzerinde ötre bulunması, iki kelimede و ın altındaki esrenin çizilmiş olması bize bu kelimeyi " جُوُتْ çüvüt" şeklinde yazdırdı. Brockelmann "çuvut" ve "çuvıt" imlâlarında yazmış ise de bir tanık verememiştir. "Çivit" diye bütün Türk illerinde kullanılan bu kelimenin âhengi yeğni olduğundan biz de yeğni âhengi üstün tuttuk. B. A.

[++] Basma nüshada ق harfinin üstünde hem üstün hem ötre olmak üzere قُوُتْ şeklinde yazılmış ise de yanlıştır. Yazma nüshada, önceden قوُتْ imlâsında iken sonradan bir düzeltme görerek قَوُتْ haline konmuş. Başka bir diyelekte " قَاغُوُتْ kağut" denmesi de bize hak verdirmektedir. Bugün de kelime ق harfinin üstüniyle söylenmektedir. B.A.

bitigi" denir ki, "cin çarpmasına karşı afsun,üfürük" demektir [+].

قوز kavuz: Şarapta bulunan çörçöp, tortu. " قوز سچكدن كتار kavuz süçikden këter = çöpü, tortuyu şaraptan gider" [++].

كوز küvüz: Yaygı, yünden dokunmuş olan döşek ve yaygı gibi şeyler.

يوغ yuvuğ: Sellerin dağdan yuvarladığı kaya parçaları. " يقغ Yuwuğ" dahi denir.

سوق suvuk: Sıvık, cıvık. Yoğurt, pekmez gibi durultularak akar haline getirilen herşeye de böyle denir. " سوق يغرت suvuk yoğurt", "sulu yoğurt" demektir. " سوق قذرق suvuk kudhruk = katır kuyruğu gibi kılsız ve uzun kuyruk". Ağaç ve ağaca benzer şeyler de böyledir. Kıpçakça.

قوق kovuk: İçi boş olan her şey. " قفق kowuk" dahi denir.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda قوز ve قوج şeklinde yazılan bu kelimelerin yazılışı yanlıştır. Bu kelimelerden bir kelime evvel geçen قوج kelimesi ile ilgili olan bu kelimelerin yazılışı da " قوز kovuz" ve " قوج kovuç" olacaktır. Çünkü bunların anlamları yukarıda geçen " قوج قوج kovuç kovuç" manalarının aynıdır. Bu ayrımda gelen kelimelerin ortaları harekeli olacağı için bu kelimeler " قوج koç", " قوز koz" şeklinde yazılamaz. Bu kelimeden önce gelen كوج kelimesi de " كوج küvüç" olacaktır. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda قوز şeklinde geçen bu iki kelime yanlış olmalıdır; doğrusu " قوز kavuz" olsa gerektir; bugün bile söylenilen şekil budur. Bundan başka ayrımın gereği de böyledir. B. A.

قوق kavuk: Mesane, sidiklik, kavuk. " قفق kawuk" dahi denir.

قوق kavuk: Kepek, darı kepeği. Bu kelimelerdeki و harfi yumşak ف den çevrilmiştir.

كوك küvük: " كوك موش küvük muş = erkek kedi".

كوك küvük: Saman. Oğuzca.

[+] تول tovıl: Davul, avda doğan kuşu için çalınan davul. Bu kelimenin arapçadan alınarak -çıkaklarının yakınlığı dolayısiyle- ط harfinin ت ye çevrilmiş olduğunu sanıyorum. Bu hal arapçada da vardır. غلط ، غلت . قتر ، قطر kelimelerinde olduğu gibi. Nitekim ثابت kelimesini çevirerek تبت demişlerdir. Lâkin ben bu kelimeyi, İslâm ülkesinin öbür ucunda, öz Türklerden dahi işittim.

\+ + +

BU AYRIMDAN ى HARFİYLE GELEN

قير kayır: Türklerce "kaba topraklı yer"; oğuzlar kuma " قير kayır" derler.

توش tavuş: Duygu, kımıldanma " تفش tawış" dahi denir.

تيغ tayığ: " تيغ يير tayığ yer = kaygın yer".

تيغ tuyağ: Hayvan tırnağı, tuynak. " ات تيغي at tuyağı = at tırnağı".

[+] Yazma ve basma nüshalarda bu kelimedeki و harfinin üzerinde ötre, altında da esre vardır. B. A.

قيغ koyuğ: "قيغ ناڭ koyuğ neng = akarlardan koyu olan nesne", "قيغ بجكاك koyuğ sücik = koyu şarap".

قيغ Kayığ: Oğuzlardan bir oymak.

قيغ kuyuğ: Kuyu. "قذغ kudhuğ" dahi denir.

قيغ kayığ: "[+] قيغ يير kayığ yer = yoldan sapa olan yer". Başkası da böyledir.

بيق bayık: "بيق سوز bayık söz = doğru söz". Oğuzca.

تيق tayuk: "تيق ار tayuk er = ince, kibar genç adam" [++].

تيق tayak: Dayak, dayangaç. "كذاكو تيق بيردي küdhegü tayak berdi = güveyi dayak verdi", (güveyi, gelin attan inerken omuzuna dayansın diye cariye yahut köle verdi) demektir. Bu, zenginlerde görenektir. Cariye veya köle, gelinin malı olur. Şu savda dahi gelmiştir:

" تيق بيلا تيماس . تنق سوزن بتماس "

tayak bile taymas, tanuk sözün bütmes = dayangaç ile olan kaymaz, tanık sözü ile inanılmaz", (elinde dayangacı bulunan kimsenin ayağı kaygın yerde kaymaz; tanığın sözü ancak tanıklık zamanında belli olur).

تيق tuyuk: "تيق كشي tuyuk kişi = canı sıkılmış kişi".

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ortadaki harf noktasız olarak قيغ şeklindedir. Bu ayrımın gereği olarak kelimenin orta harfi ى olacaktır. Şu hale göre kelime, "قيغ kayığ" şeklinde olmalıdır. B. A.

[++] Bugün Türkiyede "dayı adam" sözü köylüler arasında bu anlamdadır. B. A.

تيق tuyuk: "تيق كون tuyuk kün = sisli, puslu gün".

تيق tuyuk: "تيق قبغ tuyuk kapuğ = kapalı kapı".

[+] قيق kayak: Kaymak. Şu parçada da gelmiştir

سذرمش الغن قياق سرمامش سوتن قياق

Sedhremiş olgun koyak [++]

Sarmamış sütten kayak

"Olgun konak darısı seyremiş, sütten kaymak tutmamış".

(Konak darısının taneleri azaldı, sütten kaymak süzüldü, yenebilmek için ikisini birlikte pişirmek gerektir).

قيق kıyık: Sözde durmamak. Bu kelime bazı kere sıfat olur, ve "قيق كشي kıyık kişi" denir, "sözünde durmıyan adam" demektir.

قيق kıyık: "قيق ناڭ kıyık neng = iğri olan her şey", (iğri kesilmiş kalem gibi). Başkası da böyledir.

ميق mayak: Deve gübresi. En ziyade burada kullanılır. Sonra buradan alınarak "قوى ميق koy mayakı" dahi denir, "koyun

[+] Basma nüshada قيق kelimesinin ilk harfi üzerinde üstün, altında esre vardır. Dv. III, 24, 6 da bu kelime "قياق kıyak" şeklinde geçmiştir. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda قياق şeklinde geçen bu kelime yanlış olmalıdır; kelimenin doğrusu, Kuzay Türklerinin bugün bile kullandıklarına göre "قناق konak" olacaktır. Bk. Dv. I, 321, 10 da قنق şeklinde geçmektedir; Radloff'ta da böyledir. B. A.

gübresi" demektir. At gübresine ancak " يُنْدَق yundak" denir. Şu savda dahi gelmiştir: " تَوِى بَدُكْ اَرْسَا مَيَقِى بَدُكْ اَرْمَاسْ tewey bedük erse mayakı bedük ermes = deve büyük ise de pisliği büyük olmaz". Bu sav, kendinde büyüklük gören kimse için söylenir."Büyüklük, senin yanında kölesi bulunduğun adama yaraşır" demektir.

كِيكْ keyik: Aslında yabani olan her şey için söylenir. Bu söz eti yenen hayvanlardan ceylan, sığın, dağ keçisi gibi hayvanlar için kullanılır.

كِيكْ keyik: " كِيكْ كِشِى keyik kişi = maymun yapılı kişi".

كِيكْ keyik: " كِيكْ سُكُتْ keyik söküt = yaban söğüdü". Her şey iki sınıftır: Birisi ehlîdir (evcildir), ikincisi vahşidir; vahşi için " كِيكْ keyik" denir.

كِيُكْ keyük: Kebe ve kepenek gibi şeyler. ذ harfini ى yapanların dilince.

كُيُكْ köyük: " كُيُكْ نَانْكْ köyük neng = yarmış şey".

مَيِلْ mayıl: " مَيِلْ يَمِشْ mayıl yémiş = olgun şeftali ve büyük kavun gibi meyvaların çürümeye yaklaşması, ulması".

قِيِمْ kıyım: Duşmanın gelmesi yüzünden bir vilâyet halkının korku ve dehşete düşmesi", " قُرْقُنْجْ قِيِمْ بُلْدِى korkunç kıyım boldı = korkunç kıyım oldu".

كِيمْ كِيمْ kiyim kiyim: " اُلْ كِيمْ كِيمْ كُونْ كَجُرْدِى ol kiyim kiyim kün keçürdi = o, uyuşuklukla gün geçirdi",(o, ne çalışarak, ne bür bütün işi bırakarak, gaflet içinde gün geçirdi, elevaylıkla [+] gün geçirdi".

بُيِنْ boyın: Boyun, insanın boynu. Kılıcın tutamağına da " قِلِجْ بُيْنِى kılıç boynı" denir. Bıçağınkine " بِجَاكْ بُيْنِى biçek boynı" derler.

بُيُنْ buyun: Kavim, ulus. ذ harfini ى yapanların dilince.

تُيِنْ tuyın: " تُيِنْ اَرْ tuyın er = pinti, sıkıntılı kişi".

تُيِنْ toyın: İslâm olmıyanların din ulusu. Bu,bizdeki imam ve müftü gibidir.Toyın,her zaman putun yanında bulunur, kitaplar ve gâvurluk hükümlerini okur. Ondan Yüce Tanrıya sığınırız. Şu savda dahi gelmiştir : " بِرْ تُيِنْ بَشِى اَغْرِيسَا قَمُغْ تُيِنْ بَشِى اَغْرِمَاسْ bir toyın başı agrısa kamuğ toyın başı agrımas = bir din ulusunun başı ağrımakla bütün din ulularının başı ağrımaz". (Bu sav, arkadaşlarının yediği bir şeyi,bir se-

[+] Kuzey Türkçesinde buna "yalagay" derler. B. A.

bep dolayısiyle yemekten çekinen kişi için söylenir.

\+
\+ +

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

قَيا kaya : Kaya.

قِيا kıya : غ lı, ق lı ve tok kelimelerde küçültme harfidir. " اُغُلْقِيا ogulkıya = oğulcağız", " قِزْقِيا kızkıya = kızcağız".

كُيا küye : Güve. Keçe ve keçeye benziyen şeyleri yiyen böcek.

كِيا kiye : Yeğni ve yumşak ك li kelimelerde küçültme edatıdır. " اَرْكِيا erkiye = adamcağız". " يِرْكِيا yèrkiye = yercik".

يَنا yana : Geri dönme bildiren edattır. " يَنا كَلْدِمْ yana keldim = yine geldim, tekrar geldim".

\+
\+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

يَيا yaya : İnsanın oturamağı. Ancak insanlar için söylenir.

İsimlerden bu çeşit ne söylenişte, ne yazılışta harfçe eksiltilemez. Çünkü bunlarda kelimenin ortası harekelidir. Eksiltme ancak ortası sâkin

olanlarda yapılır.

Mücerret ayrımlar bitti.

\+
\+ +

ZİYADELİ AYRIMLAR

فاعِل AYRIMI

تادُن tadun: Bir yaşındaki buzağı.

تُودُون tudhun: Kaynaktan suyu dağıtan adam, su beyi.

تذين tıdhın: Vakit bildiren bir kelimedir. " بُوتِذِن كَلْدِي bu tıdhın keldi = bu vakitte geldi".

\+
\+ +

فَعال Ayrımı

بَيات Bayat: Ulu Tanrının adı. Arguca.

بَيات Bayat: Oğuzlardan bir oymağın adı.

قُيار koyar: Hayvanlara ve kölelere söğülen bir kelimedir. " بُوقُيارِي bu koyarı ?[+] = bu, ağzından salya saçan birisidir". Bu söz " سُوڤ قُيذِي suw koydı" cümlesindeki " قُيذِي koydı" kelimesinden alınmıştır, "su ve suya benzer şeyleri döktü" demektir.

[+] Burada arapça ibare " بُوقُيارِي ، اَيْ هٰذا صابٌّ وَماجٌّ بِنْبَه " şeklinde gelmiş ise de yanlış olacaktır. Doğrusu " بوقيارو، اي صابٌّ وَماجٌّ بفيه " şeklinde olsa gerektir. Biz bu yolda tercüme ettik. Son kelimenin بِنْبَه şeklinde olmasının hiç bir anlamı yoktur. B. A.

قَياس Kayas: Toxsı, Çiğil ülkelerinde bir takım şehirlerin adı. Üç kale bu adla anılır. Birincisi " سابْلِغْ قَياس Saplığ Kayas", ikincisi " اُرُنْكْ قَياس Ürüng Kayas", üçüncüsü " قَراقَياس Kara Kayas".

قُياش kuyaş: Koyu sıcak. Güneşin şiddetle vurması.

آياغ ayağ : Lâkap, takma ad. Şu beyitte de gelmiştir :

قذْغِلْ مَنْكا اَقِلِقْ بُلْسُنْ مَنْكا آياغا
اِذْغِلْ مَني تُقِشْغا يُفْكِلْ مَنْكا الاغا

Kodhgıl manğa akılık bolsun manğa ayağa
Idhgıl meni tokışka yüwgil manğa ulaga

"Beni bırak, seleklik benim takma adım (lâkabım) olsun. Beni savaşa gönder, bana at yardımı et".

(Beni bırak, tâ ki selek, cömert olayım, seleklik benim takma adım olsun; beni savaşa gönder, savaşa beni götürecek olan bir at vererek bana yardım eyle).

مُيان muyan: Sevap. " مُيانْلِق muyanlık = yollarda gelip geçenlerin su içmeleri için yapılan hayrat".

\+ + +

بُوجى buçı: " بُوجِقُبُزْ buçı kupuz [+] = inliyen utlardan bir ut. Bu, kaz göğsü (barbat) adı verilen sazlardan bir sazdır.

قَيْدا kayda: Nerede." قَيْداسَنْ kayda sen = nerdesin". ن ile " قَنْدا kanda" dendiği gibi " قَيُودا kayuda" dahi denir.

كُيْدا köyde: Altın ve gümüş eritilerek süzülen ocak.

قُيْقا koyka: Deri. Aslında deri için kullanılan bu kelime kürk için dahi kullanılır. " اُلْ قُوُيُغْ قُيْقالَدى ol koyuğ koykaladı = o, soymadan derinin kıllarını yakarak temizledi" [+]. Bu, kaynar suda derinin yününü temizlemektir.

قِيما kıyma: " قِيمااُكْرا kıyma ügre = bir çeşit erişte. Hamuru serçe dili gibi iğri kesilir.

قُيما kuyma: Bir çeşit yağlı ekmektir. Hamur, kadayıf hamuru gibi ince ince kesilir; tencerede kaynamakta olan yağa atılır, karıştırılır, üzerine şeker dökülerek yenir. Herhangi bir madenden, çekiçle dövme suretiyle değil, eriterek dökme

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda بُوجى şeklinde geçen bu kelime ayrımın başlığına uymamaktadır. B. A.

[++] قُوُيُغْ kelimesi yazma nüshada قُوُيُغْ şeklinde olup hem قُوُيُغ, hem قُوُيُغ okunabilmektedir. B. A.

suretiyle yapılmış olan havan, kandil ucu ve çekiç gibi aygıtların hepsine " قيما kuyma" denir.

+
+ +

HER HAREKESİYLE فعالو AYRIMI

تياغو tayagu: Taş ve tezek parçası.
تريغا turıga: Turga kuşu, bir çeşit serçe.
سياغو suyagu: Horozun ayağındaki mahmuz.
بتيكو bitigü: Türk diviti ve buna benzer şeyler.
كليكا kölige: Koyu gölge.
قلِما kalıma: Güneşlik, yüksek çardak.
اكاما ekeme : Bir çeşit çalgı.
كشيكا köşige: Zayıf gölge, gölgemsi.

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLANLAR

يريغا yorıga: " يريغا آت yorıga at = yorga at".
يليكو yüligü: Saç tıraş eden ustura. Bunu Oğuzlar bilmez. Oğuzlar " كراى kerey" derler.
اياكو eyegü: Her hayvanın eyegisi, eye kemiği.

+
+ +

فعلان AYRIMI

تيغان taygan: Tazı. Şu savda dahi gelmiştir :

" تيغان يكركن تيلكو سفماس [+] taygan yügrügin tilkü sewmes = tilki, tazının yüğrüğünü sevmez". Bu sav, birbirini çekemiyen iki bilgin için söylenir.

كيكان Keyken: Kayas'tan Ila'ya akan iki derenin adı. Birisine " كچك كيكان Kiçik Keyken" denir, bu küçüktür. Öbürüsüne " الغ كيكان Uluğ Keyken" denir, bu büyüktür.

+
+ +

HER HAREKESİYLE فيعل AYRIMI

قيمغ kıymag: " قيمغ بورك kıymag börk = tiftikten yapılan beyaz başlık olup Çiğiller giyer.
بينق baynak: Pislik, gübre. Oğuzca.
بينق boynak: Dağ boynu, belen.
بينق boynak: Yılana ağı veren keler.
قيغق kaygık: Kayık.
ميغق maygık: Paytak kimse. Çatal tırnaklı olmıyan, top tırnaklı hayvanlardan tüyleri kısa olan.
كيلك keyliğ: Maymun. Buna benzetilerek sarhoş veya yabanî gibi iki tarafına bakarak yürüyen kişiye " كيلك كشى keyliğ kişi" denir.

[+] Dv.II,14,9 da bu sav " تيغان يكركن تيلكو سفماس taygan yugirgenni tilkü sewmes" şeklindedir, düşünüle. B. A.

بُيْمُلْ boymul: " بُيْمُلْ آتْ boymul at = boynunda beyazlık olan at". Koyun ve koyundan başkasına da denir.

بَيْرَمْ beyrem: Oğuzca. Bunun, sevinç ve eğlence günü demek olan " بَذْرَمْ bedhrem" kelimesinden bozulmuş olduğunu sanıyorum. Çünkü İslâmlıktan evvel bayram bilmezlerdi ki adı olsun. Eğer olsaydı, bunu bütün Türkler bilirdi. Bunu ancak dillerinde ذ harfini ى yapanlar biliyor [+].

جَيْدَمْ caydam: Yatağa doldurulan ve yağmurluk yapılan ince keçe [++].

سَيْرَمْ Sayram: " إِسْبِيجَابْ isbicab" dahi denen " بَيْضَاء Beyza" şehrinin adı [+++]. Bu şehre " سَرْيَمْ Saryam" dahi denir.

سَيْرَمْ sayram: " سَيْرَمْ سُوفْ sayram suw = topuktan yukarı çıkmıyan su, sığ".

\+ + +

[+] Brockelmann bu iki kelimeyi "bayram", "badhram" şeklinde almıştır. Bugünkü kullanış ta budur, düşünüle. B.A.

[++] Basma ve yazma nüshalarda bu kelimenin ilk harfinin üzerinde üstün, altında esre vardır. Biz üstün olanını aldık. B. A.

[+++] Şimdi "Çimkend" denir. B. A.

بَقَانَقْ bakanak, bakayak [+]: Çatal tırnaklıların iki tırnaklarının arası ve iki tırnaktan biri.

بَقَانُقْ bakanuk, bakayuk[++]: At tırnaklarının ortasında bulunan tümsecik et parçası.

تُقِيمَقْ tokımak: Tokmak, çamaşır tokmağı.

قَيَاجُقْ kayaçuk: Güzel kokulu bir dağ otudur. Turfa yaprağına veya zağfırana denildiğini zannederim.

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

مُنْدِى mündi: Bindi. " اَرْ آتْنْ يَپِيتَقْ مُنْدِى er atın yapıtak mündi = adam, çıplak ata bindi, keçesiz ve eğersiz ata bindi".

\+ + +

[+][++] Her iki kelime yukarıda yeni yaziyle gördüğünüz şekilde kelimenin beşinci harfi bir yazılışta (n), bir yazılışta da (y)dir. Eski yaziyle yazılmış bulunan iki kelimenin dördüncü harfi olan ں ın altına iki ve üzerine bir nokta konmuş. Şu hale göre kelimeler hem "bakanak", hem "bakayak", hem "bakanuk", hem de "bakayuk" okunabilmektedir. Gerek ن harfiyle, gerek ى harfiyle okunsun doğrudur. Doğu Türkçesinde bugün bile "bakay" bu anlama gelmekte olduğu gibi Türkiyede "bakanak" denilmektedir. B. A.

BEŞLİ AYRIMLAR

HER HAREKESİYLE فَعَلْعِلْ AYRIMI

قَيِرْلِغْ kayırlığ: " قَيِرْلِغْ يِيرْ kayırlığ yėr = düz ve kaba topraklı yer".

قِيَسْلِغْ Kuyaslığ: " قِيَسْلِغْ اَرْ Kuyaslığ er = Kuyaslı adam, Kuyas şehrinden olan adam".

تِيَغْلِغْ tuyaglığ: " تِيَغْلِغْ يِلْقِي tuyaglığ yılkı = tırnaklı hayvan".

قِيغْلُقْ koyuğluk: Koyuluk, akarlarda koyuluk.

+
+ +

ORTASI SÂKİN OLAN

سَنْدُواجْ sanduvaç: Bülbül. Şu parçada da gelmiştir :

سَنْدَا كَچَرْ سُنْدِلاجْ   مَنْدَا تِنَرْ قَرْغِلاجْ
تَتْلِغْ اُتَرْ سَنْدُواجْ   اَرْكَكْ تِشِي اُچْرُشُورْ

Senden kaçar sundılaç
Mende tınar kargılaç
Tatlığ öter sanduvaç
Erkek tişi uçruşur

"Yund kuşu senden kaçar, bende kırlangıç dinlenir. Bülbül tatlı öter, erkek dişi uçuşur".

(Yazla kışın karşılaşma deyişlerini anlatarak diyor ki: "Yaz, kışa, yund kuşu senden kaçar; birçok kuşlar ile kırlangıç bende bulunur. Bülbül öter, sesiyle herkes zevk bulur. Yazın erkek ve dişi çiftleşir).

بُلْغَيُقْ bulgayuk: " بُلْغَيُقْ سُوقْ bulgayuk suw = bulanık su".

سَرْقِيقْ sarkayık: Hayvanların içerisinde kırkbayır adı verilen bir işkenbe. ن ile " سَرْقِنُقْ sarkanık" dahi denilir. Bu, arapçada dahi böyledir: مِيزَابْ، مِئْزَابْ؛ مِيشَارْ، مِئْشَارْ gibi.

قُدُوجَقْ [+] kuduçak: Kuyruk sokumu.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA TÜRLÜSÜ

بَيْبَيُقْ baybayuk: Kelebek kuşu denilen bir kuştur. Yuvasını ağaç dalları arasında zenbil şeklinde yapar, güzel öter.

+
+ +

BU AYRIMDAN ALTI HARFLİLER

بِيُنْدُرُوقْ boyunduruk: Her iki öküzün birden boynunun üzerine konulan boyunduruk.

مُيَنْجِلِقْ muyançılık: Muyancılık, aracılık, barıştırmak için iki kişinin arasına girme. " سِزْ مُيَنْجِلِقْ قِلْ sen muyançılık kıl" denir ki, "sen bize aracılık et" demektir. Aslı sevap anlamına olan " مُيَانْ muyan"dır.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda قُدُوجَقْ imlâsında yazılmış olan bu kelime yanlıştır. Doğrusu " قُدْرُوجَقْ kudruçak" olmalıdır. Çünkü, ayrımın gereği budur. B. A.

Menkustan isimler kitabı bitti.

X

X X

ESİRGİYEN,KORUYAN TANRININ

ADİYLE

BURASI MENKUSTAN FİİLLER KİTABI

İKİ HARFLİLER AYRIMI

كِچْتِى kėçti: " اَرْ كِچْتِى er kėçti = adam işte geçikti", (كِچَارْ - كِچْمَاكْ kėçer - kėçmek).

بُوْرْدِى burdı: " يِپَارْ بُوْرْدِى yıpar burdı = misk koktu", " سُوْفْ بُوْرْدِى suw burdı = su koktu, suyun buğusu yükseldi, buğulandı".Herhangi bir şey güzel koku verdiği ve buğulandığı zaman da böyle denir, (- بُرَارْ بُرْمَاقْ burar - burmak)

بِيرْدِى bėrdi: "اُلْ مَنْكَا يَرْمَاقْ بِيرْدِى ol manğa yarmak berdi = o, bana para verdi". Başkası da böyledir.(بِيرُرْ - بِيرْمَاكْ ___ bėrür - bėrmek).

تَارْدِى tardı: " بَكْ سُوسِنْ تَارْدِى Beg süsin tardı = Bey askerini yaydı, dağıttı". Bir kimse herhangi bir şeyi dağıtırsa yine böyle denir, (تَارَارْ - تَارْمَاقْ tarar - tarmak).

تُرْدِى turdı: " اَرْ يُقَارُو تُرْدِى er yukaru turdı = adam yukarı durdu, dikildi". Başkası da böyledir, (تُورُرْ - تُورْمَاقْ turur - turmak).

تُورُرْ turur: Mazisi ve mastarı olmıyan bir müs-

takbel fiildir. Arapçanın يَدَعُ ve يَذَرُ kelimeleri gibi. Bu kelime, bir şeyin, söylendiği zaman bir yerde durduğunu ve bulunduğunu haber verir." اُلْ اَفْدَا تُورُرْ ol ewdeturur" denir ki, "o,evde hazırdır, bulunuyor" demektir. Bununla ayağa kalkmak murad edilmez. Ve yine " اَرْ سُكَلْ تُورُرْ er sökelturur" denir ki, "adam hastadır" demektir. Bu sözle adam ayağa kalktı demek istenilmez.

تُورْدِى turdı: "اَتْ تُورْدِى at turdı = at zayıfladı, durdu". Başkası da böyledir, (- تُورَارْ تُورْمَاقْ turar - turmak).

تِيرْدِى tėrdi: " اُلْ تَفَارْ تِيرْدِى ol tawar tėrdi = o, mal topladı". Başkası da böyledir ; (تِيرَارْ - تِيرْمَاكْ tėrer - tėrmek).

سَارْدِى serdi: "اُلْ اَنِى سَارْدِى ol anı serdi = o, ona serteldi, sert söz söyledi ve ona karşı kaba sözler söyledi".(سَرَارْ - سَرْمَاكْ serer - sermek) [+].

سُرْدِى sordı: "كَنْجْ سُوتْ سُرْدِى kenç süt sordı = çocuk süt emdi". Başkası da böyledir. " اَرْ سُوزْ سُرْدِى er söz sordı = adam haber sordu", " اَرْ يِتُكْ سُوزْدِى er yitük sordı = adam yitik sordu, yitik aradı", (سُرَارْ - سُرْمَاقْ sorar - sormak).

[+] Basma nüshada " سَرْمَاكْ sermek" şeklinde olan bu kelime yazma nüshada dahi önceden bu şekilde iken sonradan bir düzeltme görerek سَرْمَاقْ şekline sokulmuştur. B. A.

Bu iki kelime Oğuzcadır.

قارْدِى kardı: " اَرْسُوْقا قارْدِى er suwka kardı = adamın boğazında su durdu"," سُوْقْ اَرِقْتِنْ قارْدِى suw arıktın kardı = su arktan taştı", (kışın ırmaktan su taştı). Bu, su ve kar donarak ırmağın suyunun buz üzerine çıkması yüzünden taşmasına denir. (قَرارْ - قَرْماقْ karar - karmak).

تُوزْدِى tözdi: " اَرْتُمْلُغْقا تُوزْدِى er tumluğka tözdi = adam soğuktan acıktı", (تُوزارْ - تُوزْمالكْ tözer - tözmek). Kıpçakça.

سِيزْدِى sızdı: " ياغْ سِيزْدِى yag sızdı = yağ eridi"; "اُلْماذِنْ سُوْقْ سِيزْدِى olmadhın suw sızdı = testiden ve buna benzer şeylerden su sızdı";" كُونْ سِيزْدِى kün sızdı = güneş belirdi, güneşin ucu doğudan göründü", (سِيزارْ - سِيزْماقْ sızar - sızmak).

قِيشْدِى kışdı: " اَرْيُولْدَنْ قِيشْدِى er yoldan kışdı = adam yoldan meyletti, çekildi, kaydı". Güneş göğün ortasından çekilirse yine böyle denir, (قِيشارْ - قِشْماقْ kışar - kışmak) [+].

[+] Bu fiiller basma nüshada gördüğünüz şekilde ise de yazma nüshada قِيشْدِى، قِيشارْ، قِيشْماقْ şeklinde geçmektedir. Bizce bu kelimeler yanlış olmalıdır. Doğrusu " قَيْدِى، قَيارْ، قَيْماقْ kaydı - kayar - kaymak" olacaktır. Çünkü burada fiilin شْ ile gelmesine lüzum yoktur. Bundan başka ayrımın gereği de fiilin iki harfli olmasındadır. Her ne kadar basma nüshada Bay Kilisli " قِيشْدِى قِيشارْ kışdı-kışar" şeklinde almışsa da bu da doğru olmaşa gerektir. Dv.III,142,2-3 te bu anlamda " قِيشْدِى قِيشُورْ قِيشْماقْ kayışdı - kayışur - kayışmak" fiili vardır ve ortaklaşmayı göstermektedir.

Her ne kadar Radloff, Lûgatine (Osmanlı kelimesi olarak) "kışmak" şeklinde bir fiil almış ve Zenkerden aldığını göstermiş ise de Zenker, bu kelimenin Doğu Türkçesine ait olduğunu söylemektedir. Şu halde Radloff yanılmıştır. Bundan başka Doğu Türkçesindeki bu kelime "kışmak" değil, "kıyşaymak" ve "kıyşamak" tır. B. A.

تُوغْدِى toğdı: " تُوغْ تُوغْدِى toğ toğdı = toz göğe ağdı", (تُوغارْ - تُوغْماقْ toğar - toğmak).

Şu parçada dahi gelmiştir:

اَغْدِى قِزِلْ بَيْراقْ تُوغْدِى قَرا تُبْراقْ

يَتْشُوكَلِبْ اُغْراقْ تُقِشْبْ اَنِنْ كَچْتِمِزْ

Agdı kızıl bayrak
Toğdı kara toprak
Yetşü kelip Ograk
Tokşıp anın kėçtimiz

"Kızıl bayrak yükseldi, kara toprak havalandı, Oğraklar yetişip geldi, savaş yapıp onun için geçiktik".

(Müslümanların kırmızı bayrağı yükseldi. Kara toz göklere ağdı. Bize Oğrak binicileri de gelip katıştı, birlikte savaş yaptık. Onun için dönmekte geciktik).

اِيڤْدِى ėwdi: " اَرْاِيڤْدِى er ėwdi = adam acele etti", (اِيڤارْ - اِيڤْمالكْ ėwer - ėwmek).

قُوڤْدِى kowdı [+]: " اَرْاَتِنْ قُوڤْدِى er atın kowdı = adam atını sürdü ve kovdu". Herhangi bir şey sürülür ve kovulursa yine böyle denir.

چِقْدِى çıkdı: " تُونْ چِقْدِى ton çıkdı = elbise nem-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelimenin muzari ve mastarı gösterilmemiş ise de Dv. II, 14 - 15 te " قُوڤارْ قُوڤْماقْ kowar - kowmak" şeklinde geçmektedir. B. A.

lendi". Herhangi bir şey kendi kendine topraktan nem alırsa yine böyle denir. (جیقار - جیقماق çıkar - çıkmak).

قوقدی kokdı: " اَتْ قوقدی et kokdı = etin kokusu yükseldi". Kandil söndürüldüğünde dumanının yükseldiği zaman da böyle denir. " سُوُقْ قوقدی suw kokdı = su, bulunduğu halde sendi, sâkinleşti", " سِیشْ قوقدی sış kokdı = şiş sendi", (قوقار - قوقماق kokar-kokmak).

توكدی tögdi: " اَرْ توزْ توكدی er tuz tögdi = adam tuz döğdü, inceltti". Başkası da böyledir. (توكار - توكماك töger - tögmek).

سوكدی sökdi: " اُلْ اَنِی سوكدی ol anı sökdi = o, ona söğdü", (سوكار - سوكماك söker - sökmek).

تاندی tandı: " اُلْ اَلِمْنی تاندی ol alımnı tandı = o, alacağını ve buna benzer şeyleri inkâr etti". Herhangi bir şeyi inkâr eden kimse için de böyle denir,(تانار - تانماق tanar - tanmak).

توندی töndi: " اُلْ اَوِنْكا توندی ol ewinge töndi = o, evine döndü", (تونار - تونماك töner - tönmek). Oğuzca.

قاندی kandı: " اُلْ سُوُقْ دِنْ قاندی ol suwdın kandı = o, suya kandı", (قانار - قانماق kanar - kanmak).

قوندی kondı: " قُشْ قوندی kuş kondı = kuş kondu",

" بُذُونْ قوندی budhun kondı = halk kondu", (oymak, göçtükten sonra kondu), (قونار - قونماق konar - konmak).

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLANLAR

یرْدی yèrdi: " اَرْ اَشِغْ یرْدی er agıg yèrdi = adam aştan iğrendi, beğenmedi, yerdi", (یراز - یرماك yèrer - yèrmek). Oğuzca.

یرْدی yèrdi: " اُلْ اَرِكْ یرْدی ol erig yèrdi = o, adamı yerdi, zemmetti", (یراز - یرماك yèrer - yèrmek). Oğuzca.

یورْدی yördi: " اُراغُتْ اُغْلِنْ بِشِكْتِنْ یورْدی uragut oglın beşiktin yördi = kadın çocuğunu beşikten çözdü". Herhangi bir şeyin bağı çözülürse yine böyle denir, (یوراز - یورماك yörer - yörmek).

یلْدی yèldi: " اَشْ یلْدی aş yèldi = yemek yendi". Başkası da böyledir, (یلوز - یلماك yèlür - yèlmek).

Bu ayrım, öz ikili ayrım değildir; üçlü de değildir. Biz bunu ikiliye getirip koyduk; çünkü, söylenişte kısa ve fasihtir. Bu kelimeler arap harfiyle yazıldığı zaman iki harf üzerine yazılır. Türk harfleriyle yazıldığı zaman, yukarıda gördüğün gibi,sesli

harf getirilir.

\+ + +

HER TÜRLÜ HAREKESİYLE فَعْلَدِي AYRIMI

بُيُرْدِي buyurdı: " اَلْ اَنْكَرْ اَيْلَا بُيُرْدِي ol angar ayla buyurdı = o, ona öyle buyurdu, emretti", (بُيُرُرْ - بُيُرْمَاقْ buyurur - buyurmak). Oğuzca.

بَاقِرْدِي bakırdı: " تَوِيْ بَاقِرْدِي tewey bakırdı = deve bağırdı". Oğuzca. (بَاقِرَارْ - بَاقِرْمَاقْ bakırar - bakırmak).

تَاتُرْدِي taturdı: "اَلْ مَنْكَا آشْ تَاتُرْدِي ol manga aş taturdı = o, bana yemek tattırdı". Başkası da böyledir. (تَاتُرُرْ - تَاتُرْمَاقْ taturur - taturmak).

تِيتُرْدِي tetürdi: " اَلْ اَنْدَغْ تِيتُرْدِي ol andağ tetürdi = o, öyle söyletti, öyle dedirtti", (تِيتُرُرْ - تِيتُرْمَاكْ tetürür - tetürmek).

تُوزَرْدِي tozardı: "تُوزْ تُوزَرْدِي toz tozardı = toz tozardı, yükseldi", (تُوزَارْ - تُوزْمَاقْ tozar - tozmak) [+].

سَاتُرْدِي saturdı: "اَلْ اَنْكَرْ قُويْ سَاتُرْدِي ol angar koy saturdı = o, ona koyun saydırdı". Başkası da böyledir, (سَاتُرُرْ - سَاتُرْمَاقْ saturur - saturmak).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " تُوزَارْ - تُوزْمَاقْ tozar - tozmak" şeklinde çıkmış olan bu iki kelime yanlıştır. Doğrusu "تُوزَارُرْ - تُوزَارْمَاقْ tozarur - tozarmak" olmalıdır. Çünkü ayrımın ve تُوزَرْدِي fiilinin gereği budur. B. A.

سِيتُرْدِي sıturdı: "اَلْ اُوتُنْكْ سِيتُرْدِي ol otunğ sıturdı = o, odun kestirdi, kıydırdı, kırdırdı". Başkası da böyledir, (سِيتُرُرْ - سِيتُرْمَاقْ sıturur - sıturmak).

قِچُرْدِي kıçurdı: " اَلْ اَنْكَرْ قِچُرْدِي ol angar kıçurdı = o, onu kınadı", (o, onu bir işte kınadı, ayıpladı, ona gelen bir kaygı yüzünden ferah duydu", (قِچُرَارْ - قِچُرْمَاقْ kıçurar - kıçurmak).

كُوتُّرْدِي küttürdi: "اَلْ اَنْكَرْ قُويْ كُوتُّرْدِي ol angar koy küttürdi = o, ona koyun güttürdü". Başkası da böyledir, (كُوتُّرُرْ - كُوتُّرْمَاكْ küttürür - küttürmek).

كِيتَرْدِي kiterdi: "اَلْ تَاشِغْ يُولْدَنْ كِيتَرْدِي ol taşığ yoldan kiterdi = o, taşı yoldan giderdi, kaldırdı". Herhangi bir şey yerinden kaldırılır, giderilirse yine böyle denir, (كِيتَرُرْ - كِيتَرْمَاكْ kiterür - kitermek).

كِچُرْدِي keçürdi: "اَلْ اِيشِغْ كِچُرْدِي ol ışığ keçürdi = o işi geçiktirdi", (كِچُرُرْ - كِچُرْمَاكْ keçürür - keçürmek).

كِيتَرْدِي köytürdi [+]: " اَرْ اُوتُنْكْ كِيتَرْدِي er otunğ köytürdi = adam odun yaktırdı". Başkası da böyledir, (كُيُرُرْ - كُيُرْمَاكْ köyürür -

[+] Bu kelime yanlış olacaktır. Doğrusu " كُيُرْدِي köyürdi" olmalıdır. Ayrımın gereği budur. Muzarii ve mastarı dahi bu kılıkta gelmiştir. B. A.

köyürmek).

تَيِشْدِى tayıgdı: " اُلْ اَنِكْ بِرْلَا تَيِشْدِى ol anıng birle tayıgdı = o, onunla kaymakta yarış etti", (تَيِشُوْرْ - تَيِشْمَاقْ tayıgur - tayıgmak).

سُيُشْدِى soyugdı: " اُلْ مَنْكَا تَرِى سُيُشْدِى ol manga teri soyugdı = o, bana koyunun derisini soymakta yardım etti". Başkası da böyledir. Yumurtanın ve ağacın kabuğunu soymak ta bunun gibidir. (سُيُشُوْرْ - سُيُشْمَاقْ soyugur - soyugmak).

قَيِشْدِى kayıgdı: " اُلَارْ اِكِّى بِرْ بِرْكَا قَيِشْدِى olar ikki birbirge kayıgdı = onlar ikisi birbirine acıdı, birbirini kayırdı", (قَيِشُوْرْ - قَيِشْمَاقْ kayıgur - kayıgmak). Şu parçada dahi gelmiştir:

نَلُكْ اَنْكَرْ بِلِشْتِمْ قُجْشُبْ تَقِى قَفُشْتُمْ
تُزُنْلُكِنْ قَيِشْتِمْ اَلْقُتِى مَنِكْ يَايِمِى

Nelük angar biliştim
Koçşup takı kawuştum
Tüzünlügin kayıştim
Alktı mening yayımı

"Niçin onunla biliştim, kucaklaşıp kavuştum, yumşaklıkla kayırdım, benim yazımı, yaz günlerimi öldürdü".

(Kendisine kötülük eden birini anlatarak diyor ki: Ben,onunla niçin tanıştım, niçin kucaklaştım, niçin arkadaş oldum. Yumşaklıkla -hilmile- onu kayırdım. Hareketsizlik içinde benim yazımı yok etti).

قُيُشْدِى koyugdı: "اُلْ اَنْكَرْ سُوفْ قُيُشْدِى ol angar suw koyugdı = o, ona su koymakta yardım etti",(قُيُشُوْرْ - قُيُشْمَاقْ koyugur - koyugmak).

قِيِشْدِى kıyıgdı: "اُلْ مَنْكَا يِغَاجْ قِيِشْدِى ol manga yıgaç kıyıgdı = o,iğrilemesine ağaç kesmekte bana yardım etti". Yarış ta böyledir, (قِيِشُوْرْ - قِيِشْمَاقْ kıyıgur - kıyıgmak).

مَيِشْدِى mayıgdı: "اَرْ يِيرْكَا مَيِشْدِى er yėrge mayıgdı = adam tenbelliği yüzünden yere yapıştı", (مَيِشُوْرْ - مَيِشْمَاقْ mayıgur - mayıgmak)[+].
Bu, bir iş buyurulduğunda o işi yapmaktan çekinmektir.

يَمَشْدِى yamagdı: Ufak bir çevirme ile " مَيِشْدِى mayıgdı" bu şekli alır. (يَمَاشُوْرْ - يَمَشْمَاقْ yamagur - yamagmak).

سُيُقْتِى soyuktı: " اَرْ سُيُقْتِى er soyuktı = adam soyuldu, malı soyuldu",(سُيُقَارْ - سُيُقْمَاقْ soyukar - soyukmak).

سَيِقْتِى sayıktı: " يِيرْ سَيِقْتِى yėr sayıktı = yer kara

[+] Basma nüshada bu üç kelimenin ikinci harfi olan ى harfinin üzerinde ötre, altında esre vardır. Yazma nüshada dahi önceden böyle iken sonradan ötre harekesi çizilmiş. Şu hale göre doğrusu bizim yazdığımız gibi "مَيِشْدِى، مَيِشُوْرْ، مَيِشْمَاقْ mayıgdı - mayıgur - mayıgmak" olacaktır. Bu kelime bugün Batı Anadoluda "gevşemek, teslim olmak" gibi anlamlarda kullanılır. "O,parayı görünce mayıgıverdi", "sıcaktan mayıştım kaldım" denir. B. A.

taglı oldu", (سَیقاز - سَیقاق sayıkar - sayıkmak).

سُیلْدِی soyuldı: "بُلُتْ سُیلْدِی bulut soyuldı = bulut açıldı, dağıldı", "قُوی تَرِیسی سُیلْدِی koy terisi soyuldı = koyunun derisi soyuldu", "اَرْدِنْ تُونْ سُیلْدِی erdin ton soyuldı = adamdan elbise soyuldu", (سُیلُوزْ - سُیلْماقْ soyulur - soyulmak).

قُیلْدِی koyuldı: "یُغُرتْ قُیلْدِی yogurt koyuldı = yoğurt koyuldu". Herhangi bir akar koyulaşırsa yine böyle denir, (قُیلُوزْ - قُیلْماقْ koyulur - koyulmak).

قِیلْدِی kıyıldı: "کُونْ قِیلْدِی kün kıyıldı = güneş baş üzerinden -zeval noktasından- indi"; "اُوذْ قِیلْدِی ödh kıyıldı = zaman geçti"; "یِغاجْ قِیلْدِی yıgac kıyıldı = iğrilemesine ağaç kıyıldı"; "سُوزْ قِیلْدِی söz kıyıldı = verilen sözden dönüldü", (قِیلُوزْ - قِیلْماقْ kıyılur - kıyılmak).

مَیلْدِی mayıldı: "قاغُونْ مَیلْدِی kagun mayıldı = kavun gevşedi", (sulu, taze kavun bozuldu). Bu, kavunun keçelenerek sölpümesidir. Başka meyvalar için de böyle denir. (مَیلُوزْ - مَیلْماقْ mayılur - mayılmak).

تَینْدِی tayandı: "اُلْ مَنْکا تَینْدِی ol manğa tayandı = o, bana dayandı". Herhangi bir şey üzerine dayanmak ta böyledir; (تَینُوزْ - تَینْماقْ tayanur - tayanmak).

[+] قَینْدِی kayındı: "اَشْیغْ قَینْدِی aşıç kayındı = tencere kaynadı". Başkası da böyledir, (قَیناز - قَینْماقْ kaynar - kaynamak). Şu savda dahi gelmiştir: "قَینازْ اُکُزْ کَچِکْسِیزْ بُلْماسْ kaynar öküz keçiksiz bolmas = kaynıyan dere geçitsiz olmaz". Bu sav, bir kaygılı ve karışık işte kullanılır, "o işin bir çıkacak yeri vardır" demek istenilir.

قَینْدِی koyundı: "اُلْ اُوزْنکا سُوقَینْدِی ol özünğe suw koyundı = o, kendi kendine su koydu, su döktündü", (قَینُوزْ - قَینْماقْ koyunur - koyunmak).

\+ \+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLANLAR

یَیقْتِی yayıktı: "اُوذْ یَیقْتِی ödh yayıktı = zaman baharlaştı, bahar oldu", (یَیقاز - یَیقْماقْ yayıkar - yayıkmak).

یَیلْدِی yayıldı: "یِغاجْ یَیلْدِی yıgaç yayıldı = ağaç ırgalandı", (ağaç, yel esmesi yüzünden sağa sola ırgalandı). Herhangi bir şey

[+] Yazma ve basma nüshalarda "kaynadı" anlamına olan bu kelime قِینَکْدِی şeklinde yazılmış ise de yanlıştır. Her ne kadar bu yazılış "قَینْدِی kayındı" şeklinde okunabilmekte ve bu şekil ayrıma uygun gelmekte ise de bu ölçüde başka bir fiil geçmemiştir. Bununla beraber yazma ve basma nüshalarda bu fiilin muzarii ve mastarı "قَیناز - قَینْماقْ kaynar - kaynamak" şeklindedir. Şu hale göre bu kelimelerin buraya girmesi doğru değildir. B. A.

kendi kendine eğilerek kımıldar ve ırgalanırsa yine böyle denir." يَيِلْدِى سُو yayıldı sü = asker yayıldı". Başkası da böyledir. ذ ile " يَذِلْدِى yadhıldı" dahi denir, (يَيِلُوْرْ - يَيِلْماقْ yayılur - yayılmak).

Bu fiillerden bu ayrımda görülen ortası sâkin olan fiiller her ne kadar görünüşte dörtlü ise de hakikatte üçlüdür. " اُلْ قُوْيُغْ باتُرْدِى ol koyuğ baturdı", " ساتُرْدِى saturdı" sözlerinde olduğu gibi. "Koyun bağlattı", "saydırdı" demektir.

\+ \+ \+

DÖRTLÜLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعْلَلْدِى AYRIMI

تَيْتُرْدِى tayturdı: " اُلْ اَنِىْ سُوْقْقا تَيْتُرْدِى ol anı suwka tayturdı = o, onu suda kaydırdı, zıyındırdı", (تَيْتُرُوْرْ - تَيْتُرْماقْ [+] tayturur - tayturmak).

تَيْتُرْدِى tuyturdı: " اُلْ مَنْكا سُوْزْ تُيْتُرْدِى ol manğa söz tuyturdı = o, bana söz duyurdu, tarif etti", (تُيْتُرُرْ - تُيْتُرْماقْ tuyturur - tuyturmak).

[+] Yazma ve basma nüshalarda تَيِتْرْ، تَيِتْماقْ şeklinde gelen bu kelimeler yanlıştır. Doğrusu " تَيْتُرُرْ - تَيْتُرْماقْ tayturur - tayturmak" olacaktır; ayrımın gereği budur. B. A.

قَيْتُرْدِى kayturdı: " اُلْ اَنْكَا قَيْتُرْدِى ol anğar kayturdı = o, onu kayırttırdı", (o, kardeşine yardım etti), (قَيْتُرُرْ - قَيْتُرْماقْ kayturur - kayturmak).

قَيْتَرْدِى kaytardı: " اُلْ اَتِغْ قَيْتَرْدِى ol atığ kaytardı = o, atı çevirdi", (atı yöneltisinden dönderdi", (قَيْتَرُرْ - قَيْتَرْماقْ kaytarur - kaytarmak). Oğuzca. Türkler " قَتَرْدِى katardı" derler.

قُيْتُرْدِى koyturdı: " اُلْ مَنِكْ اِلِكْكا سُوْقْ قُيْتُرْدِى ol meninğ eliğge suw koyturdı = o, benim elime su döktürdü", (قُيْتُرُرْ - قُيْتُرْماقْ koyturur - koyturmak).

قِيْتُرْدِى kıyturdı: " اُلْ اَنْكَا قَمِشْ قِيْتُرْدِى ol anğar kamış kıyturdı = o, ona iğrilemesine kamış kıydırdı". Başkası da böyledir, (قِيْتُرُرْ - قِيْتُرْماقْ kıyturur - kıyturmak).

كُيْتُرْدِى köytürdi: " اُلْ اَنِكْ تُوْنِنْ كُيْتُرْدِى ol anınğ tonın köytürdi = o, onun elbisesini yaktırdı". Başkası da böyledir, (كُيْتُرُرْ - كُيْتُرْماكْ köytürür - köytürmek). Bu kelime fasih değildir.

سَيْغِرْدِى saygırdı: " يِيرْ سَيْغِرْدِى yėr saygırdı = yer kara taşlı olayazdı", (سَيْغِرارْ - سَيْغِرْماقْ saygırar - saygırmak) [+].

قَيْغُرْدِى kaygurdı: " اَرْ قَيْغُرْدِى er kaygurdı = adam kayırdı, kaygulandı". ذ ile dahi söyle-

[+] " سَيْ say" kelimesi bu anlamda İçel taraflarında bugün bile kullanılmaktadır. B. A.

nir. (قَيْغُرَارْ - قَيْغُرْمَاقْ kaygurar - kaygurmak).

بُمْشَدِي boymaşdı: " اِيشْ قَمُغْ بُمْشَدِي ış kamuğ boymaşdı = iş bütün bütüne karıştı". Başkası da böyledir, (بُمْشُورْ - بُمْشَمَاقْ boymaşur - boymaşmak).

سَيْرَشْدِي sayraşdı: " اُلَارْ تَلِمْ سَيْرَشْدِي لَارْ olar telim sayraşdılar = onlar çok konuştular", (onlar, sayıklar gibi çok söz konuştular). " قُشْلَارْ سَيْرَشْدِي kuşlar sayraşdı = kuşlar ötüştü". Şu parçada dahi gelmiştir :

يَرُقْ يُلْدُزْ تَغْزَدَا اُذْنُو كَلِبْ بَقَرْمَنْ
سَاتُولَيُو سَيْرَشِبْ تَتْلِغْ اُونُنْ قُشْ اُتَارْ

Yaruk yulduz togarda udhnu kelip bakarmen
Satulayu sayraşıp tatlığ ünün kuş öter

"Parlak yıldız doğduğunda uyanıp gelir bakarım. Kuşlar gevezelik yapıp tatlı sesle ötüşerek şakırlar".

(Parlak yıldız doğduğunda uykudan uyanır, ağaçlara bakarım ve kuşların tatlı seslerle ötüşünü işitirim).

(سَيْرَشُورْ - سَيْرَشْمَاقْ sayraşur - sayraşmak).

قَيْرِشْدِي kayrışdı: " اُلَارْ اِكِّي بُيُونْ قَيْرِشْدِي olar ikki boyun kayrışdı = onlar boyun bükmekte yarış ettiler". Başkası da böyledir, (قَيْرِشُورْ -

قَيْرِشْمَاقْ [+] kayrışur - kayrışmak).

قِيلْشْدِي koyluşdı: " تَاغْدِنْ سُوْلَارْ قَمُغْ قِيلْشْدِي tağdın suwlar kamuğ koyluşdı = dağdan bütün sular döküldüştü". Başka akarlar için de böyle denir, (قُيْلُشُورْ - قُيْلُشْمَاقْ koyluşur - koyluşmak) [++].

قُيْلُشْدِي koyluşdı: " سُوتْلَارْ قُيْلُشْدِي sütler koyluşdı = sütler koyulaştı". Başkası da böyledir, (قُيْلُشُورْ - قُيْلُشْمَاقْ koyluşur - koyluşmak) [+++].

قَيِتِشْدِي kaytışdı: " اُلَارْ اِكِّي قَيِتِشْدِي olar ikki kaytışdı = onlar birbiri ardınca gitti", (قَيِتِشُورْ - قَيِتِشْمَاقْ kaytışur - kaytışmak) [++++].

تُيْسُقْدِي tuysukdı: " اَرْ تُيْسُقْدِي er tuysukdı = adam duysuktu, duyar gibi oldu", (adam, kendisine yapılan alı, hileyi anladı) ; (تُيْسُقَارْ - تُيْسُقْمَاقْ tuysukar - tuysukmak).

كِچِلْدِي keçildi: " اِيشْ كِچِلْدِي ış keçildi = iş gecikti", (كِچِلُورْ - كِچِلْمَاكْ keçilür - keçilmek).

[+] Bu üç kelime her iki nüshada dahi قَيْرِشْدِي، قَيْرِشُورْ، قَيْرِشْمَاقْ imlâsında çıkmış ise de başlığa uymadığından biz yeni yazımızla ayrıma uyması için " قَيْرِشْدِي، قَيْرِشُورْ، قَيْرِشْمَاقْ kayrışdı - kayrışur - kayrışmak" şeklinde yazdık. B. A.

[++] Bu üç kelime ayrımın başlığına uymamaktadır. Biz yeni harflerle başlığa uyar şekilde yazdık, arapça harflerle metindeki şekli olduğu gibi aldık. B. A.

[+++] Bu kelimeler de yukarıdaki kelimeler gibi başlığa uymamaktadır. Biz bildiğimize göre düzelttik. B. A.

[++++] Bu kelimeler de öbürleri gibi ayrıma uymamaktadır, dikkat! B. A.

بِيلَلْدِى beleldi: " اَرْتَرْكَا بِيلَلْدِى er terke beleldi = adam tere battı, terledi"; " اُغْلاَنْ بِيلَلْدِى oglan beleldi = çocuk beşikte bağlandı, belendi", (بِيلَلُورْ - بِيلَلْمَاكْ belelür - belelmek).

Bu fiil müteaddi, bundan evvelki lâzımdır.

" اَتْ قَانْقَا بِيلَلْدِى at kanka beleldi = at, kana boyandı, battı". Bu, öldürülenlerin çok olmasından ileri gelir. Bunun mastarı da bundan evvelki mastar gibidir [+].

كِيفَنْدِى küyfendi: " اَرْاِيشْقَا كِيفَنْدِى er ışka küyfendi = adam işte gevşedi, üstüne düşmedi", (كِيفَنُورْ - كِيفَنْمَاكْ küyfenür - küyfenmek). Bir diyelekte çevirme yoliyle " كُفْيَنْدِى küfyendi" denir.

\+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

قَاتْلَنْدِى katlandı: " يِغَاجْ قَاتْلَنْدِى yıgaç katlandı = ağaç meyvalandı". Kıpçak, Yemek, Oğrak dillerince. (قَاتْلَنُورْ - قَاتْلَنْمَاقْ

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda كِيجِلْدِى ، بِيلَلْدِى şeklinde geçen bu fiillerle bunların muzari ve mastarları bu ayrımın ölçüsüne uymamaktadır. Uyması için "كِيجِلْدِى ، كِيجِلُورْ ، كِيجِلْمَاكْ keyçildi - keyçilür - keyçilmek", " بِيلَلْدِى ، بِيلَلُورْ ، بِيلَلْمَاكْ beyléldi - beylelür - beylelmek" şeklinde yazmak lâzımdır. B.A.

katlanur - katlanmak). Başkalarının dilinde bu kelime bir takım dikenli ağaçların yemişine denir. Evsel (ehlî) ağaçların meyvası için " يَمِشْلَنْدِى yémişlendi" denir.

قَارْلَنْدِى karlandı: " اَرْتْ قَارْلَنْدِى art karlandı = dağ sırtı karlandı, sırta kar yağdı", (قَارْلَنُورْ - قَارْلَنَاقْ karlanur - karlanmak).

قُورْلَنْدِى kurlandı: " اَرْتَوَارِنْكَا قُورْلَنْدِى er tawarınğa kurlandı = adam malına acıdı", (adam, elinden giden malı için acıdı, tasalandı"; " قِمِزْ قُورْلَنْدِى kımız kurlandı = kımız ekşidi", (içerisinde olan meyva dolayısiyle kımız ekşidi". Yoğurt koyulaşırsa yine böyle denir, (قُورْلَنُورْ - قُورْلَنَاقْ kurlanur - kurlanmak).

\+ + +

ASIL ÜZERİNE GELENLERDEN

تَيَقْلَنْدِى tayaklandı: " اَرْتَيَقْلَنْدِى er tayaklandı = adam dayak, baston sahibi oldu", (تَيَقْلَنُورْ - تَيَقْلَنَاقْ tayaklanur - tayaklanmak).

تَيُقْلَنْدِى tayuklandı: " يِكِتْ تَيُقْلَنْدِى yigit tayuklandı = genç, dayılandı, kibarlandı, kibar kılığına girdi", (تَيُقْلَنُورْ - تَيُقْلَنَاقْ tayuklanur - tayuklanmak).

قَيُقْلَنْدِى kayuklandı: " سُوتْ قَيُقْلَنْدِى süt kayuklandı = süt kaymaklandı", (قَيُقْلَنُورْ - قَيُقْلَنَاقْ

kayuklanır - kayuklanmak).

Kural: Fiillerin bu türlüsü bu kitapta bir takım anlamlar için üç harfli isimlerden yapılmıştır.

Anlamlardan birincisi: Söylenen şeyin birlikte bulunması, yahut söylenen şeye sahip olunması anlamınadır: " اَرْتَيَقْلَنْدِى er tayaklandı", "سُوتْ قَيُقْلَنْدِى süt kayuklandı" gibi, "adam dayak sahibi oldu", "süt kaymaklandı" demektir.

İkincisi: Söyleyen kimse "bir şeyi söylenen nesne cümlesinden saydı" anlamınadır: " اَرْ اَتِغْ قِيزْلَنْدِى er atığ kızlandı"," اُلْ اَنِي قِيزْلَنْدِى ol anı kızlandı" gibi ki, "adam atı pahalı buldu", "o, onu kendi kızları sırasında saydı, kendi kızları yerinde tuttu" demektir.

Üçüncüsü: Meçhul fiil anlamına gelmesidir. "تَوَارْ چُوغْلَنْدِى tawar çoğlandı", " بُوزْ چِغْلَنْدِى böz çığlandı" gibi ki, "mal boğlandı, heybelendi"; "bez ölçüldü" demektir.

Dördüncüsü: Adı söylenen şeye benzemek anlamına gelen bir fiil olmaktır. " اَرْ تَيُقْلَنْدِى er tayuklandı" gibi ki, "adam dayılandı, kibar kılığına girdi" demektir.

Burada, başka iki yol daha vardır. Yukarıya kıyas edilerek iki yolda dahi söylenmesi caizdir.

Birincisi: Söyliyen kimsenin söylenenle birlikte olması, yahut o şeye sahip bulunmasıdır: " تَاغْ تِتْلَنْدِى tağ tıtlandı", " اَرْ قَابْلَنْدِى er kaplandı" gibi,"dağ, çama sahip oldu, çamlandı", "adam kaba sahip oldu" demektir.

İkincisi: Söyliyen, o şeyi söylenen şey cümlesinden saydı, anlamınadır. " اُلْ نَانْكِى قِيزْلَنْدِى ol nengni kızlandı" gibi ki, "o, o şeyi pahalı buldu" demektir.

Bundan başkası da söylediğimiz yoldadır. Bir kimse başka yolları göz önüne alarak ölçümlese ve bu anlamları dileyerek söylese -kelime yapsa- zararı yoktur. Çünkü isimlerin hepsi de kendilerinde bir takım anlamlar bulunan harflerin getirilmesiyle bazı sıygaları kabul etmekten, bazı şekiller almaktan geri durmaz.

Bununla beraber bütün Türk dillerinde her isimden fiil kalıbı yapmak olamaz; çünkü "adam atalar sözü söyledi", "adam ün sahibi oldu" anlamlarında " اَرْ سَاوْلَنْدِى er sawlandı",

" ارْجاقْلَنْدِى er çawlandı" denmez. Halbuki kurala göre her isimden fiil yapıp kullanmak olabilir; kullananı kimse kınamaz.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

كُرْبالَنْدِى körpelendi: " اتْ كُرْبالَنْدِى ot körpelendi = yeniden ot çıktı, ot bitti", (كُرْبالَنُورْ - كُرْبالَنْماكْ körpelenür - körpelenmek).

كِرْبِلَنْدِى kirpilendi: "كِشِى كِرْبِلَنْدِى kişi kırpilendi = adam sertelerek kirpi gibi büzüldü, yüzü asıldı", (كِرْبِلَنُورْ - كِرْبِلَنْماكْ kirpilenür - kirpilenmek).

بِرْتلَنْدِى bertlendi: " ارْ بِرْتلَنْدِى er bertlendi = adam hırkalandı, hırka giydi", (بِرْتلَنُورْ - بِرْتلَنْماكْ bertlenür - bertlenmek) [+].

بُرْتُلَنْدِى burtalandı: " بُرْكْ بُرْتُلَنْدِى börk burtalandı = külâh altın kırıklariyle süslendi", (بُرْتلَنُورْ - بُرْتلَنْماقْ burtalanur - burtalanmak) [++].

بُغْرَلَنْدِى bogralandı: " تَوِى بُغْرَلَنْدِى tewey bogralandı =

[+] بِرْتلَنْدِى، بِرْتلَنُورْ، بِرْتلَنْماكْ şeklinde geçen bu kelimeler ayrıma uymamaktadır. Fiil " بِرْتُلَنْماكْ bertülenmek" şeklinde harekelenirse uymaktadır. Nitekim Brockelmann da böyle okumuştur. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu üç kelime arapça harflerle yukarıda gördüğünüz şekilde yazılmış ise de yanlıştır. Doğrusu " بُرْتَلَنْدِى burtalandı"," بُرْتَلَنُورْ burtalanur"," بُرْتَلَنْماقْ burtalanmak" olacaktır. Bk.Dv.I,348,16.B.A.

deve pohurlandı, pohurlaştı", (بُغْرَلَنُورْ - بُغْرَلَنْماقْ bogralanur - bogralanmak).

تُزْغُلَنْدِى tuzgulandı: " اُلْ مَنْكا تُزْغُلَنْدِى ol manga tuzgulandı = o, bana yemek hediye etti". Başkası da böyledir, (تُزْغُلَنُورْ - تُزْغُلَنْماقْ tuzgulanur - tuzgulanmak).

قَذْغُلَنْدِى kadhgulandı: " اُلْ بُو اِيشْقا قَذْغُلَنْدِى ol bu ışka kadhgulandı = o, bu işte kaygulandı". Başkası da böyledir, (قَذْغُلَنُورْ - قَذْغُلَنْماقْ kadhgulanur - kadhgulanmak).

قُذْغُلَنْدِى kudhgulandı: " اتْ قُذْغُلَنْدِى at kudhgulandı = at sineklendi, at kendisinden sineği koğdu", (قُذْغُلَنُورْ - قُذْغُلَنْماقْ kudhgulanur - kudhgulanmak).

قُرْغُلَنْدِى kurgulandı: " ارْ قُرْغُلَنْدِى er kurgulandı = adam taşkınlık etti ve yeğnilik gösterdi", (قُرْغُلَنُورْ - قُرْغُلَنْماقْ kurgulanur - kurgulanmak).

تَلْقَلَنْدِى talkalandı: " اُزُمْ تَلْقَلَنْدِى üzüm talkalandı = üzüm talkalandı = üzüm koruklandı, salkım koruk oldu", (تَلْقَلَنُورْ - تَلْقَلَنْماقْ talkalanur - talkalanmak).

بَرْكَلَنْدِى berkelendi: " تَمَرْ بَرْكَلَنْدِى tamar berkelendi = insanın damarı kanla doldu" [+] . Baş-

[+] بَرْكَلَنْدِى kelimesi gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu şekilde ise de yanlıştır. Doğrusu " بَرْكَلَنْدِى berkelendi" olacaktır. Çünkü, bundan sonra gelen üç kelime bununla ilgilidir. Her ne kadar Brockelmann bu kelimeyi " بُرْكَلَنْدِى bürkelendi" şeklinde almışsa da yer gösterememiştir. Bize kalırsa aşağıdaki üç kelimenin bununla ilgisi açıktır. Çünkü, damar kanla dolduğu zaman "ince kamçı"ya benzetilmiş olabilir. Bundan başka bizi teyid eden kuvvetli bir tanık ta " بَرْكا berke" kelimesinin Türkçede "kamçı" manasına gelmiş olmasıdır. B. A.

kası da böyledir. " اَرْ بَرْكَلَنْدِى er berkelendi = adam kamçı sahibi oldu". (بَرْكَلَنُورْ - بَرْكَلَمَاكْ berkelenür - berkelenmek).

بُرْكَلَنْدِى bürgelendi: " اَرْ بُرْكَلَنْدِى er bürgelendi = adam öfkesinden pire gibi sıçradı, pirelendi", (بُرْكَلَنُورْ - بُرْكَلَمَاكْ bürgelenür - bürgelenmek).

بِلْكَلَنْدِى bilgelendi: " اَرْ بِلْكَلَنْدِى er bilgelendi = adam akıllandı, âkıllaştı". (بِلْكَلَنُورْ - بِلْكَلَمَاكْ bilgelenür - bilgelenmek). En iyisi " بِلْكِمْسِنْدِى bilgimsindi"dir, "adam kendisini akıllı gösterdi" demektir. Başka ayrımlar da böyledir. Gerçekten bir iş olmadığı halde olmuş gibi göstermek anlamına gelen fiillerde emir kalıbı üzerine س , ن , م getirilerek bütün ayrımlarda bu yolda fiil yapılabilir.

تِلْكُولَنْدِى tilkülendi: " اَرْ تِلْكُولَنْدِى er tilkülendi = adam tilkilik etti, yaltaklandı", (تِلْكُولَنُورْ - تِلْكُولَمَاكْ tilkülenür - tilkülenmek).

سِرْكَلَنْدِى sirkelendi: " اُغْلَانْ سِرْكَلَنْدِى oglan sirkelendi = çocuk sirkelendi, çocuğun başı bit yavrusu ile doldu", (سِرْكَلَنُورْ - سِرْكَلَمَاكْ sirkelenür - sirkelenmek).

تُكْمَلَنْدِى tügmelendi: " اَرْ تُكْمَلَنْدِى er tügmelendi = adam düğmelendi", (adam gömleğinin iliklerini ilikledi", (تُكْمَلَنُورْ - تُكْمَلَمَاكْ tügmelenür - tügmelenmek).

كَسْمَلَنْدِى kesmelendi: " قِزْ كَسْمَلَنْدِى kız kesmelendi = kız zülüflendi", (كَسْمَلَنُورْ - كَسْمَلَمَاكْ kesmelenür - kesmelenmek).

\+ \+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَقْرِلَنْدِى yakrılandı: " قُويْ يَقْرِلَنْدِى koy yakrılandı = koyun yağlandı". (يَقْرِلَنُورْ - يَقْرِلَنْمَاقْ yakrılanur - yakrılanmak).

يُغْلَنْدِى yuwgalandı: " اُغُلْ يُغْلَنْدِى ogul yuwgalandı = çocuk yaramazlaştı", (يُغْلَنُورْ - يُغْلَنْمَاقْ yuwgalanur - yuwgalanmak).

يُفْقَلَنْدِى yufkalandı: " اُلْ مَنْكَا يُفْقَلَنْدِى ol manğa yufkalandı = o, bana yaltaklandı, yavuncıdı", (يُفْقَلَنُورْ - يُفْقَلَنْمَاقْ yufkalanur - yufkalanmak).

يَغْمَلَنْدِى yagmalandı: " اَرْ يَغْمَلَنْدِى er yagmalandı = adam Yağma kılığına girdi, onların huyu ile huylandı", (يَغْمَلَنُورْ - يَغْمَلَنْمَاقْ yagmalanur - yagmalanmak).

Bu, arapçada da böyledir: وَقَيَّسَ غَيْلَانُ وَمَنْ تَقَيَّسَا denir ki, "onların kılığına girdi, onlara benzedi" demektir. Ve yine arapçada تَمَعْدَدَ الرَّجُلُ denir ki, "adam kendisini Maat kabile-

sinden gösterdi" demektir.

Bu fiillerin bu çeşidi dört harfli isimlerden yapılmış olur; yalnız beş harfli kelimenin son harfi atılmış bulunur. Bu, söylenişte dir; yazıda böyle değildir [+]. "قوی یقرلندی koy yakrılandı", "ار یفقلندی er yufkalandı" gibi ki, "koyun yağlandı", "adam yaltaklandı" demektir. "İç yağı" anlamına olan " یقری yakrı"dan ی, "ince nesne" anlamına gelen " یفقا yufka"dan الف düşmüştür. Başka isimler de bu kurallarla işaret ettiğim anlamlar üzerine ölçümlenebilir.

+

+ +

[+] Buradaki arapça ibare şöyledir: وهذا النوع من الافعال تكون مركبة من الاسماء الرباعية فينقص منه اخر الكلمة خماسية فى اللفظ دون الخط. نحو قولهم " قوی یقرلندی " وقولهم " ار یفقلندی " اى تملق الرجل

Bu ibarede yanlışlık olmalıdır. Çünkü ibareden anlaşıldığına göre "yazıda değil, söylenişte beş harfli kelimenin sonu atılarak dört harfli kalan isimlerden mürekkep olan fiiller" demek olur. Halbuki ne یقری ne de یفقا kelimeleri beş harfli değildir. Şu hale göre ibare: وهذا النوع من الافعال تكون مركبة من الاسماء الثلاثية فينقص منه اخر الكلمة رباعية ...

olmalıdır. Çünkü yine یقری ve یفقا kelimelerinin son harfleri atıldıktan sonra یقر , یفق şekli kalır. Bundan başka ibarenin son parçası da yanlış olmalıdır. Doğrusu فى الخط دون اللفظ olacaktır. Biz, yukarıdaki tercümeyi metinde bulduğumuz şekilde yaptık. Doğrusu şudur: "Fiilerin bu çeşidi -söylenişte değil, yazıda dört harfli olan kelimenin sonunun düşmesiyle üç harfli kalan- isimlerden yapılmıştır". Nitekim az aşağıdaki ayrım bize tanıklık etmektedir. B. A.

سراغجلندی saraguçlandı: "اراغت سراغجلندی uragut saraguçlandı = kadın baş örtüsü örttü", (سراغجلنور saraguçlanur - سراغجلناق saraguçlanmak).

بلازکلندی bilezüklendi: "اشلار بلازکلندی işler bilezüklendi = kadın bilezik takındı", (بلازکلنور bilezüklenür - بلازکلناك bilezüklenmek).

Fiillerden bu çeşitleri dört harfli isimlerden yapılmıştır [+] ; beş harfli, altı harfli isimlerden yapsan dahi olabilir. Bütün Türk dillerinde kural bir düzüye yürümektedir: "ار سقلدرقلندی er sakalduruklandı = adam sakalduruğunu bağladı", "ار الاجولندی er alaçulandı = adam alaçuk edindi". "ار خمارولندی er xumarulandı = adam mirasa kondu", (adam bir dostunun veya başkasının malından kendisine azık edindi", "ار کراکولندی er keregülendi = adam çadırlandı, çadır edindi ve çadıra girdi".

سیرملندی sayramlandı: "سوف سیرملندی suw sayramlandı = su azaldı, bir parça çekildi, içerisinden geçilebilecek hal aldı", (سیرملنور sayramlanur - سیرملناق sayramlanmak).

[+] " یقری yakrı" ve " یفقا yufka" kelimelerindeki yazımızın doğruluğunu bu parça göstermektedir. B. A.

قاتونلندی katunlandı: "اُراغُتْ قاتونلندی uragut katunlandı = avrat hanımlandı, Han karısı şekline girdi", (قاتونلنور - قاتونلماق katunlanur - katunlanmak).

قاغونلندی kagunlandı: "اَرْ قاغونلندی er kagunlandı = adam kavun sahibi oldu", (قاغونلنور-قاغونلماق kagunlanur - kagunlanmak).

Kuralların hepsi sahih kitabında geçti, orada tanıtıldı, belletildi

Tanrıya öğüş, üç harfliler kitabı bitti.

x

x x

ESİRGİYEN,KORUYAN TANRININ ADİYLE

İKİ HARFLİ İSİMLERDEN YAPILMIŞ DÖRTLÜLER KİTABI

با be : Koyun melemesi bildirir. "قوی بالادی koy beledi = koyun meledi".

بو bu : Buğ, buhar, buğu. "اَشِچْ بوسی aşıç busı = tencere buğusu". Başkası da böyledir.

بو bu : Bu. "بو آر bu er = bu adam".

بی bi : Kısrak. Türklerce; Oğuzlarca değil.

بی bi : " بوی böy" denilen böcek. Oğuzca.

تو tü : Tüy. "بیر تو سچ bir tü saç = bir tüy saç, bir tel saç".

تو tü : Renk. "تودش تونلار tüdeş tonlar = hepsi bir renkte olan elbiseler".

تو tü : At donu. "آتینگ نا تولوگ atıng ne tülüğ = atın ne dondadır, atın ne renktedir".

تو to : Bulamaç gibi pişirilen bir undur. Bir kaba konarak ekşitilir, sonra içilir.

جا ça : Benzetme edatıdır. Arapçadaki benzetme كـ ine benzer. "اُلْ مَنِنْك جا ol mening çe = o, benim gibi" [+], "بو آنِنْك جا bu anıng ça = bu onun gibi".

جی çi : Yağlık. "جی یر çi yėr = yaş yer".

جو çü : Emir ve nehiylerin sonuna gelerek emirde ve nehide pekitme (tekit) bildirir. "كَلْ جو kel çü", "بَرْماجو barmaçu","hele gel, her halde gel", "hele gitme, her halde gitme". Bu şekil ancak hitap halinde söylenir.

سا sa : Şart bildiren edattır. "اُلْ اَفْكا بَرْسا ol efke barsa = o, eve giderse", "سَنْ قچان بَرْساسَنْ sen kaçan barsa sen = sen ne zaman gidersen". Bu ancak fiillere

[+] اُلْ مَنِنْك جا ibaresinin arapça izahında أى أنّه كمثل هذا denilmiş ise de burada ufak bir yanlışlık olsa gerektir. Nitekim sayın üstat Bay Kilisli de bu yanlışlığa işaret etmiştir. Bize kalırsa ibare أى أنّه كمثلى olmalıdır. Çünkü Türkçesinin gereği budur. Bundan başka satırın ikinci parçasında بو آنِنْك جا sözü gelmektedir ki, izahında أى أنّ هذا كمثل ذلك denilmektedir. B. A.

gelir.

سا sa : 'Sen' anlamına bir kelime." سا آيُرْمَنْ sa ayurmen = sana söylerim". Buradaki الف harfi سَنْ kelimesindeki ن dan çevrilmiştir. سَنكا kelimesinde نك a- tılmıştır. الف in ن dan çevrilmiş olması arapçada dahi vardır. Ulu Tanrının : لَنَسْفَعاً sözü gibi. Şair اَعْشَى nin:

وَٱللهَ رَبَّكَ فَاعْبُدَا

sözü gibi.

سُو sü : Asker. Şu savda dahi gelmiştir: "اُتاغْقا اُبْكَلابْ سُوكا سُوزْلامادُكْ otağ - ka öpkelep süge sözlemedük = otağa kızıp askerle konuşmadı", (çadırdaki arkadaşlarına kızarak ondan sonra askerle görüşmedi). Bu sav, birisinin işlediği iş yüzünden, öbür arkadaşlarına kızarak konuşmıyan kişi için söylenir. Şu parçada dahi gelmiştir :

سُوكَلْدِي يِيرْيَبا قرارقر سا
قَچْتِي اَنْكَرْ اَلْپ آيا اُفُتْ بُلُبْ اُلْ يَشاذْ

Sü keldi yer yapa
Karar kar ....
Kaçtı angar Alp Aya
Ufut bolup ol yaşar

"Asker geldi, atların tırnaklariyle -tırnaklarından çıkan tozla- karlı dağ ufku kapattı. Alp Aya adındaki adam kaçtı. Yenildiği için sıkıldı, utancından gizleniyor" [+].

سِى si : İzafet edatıdır. Kelimenin sonu sâkin olursa سِى gelir; harekeli olursa yal-

---

[+] Bu parçanın ikinci mısraı gerek yazma ve gerek basma nüshalarda gördüğünüz şekildedir. Bu mısrada bir kelime eksik, iki kelime de harekesiz ve noktasızdır. Biz bu iki kelimenin birincisini " قِرِقارْ karıkar", ikincisini " تَبا tapa" diye okumak istiyoruz. Eksik olan kelime de " تاغ tağ" olmalıdır. Bunun böyle olduğunu arapça metindeki جَبَلْ kelimesinden anlıyoruz. قِرِقارْ kelimesine gelince, bu da Dv. II, 92, 12 de geçen " قَرِقاقْ karıkmak" fiilinin muzarii olmalıdır. Buna göre mısraın doğru şekli " قِرِقارْ تاغ تَبا karıkar tağ tapa" olmalıdır. Şu hale göre parçanın anlamı aşağıdaki şekilde olacaktır : "Asker yeryüzünü örterek geldi. Dağdan yana göz kamaşır v.s...". Burada bir ihtimal daha vardır; o da, asıl metinde geçen قرارقر kelimesindeki ikinci قر "göz" anlamına olan " قَراق karak" olmalıdır. Biz, bu mısraın anlamını gösteren, esasen "göz" kelimesini almış bulunuyoruz. Buraya bir kelime katmakla nazmın ölçüsü bozulmuş olmıyor.

Buradaki arapça ibare de karışıktır. Olduğu gibi yazıyorum:

سُوكَلْدِي يِيرْيَبا قرارقر سا
قَچْتِي اَنْكَرْ اَلْپ آيا اُفُتْ بُلُبْ اُلْ يَشاذْ

يَقُولُ جاءَ الْجُنْدُ وَقَدْ سَدَّ اُفُقَ الْاَرْضِ بِالْجَبَلِ الثَّلْجِ بِحَوافِرِ الْخَيْلِ فَهَرَبَ عَنْهُ " اَلْپ آيا " وَهُوَ اِسْمُ رَجُلٍ وَهُوَ اَسْتَحْيَى مِنَ الْهَزِيمَةِ فَيَخْتَفِي حَياءً

Bu parça Şehnamedeki Turan ve İran savaşını anlatırken "atların tırnaklariyle yerden kalkan tozlar yüzünden yer altı kat kaldı, gök sekiz kat oldu" sözüne benzemektedir. B. A.

nız ی gelir. " آتا ata" kelimesinin sonundaki الف sâkindir. İzafet yapıldığı zaman " اَنِكْ آتاسى anıng atası" denir, "onun babası" anlamınadır. " انا ana" kelimesi de böyledir, bunun sonundaki الف sâkindir. İzafet halinde " اَنِكْ آناسى anıng anası" denir. İki ی ile " اَنِكْ آتايى anıng atayı" denemez; çünkü, bir kelimede üç tane yumşak harf toplanmaz. Söyleniş tatlılaşsın için harflerden birisi س e çevrilerek ve yumşak harf atılarak " اَنِكْ آتاسى anıng atası" denir.

Sonu harekeli olana örnek: " اُغُل ogul" kelimesi gibi?. İzafet zamanında " اَنِكْ اُغْلى anıng oglı" denir. Çünkü izafetle ل harfi harekelenmiş, س e lüzum kalmamıştır. " آتْ at" kelimesi için izafet zamanında " اَنِكْ آتِى anıng atı" denir; ت harfi harekelendiği için س harfine lüzum kalmamıştır.

Bütün Türk dillerinde kural böyledir. Her zaman kelimenin sonundaki hareke veya sükûn göz önüne alınarak ona göre izafet yapılır [+].

[+] Kaşgarlı bütün bu kuralları arapçayı göz önüne alarak kurmuştur. Bugün için bunun aksi söylenmek lâzımdır. B. A.

شا şa : Alacalı bir kuştur. مَالِكُ الْحَزِين adı verilen kuşa benzer. Bu, bazı kimselere de lâkap olur ve " آرْدَمْ سِزْ شا erdemsiz şa" denir ki, "faydasız kuş" demektir. Bu kuş daima yere yakın uçar.

شو şu : " جُو çu" kelimesi yerinde kullanılır. " بَرْغِلْ شُو bargıl şu", "كَلْ شُو kel şu" denir ki, "hele git, gitsene", "hele gel, gelsene" demektir.

شِى şi : Çin Hakanlarının selâmlandığı bir kelime. Bu, arabın آبَيْتَ اللَّعْن sözü gibidir, "Tanrı fenalık vermesin, kötülükten korunasın" demektir.

غو gu : Fiillerden emir sıygası üzerine gelir bir edattır. Bu suretle kelime, zaman, mekân, âlet isimleri olur. " بَرْغُو يِير bargu yėr", " تُرْغُو يِير turgu yėr" denir ki, "varılacak yer", "durulacak yer" demektir.

قا ka : Kap. Bu kelime, içerisine akarlar konan kap için kullanılır ve " قاقَچا kakaça" [+] denir.

قا ka : "De" anlamına zarf bildiren bir edattır. ق lı, غ lı ve kalın âhenkli tok kelimelere gelir [++]. " باغْقاكِيرْ

[+] Bugün Türkiye de bu söz "kap kaçak" şeklinde kullanılmaktadır. B. A.

[++] Buradaki arapça ibare şöyledir :

وَهُوَ يَلْحَقُ أَوَاخِرَ الْأَسْمَاءِ الْقَافِيَّةِ أَوِ الْمُشْبَعَةِ أَوِ الرَّكِيكَةِ

Burada أَوِ الرَّكِيكَة sözü fazladır. Bunun kuralı az aşağıda gelecektir. ركيك dediği kelimelere ق gelmez. B. A.

bağka kir"," تاغقا يقلا tağka yokla" gibi, "bağa gir","dağa çık" demektir.

قا ka : إلى anlamına -mefulu bih edatı- olan bir kelimedir. Arguca. "آتامقا بيرديم يرماق atamka bėrdim yarmak = babama para verdim" ve yine " آنامقا تاوار بيرديم anamka tawar bėrdim = anama mal verdim".

Bu edat, izafet ل ı anlamına da gelir [+]. " آتمقا سوز آيديم atamka söz aydım = babama söz söyledim".

قى kı : Nida يا sı, çağırma edatıdır." قى بروكل kı berü kel = hey beri gel!"Kelime ق ile ى arasında uzaltılır [++].

قى kı : Hısımlık bildiren isimlerin sonuna gelen "acıma ve sevme" anlatan bir edattır. " آتاقى atakı = babacığım"," آناقى anakı = anacığım" gibi.

كا ge : Zarf "mefulü ileyh edatı"dır. Yumşak âhenkli ve egmeli kelimelerin sonuna gelir. " اول افكا بردى ol efge bardı", "o, eve vardı, o, eve girdi" demektir. Bu edat, izafet ل ı anlamına dahi gelir ?," اول تركا كردى ol terge kirdi = o, ücrete, ücretli bir işe girdi".

كو kü : Ün, san. " كولك بلكا külüg bilge = ünlü bilgin".

[+] Kaşgarlı yine burada işi arapça kurallara göre kurallamış. B. A.

[++] Bu kelime bugün Batı Anadolunun bir takım köylerinde en ziyade kadınlar çağrıldığı zaman söylenmektedir. "kı beri gel" gibi. B. A.

لا la : İşin tahakkukunu ve bitmesini gösteren bir edat olmak üzere fiillerin sonuna gelen bir harftir. Bunu Oğuzlar kullanırlar. " اول باردى لا ol bardı la = o gitti be", " اول كلدى لا ol keldi la = o geldi be", (onun gitmesi tahakkuk etti)ve(onun gelmesi tahakkuk etti) anlamlarınadır. Bu söz, işin olduğunu bilmediği için dinliyen adamda bir parça inkâr anlamı bulunduğu zaman kullanılır. Bunu öbür Türkler bilmezler [+].

ما ma : Emir kalıbındaki fiillere gelen nehi edatıdır. " قل kıl" kelimesi nehi halinde " ما ma" getirilerek " قلما kılma" olur, "yapma" demektir.

Ziyadeli ve ziyadesiz -mücerret ve ziyadeli- fiillerin hepsinde "nehy"in kuralı budur.

ما ma :"Al"anlamına bir kelimedir. " ما ma = al, işte". Bazı kere الف harfi ه ye çevrilerek " مه meh" dahi denir [++]. Nitekim arapçada dahi ى harfi الف e

[+] Bugün bu kelime âhenksiz olarak Orta ve Batı Anadoluda kullanılmaktadır. Gelmesi şüpheli bulunan bir kimse için "geldi le", okuması şüpheli olan ve fakat okuyan kimse için de "okudu le" derler. B. A.

[++] Bu kelime bugün Türkiye köylüleri tarafından "ma", "me", "mah", "meh" şekillerinde bu anlamda kullanılmaktadır.B.A.

çevrilerek اِبْرَتَّهْ، هِبْرَتَّهْ؛ اَرَاقَ، هَرَاقَ denir.

مه me : Oğlakların ve kuzuların seslerini bildirir bir kelimedir. Bu, arapçaya uygun düşmüştür. Nitekim ذِى الرُّمَّةِ nin

بِاشْمِ الْمَاءِ مَبْغُوْمُ

sözünde de gelmiştir.

مو mı : İsimlerin ve fiillerin sonuna gelen sorgu edatıdır. " بُو اَتْمُو bu atmı", " بُو اِيْتْمُو bu ıtmı" gibi ki, "bu at mı", "bu köpek mi" demektir. Fiillere geldiğine örnek: " بَرْدِنْكْمُو bardıngmu", " كَلْدِنْكْمُو keldingmü" gibi ki "gittin mi", "geldin mi" demektir. Oğuzlardan bir takımları, fiili gaib'in sorgusunda, başka Türklere uymıyarak م i esre, و harfini ى yaparlar ve " اُلْ بَرْدِمِي ol bardımı" derler, "o, gitti mi" demektir. Bu ayrılık yalnız fiillerdedir, isimlerde öbür Türklerden ayrılmazlar. " بُو اَتْ سَنِكْمُو bu at seningmü", " بُو اُغُلْ سَنِكْمُو bu ogul seningmü" derler; "bu at senin mi", "bu çocuk senin mi" demektir.

نا ne : "Ne" anlamına bir edattır. " نَاتِيرْسَنْ ne tirsen = ne dersin".

نا ne : Arapçadaki şaşalama bildiren " ما ma" kelimesi yerine geçmiş bir edattır. " نَامَا اَذْكُو كِيشِى اُلْ ne me edhgü kişi ol = o,

ne iyi adamdır". Başkası da böyledir. " نَامَا يَفُزْ نَانَكْ اُلْ بُو neme yawuz neng ol bu = bu ne kadar kötü şeydir" [+].

نُو nü : "Ne" yerinde kullanılan bir edattır ve "ne" anlamınadır. " نُو تِيرْسَنْ nü tersen ne diyorsun". Bunun aslı " نَاكُو negü' dür; ا , ك harfleri atılmıştır.

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

وا va : "Vay" anlamınadır; söylenen kişi tarafından emreden adamın emrinin inkârı demektir. " وَا نَا تِيرْسَنْ va ne tersen vay ne söyliyorsun, vay olsun sana". Bir acı ve kaygı zamanında da "va" kelimesi kullanılır.

يا ya : Yay. Şu savda dahi gelmiştir: " قُرْمِشْ كِرِشْ تُكُلْمَاسْ اُقْرُقُونْ تَاغْ اَكِلْمَاسْ kurmış kiriş tügülmes, ukrukun tağ egilmes = kurulmuş kiriş düğümlenmez, kementle dağ eğilmez. Bu sav, küçük araçlarla büyük işe girişmek istiyen kimse için söylenir.

يا ya : "Va" gibi inkâr edatıdır.

يُو yu : Kadınlar bir şeyden utandıkları zaman söylerler [++].

[+] Bu kelime Doğu Türkçesinde ve Azeristanda "nemene" şekli kullanılır. "Bu nemene iştir", "nemene yavuz nersedir" der ki, "bu nasıl şeydir", "ne kötü nesnedir" anlamlarınadır. B

[++] Bugün bu kelime olduğu gibi Orta ve Batı Anadolu köylüle arasında yaşamaktadır. B. A.

يِ yi : Elbisenin yivi, dikişi". Bu sözden alınarak terziye " يِڭِي yiçi" denir.

يِ yi : Yiv, dağ yivi. Bu sözden alınarak "يِ يِغَاج yi yıgaç" denir; birbirine girmiş, birbirine sarılmış ağaçlar için kullanılır. Aslı " يِيكِي yigi"dir,"sık ve sıralanmış" anlamınadır. Sık dişe de " يِيكِي تِيش yigi tış" denir.

\+
\+ \+

HER HAREKESİYLE ORTASI HAREKELİ BULUNAN
فَعَلْ، فَعُلْ، فَعِلْ AYRIMI

تَبَا taba: Arapçadaki إِلَى anlamına bir edattır. " مَنِكْ تَبَا كَلْدِي meninğ taba keldi = o, bana geldi, benden yana geldi".

تَبَا taba:"Rağmen" anlamına bir kelimedir. " أُلْ أَنِكْ تَبَاسِي قِلْدِي ol anınğ tabası kıldı = o, ona rağmen yaptı, ona karşı yaptı".

تَپِي tapı: Bir şeye razı olmak. " بُو إِيشْتَا أَنِكْ تَپِسِي كَرَاكْ bu ışta anınğ tapısı kerek = bu işte onun rızası gerek".

تَپِي tapı: Orta; ne uzun, ne kısa. " بُوذِي تَپِي أَرْ bodhı tapı er = boyu orta adam".

تُپُو tüpü: Tepe. " تَاغْ تُپُوسِي tağ tüpüsi = dağ tepesi".

تُپُو tüpü: İnsanın başının tepesi.

تُپِي tüpi: Tipi. Şu savda da gelmiştir: " قَلِنْ بُلُتُغْ تُپِي سُرَارْ. قَرَانْكُو إِيشِغْ أُرُنْغْ أَجَارْ kalın

bulutuğ tüpi sürer karanğku ışığ urunç açar = kalın bulutu tipi sürer, karanlık işi urunç açar", (gök yüzünü karartan bulutları ancak tipi açar. Bunun gibi, Hakanlar kapısında karanlık işi rüşvet açar).Bu sav,sırasına göre rüşvet vermesi gereken kimse için söylenir.

سُبِي söbi: Başı uzun ve sivri olan nesne. Bir adamın başı yuvarlak olmazsa " سُبِي بَاشْ söbi baş" denir, " söbü kafa" demektir.

قُبَا kuba: " قُبَا أَتْ kuba at = rengi, donu kumral (konural) ile sarı arasında olan at". Bu çeşit olan her renge de böyle denir.

قَپَا kapa: Yüksek olan her nesne. " قَپَا يُوكْلُكْ أُقْ kapa yüglüğ ok = yüksek yelekli ok".

كُبَا küpe: Küpe.

كُبَا kübe: " كُبَا يَرُقْ kübe yarık = demirden yapılmış zırh".

كِبَا kibe: Az zaman, kısa zaman. Oğuzca. " كِبَا بُلْدِي kibe boldı = az zaman geçti".

بِتِي biti: Gökten inen kitaplardan birisi.

بُتَا büte:"Çok" anlamına bir kelime." مَنْ أَنْكَرْ بُتَا يَرْمَاقْ بِيرْدِمْ men anğar büte yarmak berdim = ben ona çok para verdim"," بُو إِيشْقَا بُتَا بُلْدِي bu ışka büte boldı = bu işte zaman geçti". Bu kelime Oğuzların " كِبَا kibe"

kelimesi gibi kısa bir zamanı anlatır.

بُتُقْ botuk: Boduk, deve yavrusu.

چَتُقْ çatuk: Bir balık boynuzudur; Çinden getirilir. Bazılarına göre bir ağacın köküdür. Ondan bıçak sapı yapılır. Bir yemekte ağı bulunup bulunmadığı bununla sınanır. İçerisinde ağı bulunursa kaptaki çorbanın üzerine konduğu zaman çorba, kımıldanmıya başlar. Ateş olmadığı halde yemek kaynar, ya da kap buğu çıkarmaksızın terler.

سَتَا sata: Mercan [+].

شُتُقْ şutı: Kırkayak, örümcek, çıyan gibi böcek. Öz Türkçe değildir.

قَتَا kata: Gez, defa. " بِرْقَتَا اَيْدِمْ bir kata aydım= bir gez söyledim"[++].

قَيُو kayu: Hangi, hani." خَيُو xayu" dahi denir. ق , خ dan çevrilmiştir. Oğuzlar ve Kıpçaklar ق ı خ ya çevirirler. Bunlar " خَلَجْ xalaç"lardan bir bölüktür. Bunlar, Türklerin " قِيزِمْ kızım" dediği yerde " خِيزِمْ xızım" derler. Ve yine öbür Türklerin "قَنْدَا اَرْدِنْكْ kanda erding" dedikleri yerde bunlar" خَنْدَا اَرْدِنْكْ xanda erding" derler ki, "nere-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda سَتَا kelimesinin arapça karşılığında البُصَّد yazılmış ise de yanlıştır, doğrusu البُسَّد olacaktır,"mercan" anlamınadır. B. A.

[++] Bugün Anadoluda bu kelime "kat" şeklinde kullanılır, "bir kat söyledim" derler ki, "bir kere söyledim" demektir. B. A.

de idin" demektir.

كُتُو kötü: Dam.

كَتُو ketü: Çolak. Kıpçakça.

بُجِى bugı: Çok inliyen ut.

سَچَا seçe: Serçe kuşu. Oğuzca.

سَچُو saçu: Elbisenin ve mendilin saçağı.

قُچُو Koçu: Uygur şehri. Orada bulunan bütün şehirlere bu ad verilir.

كَجَا keçe: Keçe. Oğuzca.

كَچِى keçi: Keçi. Oğuzca.

[+] كِجَا këçe: Gice, gece. Şu parçada dahi gelmiştir.

كِجَا تُورُبْ يُرِرْ اَرْدِمْ قَرَا قِزِلْ بُرِى كُرْدُمْ
قَتِغْ يَانِى قُرَا كُرْدُمْ قَيَا كُرُبْ بَقُوا اَغْدِى

Këçe turup yorır erdim
Kara kızıl böri kördüm
Katığ yanı kura kördüm
Kaya körüp baku agdı

"Gece kalkıp yürür idim, kara, kızıl kurt gördüm, sert yayımı kurdum, beni görüp yokuşu ağdı".

(Geceleyin kalktım. Kara ve kırmızı kurtlar gördüm. Kuvvetli ve sert yayımı kurdum. Kurtlar bana doğru dönüp

[+] Basma nüshada كِجَا şeklinde çıkan bu kelime yanlıştır. Doğrusu " كِجَا keçe"dir. Yazma nüshada önceden ك harfinin altına bir esre konmuş ise de sonradan bu hareke çizilmiştir. B. A.

baktı. Beni görünce ardına bakarak yokuşu aştı).

كَجا keçe: Karpuz ve hıyara benzer şeylerin taşındığı sele ve sepet gibi nesne.

نَجا neçe: "Kaç" anlamına bir kelimedir. "نَجا يَرْماق بِرْدِنْكْ neçe yarmak berdiñ = kaç para verdin". Bazı kere bu kelime "sorgu edatı" olarak kullanılır.

تَدُو tadu: İnsanın tab'ı ve tabiatı.

تَتا، تَدا tata, tada: On adımdan görülebilecek kadar olan yer parçası.

دَدا dede: Baba. Oğuzca [++].

قُذِی kudhı: Aşağı, çukur. "قُذِی اِلْدِی kudhı ıldı" denir ki, "aşağıya indi" demektir.

بُرِی böri: Kurt. Şu savda da gelmiştir: "بُرِی قُشْنِسِن يَماسْ böri koşnısın yemes = kurt komşusunu yemez". Bu sav, komşulara saygı ile emrolunan kişi için söylenir.

بُرِی borı: Okun ucuna geçirilen temrenin oyuğu, halkası. Buna "بَشَقْ بُرِيسِی başak borısı" derler.

بُرِی borı: Hokka ve tas gibi şeylerin yarılmamak için ağzına geçirilen halka.

تُرِی türi: "تُرِی نانْكْ türi neñ = tadı, mazı tadı gibi kekre olan her şey. Huyu sert olan adama da "تُرِی كِشِی türi kişi" de-

[+] Kelime, bugün "büyük baba" anlamınadır. B. A.

nir.

تُرا tura: "تُرا قَلْقَن tura kalkan = duşmandan gizlenmek için kullanılan her şey".

تُرا töre: Evin önemli yeri ve sediri. "تُرا يُقْلادِی töre yokladı = sedire çıktı, sedire oturdu". Bazen, "تُورْ tör" dahi denir.

تُرُو törü: Görenek, âdet. Şu savda dahi gelmiştir: "اِيلْ قَلِرْ تُرُو قَلْماسْ él kalır törü kalmas = vilâyet bırakılır, görenek bırakılmaz". Bu sav, geçmişlerin göreneklerine uymakla emrolunan kişi için söylenir.

تَرِی teri: Deri.

سَرُو serü: Evlerde üzerine eşya konulan raf [+].

قَرا kara: Kara. Hakaniye Hanlarına "قَرا Kara" denir, "بُغْرا قَرا خاقانْ Bogra Kara Xakan" gibi; bunun bir hikâyesi vardır.

قَراقُشْ karakuş: Karakuş, tavşancıl.

قَراقُشْ karakuş: Müşteri yıldızının adıdır. Bu, tanla beraber doğar. Buna bazen "قَراقُشْ يُلْدُزْ Karakuş yulduz" dahi denir.

قَراقُشْ karakuş: Deve tabanının kenarları. Oğuzca.

قَرا اُرُنْ kara orun: Sin, mezar. Şu beyitte dahi gelmiştir:

بِرْمِشْ سَنِنْكْ بِلِكْ اِلِنْكُو تَبْرُقِنْقا
قَلِشْ تَقُرا اَدْنِكْ كُرْسا قَرا اُرُنْقا

[+] Brockelmann bu kelimeyi "saru" şeklinde harekelemiş ve hiç bir kaynak göstermemiş. Bize kalırsa bu kelime "serü" dür. Nitekim bugün bile Türkiye köylerinin bir çoklarında rafın bir çeşidine "sergen" denilmektedir. B. A.

Bėrmiş seninğ bil yalnğuk tapar karınka
Kalmış tawar adhınınğ kirse kara orunka

"Bil ki verdiğin senindir; insan oğlu karnına tapar; kişi mezara girdiğinde kalan mal başkasınındır".

(Bilesin ki ancak bağışladığın ve yediğin şey senindir; çünkü insan oğlu ancak kendi karnına hizmet eder. İnsan mezara girdikten sonra bıraktığı mal başkasının olur). Bunun aslı "karanlık yer" anlamına gelen " قَرااُرُنْ kara orun" sözüdür.

قَراباشْ karabaş: Kölelere verilen bir adtır. Erkeğe ve dişiye söylenir; "siyah baş" anlamınadır.

قَرااُتْ kara ot: Hindistandan gelir ağılı bir bitkidir. Bıldırcın otu.

قَراياغْ kara yağ: Neft.

قَراسَنكِرْ Kara senğir: Barsganda bir yer adı [+].

قَرااِتْماكْ kara ėtmek: Bir çeşit ekmektir. Bu şöyle yapılır: Et erpiyesiye kadar kaynatılır, sonra üzerine un, yağ ve şeker konur, karıştırılarak kaynatılır, sonra yenir.

قَراقُرا kara kura: Bu iki kelime yanyana söylenir.

قَرِى karı: Yaşlı olan herhangi bir şey. Bu sözden alınarak ihtiyar adama " قَرِى آرْ karı

[+] Isparta vilâyetinde "Sinir kent" isminde bir kasaba vardır. B. A.

er" denir." قَرِى آتْ karı at = azı dişini yarmış olan at". Başkası da böyledir.

قَرِى karı: Karış.

قَرِى karı: Bez ölçülen arşın. Bu kelime, bundan evvelki geçen "karı" kelimesinden alınmıştır. Bu, anlam yönünden arapçaya uygun düşmüştür; çünkü elin karışı ile elbise ölçülen "karı" ikisi de her iki dilde bir kelimedir.

قَرِى قُرِى karı kurı: Tay, kısrağın arkasında geri kaldığı zaman "kurı kurı" diye çağırılır. Bazı kere ى harfi ه ye çevrilerek " قُرْه قُرْه kurıh kurıh" da denir [+].

قُرو koru: Dikenli tel, demir diken. Kıpçakça.

نَرُو naru: Taraf anlamına bir kelimedir." نَرو بارْ naru bar" denir ki, "bu yana git" demektir.

بِزى bizi: Yanma dolayısiyle ekmeğin üzerinde peyda olan siyahlık. " اَتْماكْ بِزى بُلْدى etmek bizi boldı = ekmeğin yüzü yandı".

قَزِى kazı: Etlilik dolayısiyle insanın karnındaki girinti ve çıkıntılar. At karnının içinden çıkan yağa da böyle denir. Buradan alınarak " يُنْدْ قَزِيسِى ياغْ yund kazısı yağ" denir ki, "yağ, atın karnın-

[+] Divan I, 8, 17 de bu kelime "kurrıh kurrıh" şeklinde geçmektedir. B. A.

dan çıkan yağdır" demektir. Bu, Türklerin en çok sevdiği yağdır.

قُزِي kuzı: Kuzu.

بَسا basa: Sonra. "مَنْ اَنْدا بَسا كَلْدُمْ men anda basa keldim = ben ondan sonra geldim".

بَسُو basu: Demir tokmak. Bir dilde.

تُسُو tusu: Menfaat, şifa. "اُلْ اُتْ مَنْكا تُسُو قِلْدِي ol ot manğa tusu kıldı = o ilâç bana fayda verdi".

قَسِي kası: Koyunlar için ağaçtan yapılan ağıl. Başkası da böyledir. "قَسِي بادِمْ kası badım = ağıl yaptım".

قَسِي Kası: Bizim ilde (Kaşgarda) bir yer adı.

[illegible] tuşu tuşu: Eşek durdurulmak istendiği zaman kullanılır. Bazı kere ت ile ش harfleri arasına ر harfi de girer. Fakat bu hiç bir ibarede yazılamaz.

تِشِي tişi: Her hayvanın dişisi.

كِشِي kişi: Kişi, insan. Müfret, cemi, erkek ve dişi hakkında kullanılır.

كِشِي kişi: Kadın, zevce. Ben bunu Yağma ilinde duydum. "اُلْ كِشِي اَلْدِمُو ol kişi aldımu = o, evlendi mi".

بُغا buga: Hindistandan getirilen bir ilâç. Bunun sarısına "سارِغْ بُغا sarığ buga", bozuna "بُوزْ بُغا boz buga" denir.

تُغا toga: Hastalık, iç ağırlığı. Buradan alınarak "اِكْ تُغا iğ toga" denir ki,

"hastalık ve iç ağırlığı" demektir.

جُغِي çogı: Gürültü. Argular ج harfini üstün söylerler. Başka Türkler ötre söylerler.

قُغُو kugu: Kuğu kuşu.

سَغُو sagu: Ölçek.

تَڤَي tewey: Deve. Bir tek deveye ve topluluğa dahi söylenir. İki çıkak arasındaki ڤ ile. Oğuzlar "دَوا deve" derler.

جَڤا Çawa: Delikanlılara verilen adlardan.

جُڤِي Çuwı: "خُتَنْ Kotan" töresine göre Hakandan iki derece aşağıda bulunan kimselere verilen bir ungundur. Bunda Türklerin bir töreni vardır.

جِڤِي çıwı: Cinlerden bir bölük. Türkler şuna inanırlar ki : İki bölük birbiriyle çarpıştığı zaman bu iki bölüğün vilâyetlerinde oturan cinler dahi kendi vilâyetinin halkını kollamak için çarpışırlar. Cinlerden hangi taraf yenerse onlardan yana çıktığı vilâyet halkı da yener. Geceleyin bu cinlerden hangisi kaçarsa onların bulunduğu vilâyetin Hakanı da kaçar. Türk askerleri geceleyin cinlerin attıkları oktan korunmak için çadırlarına saklanırlar. Bu, Türkler arasında yaygındır, görenektir.

قُڤِي kowı: "قُڤِي يِغاجْ kowı yıgaç = kof ve gürü-

müş ağaç". Bazı kere و ile " قُوِي ko-
vı" dahi denir.

قُوْ kowı: " قُوْ اَرْ kowı er = talihsiz, uğursuz kişi". Arguca. Şu savda dahi gelmiştir: " قُوْ اَرْ قُدُغقا كِرْسا يِيل اَلِيرْ kowı er kuduğka kirse yėl alır = kadersiz adam kuyuya girse yel alır", (talihsiz kimse kuyuya girse onu yel,kuyudan çıkarır, sonra sıkıntı çektirir).

بَقا baka: Kurbağa. Bundan alınarak kaplumbağaya " مُنْكُزْ بَقا müngüz baka" denir.

بَقاچُق bakaçuk: "Baka"nın küçültmesi (tasgiri). Bu, eğe kemiği ile kol arasındaki et parçasıdır.

بَقُو baku: Tepe, yüksekçe yer.

بُقا boka: Boğa.

تَقِي takı: Dahi, daha. " تَقِي بَرْماق بيرْ takı yarmak bėr = daha para ver". Oğuzcada "ile" anlamınadır. " اُلْ تَقِي اَنْدا ol takı anda = o da orada".

تُقُو toku: Toka, kemer tokası.

سَقا saka: Dağ yamacı.

سُقُو soku: Havan. Aslı ق harfinin şeddesiyle -dir. Sonradan yeğniltilmiştir; nitekim "tepe, yüksekçe yer" anlamına gelen " بَقُو baku" kelimesi de böyle olmuştur. Aslında "bakku"dur. "Yağmurluk" anlamına gelen " يَقُو yakı" ke-

limesinin aslı da " ياغقو yağku"dur. Bu,Ulu Tanrının فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ sözü gibidir; aslı فَظَلِلْتُمْ dür, yeğniltilmiştir; bu da öyledir.

اُرِي قِقِي urı kıkı: Gürültü, haykırış.

بُكا büke : Ejderha, büyük yılan. Şu savda dahi gelmiştir: " يِتي بَشْلِغْ يِلْ بُكا yėti başlığ yil büke = yedi başlı ejderha ?". Yabaku'ların en büyüğüne olduğu gibi yiğitlere de bu ad verilir ve " بُكا بُدْرَجْ Büke Budraç" denir. Ulu Tanrı bunu, yedi yüz bin askeri olduğu halde müslümanlardan Arslan Tekin Gazi'nin kırk bin askeriyle yapılan bir çarpışmada bozguna uğrattı.

Mahmut der ki : Ben,bu savaşta bulunmuş olanlardan sordum ve kâfirler çok oldukları halde nasıl kaçtı, dedim. Biz de buna şaştık, tutsak olan gâvurlara sorduk ve onlara, bu kadar çok olduğunuz halde niçin yenildiniz, dedik. Cevap olarak, davullar çalınıp borular ötmeğe başladığı zaman başımızın ucunda yeşil bir dağ gördük. Bu dağ göğü kapatmıştı. Dağdan bir takım kapılar açıldı. O kapılardan bize cehennem ateşini yağdırıyorlardı. Biz bundan korktuk. Böylece

bizi yendiniz, dediler. Ben de, bu, Tanrı esenliyesi Yalvaçımızın müslümanlara bırakmış olduğu mucizelerindendir, dedim.

بَكِى Begi: Erkek adlarındandır.

بُكُو bükü: Bilgin, akıllı, hakîm." بِلْكَا bilge" kelimesiyle birleştirilerek " بُكُو بِلْكَا bükü bilge" denir. Şu parçada da gelmiştir:

بِلِكْنِى اِرْدَدِمْ بُكُونِى اُذْرُدُمْ
اُزُمْنِى آذِرْدِمْ يَلْغِلْ آتِمْ يَزْلِنُورْ

Biligni irdedim
Büküni udhırdum
Özümni adhırdım
Yalgıl atım yazlınur

"Bilgi aradım, akıllı kimseyi seçtim, kendimi ayırdım. Ak yeleli atım çözülür".

(Bilgi ve hikmet aradım. Akıllı ve hakîm kimseyi seçtim, halk arasından kendimi ayırdım. Bu yüzden bu iş için hazırlanmış olan yelesinde beyazı bulunan atım çözülür).

تَكَا teke: Boynuzundan yay yapılan erkek geyik.

تَكَا teke: Teke. Buradan alınarak, sakalları teke sakalına benzetilerek, köse adamlara " تَكَا سَقَالْ teke sakal" denir.

تُكَا tüge: Düğe, iki yaşına varmış olan buzağı.

تُكَا tüge: " تِشِى تُكَا tişi tüge = dişi düğe"[+].

بِكُو tikü: Parça. " بِيرِ تِكُو اَتْ bir tikü et = bir parça et". Aslında ك harfi şeddelidir. Bu da öbürleri gibi yeğniltilmiştir.

جِكِى cigi: Sağlam. " جِكِى يِى cigi yi = sağlam dikiş, ikileme dikiş". ج harfi " يِكِى تِكْتِى yigi tikti" sözündeki ى harfinden çevrilmiştir, "sağlam dikti, tekrarlama dikti" demektir. Bu kitabın baş tarafında söylediğim üzere Kıpçaklar ve başkalarının dilinde ج harfi ى den çevrilmiştir. Nitekim onlar inciye " جِنْجُو cincü" derler, aslı ى iledir.

تُكُو تُكُو tükü tükü: Köpek eniğini çağırmak için kullanılır.

تُكِى tögi: Darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü. Oğuzca [++].

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda buradaki ibare şöyledir: « تُكَا - وَلَدُ اَلْبَقَرَةِ إِذَا طَعَنَ فِى السَّنَةِ الثَّانِيَةِ وَالأُنْثَى تُسَمَّى " تُكَا » Bize kalırsa burada bir kelime eksiktir. Sözün gelişinden anlaşıldığına göre bu kelime تِشِى kelimesidir. İbare şöyle olacaktır: .... وَالأُنْثَى تُسَمَّى " تِشِى تُكَا " B. A.

[++] Bu kelimeyi Brockelmann «tüki» şeklinde yazmıştır. Anadoluda pirinç yetiştiren yerlerin bir çoklarında pirince düğü demmekte ise de bazı yerlerde de döğü denilmektedir. Aslı döğmek fiilinden gelmiş olmalıdır. Çünkü pirinci kabuğundan döğerek ayırırlar. Bu ad onun için verilmiş olsa gerektir. Bundan başka düğü Konya, Bayazıt, İzmit ve Ankara köylerinin bazılarında "ecza" anlamına da gelmektedir. Bu da bize kelimenin aslının döğmek fiilinden gelmiş olduğunu gösterir. Çünkü eski eczacılıkta döğme esastı. Şu halde döğü kelimesi giderek düğü ve dügi şeklini almış olsa gerektir. B. A.

تِكِى tiki: Geceleri işitilen ses. Türkler öyle sanırlar ki, ruhlar sağ iken yaşadıkları şehirlerde her sene bir gece toplanırlar ve halkı ziyaret ederler. Geceleyin bu sesi kim işitirse ölür. Bu, Türkler arasında yaygındır. Kelimede ت harfi esredir. Fakat bence üstün olması daha iyidir. Çünkü kadın evlendikten sonra kendi ailesini ziyaret ettiği zaman "تَكِى كَلْدِى tegdi keldi" denir, "ziyaretçi geldi" demekt [+].

سُكُو sekü: Dükkân, seki.

سُكَا söke: Diz üstü. " آرْ سُكَا تُرْدِى er söke olturdu" denir ki, "adam diz üstü oturdu" demektir. Şu parçada dahi gelmiştir :

آرَنْ ايذِبْ سُكَا تُرْدِى بَشِى بُيْنِ سُكَا تُرْدِى

اُفْتْ بُولُبْ بُكَا تُرْدِى اُذُوقَمَا تِبَنْ تِغْدِى

Eren ıdhıp söke turdı

Başı boynın söke turdı

[+] Her ne kadar ibarede تَكِى كَلْدِى denilmiş ise de yanlış, تَكِى كَلْدِى olacaktır. Yukarıdan anlaşıldığına göre doğrusu "تَكِى كَلْدِى teki keldi" olmalıdır. B. A.

Ufut bolup büke turdı

Udhu kama tiben tığdı [+]

"Adamlar gönderip diz üstü oturdu, Başına, boynuna söğmekte devam ederdi. Utanarak büküldü, beni kovalama diye baş eğdi".

(Yenilmiş olan bir adamı anlatarak diyor ki: O, bana bir takım adamlar gön

[+] Bu parçanın dördüncü mısraı gerek yazma ve gerek basma nüshalarda gördüğünüz şekildedir. Burada bir yanlışlık olsa gerektir. Şimdiye değin bunu da gereği gibi halleden bulunmamıştır. Önce Türkçe mısraı ve buna verilen arapça izahı olduğu gibi yazıyorum. Türkçe mısra şudur: اُذُوقَمَا تِبَنْ تَغْدِى
Bu mısraın arapça izahı da şudur: قَالَ عَلَيْكَ اَنْ لَا تَتْبَعَنِى وَقَفْتُ لِذَلِكَ
Görünüşe göre bunun Türkçesinde üç yanlış olmalıdır. Birincisi قَمَا , ikincisi تِبَنْ , üçüncüsü تَغْدِى kelimeleridir. قَمَا kelimesi " قِلْمَا kılma" olsa gerektir. " اُذُوقِلْمَا udhu kılma" sözü "arkama düşme, bana uyma" demektir; arapçasından anlaşılan budur. Burada çok kuvvetli bir ihtimal daha vardır; "aç" kelimesinden "açıkmak", "us" kelimesinden "usukmak" fiili yapıldığı gibi, "udhu" kelimesinden de "udhukmak" gibi bir fiil yapılmış olabilir. Nitekim Kırgızcada "uyukmak" şeklinde bir fiil vardır, "ardına düşmek" anlamınadır. Bk. Rad.I,1634. Şu hale göre "udhukma" şekli اُذُوقْمَا "udhukmak" fiilinin " اُذُوقْمَا udhukma" şeklinde nehyi hazır sıygası olabilir; anlamı "ardıma düşme" demektir. Yalnız bu şekilde mısraın vezni bozulmuş oluyor ise de hem Türkçesinin, hem arapçasının anlamları kelimenin böyle olmasını gerekli kılar.

İkinci kelimeye geçiyorum. Yazma nüshada تبن şeklinde harekesiz geçen bu kelime " تِبَنْ tiben" olacaktır; "deyüben" yani "deyerek" anlamınadır. Divanda buna benzer kelimeler çoktur. Nitekim Dv.II,148 deki şu beyitte gelmiştir: كُنْكْلِى كُيُبْ قَانِى قُرِبْ اَغْزِى اَجِبْ قَتْغُرَارْ - سِزْغُرْغَلِرْ اُذْكِلَرْ اَشْسِزْ يُزِى بُرْقَرَارْ

Könğli köyüp kanı kurıp agzı açıp Katgurar
Sızgurgalır üdhikler eşsız yüzi burkarar

Bu beyitin birinci mısraındaki " قُرِبْ kurıp" kelimesinin aslı "kuruyup" iken ب edatı geldiğinde sesli harf düşerek bu şekle girmiştir. تبن kelimesi de aslında تِيُوبَنْ iken iki sesli harf düşerek تِبَنْ şeklini almıştır.

Üçüncü kelimeye geçiyorum. Her iki nüshada da تغدى şeklinde olan bu kelime " تِغْدِى tığdı" olacaktır. Başka türlü anlam çıkarmak imkânsızdır. Bk.Dv.II,11-13. B. A.

derdi, onlar diz çökerek yanımda otur-
dular, -başkanları demek istiyor- yaptıkları iş dolayısiyle başına, boynuna vuruyorlardı ve utandı, büküldü. Halktan utandı, gizlendi, koşup bana geldi, beni koğalama dedi, ben de bunu uygun buldum).

كُكُو **kükü:** Hala. " كُكُوى küküy" dahi denir, doğrusu da budur. " كُكُويُمْ كلْدِى küküyüm keldi = halam geldi" demektir.

بَلا **bala:** Kuş yavrusu. Hayvanlardan yırtıcı olanların ve olmıyanların yavrularına da böyle denir." قُشْ بَلا سى قُسِنْچِغْ اِتْ بَلا سى اُخْشَنْچِغْ kuş balası kusınçığ, ıt balası oxşançığ = kuş yavrusu kusunç ve iğrençtir, köpek yavrusu görünüşte ele alıp oynanacak kadar güzeldir".(Büyüdükten sonra iş tersine döner).

بَلُو **Balu:** Argularda bir kasabacık adı.

بَلُو بَلُو **balu balu:** Ninni. Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle söylerler.

بَلا **bala:** Bir adamın işlerinde kendisine yardım eden kimse, çırak. Bu, çok kere çiftlik işlerinde kullanılır.

تَلُو **telü:** Ahmak. Oğuzca.

تَلُو **talu:** " تَلُو نانْكْ talu neng = seçme nesne".

تُلُو **tolu:** " تُلُو اِذِشْ tolu idhiş = dolu kap". Dolu olan herhangi bir nesneye de böyle denir.

تُلِى **tolı:** Gökten yağan dolu, tolu.

تِلِى **tili:** Ok temreni üzerine sarılan sırım.

چِلا **çile:** Ögrekte bulunan atın yaş gübresi.

سَلى **salı:** Sıva malası.

سُلِى **süli:** Kölelere verilen adlardandır." سُلَيْمانْ Süleyman" kelimesinin kısaltılmışı olmalıdır [+].

قُلا **kula:** " قُلا آتْ kula at = kula renkli at".

قَلِى **kalı:** Nasıl, ise, olduğunda, anlamlarına gelen bir edattır. Şu beyitte dahi gelmiştir :

كَلْسا قَلِى قَتِغْلِقْ اَرْتَرْ تَيُو سَرِنْكِلْ
اُذْلُكْ ايشِنْ بِلِبْ تُرْ اَنْچا اَنْكَرْ تِرِنْكِلْ

Kelse kalı katığlık erter teyü seringil
Ödhlüğ ışın bilip tur ança angar tirengil

"Sana şiddetli bir felâket gelirse geçer diye sabret. Zamanenin işini bilerek dur. Ona öylece diren".
(Sana bela ve sıkıntı geldiğinde ona sabret ve o geçer, de; dünyanın halinin böyle olduğunu bil, her felâketin izine kendini kaptırma, üzülme).

" بُو سَنْ بُو ايشِغْ قَلِى قِلْدِنْكْ bu sen bu ı-

[+] Orta Anadoluda köylüler arasında "Sülü" kelimesi kişi adı olarak kullanılmaktadır. B. A.

şığ kalı kıldınğ = sen bu işi nasıl yaptın" [+]. " سَنْ قَلِى بَرْسَاسَنْ sen kalı barsa sen = sen artık gidersin".

كُلِى küli: Yarmaksızın çekirdeği ile beraber kurutulan kaysı ve zerdali gibi şeyler.

تُمُو tamu: Cehennem. Şu savda dahi gelmiştir: " تَمُو قَبُغِنْ آجَارْتَفَا رْ tamu kapuğın açar tawar = cehennemin kapısını mal açar", (rüşvet, cehennemin kapısını açar; nasıl olur da başka kapıyı açmaz). Bu, işinin görülmesi için rüşvet vermekle emrolunan kişi için söylenir) [++].

تُمَا tuma: " تُمَا بُخْسُنْ tuma buxsun = küpte bulunan darı şarabının köpüren, fışkıran kısmı".

جُغِى çoğı: Gürültü, bağırtı. "جُغِى جَجِى قِلْدِى çoğı çamı kıldı" denir, "o, gürültü, patırdı yaptı" demektir. " جَجِى çamı" kelimesi yalnız kullanılmayıp " جُغِى çoğı" ile birlikte kullanılır.

سُمَا suma: Islanmış buğday kurutularak öğütülür; onunla bulamaç, ekmek gibi şeyler ya-

[+] Bu ibaredeki بُو kelimelerinin birincisi fazla olmalıdır. Doğrusu şöyle olsa gerektir: " سَنْ بُو ايشِغْ قَلِى قِلْدِنْكْ sen bu ışığ kalı kıldınğ". B. A.

[++] Bu savda Kaşgarlı'nın verdiği anlam yerinde değildir. Bundan, böyle bir anlam çıkmaz. Benim anladığıma göre bu sav, malına güvenenler, malını hayıra harcamıyanlar için söylenmiş olsa gerektir. Çünkü Türkçe tam anlamı "cehennem kapısını açan maldır" demektir. B. A.

pılır. Şerbet hamuru yapılan ıslatılmış arpa için de böyle denir [+].

كَمِى kemi: Gemi. Oğuzca ve Kıpçakça.

كُمِى kümi: " كُمِى تَلَاس Kümi talas = Uygurlar sınırında bir yerin adı".

كِمِى kimi: Gemi. Oğuzlardan başka Türkler böyle kullanırlar. Şu parçada dahi gelmiştir:

كِمِى اِجْرَا اُلْدُرُوبْ اِلَا سُفِنْ كَجْتِمِزْ
اُيغُرْ تَبَا بَشْلَنِبْ مِنْكْلَقْ اِلِنْ اَجْتِمِزْ

Kimi içre oldurup
Ila suwın keçtimiz
Uygur taba başlanıp
Mınğlak elin açtımız

"Gemi içerisinde oturup Ila suyunu -bu, büyük bir ırmaktır- geçtik. Uygurlardan yana yöneldik. Mınlak elini açtık".

مَمَا mama: Harman döğerken ortada bulunan öküz. Öbür öküzler bunun etrafında dönerler.

مَمُو mamu: Gerdek gecesi gelinle beraber gönderilen kadın. Bu kelime öz Türkçe değildir.

[+] Bu, nişasta olsa gerektir. B. A.

نَمَا neme [+]: Bilmem anlamına bir kelimedir.

" نَمَا نَا قِلْدِي neme ne kıldı = nasıl yaptı bilmem".

تَنَا tene: Susam, mışmış gibi şeyler. Uç ve Argu dillerince.

[++] تِنُو يَمُو ?...: "Göreceksin" anlamına iki kelimedir.

" مَنْ بَرْغَاىْ مَنْ يَمُو men bargay men yamu = ben gideceğim, sen de göreceksin".

سُنِي sunı: Evin kirişleri.

[+] Bu kelime bugün Anadolu köylerinde "nemmen" şeklinde kullanılmaktadır. Bize kalırsa, Kaşgarlı'nın bu kelimeye verdiği ilk anlam yanlıştır; çünkü yine kendisinin verdiği " نَمَا نَا قِلْدِي nemene kıldı" misalinin anlamında "ben bilmiyorum, o, ne yaptı" demektedir. Şu hale göre " نَمَا neme" kelimesinin anlamı "bilmem" veya "bilmiyorum" demekten ziyade "ne" anlamınadır. Bugün bile Azeristan Türkleri bu kelimeyi "nemene" şeklinde kullanmaktadırlar. "nemene kıldı" dedikleri zaman "ne yaptı" manası anlaşılır. Rad. III, 690 da Uygurcada ve birçok Türk diyeleklerinde bu kelimenin anlamı bizim verdiğimiz manaya yakındır. Şu hale göre ikinci "ne" pekitme için gelmiş olacaktır. B. A.

[++] تِنُو يَمُو kelimelerinin nasıl yazılacağı ve nasıl okunacağı tam olarak belli değildir. Burada bir yanlışlık olacaktır. Bu kelimelere örnek olmak üzere getirilen مَنْ بَرْغَاىْ مَنْ يَمُو cümlesinden anlaşıldığına göre ikinci kelime " يَمُو yamu" olacaktır. Nitekim Dv.III,19,10 da dahi gelmiştir. Bir sezinti olmak üzere birinci kelimenin de " يَنُو yanu" olacağını oranlıyoruz. Anlaşıldığına göre istenilirse يَنُو, istenilirse يَمُو kullanılabilecektir. Bundan başka arapça ibare şöyledir : تِنُو يَمُو - حَرْفَانِ وَمَعْنَاهُ حَتّى تُبْصِرَ Burada son kelime yanlış olmalıdır. Doğrusu تُبْصِرَ olacaktır. Çünkü bir satır aşağıdaki arapça ibaredeki kelime bize tanıklık etmektedir. مَنْ بَرْغَاىْ مَنْ يَمُو ibaresinin arapça tercümesinde مَنْ سَاَذْهَبْ حَتّى تُبْصِرَ denildiğine göre "ben gideceğim, sen de gör" demek olur. B. A.

قَنُو kanu: " قَنُو كِشِي kanu kişi = hangi adam". Arguca. Bu kelimede ن harfi ى den çevrilmiştir.

قَنِي، قَانِي kanı: Nere anlamına bir edattır." اُغْلُمْ قَنِي oglum kanı = oğlum nerede".

كُنِي köni: " كُنِي نَانِكْ köni neñ = düz nesne". Emniyetli kimseye de " كُنِي اَرْ köni er" denir.

كُنِي küni: Kuma. Şu savda dahi gelmiştir:" كُنِي نِنْكْ كُلِينَا تَكُو يَغِي küniniñ küline tegü yagı = kumanın külüne kadar düşman", (kuma, kumaya düşmandır. Hatta birinin külü arkadaşının gözüne karşı savrulur).

مُنُو munu: "İşte bu" anlamına bir edattır. Bu, " قَانِي kanı" sözüne cevaptır.

دَوَا dava: Ilgın ağacı meyvasıdır. Boyacılar kullanır.

دَوَا dava: Yün sümeği. Yün kabartıldıktan sonra halka gibi yapılıp kola geçirilir, sonra eğrilir.

قُوَا kova: Kova. Oğuzca.

قُوَا kova: Türklerin kullandıkları gemde atların burnuna doğru dikilen kayış.

\+
\+ \+

HER HAREKESİYLE فَاعِلْ AYRIMI

لَتُو ?...: Bir çeşit şehriye çorbası. Su, kar, buz gibi şeylerle soğutulur. Sonra,

içerisine baharat konur, soğukluk yerinde yenir [+].

قاجا kaça: Kap. " قاقاجا kakaça = kap kaçak" anlamınadır. Kısaltılarak " قچا kaça" dahi dendiği vardır.

قوجو Koçu: Uygur şehirlerinden birinin adı.

جوجو Çuçu: Bir Türk şairinin adıdır.

قيچي kıçı: Hardal.

اونو onu: O, onu. " مونو munu = bu, bunu" demektir.

سونو sunu: Çörek otu.

قانی kanı: Nere.

ليو liyü: Kuruduğu zaman kuru balçık haline gelen ince kumlu çamur.

اوهی ühi : Baykuş. Türklerin çoğu " اوكی ügi" derler.

\+ + +

HER HAREKESİYLE فعال AYRIMI

ختای Xıtay: Yukarı Çin.

تغای tagay: Dayı.

جغای cıgay: Yoksul, fakir. Şu beyitte dahi gelmiştir:

كنكل كيننك بلسا قلي يوق جغای
قلسا كجن بلمس انی توق بای

[+] Bu kelimenin nasıl yazılıp nasıl okunacağı belli değildir. Yazma nüshada dahi böyledir. " لتو litü" veya " لتو latu" olsa gerektir. B. A.

Köngül kiming bolsa kalı yok cıgay
Kılsa küçün bolmas anı tok bay

"Kimin gönlü yok yoksul olursa güç ile o tok ve zengin yapılamaz". (Kalbi yoksul olarak yaratılan bir kimseyi zengin kılmanın imkânı yoktur).

\+ + +

HER HAREKESİYLE فعل AYRIMI

ترنا turna: Durna, turna.

قروی karvı: " قروی يا karvı ya = ince yay". Buradan alınarak " قروی قشلغ كشی karvı kaşlığ kişi" denir ki, "ince kaşlı kimse" demektir. Bu, arapçaya uygun düşmüştür. Çünkü arapçada, yay biçiminde olan her şeye قوّ denir; şairin şu:

روبة يذكر بعسيره
قواء مرجاب فنق

beyitinde gelmiştir.

\+ + +

HER HAREKESİYLE فعلال AYRIMI

شنبوی şenbuy: Başka bir davetten sonra geceleyin gidilen içki ziyafeti. Kençekçe.

بختای boxtay: Elbise bohçası, heybesi. " بختوی boxtuy" dahi denir.

لختاى loxtay: Kırmızı bir Çin ipeklisidir. Üzerinde sarı benekler bulunur.

قنچوى kunçuy: Hatun'dan bir derece aşağıda bulunan kadın, bige, prenses. Buradan alınarak "قاتون قنچوى katun kunçuy" denir.

بغداى bugday: Buğday. Şu savda dahi gelmiştir: "بغداى قتندا سرقچ سوالور [+] bugday katında sarkaç suwalur = buğday yanında karamuk ta sulanır", (buğdayın devleti ve bereketi yüzünden karamuk ta su bulur). Bu sav, başka biriyle arkadaşlık yüzünden iyiliğe erişen kimse için söylenir. Barsgan halkı "بغداى bugday" diyemez, "بدغاى budgay" der. "Ben, Barsganlardan değilim" diyen kimse bu sözle sınanır.

جلداى cılday: Atların göğsünde çıkan bir hastalıktır, dağlanarak geçer [++].

سمدوى samduy: Sıcakla soğuk arasında, tab'a hoş gelen her yemek.

قرداى korday: Kuğu cinsinden bir kuş. Şu beyitte dahi gelmiştir:

قردى قغو اندا اجب يغغن اتار
قزغن ينكان سيرب انى اونى بتار

Korday kugu anda uçup yumgın öter
Kuzgun yanğan sayrap anın üni büter

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda سرنج şeklinde geçen bu kelime yanlıştır. Doğrusu "سرقچ sarkaç" olacaktır. Bk. Dv. I, 318, 17. B. A.

[++] Bu hastalığa Türkiyede "cıdavu" derler. B. A.

"Korday, kuğu orada uçup toplanarak öter, kuzgun, alacakarga öterek bu yüzden sesleri kısılır".

(Bulunduğu yerin güzelliğini anlatarak diyor ki: Orada korday, kuğu ve birçok kuşlar suların etrafında uçuşurlar; hepsi de çeşitli seslerle ötüşürler. Karga ve alaca karganın bağırmaktan sesleri kısılır).

قمشوى komşuy: Kanla dolmuş kene, gene. Bu sav, sidiği tutulan ve işeyemiyen kimseler için söylenir [+].

بورغوى borguy: Üflenerek öttürülen boru.

جرغوى çırguy: Ok temreninin şişkince olan yeri.

جرغوى çırguy: Elbise kuşağının geçeceği iki taraflı köprücük.

چلغاى çalgay: Kuş kanadının uçları.

قرقوى kırkuy: Atmaca kuşu; atmacaya benziyen bir kuşa da "جبك قرقوى çibek kırguy" denir [++].

قرغوى karguy: Dağ doruklarına veya yüksek yerlere minare şeklinde yapılan yüksekçe yapılar olup düşmanın gelmesini haber vererek halkın hazırlanmalarını sağlamak ve eşyalarını almaları için üzerlerinde ateş yakılan kule.

منغوى mınguy: Bir çeşit hamur olup bununla kâğıt ya-

[+] Burada arapça metinde وبه يضرب المثل في احتقان الرجل بوله ولا يبول denilmekte olduğuna bakılırsa bir sav getirilecek imiş; nasılsa unutulmuş olmalıdır. B. A.

[++] Her iki nüshada قرغوى kelimesindeki ilk harfin üstünde üstün, altında esre vardır. Bundan başka birinci ciltte iki yerde geçmekte olan bu kelime birinde قرغوى, öbüründe قرغوى yazılmıştır. Bundan anlaşıldığına göre her iki şekil de caiz olsa gerektir. B. A.

pıştırılır. İyi yapışması için su konup kaynatılarak iyice koyulaştırılır.

جُلْقُوْى çulkuy: " جُلْقُوْى آتْكْ çulkuy etük = topuğu bir tarafa çarpılan papuç, mest. Eli çolak olana " جُلْقُوْى اِلِكْ çulkuy eliğ" denir.

+
+ +

BEŞLİLER AYRIMI

تَرِغْجى tarığçı: Çiftçi, ekinci.

سُرُغْجى soruğçı: Sorucu, kaybolan bir şeyi sorucu.

قُرُغْجى koruğçı: Korucu, bir koruyu koruyucu.

قُرُنْجى kurunçı: Çadırda ve başka yerde dumandan kirlenmiş olan keçe. Başkası da böyledir.

بُقُرْسى bukursı: Sapan demiri.

+
+ +

BU AYRIMDAN ALTILI OLANLAR

جَنْجَرغا çançarga: Serçe kuşu.

سُكْلُنْجُو söklünçü: Kebap.

قَمْلَنْجُ Kamlançu: " اِكِّ اُوكُوزْ İkki öküz"e yakın bir küçük kasabanın adıdır.

كِزْلَنْجُو kizlençü: Gizli. Şu savda dahi gelmiştir : " كِزْلَنْجُو كَلِنْدا kizlençü kelinde = gizli şey gelinde bulunur"; çünkü o, iyi şeyleri kocasına saklar.

كَسْلِنْجُو keslinçü: Sarı keler.

+
+ +

فَعُوللى AYRIMI

حُقُوبَرى hukubarı [+] : Pota yapılan çamur.

قَرَاغُنى karagunı: Akşamlayın çocukların oynadıkları bir oyunun adı.

+
+ +

فَعَـْلالْ [++] AYRIMI

تُرُمْتاى turumtay: Yırtıcı kuşlardan birinin adı. Bu ad erkeklere dahi ad olarak verilir ve takma ad olur.

İsimlerden dört harfliler kitabı bitti.

X
X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ ADİYLE

BU, DÖRTLÜLERDEN FİİLLER KİTABIDIR

İKİ HARFLİLER AYRIMI

تَيْدِى taydı: " اَرْ تَيْدِى er taydı = adam kaydı". Herhangi bir hayvanın ayağı çamurdan veya yağmurdan kayarsa yine böyle de-

---

[+] Bu kelimenin yanlış olması ihtimali vardır. Çünkü Türkçede ح harfi yoktur. Brockelmann'ın dahi dediği gibi "çukubarı" olsa gerektir. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda فَعَـْلالْ şeklinde gösterilen bu kelime yanlıştır. Doğrusu فَعْـلال olacaktır. Çünkü verdiği örnek bu ölçüdedir. B. A.

nir. (تيَارْ - تيمَاقْ tayar - taymak).

تُيْذِي tuydı: " اَرْ اِيشِنْ تُيْذِي er ışın tuydı = adam işini duydu", (adam işinde gizli kalan yeri duydu ve anladı). (تُيَارْ - تُيمَاقْ tuyar - tuymak).

تِيْذِي tıydı: " اُلْ اَنِي تِيْذِي ol anı tıydı = o, onu menetti". Aslı ذ harfi ile " تِذْتِي tıdhtı"dır, yeğniltilmiştir. (تِيَارْ - تِيمَاقْ tıyar - tıymak) [+].

تُيْذِي toydı: " قَرِنْ تُيْذِي karın toydı = karın doydu". Aslı ذ harfiyle " تُذْتِي todhtı" dır. Yukarıda söylediğimiz gibi ذ harfi ى e çevrilmiştir. Bu, kavmin dilidir. (تُيَارْ - تُيمَاقْ toyar - toymak).

سُيْذِي soydı: " اَرْ قُويُغْ سُيْذِي er koyuğ soydı = adam koyun soydu, koyunun derisini soydu". Başkası da böyledir [++]. (سُيَارْ - سُيمَاقْ soyar - soymak). Şu savda dahi gelmiştir: " بِيْرْ تِلْكُو تَرِيسِنْ اِكِلَا سُيمَاسْ bir tilkü terisin ikile soymas = bir tilki derisi iki gez soyulmaz". Bu sav, bir adam yüzünden iyilik görerek ikinci gez

---

[+] Kaşgarlı bu kelimenin aslının " تذتى tıdhtı" olduğunu söyliyor ve yeğniltilmiş bulunduğuna işaret ediyorsa da burada yeğniltilmiş bir şey yoktur. Ancak değişen harf vardır. B. A.

[++] Yazma nüshada قويغ kelimesinin üçüncü harfinin üzerinde bir nokta vardır.Bu, kelimenin hem "koyuğ",hem de "konuğ" okunabileceğine işaret için yapılmış olsa gerektir. B.A.

yine iyilik istiyen kimse için söylenir.

قَيْذِي kaydı: " قَدَاشِنْكَا قَيْذِي kadaşınğa kaydı = o, hısımına acıdı, kayırdı". Başkası da böyledir. Şu savda dahi gelmiştir: " قَذَشْ تِيمِشْ قَيمَادُقْ . قَذِنْ تِيمِشْ قَيمِشْ kadhaş têmiş kaymaduk kadhın têmiş kaymış = hısım demiş, kardeş demiş kayırmamış; kayın demiş kayırmış". Bu sav, hısımları, dünürleri kayırmakla emrolunan kişi için söylenir. Şu parçada dahi gelmiştir:

بَرْدِنْكْ نَلُكْ اَيمَدِنْكْ كِيرُو كُرُبْ قَيمَدِنْكْ
كُنْكُلْ بِرُو يَيمَدِنْكْ بُلْدُنْكْ اَرِنْجْ بُلْمَغُو

Bardınğ nelük aymadınğ
Kirü körüp kaymadınğ
Könğül bêrü yaymadınğ
Boldunğ erinç bolmagu

"Gittin neden söylemedin, geri bakıp kayırmadın, gönül verip meyletmedin, olmıyacak bir şey oldun".

(Gittin, gittiğini ne için haber vermedin, ne için kayırmadın, ne için arkandakilere iltifat etmedin, niçin kalbin bize meyletmez. Yaraşmıyan bir şey oldun).

" كِيرُوقَيْدِى kirü kaydı = arkasına baktı, iltifat etti". (قَيَارْ - قَيْمَاقْ kayar - kaymak).

قُيْدِى koydı: "اَرْ كُپْكَا سُوقْ قُيْدِى er küpge suw koydı = adam küpe su koydu ve suyu küpte çalkadı". Herhangi bir akar da böyledir. (قُيَارْ - قُيْمَاقْ koyar - koymak).

قُيْدِى kuydı: " اَتْ قُيْدِى at kuydı = at ürktü". Başkası da böyledir. (قُيَارْ - قُيْمَاقْ kuyar - kuymak).

قِيْدِى kıydı: "اَرْ سُوزِنْ قِيْدِى er sözin kıydı = adam sözünden döndü"," اَلْ يِغَاجْ قِيْدِى ol yıgaç kıydı = adam ağaç kıydı, ağacı iğrilemesine doğradı", (قِيَارْ - قِيْمَاقْ kıyar - kıymak).

كُيْدِى köydi: " اُتُنْكْ كُيْدِى otunğ köydi = odun yandı". Başkası da böyledir.(كُيَارْ - كُيْمَاكْ köyer - köymek).

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

يَيْدِى yaydı: " اَلْ سُوقْدَا تُونُغْ يَيْدِى ol suwda tonuğ yaydı = o, suda elbisesini çalkadı, kımıldattı"; " اَلْ مَنِنْكْ كُنْكَا يَيْدِى ol meninğ köngül yaydı = o, benim gönlümü meylettirdi". Başkası da böyledir [+].

[+] Yukarıdaki Türkçe cümlede bulunan " كُنْكَا " kelimesi " كُنْكُلْ köngül" olacaktır; doğrusu da budur. Yazma nüshada da böyledir. B. A.

" يِلْ يِغَاجِغْ يَيْدِى yėl yıgaçığ yaydı = yel ağacı salladı", (يَيَارْ - يَيْمَاقْ yayar - yaymak).

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

بَادِى badı: " اَلْ اَتِغْ بَادِى ol atığ badı = o, atı bağladı". Herhangi bir şey iple bağlanırsa yine böyle denir, (بَارْ - بَامَاقْ bar - bamak).

تُودِى tudı: " اَلْ اَغْزِنْ تُودِى ol agzın tudı = o, ağzını kapattı". Herhangi bir delik kapatılırsa yine böyledir, (تُورْ - تُومَاقْ tur - tumak).

تِيدِى tėdi: " اَلْ مَنْكَا اَنْدَغْ تِيدِى ol manğa andağ tėdi = o bana öyle söyledi", (تِيرْ - تِيمَاكْ tėr - tėmek).

سَادِى sadı: " اَرْ قُويُغْ سَادِى er koyuğ sadı = adam koyun saydı". Başkası da böyledir; (سَارْ - سَامَاقْ sar - samak). Şu parçada dahi gelmiştir :

قَرَا تُونُكْ كَچُرْسَادِمْ   اَغِرْ اُونِى اُچُرْسَادِمْ
يَتِيكَانِكْ قَچُرْسَادِمْ   سَقِشْ اِچْرَا كُنُمْ تُغْدِى

Kara tünüğ keçürsedim
Agır unı uçursadım
Yetikeniğ kaçursadım
Sakış içre künüm togdı

"Karanlık gecenin geçmesini diledim,
ağır uykuyu uçurmak istedim; yedi-
kardeş yıldızını kaçar kerre saydım;
sayarken güneşim doğdu".

(Karanlık gecenin geçmesini, ağır uykunun uçmasını istedim; yedikardeşler yıldızının dönüşünü defalarla saydım. Ben sayarken günümün güneşi doğdu) [+].

سُودِى sudı: " اَلْ اَنْكَرْ بويُنْ سُودِى ol anğar boyun sudı = o, ona boyun eğdi, itaat etti", " اَلْ مَنْكَا يُونْكْ سُودِى ol manğa yünğ sudı = o bana, bükülmek için yün gönderdi", (o, bükülmek için bana yün sümeği gönderdi), (سُوزْ - سُوماقْ

[+] Bu parçanın ikinci ve üçüncü mısraları yanlış olsa gerektir. Mısralar şöyle olmalıdır:

اَغِرْ اُوذِى اُچُرْسادِمْ
يَتِيكانِي قَچَرْسادِمْ

Agır udhı uçursadım
Yetikenni kaçarsadım

Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda ikinci mısrada bulunan اوذى kelimesi " اوذى udhı" olacaktır. Arapçasından anlaşılan budur. Üçüncü mısradaki " قچرسادم kaçursadım" kelimesi dahi yanlıştır. Doğrusu "قچرسادم kaçarsadım" olacaktır. Bizi bu görüşe götüren iki sebep vardır: Birincisi, eğer kelime "kaçursadım" şeklinde olsa idi, anlamı "kaçmasını istedim" demek olurdu; bu da buraya gelmezdi. İkincisi, Kaşgarlı Mahmut bunu "saymak" anlamına örnek olarak getirmiştir. Brockelmann da yanılmıştır. Şu halde yanlışlık meydana çıkmış demektir. اوذى kelimesine gelince: Bunun yanlış olduğu açıktır. Çünkü bu kelimenin burada yeri yoktur. Bunun yerine اوذى kelimesini korsak anlam düzeliyor. " اوذى udhı" uyku demektir. Bk. Dv. I, 42, 16. B. A.

sur - sumak).

سِيدِى sıdı: " اَلْ اُتُنْكْ سِيدِى ol otunğ sıdı = o, odun kırdı". Başkası da böyledir. "اَلْ سُونِى سِيدِى ol süni sıdı = o, askeri yendi", (سِيزْ - سِيماقْ sır - sımak).

قادِى kadı: " اَلْ اَشِچْكا[+] اُتُنْكْ قادِى ol aşıçga otunğ kadı = o, tencerenin etrafına odun kaydı, yığdı", " اَلْ تُونُغْ قادِى ol tonuğ kadı = o, elbiseyi sandığa kaydı, yığdı, koydu", (قازْ - قاماقْ kar - kamak).

Bu, Yağma dilincedir; fasih olanı " قالادِى kaladı"dır.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

يُودِى yudı: " اَلْ تُونْ يُودِى ol ton yudı = o, elbiseyi yıkadı". Başkası da böyledir. (يُوزْ - يُوماقْ yur - yumak).

يِيدِى yėdi: " اَلْ اَشْ يِيدِى ol aş yėdi = o, aş yedi". Başkası da böyledir. Yabakı dilince "بَكْ كِشِينِي يِيدِى Beg kişini yėdi = Bey adamın malını yedi ve telef etti" demektir. (يِيزْ - يِيمَاكْ yėr - yėmek).

Biz, fiillerden bu çeşidine

[+] Bu kelimenin buradaki yazılışına bakılırsa "eşiçge" şeklinde okunması dahi caizdir. B. A.

dört harfli dedik. Çünkü birinci şahıs kalıbında kelime dört harfli olup " اَتْ بَادِمْ at badım" ve "قُويْ سَادِمْ koy sadım" cümlelerindeki " بَادِمْ badım" ve " سَادِمْ sadım" kelimelerinde olduğu gibi anlamları "at bağladım", "koyun saydım" demektir. Bu, arapçada da böyledir. دَعَوْتُ ve غَدَوْتُ kelimeleri dört harflidir; aralarında benzeyiş olduğu için böyle yapıldı.

X

X X

ORTASI ÜÇ HAREKE İLE HAREKELENMİŞ فَعَلْدِي ÖLÇÜSÜ ÜZERİNE ÜÇLÜLER AYRIMI

آبِدِي abıdı: "اُلْ اَنِي كِشِيدَنْ اَبِيدِي" ol anı kişiden abıdı = o, onu halktan gizledi". Herhangi bir şey başkasından gizlenirse böyle denir, (آبِيرْ - آبِيمَاقْ abır - abımak).

آتادي atadı: " اُلْ اَنْكَرْ اَتْ اَتادِي ol anğar at atadı = o, ona takma ad (lâkap) verdi". Ad verse yine böyle denir, (- آتَارْ آتامَاقْ atar - atamak).

اُتادي utadı: " اُلْ تَرِغْ اُتادِي ol tarığ utadı = o, ekinin yapraklarını kesti", (bozulmasın diye, ekinin yaprağını kesti).

Başağı kesilen ekin için de böyle denir. (اُتَارْ - اُتامَاقْ utar - utamak).

اُتادي ötedi: " اُلْ اَنِكْ اَلِمِنْ اُتادِي ol anıng alımın ötedi = o, onun alacağını ödedi",(- اُتَارْ اُتامَاكْ öter - ötemek). Şu parçada dahi gelmiştir:

بُلْسَا كِمِنكْ اَلْتُنْ كُمُشْ اِرْلا اِتارْ
اَنْدَا بُلُبْ تَنْكَرِبكرو اتَبِغِنْ اُتارْ [+]

Bolsa kiming altun kümüş irle iter
Anda bolup tengrigerü tapgın öter

"Kimin altını, gümüşü olsa yurtluk yapar; orada oturarak Tanrıya karşı tapkısını öder".

[+] Bu beyitte iki önemli yanlışlık vardır; birincisi ارْلا kelimesinde ve ikincisi, ikinci mısrada bulunan تَنْكَرِبكروا kelimesindedir. Bize kalırsa ilk kelime " اِرْلا irle" olacaktır, çünkü Dv.I,47 de geldiği üzere " اِرْ ėr" "yer" anlamınadır. " لا la" eki mekân bildirir. Şu hale göre " اِرْلا ėrle" yurt tutulan yer, yurtluk anlamına gelse gerektir. Bundan başka yazma nüshada ارْ kelimesinin altında bir silinti görülmektedir. Bu silintinin, hemzenin altında bulunan esreyi silmek için yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Kelimenin harekesi düzeltilmek istenirken bozulmuştur. İkinci mısradaki yanlışlığa gelince: Basma nüshada تنكربكروا şeklinde geçen bu kelime yazma nüshada böyle olmayıp تنكربكروا şeklindedir. Nasılsa basma nüshada bir yanlışlık yapılmış. Bizim anlayışımıza göre bu parça iki kelimeden yuğrulmuş bir kelimedir. "tışkaru, ilkerü, içkerü" kelimelerinde olduğu gibi bu da " تنكريكرو tengrikerü" imlâsında olsa gerektir. "Tanrıya doğru, Tanrıya yönelerek" demek olacaktır. Nitekim "ilkerü" "ileriye doğru" anlamınadır. Bizi teyit eden en büyük tanık ta cilt III, 207 de geçen parçadaki "yaygaru" kelimesidir, "yay" kelimesine "karu" eki getirilerek yapılmıştır. B. A.

(Altını, gümüşü bulunan kimse yurt tutar; yurdunda yerleştiğinde yüce Tanrıya olan tapgısını öder).

اُتيدى ütidi: " اُلْ تونغ اُتيدى ol tonuğ ütidi = o, elbiseyi ütüledi", (o, elbisenin pürüzlerini bir demir parçasiyle ütüledi ve düzeltti); (اُتيرْ - اُتيماكْ ütir - ütimek).

اُتادى otadı: " اُلْ اُتُنْكْ اُتادى ol otunğ otadı = o, odunla ısındı, odun yaktı". Bu, ince bir lûgattir; lâkin Yağma ve Yemek dilincedir. " اَمْجى آنكَرْ اُتْ اُتادى emçi anğar ot otadı = hekim ona ilâç yaptı", (اُتارْ - اُتاماقْ otar - otamak). Oğuzca.

اَجيدى açıdı: " سِرْكا اَجيدى sirke açıdı = sirke ekşidi". Yaranın ağrıyıp acımasına da böyle denir), (اَجيرْ - اَجيماقْ açır - açımak).

اَريدى arıdı: " اَريدى نانْكْ arıdı neng = nesne temiz oldu", (اَريرْ - اَرِياقْ arır - arımak).

اَرُودى erüdi: " ياغْ اَرُودى yağ erüdi = yağ eridi". Başkası da böyledir, (اَرُوزْ - اَرُوماكْ erür - erümek).

اُريدى üridi: " يغاجْ اُريدى yıgaç üridi = ağaç çürüdü", (uzun zaman durmaktan ağaç çürüdü). Kemik çürürse yine böyle denir,

(اُريرْ - اُرِياكْ ürir - ürimek) [+].

اَزيدى azıdı: " كُبْ آزيدى küp azıdı = küp sızdı, küpten bir şey sızdı". Herhangi bir şey toprak kaptan sızarsa yine böyle denir. " قُلاقْ آزيدى kulak azıdı = gürültüden kulak sağır olayazdı", (آزيرْ - آزِياقْ azır - azımak).

اِسيدى isidi: " مُونْ اِسيدى mün isidi = çorba ısındı". Başkası da böyledir. " تَمُرْ اِسيدى temür isidi = demir ısındı". Başkası da böyledir, (اِسيرْ - اِسيماكْ isir - isimek).

آشادى aşadı: " اَرْ آشْ آشادى er aş aşadı = adam yemek yedi". Hakanlı Türkleri bu kelimeyi büyüklerin yemeğinde kullanırlar. Onlardan başka Türkler ayırt etmeksizin herkes için bu kelimeyi kullanırlar. Kural bunlarındır. (آشارْ - آشاماقْ aşar - aşamak).

اُشادى üşedi: " اُلْ يِيرِكْ اُشادى ol yeriğ üşedi = o, yeri aradı, bir yerde bir şey aradı". Başkası da böyledir, (اُشارْ - اُشاماكْ üşer - üşemek).

اَشُودى eşüdi: " اُلْ انكا رُغْرقانْ اَشُودى ol angar yogurkan

---

[+] Her iki nüshada da اِريدى - اِرير - اِرياكْ kelimelerinin birinci harfi bulunan hemzenin üstünde ötre, altında esre vardır. Bundan anlaşıldığına göre hemze ötre ile üstün arasında bir sesle okunacak olmalıdır: "öridi - örir - örimek". B. A.

eğüdi = o, ona yorgan örttü". Herhangi bir nesnenin üzerine bir şey örtülürse yine böyle denir, (أَشُوْرْ - أَشُوماكْ eğür - eğümek).

اُشِيدِى üşidi: " أَرْ اُشِيدِى er üşidi = adam soğuktan üşüdü", (اُشِيزْ - اُشِيماكْ üşir - üşimek).

اُقِيدِى okıdı: " أَلْ مِنْ اُقِيدِى ol meni okıdı = o, beni çağırdı", " أَرْ بِتِكْ اُقِيدِى er bitik okıdı = adam kitap okudu", (اُقِيرْ - اُقِياقْ okır - okımak).

اُقِيدِى ukıdı: " أَرْ اُقِيدِى er ukıdı = adam kustu". Bu, yumşak كْ iledir, (اُقِيرْ - اُقِياقْ ukır - ukımak) [+].

اُكِيدِى ügidi: " أَرْ بُغْدَاىْ اُكِيدِى er bugday ügidi = adam buğday öğüttü". Başkası da böyledir, (اُكِيرْ - اُكِماكْ ügir - ügimek) [++].

اِكادِى igedi: " أَلْ بِجاكْ اِكادِى ol biçek igedi = o, bıçak eyeledi". Başkası da böyledir. " بُغْرا تِيشِنْ اِكادِى Bogra tışın igedi =

[+] Buradaki arapça ibareyi olduğu gibi alıyorum: أَىْ تَقَيَّأَ الرَّجُلُ وَهٰذَا بِرِكَّةِ الكافِ Bu parça yanlışlıkla buraya konmuş olsa gerektir. Çünkü burada bulunan اُقِيدِى ، اُقِيرْ ، اُقِياقْ kelimeleri كاف lı değildir. Bize kalırsa bu parça bundan sonra gelen " اُكِيدِى ügidi" kelimesine ait olmalıdır. B.A.

[++] Bu kelimeleri Radloff'tan alarak Brockelmann "ögidi - ögir - ögimek" şeklinde yazmış ise de ikisi de yanılmıştır. Radloff bunu Osmanlıca diye göstermiştir. Türkiye Türkçesinde kelime bizim yukarıda yazdığımız şekildedir. Kırgızcada dahi böyledir. B. A.

aygır dişini gıcırdattı", (اِكارْ - اِكاماكْ iger - igemek).

اِكادِى igedi: " أَلْ أَنْكَرْ اِكادِى ol angar igedi = o, ona kafa tuttu, inat etti", (اِكارْ - اِكاماكْ iger - igemek).

اُلادِى üledi: " أَلْ يَرْماقْ اُلادِى ol yarmak üledi = o, para dağıttı, üleştirdi". Başkası da böyledir, (اُلارْ - اُلاماكْ üler - ülemek).

اُلادِى uladı: " أَلْ يِبْ اُلادِى ol yıp uladı = o, ip uladı". Başkası da böyledir. " أَلْ يَغُوقْ اُلادِى ol yaguk uladı = o, hısımını gördü, yurduna ulaştı, hısımlariyle buluştu", (اُلارْ - اُلاماقْ ular - ulamak).

اُلِيدِى ulıdı: " بُرِى اُلِيدِى böri ulıdı = kurt uludu". Geceleyin köpek korkunç şekilde ulursa da böyle denir. Bir kimse şiddetli bir acı yüzünden kurt uluyuşu gibi bağırırsa yine böyle denir, (اُلِيرْ - اُلِياقْ ulır - ulımak). Şu savda dahi gelmiştir: " يَزِيدا بُرِى اُلِيسا أَفْدا اِتْ بَغْرِى تَرْتِشُورْ yazıda böri ulısa ewde ıt bagrı tartışur = kırda kurt ulusa -kurda acıdığı için- evde köpeğin bağrı sızlar". Bu sav, hısımların birbirine yardım etmeleri için söylenir.

اُلِيدِى ölidi: " تُوْنْ اُلِيدِى ton ölidi = elbise ıslandı". Başkası da böyledir, (اُلِيْر - اُلِيمَاك ölir - ölimek). " كَدْهُكْلُكْ اُلِيمَاس كُفَجْلِكْ كُرِيمَاس kedhüklüğ ölimes, küfeçliğ kürimes = kepeneği olan kimse ıslanmaz, gemli, haşarılanmaz, eşinmez", (kepeneği olan kimse yağmurdan ıslanmaz, onunla korunur; gem, damaklı gem olursa at eşinmez ve haşarılık edemez). Bu sav, işlerde hazırlıklı olmak için söylenir.

اَنُودِى anudı: " اَنُودِى نَانْكْ anudı neng = nesne hazırlandı". Bu fiil lâzım bir fiildir. Arapça söylenmek lâzım gelirse إنْعَدَّ denir. Fakat bunun arapçası kullanılmaz, (اَنُوْرْ - اَنُومَاقْ anur - anımak).

اُنَادِى unadı: " اُلْ بُو اِيشِغْ اُنَادِى ol bu ışığ unadı = o, bu işe razı oldu". " سَنْ اُنَادِنْكْ مُو sen unadınğ mu = sen kabul ettin mi, sen bu işe razı oldun mu", (اُنَارْ - اُنَامَاقْ unar - unamak).

اِنَادِى ėnedi: " اُلْ قُوِينْ اِنَادِى ol koyın ėnedi = o, koyun ėnedi", (bilinmesi için o, koyunun kulağının bir parçasını kesti), (اِنَارْ - اِنَامَاكْ ėner - ėnemek).

سَبِيدِى sapıdı: " اَتْ قُدْرُقِى سَبِيدِى at kudhrukı sapıdı = atın kuyruğu sallandı". Başkası

da böyledir, (سَبِيْرْ - سَبِيمَاقْ sapır - sapımak).

سُبِيدِى subıdı: " سُبِيدِى نَانْكْ subıdı neng = nesne uzadı, uçları inceldi, söbüleşti". (سُبِيْرْ - سُبِيمَاقْ subır - subımak).

كَبِيدِى kebidi: " تُوْنْ كَبِيدِى ton kebidi = elbise kurudu", (elbisenin üst tarafı kurudu). Bir şeyin bazı yerleri kurursa yine böyle denir, (كَبِيْرْ - كَبِيمَاكْ kebir - kebimek).

كُبِيدِى kübidi: " اُولْ تُوْنْ كُبِيدِى ol ton kübidi = o, elbiseyi sık dikişle dikti", (كُبِيْرْ - كُبِيمَاكْ kübir - kübimek).

تَتِيدِى tatıdı: " اَشْ اَغِزْدَا تَتِيدِى aş agızda tatıdı = yemek ağıza tat verdi", (yemeğin ağızda tadı bulundu). (تَتِيْرْ - تَتِيمَاقْ tatır - tatımak). Şu savda dahi gelmiştir: " كِشِى اَتِى تِرِكْلَا تَتِيْرْ kişi eti tiriğle tatır = insan eti diri iken tatlıdır", (insan etinin tadı sağlığında bulunur).

Şu demektir ki, insan, sağlığında mal kazanır, o malla tatlı yemekler elde eder; bu yüzden onlarla zevk bulur [+].

[+] Kaşgarlı Mahmut bu savın anlamını yukarıda gördüğünüz şekilde vermiş ise de bizce bu savın anlamı böyle olmasa gerektir. Bize kalırsa bu savın anlamı şöyledir: "İnsan sağ iken tatlıdır, öldüğünde herkes ondan kaçınır". B. A.

سُجِيدِى süçidi: " سُجِيدِى نَانْكْ süçidi neng = nesne tatlılandı ve güzelleşti",(سُچِيرْ- سُچِمَاكْ süçir - süçimek).

سُجِيدِى suçıdı: " اَتْ سُجِيدِى at suçıdı = at sıçradı". Başkası da böyledir,(سُچِيرْ- سُچِمَاقْ suçır - suçımak).

كُجَادِى küçedi: " اُلْ اَنِكْ تَفَارِنْ كُجَادِى ol anıng tawarın küçedi = o, onun malına zulmetti", (كُجَارْ - كُجَامَاكْ küçer - küçemek). Şu parçada dahi gelmiştir :

اُذِكْ مَنِى كُجَايُرْ تُنْ كُنْ تُرُبْ يِغْلَيُو
كُرْدِى كُزُمْ تَفْرَقِنْ يُرْتِى قَلِبْ اَغْلَيُو

Üdhik meni küçeyür
Tün kün turup yıglayu
Kördi közüm tawrakın
Yurtı kalıp aglayu

"Aşk bana zulmediyor, gece gündüz durup ağlıyarak, gözüm onun davrandığını gördü, yurdu boş kalarak".
(Gece gündüz durup ağlıyarak gözüm onun davrandığı, yurdunun boş kaldığını görerek,aşk bana zulmediyor) [+].

[+] Brockelmann parçanın sonundaki اَغْلَيُو kelimesinde "ağlamak" anlamını zannetmiş ve o yolda mana vermişse de yanılmıştır. Kelime "yığlamak" kökünden değildir. "Boş" ve "aylak" manasına olan "ağlak"tandır. Bundan başka bu parça gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bundan sonraki fiilden sonra yazılmış ise de biz buraya aldık; çünkü birinci mısradaki كُجَايُرْ kelimesinin anlamı yukarıdaki kelimenin anlamiyle birdir. B. A.

كُجَادِى küçedi: " اُغْلَانِغْ كُجَادِى oglanıg küçedi = oğlana zorla fenalık yaptı". Cariyelere zorla fenalık yaparsa yine böyle denir, (كُجَارْ - كُجَامَاكْ küçer - küçemek) [+].

كِجِيدِى kiçidi: " اَتِمْ كِجِيدِى etim kiçidi = vücudum kaşındı, giciştı". Başka hayvanlar için de böyledir, (كِچِيرْ - كِچِمَاكْ kiçir - kiçimek).

بَدُودِى bedüdi: " اُغْلَانْ بَدُودِى oglan bedüdi = çocuk büyüdü". Herhangi bir şey küçükten büyürse yine böyle denir, (بَدُورْ - بَدُومَاكْ bedür - bedümek).

بُذِيدِى büdhidi: " قِزْ بُذِيدِى kız büdhidi = cariye oynadı, raksetti". Başkası da böyledir.(بُذِيرْ - بُذِيمَاكْ büdhir - büdhimek). Şu savda dahi gelmiştir:" قُرْتغَا بُذِيكْ بِلْمَاسْ يِيرِمْ تَارْ تِيرْ kurtga büdhik bilmes yèrim tar tèr = kocakarı oyun bilmez yerim dar der" [++]. Bu sav, bir şey yapmak istiyen fakat o şeyi yapması söylendiği zaman yapamıyan ve yalancı sebeplerle işi savsaklıyan kişi için söylenir.

اُذِيدِى udhıdı: " اَرْ اُذِيدِى er udhıdı = adam uyudu".

[+] Bunun mastarı ve muzarii yazma ve basma nüshalarda yoksa da biz koyduk. Çünkü bu fiil bundan evvelki fiile yazılış ve söylenişçe benziyorsa da anlamca benzememektedir. B.A.

[++] Bu sav "oynamasını bilmeyen karı yerim dar dermiş" şeklinde Türkiye köylüleri arasında yaşamaktadır. B. A.

Başkası da böyledir, (اُذِيرْ - اُذِيماقْ udhır - udhımak).

بُذُودِى bodhudı: " اُلْ تُونُغْ بُذُودِى ol tonuğ bodhudı = o, elbisesini boyadı". Başkası da böyledir. " اُلْ اُقِنْ اُرْدِى كَيِكْنِى يِغَاجْقَا بُذُودِى ol okın urdı keyikni yıgaçka bodhudı = o, okunu vurdu, attı, avı ağaca yapıştırdı". Başkası da böyledir, (بُذُوزْ - بُذُوزْمَاقْ bodhur - bodhurmak) [+].

قَذُودِى kadhudı: " اُلْ تُونُغْ قَذُودِى ol tonuğ kadhudı = o, elbisesini seyrekçe dikti", (قَذُوزْ - قَذُومَاقْ kadhur - kadhumak).

يِذِيدِى yıdhıdı: " يِذِيدِى نَانْكْ yıdhıdı neng = nesne koktu, bozuldu". Bu değersiz bir lûgattir [++].

تَرَادِى taradı: " قِيزْ سَجِنْ تَرَادِى kız saçın taradı= kız saçını taradı", " اَنِكْ سُوسِنْ تَرَادِى anıng süsin taradı = onun askeri dağıtıldı". Aslı " تَرْدِى tardı"dır, bir şeyi ayırdı manasınadır.

Görmez misin ki ikisinin muzari sıygaları birdir. "Ayırdı" manasına " تَرْدِى tardı" dersin; muzarii " تَرَازْ tarar" olur. " تَرَادِى taradı" dersin, muzarii yine " تَرَازْ tarar" olur. Yalnız bu kelime bütün fiillerde böyle değildir. İki ve üç harfli fiillerin muzariinde birleşirler. Mazisinde ayrılırlar. Nitekim "adam dağ belini aştı" anlamına olan " اَرْ اَرْتْ اَشْذِى er art aşdı" ve "yemek yedi" anlamına olan " اُلْ اَشْ اَشَادِى ol aş aşadı" cümlelerindeki اَشْذِى - اَشَادِى fiillerinin muzarileri bir kalıpta " اَشَازْ aşar" şeklindedir, ve "o suya kandı" demek olan " اُلْ سُقْقَا قَنْذِى ol suwka kandı" cümlesindeki " قَنْذِى kandı" fiilinin muzarii " قَنَازْ kanar" gelir, mastarı " قَنْمَاقْ kanmak"tır. Yine bunun gibi "o,atından kan aldı" anlamına gelen " اُلْ اَتِنْ قَنَادِى ol atın kanadı" cümlesindeki " قَنَادِى kanadı" fiilinin muzarii -bundan evvelki kelimede olduğu gibi- " قَنَازْ kanar" şeklindedir. Mastarı " قَنَامَاقْ kanamamak" tır [+], " قَنْمَاقْ kanmak" ve " قَنَامَاقْ kanamak" kelimeleri muzaride birleşirler. Mazide ve mastarda ayrılırlar.

تَرُودِى tarudı: " اَفْ تَرُودِى ew tarudı = ev daral-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda بُذُوزْمَاقْ şeklinde olan bu kelime yanlış olacaktır; doğrusu بُذُومَاقْ olmalıdır. Mazi ve muzariinden anlaşılan budur. B. A.

[++] Bu kelimenin muzarii ve mastarı burada söylenmemiş ise de cilt III, sahife 62 de geçmektedir. B. A.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " قَنَامَامَاقْ kanamamak" şeklinde olan bu kelime yanlıştır. " قَنَامَاقْ kanamak" olacaktır. Mazisinden ve muzariinden anlaşılan budur. Burası nefi yeri değildir. B. A.

dı". Göğüs ve başka şey daralırsa yine böyle denir. " اَرْ بُشْذِى تَرُودِى er buşdı tarudı = adam usandı, sıkıldı, daraldı", (تَرُورْ - تَرُوماقْ tarur - tarumak).

تُرُودِى törüdi: " يَلِنْكُقْ تُرُودِى yalnğuk törüdi = insan yaratıldı". Bu fiil lâzımdır, (تُرُورْ - تُرُوماكْ törür - törümek).

تَرِيدِى tarıdı: " اَلْ تَرِغْ تَرِيدِى ol tarığ tarıdı = o, ekin ekti". Başkası da böyledir, (تَرِيرْ - تَرِيماقْ tarır - tarımak).

تِرادِى tiredi: " اَلْ قَبُغْ تِرادِى ol kapuğ tiredi = o, kapıya direk dikti". Herhangi bir şeye direk dikilirse yine böyle denir, (تِرارْ - تِراماكْ tirer - tiremek).

سِرِيدِى sırıdı: " اِتْ سِرِيدِى ıt sırıdı = köpek pisledi, sigdi", " اَلْ كِذِزْ سِرِيدِى ol kidhiz sırıdı = o, keçeyi -Türkmenlerin çadır örtüleri ve göç zamanındaki bürgüleri gibi- sık dikişle dikti", (سِرِيرْ - سِرِيماقْ sırır - sırımak).

سَرُودِى sarudı: " اَلْ سُولُقْ سَرُودِى ol suluk sarudı = o, sarık sardı". Herhangi bir nesne bir şey üzerine sarılırsa yine böyle denir, (سَرُوماقْ sarumak) [+].

[+] Bu mastarın muzarii metinde gösterilmemiştir; " سَرُورْ sarur" olsa gerektir. B. A.

قَرِيدِى karıdı: " اَرْ قَرِيدِى er karıdı = adam kocaldı". Başkası da böyledir, (قَرِيرْ - قَرِيماقْ karır - karımak). Şu savda dahi gelmiştir: " اَرْسلانْ قَرِيسا سِغغانْ اُتِنْ كُذا زُورْ arslan karısa sıggan ötin ködhezür = arslan kocalırsa yakalamak için fare deliğini bekler". Bu sav, yaşlı bir adamın büyük işlere gücü yetmiyerek küçük şeylere razı olması zamanında söylenir.

قُرِيدِى kurıdı: " قُرِيدِى تُونْ kurıdı ton = elbise kurudu". Başkası da böyledir, (قُرِيرْ - قُرِيماقْ kurır - kurımak).

قُرِيدِى korıdı: " اُتِغْ قُرِيدِى otığ korıdı = otu korudu". Başkası da böyledir, (قُرِيرْ - قُرِيماقْ korır - korımak).

كُرادِى küredi: " قُلْ كُرادِى kul küredi = köle kaçtı". Başkası da böyledir, (كُرارْ - كُراماكْ kürer - küremek).

كُرِيدِى küridi: " اَتْ كُرِيدِى at küridi = at ön ayaklariyle yeri eşti", " اَلْ قَارِغْ كُرِيدِى ol karığ küridi = o, karı küredi", (كُرِيرْ - كُرِيماكْ kürir - kürimek).

بَزادِى bezedi: " اَلْ اَوِنْ بَزادِى ol ewin bezedi = o, evini bezedi, nakışladı", (بَزارْ - بَزاماكْ bezer - bezemek).

تُزادِى tuzadı: " اَلْ اَتْ تُزادِى ol et tuzadı = o, et tuzladı". Bu kelime " تُزْلادِى tuzla-

dı" yerinde kullanılır [+].

قزيدي kazıdı: " اُلْ يِيرِكْ قَزيدي ol yériğ kazıdı = o,yeri kazdı ve eşti". Yara ve yaraya benzer şeyleri deşmek için de böyle denir. (قَزير - قَزيماق kazır - kazımak).

قُريدي kurıdı: " اَيِكْ بُغزي اَشْقا قُريدي anıng bogzı aşka kurıdı = onun boğazı aşa kurudu". Kullanılan budur. Doğru olanı noktasız ر iledir. Bu kullanış kuraldan dıştır. "سُوتْ اَمُزْدي süt emüzdi" cümlesindeki " اَمُزْدي emüzdi" kelimesi gibi,"süt emzirdi" demektir. (قُريِر - قُرِياق kurır - kurımak) [++].

[+] تُزادي fiilinin mastarı ve muzarii metinde yoktur. "تُزار - تُزاماق tuzar - tuzamak" olsa gerektir. B. A.

[++] Buradaki ibareyi olduğu gibi yazıyorum :

"اَيِكْ بُغزي اَشْقا قُريدي" اَيْ اَنَّهُ قَدْ جَفَّتْ حَلْقُهُ اِلَى الطَّعام . وَهٰذِهِ هِيَ المُسْتَعْمَلَة وَالاَصْوَبُ بِالرَّاءِ غَيْرِ المُعْجَمَة وَقَدْ شَذَّتْ هٰذِهِ كَمَا شَذَّتْ قَوْلُهُمْ "سُوتْ اَمُزْدي" اِذَا اَرْضَعَهُ

Bu ibarede içiçe birkaç yanlış birden vardır. Birincisi fiiller " قزيدي، قزير، قزياق kuzıdı - kuşır - kuzımak" olacaktır. Çünkü ibarede açıkça وَالاَصْوَبُ بِالرَّاءِ غَيْرِ المُعْجَمَة denilmektedir. Halbuki kelime zâten metinlerde ر ile yazılmıştır. Şu halde asıl olan metinde bu kelimelerin ز ile olmasıdır ki doğrusunun ر ile olduğu söylenmiş bulunsun. Yoksa bu söz boş yere getirilmiş olurdu. İkinci yanlışa gelince " سُوتْ اَمُزْدي süt emüzdi" cümlesindeki اَمُزْدي kelimesi " اَمُرْدي emürdi" olacaktır. Çünkü kuraldan dış olan şekil budur. Bundan başka bu kelimeler ز li harfler arasında gelmiştir. Bunun için ر ile değil, ز ile yazılmış olmaları gerektir. B. A.

قِزُودي kızudı: " تَقار قِزُودي tawar kızudı = mal bahalandı, malın fiatı yükseldi", (قِزُوز - قِزُوماق kızur - kızumak).

قِزادي kızadı: " اُلْ قِيزِغْ قِزادي ol kızığ kızadı = o, kızın kızlığını bozdu", (قِزار - قِزاماق kızar - kızamak).

كَزادي közedi: " اُلْ اُتْ كَزادي ol ot közedi = o,ateşi maşa veya küskü ile çevirdi, karıştırdı", (كُزار - كُزاماك közer - közemek)," اُلْ اُزُمْني كَزادي ol üzümni közedi = o, üzümü taneledi, salkımdan üzümün tanelerini topladı".

كُزادي küzedi: "اُلْ يَيْلاغدا كُزادي ol yaylağda küzedi= o, yaylada güzledi", (كُزار - كُزاماك küzer - küzemek).

سَسِيدي sasıdı: "سَسِيدي نانْكْ sasıdı neng = nesne sasıdı, koktu", (سَسِير - سَسِيماق sasır - sasımak).

كُسادي kösedi: "اُلْ اَني كُرْماكِنْ كُسادي ol anı körmekin kösedi = o, onu görmek istedi, görsedi". Herhangi bir şey görmek istenildiği zaman da böyle denir, (كُسار - كُساماك köser - kösemek).

بَشادي başadı: " اُلْ يِغاجِغْ بَشادي ol yıgaçığ başadı = o, ağacı kertikledi, ağaçta bir takım kertikler yaptı". Ağaçlar birbirine dayalı olarak konursa yine böyle denir, (بَشار - بَشاماق başar-

başamak).

بُشُودِى boşudı: "اَنِنْگ اُوزى بُشُودى anıng özi boşudı = onun içi boşaldı (ishal oldu), ötürük oldu"," تُكُونْ بُشُودِى tügün boşudı = düğüm gevşedi"," اَتْ بُشُودِى at boşudı = at boşandı, at bağından boşandı"," خَانْ يَلَاوَجْغْ بُشُودِى Xan yalavaçığ boşudı = Hakan, memleketine dönmek için elçiyi bıraktı"," اَرْ اُرَاغُتِنْ بُشُودِى er uragutın boşudı = adam karısını boşadı", Arguca. Bu fiil lâzım ve müteaddi olur, (بُشُورْ - بُشُوماقْ boşur - boşumak).

تَشُودِى taşudı: "اُلْ اَفْكَا يَرْماقْ تَشُودِى ol efge yarmak taşudı = o, eve para taşıdı". Başkası da böyledir, (تَشُورْ - تَشُوماقْ taşur-taşumak).

تُشَادِى tüşedi: " اُلْ تُوشْ تُشَادِى ol tüş tüşedi = o, düş gördü". Düşü azarsa, ihtilâm olursa yine böyledir, (تُشَارْ - تُشَامَاكْ tüşer - tüşemek).

تُشَادِى töşedi: " تُشَاكْ تُشَادِى töşek töşedi = döşek döşedi". Başkası da böyledir [+].

تِشَادِى tişedi: " تَكِرْمَانْ تِشَادِى tegirmen tişedi = değirmen dişedi", (değirmen taşını dişedi, dişlerini keskinleştirdi). Bu

[+] Bu fiilin metinde muzari ve mastarı yoktur. " تُشَارْ - تُشَامَاكْ töşer - töşemek" olacaktır. B. A.

cümlede muzaf atılmış, muzafün ileyh onun yerine konulmuştur. Çünkü " تَكِرْمَانْ tegirmen" sözü değirmenin hepsine verilen isimdir. Halbuki yalnız değirmen taşı dişenir." اُلْ اُرْغَاقْ تِشَادِى ol orgak tişedi = o, orak dişedi", (تِشَارْ - تِشَامَاكْ tişer - tişemek).

جِشَادِى çişedi: "اُغْلَانْ جِشَادِى oglan çişedi = çocuk çişedi, çiş etti, pisledi". Bu kelime ancak küçüklerde kullanılır [+].

سَشُودِى seşüdi: " تُكُونْ سَشُودِى tügün seşüdi = düğüm gevşedi, çözüleyazdı", (سَشُورْ - سَشُومَاكْ seşür - seşümek).

قَشِيدِى kaşıdı: " اُلْ مَنِى قَشِيدِى ol meni kaşıdı = o, beni kaşıdı, benim vücudumu kaşıdı", (قَشِيرْ - قَشِيمَاقْ kaşır - kaşımak).

Şu savda dahi gelmiştir: " اُلْدَجِى سِجْغَانْ مُوشْ تَشْغَنْ قَشِيرْ öldeçi sıçgan muş taşakın kaşır = ölecek sıçan kedi taşağı kaşır", (sıçanın ölümü yaklaştığında kedinin taşağını kaşır). Bu sav, ancak telef ve tehlikeli bir işle ilgilenen kimse için söylenir.

كَشِيدِى köşidi: " تَامْ كُونُكْ كَشِيدِى tam künüg köşidi = duvar güneşi kapattı, örttü". Herhangi bir şey ışını kapatırsa yine böyle de-

[+] Metinde bu fiilin muzari ve mastarı yoktur." جِشَارْ - جِشَامَاكْ çişer - çişemek" olacaktır. B. A.

nir, (كشر - كشماك köşir - köşimek).

كشادى kişedi: "ال آتغ كشادى ol atığ kişedi = o, atı köstekledi", "ار قولن كشادى er kulın kişedi = adam kölesini bağladı", (كشار - كشاماك kişer - kişemek).

سغيدى sogıdı: "سوف سغيدى suw sogıdı = su soğudu". Başkası da böyledir, (سغر - سغماق sogır - sogımak).

تقيدى tokıdı: "ال قبغ تقيدى ol kapuğ tokıdı = o, kapıyı çaldı, kapıya vurdu", "ال قولن تقيدى ol kulın tokıdı = o, kölesini döğdü". Oğuzca. Öbür Türkler "اردى تقيدى urdı tokıdı" diye iki kelimeyi bir arada kullanırlar. "تمرجى قلج تقيدى temürçi kılıç tokıdı = demirci kılıç döğdü, yaptı", (demirci kılıç, bıçak ve buna benzer şeyler döğdü), "ار بوز تقيدى er böz tokıdı = adam bez dokudu". Başkası da böyledir, "انى سف تقيدى anı suw tokıdı = onu akan su alıp götürdü ve batırdı", "ارنى يل تقيدى erni yel tokıdı = adama yel çarptı, yel dokundu, cin dokundu", (تقر - تقماق tokır - tokımak).

سقيدى sakıdı: "ال منك كوزما سقيدى ol mening közüme sakıdı = o benim gözüme hayal göründü", "ساقغ سقيدى sakığ sakıdı= ılgın, yalgın göründü, serap su sanıldı", (سقر - سقماق sakır - sakımak).

سقيدى sukıdı: "ال انى سقيدى ol anı sukıdı = o, onu parmağiyle gıdıkladı", (سقر - سقماق sukır - sukımak).

سقادى sıkadı: "ال انك بشن سقادى ol anıng başın sıkadı = o, onun başını sığadı", (o acıyarak onun başını sığadı). Herhangi bir şeyin üzerinde el geçirilerek yoklanırsa yine böyle denir, (سقار - سقاماق sıkar - sıkamak).

ققدى kakıdı: "ال اندن ققدى ol andın kakıdı = o, ona kızdı, yaptığı işten darıldı", (ققر - ققماق kakır - kakımak). Argu dilinde "ققيوز kakıyur" şeklindedir. Çünkü onlar ötreye uyacak başka bir şey olmadığı halde bu ayrımdan gelen muzari fiillerini ötre kılarlar. Halbuki kural bu değildir. Onların dilinde çetrefillik vardır [+].

[+] Burada bulunan ققيوز kelimesi yanlış olsa gerektir. Çünkü bu şekil Divanda ancak birkaç yerde görülmektedir, "hal" fiili şekline benzemektedir. Bize kalırsa doğrusu "ققر kakur" olacaktır. Bundan başka burada bence Kaşgarlı çok önemli bir kuraldan bahsetmiş oluyor ve من غير ان يكون لتلك الضمة متبوع diyor ki muzari şeklindeki ikinci harfin ötre olması için kendisinden evvel uyulacak bir ötre bulunması lüzumu anlaşılır. Şu demektir ki yeni harekelenen bir harf ötre olarak harekelenebilmek için kendisinden evvel bir ötre harekesinin bulunması lâzımdır. ققيوز veya ققر kelimelerinde böyle bir şey yoktur. Kaşgarlının bu kuralından başka bir zaman uzun uzadıya bahsedeceğim ve Türkçe kelimelerin birçoklarının arapça harfle yazılışının yanlış olduğunu tanıklıyacağım. B. A.

بکودی bekūdi: " تکون بکودی tügün beküdi = düğüm berkişti". Bir iş berkişirse, muhkemleşirse yine böyle denir, (بکوز - بکوماك bekür - bekümek).

تکادی tükedi: " ایش تکادی ış tükedi = iş tükendi, bitti", " بوآش قمغقا تکادی bu aş kamuğka tükedi = bu yemek herkese yetti". Bu kelime iki zıt anlama gelir[+].

بلادی beledi: " قوی بلادی koy beledi = koyun meledi", (بلاز - بلاماك beler - belemek).

بلادی buladı: " قزی بلادی kuzı buladı = kuzu pişirdi". Başkası da böyledir, (بلاز - بلاماق bular - bulamak).

بلادی biledi: " ال بچاك بلادی ol biçek biledi = o bıçak biledi, bıçağı bilegi üzerine sürdü", " ال تیش بلادی ol tış biledi = o diş biledi", (بلاز - بلاماك biler - bilemek).

بلادی bėledi: " ال کنچن بلادی ol kençin bėledi = o, çocuğu beşiğe yatırdı, beledi, beşikte bağladı", " ال انی قانکا بلادی ol anı kanığa bėledi = o, onu kanına beledi", (بلاز - بلاماك bėler - bėlemek).

تلادی tüledi: " ات تلادی at tüledi = at tüyünü döktü". At kışlık tüyünü attı, yeni

[+] Hem tükenmek hem de yetişmek ve kâfi gelmek anlamlarına olacaktır. B. A.

tüy çıkardı, demektir. Başkası da böyledir; bu, kışlık tüylerinin dökülmesi ve yenisinin çıkması demektir, (تلاز - تلاماك tüler - tülemek). Aslı تولادی dır, burada و atılmıştır.

تلادی töledi: " قوی تلادی koy töledi = koyun dölledi, kuzuladı". Oğuzca. (تلاز - تلاماك töler - tölemek).

تلادی tiledi: " ال انی تلادی ol anı tiledi = o, onu diledi, istedi", " تنکری اندغ تلادی Tenğri andağ tiledi = Tanrı öyle istedi", (تلاز - تلاماك tiler - tilemek).

چلادی çiledi: " تونغ چلادی tonuğ çiledi = elbiseyi yaşarttı". Aslı جیلادی dır, ی harfi atılmıştır. Başkası da böyledir, (چلاز - چلاماك çiler - çilemek).

سلادی süledi: " بك یغیقا سلادی Beg yagıka süledi = Bey duşmana asker gönderdi, savaş yaptı". Aslı سولادی dır, و atılmıştır. (سولاز - سولاماك süler - sülemek). Şu beyitte dahi gelmiştir :

یغینك تباتیز و بقیب بکدنك بلا
اغرب قلی کلسا سنکا قوشو سلا [+]

[+] Bu beyitin ikinci mısraındaki قلی kelimesinin altında yazma nüshada ince kalemle ve aynı yazı ile bir de قچان kelimesi yazılmış. Şu halde ikinci mısra "Ograp kaçan kelse v.b." okunsa dahi olabilecek demektir. Anlam ve ölçü bozulmamaktadır. B. A.

Yagınğ taba titrü bakıp bükdenğ bile
Ograp kalı kelse sanğa karşü süle

"Duşmandan yana dik gözle bak, hançerini bile, ne zaman sana uğrıyacak olursa ona karşı asker çek".
(Duşmanına görücü gözle bak, hançerini bileğide zağla, duşman seni dileyerek gelirse ona karşı koy".

قَلِيدِى kalıdı: " آتْ قَلِيدِى at kalıdı = at sıçradı, kaykıdı, çamıglandı", (قَلِيزْ - قَلِيماقْ kalır - kalımak).

كُلِيدِى külidi: " اُلُكْ كُلِيدِى ölüg külidi = ölüyü gömdü". Başkası da böyledir, (كُلِيزْ - كُلِيماكْ külir - külimek).

قَمادِى kamadı: " كُوزْ قَمادِى köz kamadı = göz kamaştı, güneş ışığından göz kamaştı", (قَمازْ - قَماماقْ kamar - kamamak).
" اَنِكْ تِيشِى قَمادِى anınğ tışı kamadı = onun dişi kamaştı", (ekşi bir şey yemekten onun dişi kamaştı). Şu savda dahi gelmiştir: " آتاسى آناسى اَجِغْ اَلْمَا يِيسا اُغْلِى قِيزِى تِيشِى قَمازْ atası anası açığ alımla yese oğlı kızı tışı kamar = babası, anası ekşi elma yese oğlunun, kızının dişi kamaşır". Bu sav, ananın babanın yaptığı bir fenalıktan çocuklarının yakalandığı, sorguya çekildiği zaman söylenir.

قُمِيدِى komıdı: " اَرْ اَفِنْكا قُمِيدِى er ewinge komıdı = er evini özledi, evine karşı içinde şevk duydu". Bir kimse herhangi bir şeyi özler ve yüreğinde ona karşı çoşkunluk duyarsa yine böyledir, (قُمِيزْ - قُمِيماقْ komır - komımak).

تُنُودِى tanudı: " اُلْ مَنْكا سُوزْ تُنُودِى ol manğa söz tanudı = o, bana bir söz söyledi" (emretti). Herhangi bir şey tavsiye ederse yine böyle denir, (تَنُوزْ - تَنُوماقْ tanur - tanumak).

تُنادِى tünedi: " اُلْ مَنْدا تُنادِى ol mende tünedi = o benim yanımda geceledi", (تُنازْ - تُناماكْ tüner - tünemek).

سِنادِى sınadı: " اُلْ اَنِى سِنادِى ol anı sınadı = o, onu sınadı, bir şeyde denedi", (سِنازْ - سِناماقْ sınar - sınamak).

قَنادِى kanadı: " اُلْ اَتِنْ قَنادِى ol atın kanadı = o, atından kan aldı", (قَنازْ - قَناماقْ kanar - kanamak).

قِنادِى kınadı: " بَكْ اَنِى قِنادِى Beg anı kınadı = Bey ona işkence etti", " تَنْكرِى اَنِى قِنادِى Tengri anı kınadı = Tanrı onu cezalandırdı", " اُلْ بِجاكِنْ قِنادِى ol biçekin kınadı = o, bıçağına kın yaptı, bıçağı kınladı", (قِنازْ - قِناماقْ kınar-kınamak).

قَنَدِى kanadı: " بُرُونْ قَنَدِى burun kanadı = burun

kanadı". Bir adamın vücudunun herhangi bir yeri kanarsa yine böyle denir. Aslı قانيدى dır. الف harfi atılmıştır. (قنير - قنيماق kanır - kanımak) [+].

مُنادى münedi: " اُلْ تونُغْ مُنادى ol tonuğ münedi = o, elbisenin iğriliğini düzeltmek için uçlarından kesti". Başkası da böyledir, (مُنارْ - مُناماكْ müner - münemek).

سَنادى sanadı: " اُلْ قويِنْ سَنادى ol koyın sanadı = o, koyununu saydı", (سَنارْ - سَناماقْ sanar - sanamak). Aslı سانادى dır; birinci الف atılmıştır.

\+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR ÇEŞİDİ

بَيُودى bayudı: " اَرْ بَيُودى er bayudı = adam zenginledi". Başkası da böyledir, (بَيُورْ - بَيُوماقْ bayur - bayumak).

تَيادى tayadı: " اُلْ اَنِى تَيادى ol anı tayadı = o, ona dayak koydu, dayak dikti", üzerine çıktı bile, (تَيارْ - تَياماقْ tayar - tayamak).

Üçlü ayrımlar bitti.

X

X X

[+] " قنير - قنيماق kanır - kanımak" şekli yanlıştır. " قنار - قناماق kanar - kanamak" olacaktır. Her ne kadar metinde mazi sıygası olan " قنَدى kanadı" fiilinden bahsederken aslının " قنيدى kanıdı" olduğu söylenmiş ise de, şimdiye kadar müellifin tuttuğu usule göre "kanadı" fiilinin mazi ve muzarii "kanar - kanamak" şeklinde olacaktır. B. A.

BU DÖRTLÜ AYRIMLARDIR

BU, HER HAREKESİYLE ORTASI SÂKİN OLAN فَعَلْلَدى AYRIMIDIR [+]

بُرْبادى burbadı: " اَرْ اِيشِغْ بُرْبادى er ışığ burbadı = adam işi salladı, savsakladı, üzerine düşmedi"; (بُرْبارْ - بُرْباماقْ burbar - burbamak).

تُرْپيدى törpidi: " اَرْ يِغاجْ تُرْپيدى er yıgaç törpidi = adam ağaç yonttu, törpüledi". Başkası da böyledir, (تُرْپيرْ - تُرْپيماكْ törpir - törpimek).

سِغْتادى sıgtadı: " اُغْلانْ سِغْتادى oglan sıgtadı = çocuk ağladı". Başkası da böyledir. (سِغْتارْ - سِغْتاماقْ sıgtar - sıgtamak). Bu fiil خ ile dahi söylenir. Arapçada da böyledir : غادُ النّاسِ وَحُمادُهُمْ وَغَدّارُ وَخَتّارْ gibi. Bu, ancak fiillerde olur; isimlerde olmaz. Ağlamak için غ yerinde خ getirilerek " سِخِتْ sıxıt" demek caiz olmaz.

تُرْجيدى türçidi: " اَرْ اِيشْ تُرْجيدى er ış türçidi = a-

[+] Bu başlık şöyle anlaşılmalıdır: Ortası sâkin olduğu halde baş tarafı her hareke ile harekelenebilen ayrım. Ayrımda vezin olarak verilen فعللدى şekline bakılırsa bu ayrımda gelecek olan kelimelerin "burbadı, sığtandı" şeklinde olmaları lâzım geliyor ise de Kaşgarlı burada da tam arap dili kuralına uymuştur. Çünkü arapçada ا ، ى ، و harfleri sâkin birer harf sayılmaktadır. Ancak bu şekilde ayrımda geçen kelimeler yukarıdaki vezne uyabilir. B. A.

dam işe başladı", (تُرْجِيرْ - تُرْجِيماكْ türçir - türçimek).

تَوْجِيدِى tewçidi: " اُلْ تُونُغْ تَوْجِيدِى ol tonuğ tewçidi = o, elbiseyi oyulkadı". Bu, bir şeyi seyrekçe dikmek demektir. (تَوْجِيرْ - تَوْجِيماكْ tewçir - tewçimek).

تِنْجِيدِى tıncıdı: " اَتْ تِنْجِيدِى et tıncıdı = et koktu", (تِنْجِيرْ - تِنْجِيماقْ tıncır - tıncımak).

قَرْجادِى karçadı: " يُمْشاقْ نانْكْ قَرْجادِى yumşak neng karçadı = yumşak nesne katılaştı, sertleşti", (قَرْجارْ - قَرْجاماقْ karçar - karçamak).

قِرْجادِى kırçadı: " اُلْ اُقْ اَماجْقا قِرْجادِى ol ok amaçka kırçadı = o ok,nişan yerinin yanına, kenarına dokundu ve kayıcı bir ok gibi geçti", (قِرْجارْ - قِرْجاماقْ kırçar - kırçamak) [+].

قَوْجِيدِى kawçıdı: " آرِى كِشِيكا قَوْجِيدِى arı kişige kawçıdı = arı adama saldırdı",(arı ısırmak için adama saldırdı). Bir adam başkasına kızarsa ve üstüne düşerse yine böyle denir,(قَوْجِيرْ - قَوْجِيماقْ kawçır - kawçımak).

بَغْدادِى bagdadı: " اُلْ اَنِنْكْ اَذاقِنْ بَغْدادِى ol anıng adhakın bagdadı = güreşte onun ayağını

[+] " قِرْجاماقْ kırçamak" silip geçmek anlamına olsa gerektir. Bir ok veya bir taş bir şeyin yanına dokunarak geçerse "silip geçti" denir. B. A.

sarmaladı, sarmaya vurdu", (بَغْدارْ - بَغْداماقْ bagdar - bagdamak).

قُنْدِيدِى kundıdı: " اُلْ قِلِچْ قُنْدِيدِى ol kılıç kundıdı = o,parlatkıçla kılıcı parlattı",(قُنْدِيرْ - قُنْدِيماقْ kundır - kundımak).

تَبْرادِى tepredi: " تَبْرادِى نانْكْ tepredi neng = nesne tepredi, kımıldadı, hareket etti", (تَبْرارْ - تَبْراماكْ teprer - tepremek).

تُبْرادِى topradı: " اُتْ تُبْرادِى ot topradı = ot kurudu", (تُبْرارْ - تُبْراماقْ toprar - topramak).

تَبْرِيدِى taprıdı: " تَفِى تَبْرِيدِى tewi taprıdı = deve sıçradı, hopladı". Bu söz deveden başkası için söylenmez,(تَبْرِيرْ - تَبْرِيماقْ taprır - taprımak).

سَذْرَدِى sedhredi: " كِشِى سَذْرَدِى kişi sedhredi = halk seyredi, seyrekleşti", تُونْ سَذْرَدِى ton sedhredi = elbise seyredi,erpidi", (سَذْرارْ - سَذْراماكْ sedhrer - sedhremek).

بُغْرادِى bogradı: " اُلْ يِغاجِغْ بُغْرادِى ol yıgaçıg bogradı = o, ağacı boğum boğum kesti".Başkası da böyledir, (بُغْرارْ - بُغْراماقْ bograr - bogramak).

تِغْرادِى tıgradı: " اَرْ تِغْرادِى er tıgradı = adam diğrek oldu, katı oldu, sert oldu", (تِغْرارْ - تِغْراماقْ tıgrar - tıgramak).

تُغْرادِى togradı: " اَتْ تُغْرادِى et togradı = et doğ-

radı, tutmaç için et doğradı". Başkası da böyledir, (تغراز - تغراماق tograr - togramak).

يقرادى yawradı: "ار يقرادى er yawradı = adam tığrak oldu, katı oldu, sert oldu". Bu kelime تقندادى [+] kelimesi gibidir, (يقراز - يقراماق yawrar - yawramak). Şu parçada dahi gelmiştir :

قش يايغرو سُقلنور ارآت منن يقريور

اكلر يا سقر يور اتين تق بكريشور

Kış yaygaru söwlenür
Er at menin yawrayur
İkler yeme sawrıyur
Et yin takı bekrişür

"Kış, yaza fısıldıyor: Adam, at benimle tığrak olur, hastalar seğreliyor, azalıyor; et, vücut dahi pekişir".

(Yaz ile kışın karşılıklı konuşmasını anlatarak diyor ki: Adamların ve atların etleri bende sertleşir, hastalık kışta azalır, kışın insanların bedenleri ve etleri sertleşir)[+]

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda geçen تقندادى sözü yanlıştır. "تغردى tıgradı" olacaktır. Bir kelime evvelinde geçen يقرادى kelimesi anlam yönünden "يقرادى yawradı" kelimesine uymaktadır. B. A.

تقرادى tuwradı: "اشاق نانك تقرادى uşak neng tuwradı = küçük şey büyüdü", (kuzunun büyüdüğü gibi),(تقراز - تقراماق tuwrar - tuwramak). Bu söz "تقز يجنجو [++] tuwuz yünçü" sözündeki "تقز tuwuz" dan alınmıştır,"büyük inci" anlamınadır.

بقريدى bukrıdı: "ات بجيدى بقريدى at suçıdı bukrıdı = at sıçradı, çamışlık etti". Bu kelime yalnız kullanılmaz, بجيدى kelimesiyle birlikte kullanılır.(بقراز - بقراماق bukrar - bukramak).

[+] Bu parçada birkaç yanlış vardır: Birincisi سُقلنور kelimesindedir. Bu kelime mutavaat ise "kendi kendine söyleniyor" demek olur; bu anlam buraya gelmez. Eğer bu fiil mutavaat değil de meçhul ise buraya hiç gelmez; çünkü fiilin faili meydandadır, "kış" kelimesidir. Fiil, mutavaa ve meçhul olamayınca " سُقليور söwleyür" şeklinde hal sıygası olacaktır; bize hak verdiren kuvvetli iki tanık ta ikinci mısradaki " يقريور yawrayur" ve üçüncü mısrada bulunan " سقريور sawrayur" kelimeleridir. سُقلنور kelimesinin bunlara uyması gerektir; kafiye, işin böyle olmasını ister. İkinci yanlış بكريشور kelimesindedir. Bu kelime " بكرشور bekreşür" olacaktır," بك bek" kökündendir. B. A.

[++] تقز kelimesi " تقر tuwur" olacaktır. Çünkü metin de bu kelimeden geldiği söylenen üç fiilin üçü de gördüğünüz gibi ر harfiyle yazılmıştır. Yazma nüshada تقز kelimesinin üçüncü harfi olan ر üzerinde çok ufak bir nokta vardır, bunun yanlış olduğunda şüphe yoktur. Brockelmann gerek bunu ve gerek تقرادى ، تقراز ، تقراماق kelimelerin ز ile "tuwzamak" şeklinde yazmış ise de yanılmıştır. Dv.I,94,11 de bulunan " تقردى tuwradı" kelimesi bizim görüşümüzü kuvvetlendirmektedir. B. A.

تِكْرادِى tikredi: " اَتْ آذاقِى تِكْرادِى at adhakı tikredi = atın ayağı ses verdi",(atın tırnağı ve ayağı ses verdi).Ve yine " اُغْلانْ تِكْرادِى oglan tikredi" denir ki, "çocuk geliş-ti" demektir, (تِكْرارْ - تِكْراماكْ tik-rer - tikremek).

جِغْرُودِى çıgrudı: " يِيرْ جِغْرُودِى yer çıgrudı = yer sertleşti", (yer, üzerinde çok yürün-mekten ve çiğnenmekten sertleşti).Gev-şek olup ta sonradan sertleşen her şey için de böyle denir; (جِغْرُورْ - جِغْرُوماقْ çıgrur - çıgrumak).

جُقْرادِى çokradı: "آشِجْ جُقْرادِى aşıç çokradı = tencere kaynadı", (tencerenin içerisindeki bu-lamaç gibi koyu şey kaynadı). Tencere-nin içerisinde sulu şey bulunur da kay-narsa böyle söylenmez," قَيْنَدِى kayna-dı" denir.

جُقْرادِى çokradı: "مِنْكَرْ جُقْرادِى mıngar çokradı = pı-nar kaynadı",(pınarın suyu, tencerenin kaynadığı gibi kaynadı),(جُقْرارْ - جُقْراماقْ çokrar - çokramak).

جِقْرادِى çıkradı: " تِيشْ جِقْرادِى tış çıkradı = diş gıcırdadı"," قَبُغْ جِقْرادِى kapuğ çıkra-dı = kapı gıcırdadı". Bir adam duşman-lıkla ve buna benzer şeyle bağırırsa yine böyle denir, (جِقْرارْ - جِقْراماقْ çıkrar - çıkramak).

جِكْرادِى çikredi: "اَتْماكْدا تاشْ جِكْرادِى etmekte taş çik-

redi = ekmekte taş gıcırdadı",(ekmek içinde bulunan taş yüzünden diş gıcı dadı), (جِكْرارْ - جِكْراماكْ çikrer - çikremek).

جَلْدادِى [+] çıldadı: "اُقْ كِيشْ تاجَلْدادِى ol kişte çıldadı = ok sadakta çıldır çıldır etti". Buna benzer ses için de böyle denir,(جَلْدارْ - جَلْداماقْ çıldar - çıldamak) [++].

سَفْرادِى sawradı: " اِيشْ سَفْرادِى ış sawradı = iş sav sadı, gevşedi". İşliyen bir adam işi bırakırsa yine böyle denir, (سَفْرارْ - سَفْراماقْ sawrar - sawramak), "سُوكَلْ اِكْدِنْ سَفْرادِى sökel igdin sawradı = hasta, hastalık tan iyileşti, hastalığı savdı".

سَكْرِيدِى sekridi: "اَرْ سُقْقا سَكْرِيدِى er suwka sekridi = adam suya seğirtti". Başkası da böyle dir, (سَكْرِيرْ - سَكْرِيماكْ sekrir - sek-rimek).

سَمْرِيدِى semridi: "قُويْ سَمْرِيدِى koy semridi = koyun semirdi, yağlandı". Başkası da böyle-dir, (سَمْرِيرْ - سَمْرِيماكْ semrir - sem rimek).

سَنْرِيدِى sanrıdı: "اَسْرُكْ سَنْرِيدِى esrük sanrıdı = sarhoş saçmaladı". Aslı سَنْدْرِيدِى dır, (سَنْرِيرْ - سَنْرِيماقْ sanrır - sanrımak).

[+] Basma nüshada جَلْدادِى şeklinde çıkan bu kelime "جِلْرادِى çıl-radı" olacaktır. Bk. Dv. II, 268, 3. B. A.

[++] Bu kelimeler de yanlıştır. "جِلْرارْ - جِلْراماقْ çılrar - çıl-ramak" olacaktır. B. A.

تنرِیدی tenridi: "اَنِكْ بَشِی تَنْرِیدِی aning başı tenridi = onun başı döndü". Bu, uyku çöktüğü halde uyunamadığı zaman olur. Bu yüzden insanın başında karınca yürür gibi bir şey duyulur.(تَنْرِیرْ - تَنْرِیماكْ tenrir - tenrimek).

[+] كَوْرادِی köwredi: "اَنِكْ كُوجِی كَوْرادِی aning küçi köwredi = onun gücü gevşedi, kuvveti gevşedi". Herhangi katı bir şeyin kuvveti gider, gevşerse yine böyle denir,(كَوْرارْ- كَوْراماكْ kewrer - kewremek).

كُكْرادِی kökredi: "اَرْسلانْ كُكْرادِی arslan kökredi = arslan kükredi"," بُغْراكُكْرادِی bogra kökredi = aygır kükredi"," بُلِتْ كُكْرادِی bulıt kökredi = bulut kükredi". Savaşta, yiğitlerin sesi buna benzetilir. Nitekim şu savda da gelmiştir: "تَگِرْمَنْدا تُغْمِشْ سِچْغانْ كُوكْ كُكْرَگِنْگا قُرْقْماسْ" tegirmende togmış sıçgan kök kökreginge korkmas = değirmende doğan sıçan gök gürlediğinde korkmaz". Bu sav, sıkıntılı işler içerisinde yoğrulmuş olan, sonra ufak bir şeyle korkutulmak istenen kimse için söylenir. (كُكْرارْ- كُكْراماكْ kökrer - kökremek).

كُلْرادِی külredi: "تاشْ قُدُغْدا كُلْرادِی taş kuduğda külredi = taş kuyuda gürledi", (كُلْرارْ- كُلْراماكْ külrer - külremek).

[+] Basma ve yazma nüshalarda كَشْرادِی şeklinde geçen bu kelime yanlıştır."كَوْرادِی kewredi" olacaktır. B. A.

تَبْزادِی tepzedi: "اُلْ اَنِی تَبْزادِی ol anı tepzedi = o,ona haset etti, çekemedi", (تَبْزارْ- تَبْزاماكْ tepzer - tepzemek).

سِغْزادِی sıgzadı: "اُلْ تِیشْ سِغْزادِی ol tış sıgzadı = o,dişini hilâlledi, dişekle dişi kurcaladı" ve yine "اُلْ اَتِكْ یِیسِنْ سِغْزادِی [+] ol etik yisin sıgzadı = o, pabuç,mest gibi şeylerin dikişleri arasına parça koyup sızgı yaptı". İki şeyin arasına bir şey sıkıştırılarak konursa yine böyle denir, (سِغْزارْ - سِغْزاماقْ sıgzar sıgzamak).

قُبْزادِی kupzadı: "اُلْ قُبُزْ قُبْزادِی ol kubuz kupzadı o, kubuz, ut çaldı", (قُبْزارْ- قُبْزاماقْ kupzar - kupzamak).

تَبْسادِی tepsedi: " اُلْ اَنِی تَبْسادِی ol anı tepsedi o, ona haset etti, günüledi",(تَبْسارْ- تَبْساماكْ tepser - tepsemek). Bu ز ile dahi söylenir.

بُتْسادِی bütsedi: "باشْ بُتْسادِی baş bütsedi = yara i-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda یِیسِنْ şeklinde çıkan bu kelime " یِیسِنْ yisin" şeklinde olacaktır. Çünkü " یِی yi" dikiş manasınadır. Bk.Dv.III,18,16.Bugün Türkiyede halı dokunurken, halıda çiçek ve nakış yapılacağı zaman iki rengin arasına çizgi şeklinde üçüncü bir renk sokarlar, buna "sızgı" derler. Eski usul pabuççular, saraçlar,iki meşin parçasını dikmek istedikleri zaman aralarına başka renkte ince bir meşin parçası korlar, buna da "sızgı" denir. B. A.

yileşmeye yaklaştı", (بُتْسَارْ - بُتْسَامَاكْ bütser - bütsemek).

بُخْسَادِى buxsadı: "اُلْ اَنْكَرْ بُخْسَادِى ol angar buxsadı = o onun emrini kabul etmedi, işi zorla yaptı", (بُخْسَارْ - بُخْسَامَاقْ buxsar - buxsamak).

جَبْسَادِى çapsadı: "اُلْ سُفْدَا جَبْسَادِى ol suwda çapsadı = o, suda yüzmek istedi", (جَبْسَارْ - جَبْسَامَاكْ çapsar - çapsamak) [+].

سَتْسَادِى satsadı: "اُلْ اَتِنْ سَتْسَادِى ol atın satsadı = o, atını satmak istedi". Başkası da böyledir, (سَتْسَارْ - سَتْسَامَاقْ satsar - satsamak).

سُرْسَادِى sürsedi: "اُلْ اَتِغْ سُرْسَادِى ol atığ sürsedi = o, atını sürmek istedi". Başkası da böyledir, (سُرْسَارْ - سُرْسَامَاكْ sürser - sürsemek).

سُفْسَادِى suwsadı: "اَرْ سُفْسَادِى er suwsadı = adam susadı". Başkası da böyledir, (سُفْسَارْ - سُفْسَامَاقْ suwsar - suwsamak). Bunun aslı da istemek ve dilemeğe gider.

سُفْسِيدِى suwsıdı: "سِرْكَا سُفْسِيدِى sirke suwsıdı = sirke sulandı, sulu oldu". Sirkedeki su, sirkenin kuvvetini kırdı", (سُفْسِيرْ - سُفْسِيمَاقْ suwsır - suwsımak).

[+] Basma nüshada جَبْسَامَاكْ şeklinde olan bu kelime yanlıştır. Yazma nüshada dahi önceden bu şekilde iken sonradan bir düzeltme görerek ve ك harfi üzerine iki nokta konarak ق şekline konmuştur. Bk.Dv.II,3,7. B. A.

قَبْسَادِى kapsadı: "اَنِكْ تَكْرَا كِشِى قَبْسَادِى anıng tegre kişi kapsadı = onun çevresini halk kapladı", (قَبْسَارْ - قَبْسَامَاقْ kapsar - kapsamak). Ve yine "اُلْ اَنِكْ تَفَارِنْ قَبْسَادِى ol anıng tawarın kapsadı = o, onun malını kapmak istedi".

قُبْسَادِى kopsadı: "اُلْ يُقَارُو قُبْسَادِى ol yokaru kopsadı = o, yukarı çıkmak istedi", (قُبْسَارْ - قُبْسَامَاقْ kopsar - kopsamak).

كُرْسَادِمْ körsedim: "مَنْ اَنِى كُرْسَادِمْ men anı körsedim = ben onu göresidim, görmek istedim". Aslı "كُرْكْسَادِمْ körügsedim"dir. ذلاقه harflerinde kural böyledir. Kendisinde bu harflerden birisi bulunan fiil, bir şey dilemek anlamına alınacak olursa o fiilin köküne ا.س.ك getirilir [+]. (كُرْسَارْمَنْ - كُرْسَامَاكْ körsermen - körsemek).

كَلِكْسَادِمْ keligsedim: "مَنْ سَنْكَا كَلِكْسَادِمْ men sanga keligsedim = ben sana gelmek istedim", "كَلْسَادِمْ kelsedim" [++] dahi denir, (كَلْسَارْمَنْ - كَلْسَامَاكْ kelsermen - kelsemek).

[+] Zelaka harfleri evvelki ciltlerde geçmiştir. B. A.

[++] Yazma nüshada son üç fiil "كلسادم kelisedim", "كلسارمن kelisermen", "كلساماك kelisemek" imlâsındadır. Bu şekil ayrıma uymamaktadır. Bunun için biz tercümemizde gördüğünüz şekilde aldık. Bundan başka az önce geçmiş olan "satsamak" fiili "satısamak" ve "sürsemek" fiili "sürisemek" ve "çapsamak" fiili "çapısamak" imlâlarındadır. Bu yoldaki yazılış, ayrıma uymadığı için biz ayrıma uyar şekilleri aldık. N. A.

قَقْسِدِى kaksıdı: "اَتْ قَقْسِدِى et kaksıdı = et kakaç oldu, et kakaç olayazdı", (قَقْسِيرْ - قَقْسِيمَاقْ kaksır - kaksımak).

تُوْشَدِى tüwşedi: "اَنِڭْ تَرِى تُوْشَدِى anıng teri tüwşedi = çalışmaktan onun teri tane tane oldu", (تُوْشَارْ - تُوْشَامَاكْ tüwşer - tüwşemek).

تَفْشَادِى tewşedi: "يِپْ قَمُغْ تَفْشَادِى yıp kamuğ tewşedi = ip büsbütün karıştı", (ip dolaştı, ucu bulunmıyacak bir şekilde birbirine karıştı), (تَفْشَارْ - تَفْشَامَاكْ tewşer - tewşemek).

چَخْشَادِى çaxşadı: "تَاشْ چَخْشَادِى taş çaxşadı = taş çağıl çuğul etti, çakıl ses verdi". Ziynet eşyası ve buna benzer şeyler ses verirse yine böyle denir, (چَخْشَارْ - چَخْشَامَاقْ çaxşar - çaxşamak).

چُفْشَادِى çuwşadı: "جَغِرْ چُفْشَادِى çagır çuwşadı = şıra kaynadı ve köpüklendi". Başkası da böyledir, "قَرِنْ چُفْشَادِى karın çuwşadı = yemek, karını yaktı ve ekşitti", (چُفْشَارْ - چُفْشَامَاقْ çuwşar - çuwşamak).

سُفْشَادِى sufşadı: "اُلْ قُلَاقَّا سُفْشَادِى ol kulakka sufşadı = o, gizli bir sözü kulağa söyledi, fısıldadı", (سُفْشَارْ - سُفْشَامَاقْ sufşar - sufşamak). "سُكَلْكَا سُفْشَادِى sökelge sufşadı = hastaya okudu, üfledi". س ile dahi lûgattir.

قَرْشَادِى karşadı: "اُلْ تُونُغْ قَرْشَادِى ol tonuğ karşadı = o, elbiseyi karışladı, karışla ölçtü" Başkası da böyledir; (قَرْشَارْ - قَرْشَامَاقْ karşar - karşamak).

قُرْشَادِى kurşadı: "اُلْ قَفْتَانْ قُرْشَادِى ol kaftan kurşadı = o, elbisenin kuşağını bağladı" (قُرْشَارْ - قُرْشَامَاقْ kurşar - kurşamak).

قُغْشَادِى koğşadı: "قَتِغْ نَانِڭْ قُغْشَادِى katığ neng koğşadı = sert nesne koğşadı, gevşedi", (قُغْشَارْ - قُغْشَامَاقْ koğşar - koğşamak).

قُفْشَادِى kowşadı: "اَرْ اُقِى قُفْشَادِى er oknı kowşadı = adam okunu koğuş ağacı daliyle cilâladı". (قُفْشَارْ - قُفْشَامَاقْ kowşar - kowşamak). غ ile dahi lûgattir.

كَفْشَدِى kewşedi: "تَوِى اُتْ كَفْشَدِى tewi ot kewşedi = deve ot ile geviş getirdi", "قُرِچْ نَانِڭْ كَفْشَدِى kurç neng kewşedi = katı şey gevşedi", (كَفْشَارْ - كَفْشَامَاكْ kewşer - kewşemek). "كَفْشَكْ اَتْمَاكْ kewşem etmek = mayalı, güzel, iyi pişmiş semirtici ekmek" [+].

تَسْغَادِى tasgadı: "اُلْ اَنِى تَسْغَادِى ol anı tasgadı = o, onu tokatladı", (تَسْغَارْ - تَسْغَامَاقْ

[+] Burada arapça ibareyi olduğu gibi alıyorum: وَبِهِ سُمِّيَ الْخُبْزُ الْخَمِيرُ الْجَيِّدُ النَّضِيجُ الْمُسَمِّنُ bu ibaredeki son kelime benim anlayışıma göre isimi mef'ul sıygasiyle الْمُسَمَّنُ olacaktır. Çünkü bu şekle göre anlam mayalı, güzel, iyi pişmiş yağlı ekmek demek olur. Çünkü ayrıca özenilerek pişirilen bu çeşit ekmeklere yağ konur. Şu hale göre anlam "semirtici" değil, "yağlı" olmalıdır. B. A.

tasgar - tasgamak).

سَتْغادِي satgadı: "اُلْ اَنِكْ بُيْنِنْ سَتْغادِي ol anığ boynın satgadı = o, onun boynunu çiğnedi", "بِرْ يُولْ بِيرِكْ سَتْغادِي bir yol biriğ satgadı = bir yol bir yola çatıldı", (güneyden gelen yol batıdan gelen yol ile çatıştı, sataştı", "اَلِمْ بِيرِمْنِي سَتْغادِي alım berimni satgadı = o, alacağını vereceği ile ödeşti, karşıladı", (سَتْغارْ - سَتْغاماقْ satgar - satgamak). Şu beyitte dahi gelmiştir :

اَژُنْ تُنِي كُنْدُوزِي يِلْكِينْ كَچارْ
كِمْنِي قَلِي سَتْغَسا كُوجِنْ كَقارْ

Ajun tüni kündüzi yelkin keçer
Kimni kalı satgasa küçin kewer

"Açının gecesi, gündüzü konuk olarak geçer, kimin üzerine uğrasa onun kuvvetini gevşetir".
(Zamanın günleri ve geceleri misafir olarak geçer; o,bir kimsenin üzerine uğrasa, basıp geçse onu zayıflatır).
Bu kelime yol ve borç hususlarında Oğuzcadır.

سِتْغادِي sıtgadı: "اُلْ قُولِنْ سِتْغادِي ol kolın sıtgadı = o, kolunu sığadı", (سِتْغارْ - سِتْغاماقْ sıtgar - sıtgamak).

بَدْغادِي badgadı: "اُلْ اَنِكْ اَذاقِنْ بَدْغادِي ol anığ adhakın badgadı = o, onun ayağını güreşte yakaladı, çelme vurdu". Bu ke-

limeye çevirme ile " بَغْدادِي bagdadı" dahi denir, (بَذْغارْ - بَذْغاماقْ badgar - badgamak).

بُلْغادِي bulgadı: "اُلْ سُوقُغْ بُلْغادِي ol suwuğ bulgadı = o, suyu bulandırdı", "اُلْ تُتْماجْ بُلْغادِي ol tutmaç bulgadı = o, tenceredeki tutmaçı bulandırdı, karıştırdı". Başkası da böyledir. Bulamaç ve bulamaça benzer şeyleri altı üstü iyice pişmesi için karıştırmak ve kımıldatmak dahi böyledir. "اُلْ اَرْ اَنِكْ كُنْكِلِنْ بُلْغادِي ol er anığ köğlin bulgadı = o adam onu kızdırdı". Aslı,tab'a uygun gelmiyen yemeği yemekten insanın gönlü bulanması ve kusayazmasıdır. (بُلْغارْ - بُلْغاماقْ bulgar - bulgamak).

[+] ئلغادى tolgadı: "قِيزْ يِنْجُو تُلْغادِي kız yinçü tolgadı = kız incili küpe takındı". Başkası da böyledir,"اُلْ يُونْكْ تُلْغادِي ol yüğ tolgadı = o, yün sümeğini doladı", "اَنِكْ قَرْنِي تُلْغادِي anığ karnı tolgadı = onun karnı ağrıdan ve bunun gibi şeylerden buruldu",(تُلْغارْ - تُلْغاماقْ tolgar - tolgamak).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda تُلْغادِي kelimesi ئلغادى şeklinde çıkmıştır; ilk harfi noktasız olup bir üstün hareke vardır. Yazma nüshaya dikkat edilecek olursa harfin üzerine sonradan çok zayıf bir mürekeple iki nokta konulmuştur. Bundan başka bu harfin üstün harekesi yanlıştır. Bu, düzeltilmemiş, biz düzelttik ve "تُلْغادِي tolgadı" şeklinde aldık. Bk.Dv.II,230. B. A.

قرغادي kargadı: "تنكري اني قرغادي Tengri anı kargadı = Tanrı onu lânetledi", (قرغار - قرغاماق kargar - kargamak).

قرغادي kurgadı: "يير قرغادي yer kurgadı = yer yağmurun azlığından kurudu", (قرغار - قرغاماق kurgar - kurgamak).

قزغادي kızgadı: "بك اني قزغادي Beg anı kızgadı = Bey onu uzaklaştırdı, ona sert bulundu, kakıdı", (قزغار - قزغاماق kızgar - kızgamak). Görmez misin, Türkler Tanrının lânetiyle bir kulun bir kulu koğması arasını nasıl ayırt etmişlerdir. Öbür kelimeyi üstün, bu kelimeyi esre kılmışlardır [+].

قرڤادي karwadı: "ال قرنككودا قرڤادي ol karanğkuda karwadı = o, karanlıkta ararken eliyle bir şeye dokundu", (قرڤار - قرڤاماق karwar - karwamak). Yukarıda söylediğimiz gibi yumşak ڤ yi و a çevirmek caiz olan her yerde "قروادي karvadı" dahi denir.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda geçen "قزغادي، قزغار، قزغاماق kızgadı - kızgar - kızgamak" şekli yanlıştır. Bize kalırsa "قرغادي، قرغار، قرغاماق kırgadı - kırgar - kırgamak" olacaktır. Çünkü Kaşgarlı "قرغاماق kargamak" fiili ile "قزغاماق kızgamak" fiili arasındaki farkın üstün ve esreden ibaret olduğunu söylemektedir. Halbuki ikinci fiil ز harfi ile yazılmıştır. Bunun doğru olması lazım gelseydi fark yalnız harekeden ibaret olmayıp harflerin de ayrı ayrı farklar vücude getirmesi lazımdı. Kaşgarlı böyle bir şeyden bahsetmiyor. Şu halde doğru olan bizim görüşümüzdür. Nitekim Dv. II, 231, 5 te bulunan "kırgadı" kelimesi bize tanıklık etmektedir. B. A.

تلكادي telgedi [+]: "ال اتاسين بلغادي ol atasın bulgadı = o, babasını sıktı, canını sıktı", "تلكادي telgedi" kelimesi yalnız söylenmez, "بلغادي bulgadı" kelimesiyle beraber söylenir, (تلكار - تلكاماك telger - telgemek).

بتلادي batladı: "ال بوزني بتلادي ol bözni batladı = o, bezi mayalı bir tortu ile tortuladı, bezi kolaladı", (بتلار - بتلاماق batlar - batlamak).

بتلادي butladı: "ات ارك بتلادي ıt erig butladı = köpek adamı budundan ısırdı". Bir adam başka bir adamın buduna vurursa yine böyle denir, (بتلار - بتلاماق butlar - butlamak).

بتلادي bitledi: "ار بيت بتلادي er bit bitledi = adam bit aradı", (بتلار - بتلامك bitler - bitlemek).

بزلادي bozladı: "تيتر بزلادي titir bozladı = dişi deve bozladı, bağırdı". Başkası da böyledir, (بزلار - بزلاماق bozlar - bozlamak).

بشلادي başladı: "ار ايش بشلادي er ış başladı = e

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda "بلغادي bulgadı" kelimesi yalnız başına kullanılmış ise de sözün gelişinden anlaşıldığına göre "بلغادي تلكادي bulgadı telgedi" diye iki fiilin bir arada kullanılması gerektir. Nasılsa metinde böyle yapılmamıştır. Fakat yine metinde "telgedi" kelimesinin yalnız kullanılmıyacağı söylenmektedir. B. A.

dam işe bağladı", "اُلْ يُولْ بَشْلادِى" ol yol başladı = o, yol gösterdi, kılavuzluk etti", "اُلْ سُو بَشْلادِى" ol sü başladı = o, askerin önünden gitti", (o,askere komutanlık etti), (بَشْلارْ - بَشْلاماقْ başlar - başlamak).

بَغْلادِى bagladı: "اُلْ اُتُنْكْ بَغْلادِى" ol otung bagladı = o, odun bağladı". Başkası da böyledir, (بَغْلارْ - بَغْلاماقْ baglar - baglamak).

بُغْلادِى bogladı: "اُلْ تُونْ بُغْلادِى" ol ton bogladı = o elbise boğladı, bohçaladı", (بُغْلارْ - بُغْلاماقْ boglar - boglamak). Türkler elbiseyi boğlamakla başka bir şey bağlamak arasını ayırmışlardır. Bağlamakta ب harfi üstün, boğlamakta ötredir.

بُقْلادِى bokladı: "يِلْقِى بُقْلادِى" yılkı bokladı = hayvan pisledi". Oğuzcadır. (بُقْلارْ - بُقْلاماقْ boklar - boklamak).

بَكْلادِى bekledi: "اُلْ نانْكِنْ بَكْلادِى" ol nengin bekledi = o,malını bekledi, gözetti","اُلْ قَپُغِنْ بَكْلادِى" ol kapugın bekledi = o,kapısını kapattı, peketti". Herhangi bir şey sıkıca bağlamırsa yine böyle denir, (بَكْلارْ - بَكْلاماكْ bekler - beklemek).

بَكْلادِى begledi: "اُلْ اَنِى بَكْلادِى" ol anı begledi = o,onu bey saydı, ona bey dedi",

(بَكْلارْ - بَكْلاماكْ begler - beglemek).

تَپْلادِى tapladı: "اُلْ تُونُغْ تَپْلادِى" ol tonuğ tapladı = o,elbiseyi kabullendi, razı oldu". Başkası da böyledir,(تَپْلارْ - تَپْلاماقْ taplar - taplamak).

تُپْلادِى tüpledi: "اُلْ اِشِغْ تُپْلادِى" ol ışığ tüpledi = o,işi dipledi, o,işi kökünden aradı", (تُپْلارْ - تُپْلاماكْ tüpler - tüplemek).

تَتْلادِى tatladı: "اُلْ اَنِى تَتْلادِى" ol anı tatladı = o, onu Fars saydı, onu Farslardan saydı", (تَتْلارْ - تَتْلاماقْ tatlar - tatlamak).

تَرْلادِى terledi: " اَتْ تَرْلادِى" at terledi = at terledi"," اُلْ اَتِنْ تَرْلادِى" ol atın terledi = o,atını kaşağıladı, atın üzerindeki ter ve pislik gibi şeyleri giderdi, temizledi", (تَرْلارْ - تَرْلاماكْ terler-terlemek). Bu kelime iki zıt anlama gelir; müteaddi ve lâzım olur.

تَزْلادِى tazladı: "اُلْ اَنِى تَزْلادِى" ol anı tazladı = o, ona kel dedi, kel saydı", (تَزْلارْ - تَزْلاماقْ tazlar - tazlamak).

تُزْلادِى tuzladı: " اُلْ اَتْ تُزْلادِى" ol et tuzladı = o et tuzladı". Başkası da böyledir, (تُزْلارْ - تُزْلاماقْ tuzlar - tuzlamak).

تِزْلادِى tizledi: "بُغْرا اَرِغْ تِزْلادِى" bogra eriğ tizledi= boğra,adamı altına aldı, diziyle ezdi, dizledi". Bir kimse bir şey üzerini diziyle çiğnerse yine böyle denir ,

(تزلار - تزلاماك tizler - tizlemek).

تشلادى taşladı: "اَلْ اِتِغْ تشلادى ol ıtığ taşladı = o,köpeği taşladı", "اَرْ تشلادى er taşladı = adam gurbete gitti, dışarılıklı oldu". Başkası da böyledir, (تشلار - تشلاماق taşlar - taşlamak).

تشلادم tuşladım: "مَنْ اَنِ تشلادم men anı tuşladım = ben onu sıraya aldım, hizasında durdum, karşısında durdum". (تشلارمن - تشلاماق tuşlarmen - tuşlamak).

تشلادى tişledi: "اَلْ اَنِ تشلادى ol anı tişledi = o onu dişledi, dişle ısırdı". Birisi başka birisinin dişine vurursa yine böyle denir, (تشلار - تشلاماك tişler - tişlemek) [+].

تغلادى tağladı: "اَلْ اَتِنْ تغلادى ol atın tağladı = o,atını dağladı", (تغلار - تغلاماق tağlar - tağlamak). Attan başka hayvan dağlanırsa yine böyle denir. Bu lûgat köklü değildir.

تغلادى tugladı: "اَلْ يارِغْ تغلادى ol yarağ tugladı = o,suyun, çayın gediğini,yarığını kapattı". (تغلار - تغلاماق tuglar - tuglamak).

تملدى tumlıdı: "سُوقْ تملدى suw tumlıdı = su soğudu". Başkası da böyledir,(تملر - تملماق

[+] Yazma nüshada önceden " تشلاماك tişlemek" şeklinde yazılmış iken sonradan bir düzeltme görerek تشلاماق şekline konulmuştur. Dikkat. B. A.

tumlır - tumlımak). Şu parçada dahi gelmiştir:

كُرْدِى مَنِى اَمْلَيُو بَقْتِى مَنْكا اِمْلَيُو
قَلْدِمْ كُنْكُلْ تُمْلِيُو قَدْغُو مَنِى تُرْغُورُرْ

Kördi meni emleyü
Baktı manğa imleyü
Kaldım könğül tumlıyu
Kadgu meni turgurur

"Beni sağaltarak gördü, bana işaret ederek baktı, gönlüm donarak kaldım. Kaygı beni durdurur".

(Sevgilim beni gördü ve beni tedavi etti. Bana baktı ve selâmla işaret etti. Ben onun izinde sıkıntı yüzünden donmuş olarak kaldım. Kaygu beni durgunlaştırıyor, sıkıyor).

جرلادى çarladı: "اُغلان جرلادى oglan çarladı = oğlan çarladı, çocuk cırladı, ağladı", "يَنْكان جرلادى yangan çarladı = fil bağırdı", (جرلار - جرلاماق çarlar - çarlamak).

جغلادى çogladı: Bu kelime "جرلادى çarladı" kelimesi gibi, filin bağırması anlamınadır, (جغلار - جغلاماق çoglar - çoglamak).

جغلادى çoğladı: "اَلْ تونغ جغلادى ol tonuğ çoğladı = o,elbiseyi boğladı, bohçaladı".

Başkası da böyledir, (جُغْلاماق - جُغْلا ر
çoğlar - çoğlamak).

جِغْلادِي çığladı: "اُلْ بُوزْ جِغْلادِي ol böz çığladı = o, Türk arşıniyle bez ölçtü", (جِغْلار - جِغْلاماق çığlar - çığlamak).

جُشْلادِي çuwladı: " اَتْ جُشْلادِي et çuwladı = et börttü". Bu, etin iyice pişmemesidir. (جُشْلار - جُشْلاماق çuwlar - çuwlamak).

جِنْلادِي çınladı: " اُلْ اِيشِغْ جِنْلادِي ol ışıġ çınladı = o, işi tahkik etti, (جِنْلار - جِنْلاماق çınlar - çınlamak).

سَبْلادِي sapladı: "اَرْ قِلِجْ سَبْلادِي er kılıç sapladı = adam kılıca sap yaptı". Herhangi bir şeye sap yapılırsa yine böyle denir, (سَبْلار سَبْلاماق saplar - saplamak).

سَرْلادِي sarladı: "اُلْ سُقْلُوقْ سَرْلادِي ol suwluk sarladı = o sarık sardı", "اَذاقِنْكا يُرْكانْجُو سَرْلادِي adhakınğa yörgençü sarladı = o, ayağına sargı, dolak sardı". Herhangi bir şey bir şey üzerine sarılırsa yine böyle denir, (سَرْلار - سَرْلاماق sarlar - sarlamak).

سِرْلادِي sırladı: "اَياقْجِي اَياقْ سِرْلادِي ayakçı ayak sırladı = kâseci, çanakçı kâse sırladı", (kâseci, üzerine nakış yapmak için kâseye sır vurdu), (سِرْلار - سِرْلاماق sırlar - sırlamak).

سُوزْلادِي sözledi: "اُلْ مَنْكا سُوزْ سُوزْلادِي ol manga söz

sözledi = o, bana söz söyledi", (سُوزْلار - سُوزْلاماك sözler - sözlemek).

سِزْلادِي sızladı: " اَنِكْ تِيشِي بُوزْدُنْ سِزْلادِي anıng tışı buzdun sızladı = onun dişi buzdan sızladı", (onun dişinde buz yüzünden veya soğuk su içmekten sızı peyda oldu, ağrıdı), " اَرْنِكْ سُنْكُوكِي سِزْلادِي erning süngügi sızladı = adamın kemiği sızladı", (ağrıdan adamın kemiği sızladı), (سِزْلار - سِزْلاماق sızlar - sızlamak).

سُغْلِدِي soglıdı: " اَرْ قُويْنِكا سُغْلِدِي er koynğa soglıdı = adam, elini koynuna soktu", (adam bir şey aramak için elini koynuna soktu), (سُغْلِيرْ - سُغْلِماق soglır - soglımak) [+]. Başkası da böyledir.

سَقْلادِي sawladı: " اُلْ تَلِمْ سَقْلادِي ol telim sawladı = o çok söz söyledi". Bir adam atalar sözü söylerse yine böyle denir, (سَقْلار - سَقْلاماق sawlar - sawlamak).

سُقْلادِي suwladı: " اَتْ سُقْلادِي at suwladı = at su içti". Başkası da böyledir. "اَرْ تِتِكْ سُقْلادِي er titik suwladı = adam çamura su koydu, sulandırdı". Başkası da böyledir; (سُقْلار - سُقْلاماق suwlar - suwlamak).

[+] Burada ya Türkçe ibare eksik veya arapça ibare fazladır. Metni olduğu gibi alıyorum. "اَرْ قُويْنِكا سُغْلِدِي - اَيْ اَدْخَلَ الرَّجُلُ يَدَهُ فِي حِجْرِهِ يَطْلُبُ شَيْئاً" arapça ibarenin doğru olduğunu kabul edersek Türkçesinde bir kelime eksik olmalıdır. Bu takdire göre ibare şöyle olacaktır: " اَرْ اِلِكْنِي قُويْنِكا سُغْلِدِي er eliğni koynğa soglıdı". B. A.

سَمْلادِي samladı: "اُلْ اَنِي اَمْلادِي سَمْلادِي ol anı emledi samladı = o ona ilâç etti, sağalttı". Bu kelime yalnız kullanılmaz, "اَمْلَادِي emledi" kelimesi de gelir, (سَمْلارْ - سَمْلاماقْ samlar - samlamak).

سُمْلِيدِي sumlıdı: "اَرْ سُمْلِيدِي er sumlıdı = adam Türkçeden başka bir dil konuştu," (o dili konuşandan başka birisi anlamaz), (سُمْلِيرْ - سُمْلِماقْ sumlır - sumlımak).

سَنْلادِي senledi: "اُلْ اَنِي سَنْلادِي ol anı senledi = o, ona sen diye aytadı", (o ona, küçük kimselere yapılan aytaç ile aytadı), (سَنْلارْ - سَنْلاماكْ senler - senlemek). Bu kelime "sen" anlamınadır. Bir kimseye aytarken büyüklemek istenirse "سِزْلادِي sizledi" denir. Bunun anlamı "siz" demektir. Bu, Hakanlara karşı olan aytama gibidir. Nitekim Yüce Tanrının اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ sözü gibi.

قَرْلادِي karladı: "بُلِتْ قَرْلادِي bulıt karladı = bulut karladı", (قَرْلارْ - قَرْلاماقْ karlar - karlamak).

قُرْلادِي kurladı: "اُلْ قَفْتَانِغْ قُرْلادِي ol kaftanıg kurladı = o, elbiseye kuşak yaptı ve bağladı", (قُرْلارْ قُرْلاماقْ kurlar - kurlamak).

قِرْلادِي kırladı: "اُلْ يِرِكْ قِرْلادِي ol yerig kırladı = o, yeri, toprağı kazdı", (o, karpuz ve karpuza benzer şeyler dikmek için toprakta yarıklar ve çukurlar yaptı). Bir adam germeç, büvet yaparsa yine böyle denir, (قِرْلارْ قِرْلاماقْ kırlar - kırlamak).

قَشْلادِي kaşladı: "اَرِقْ قَشْلادِي arık kaşladı = o, ırmağa kaş, germeç, büvet yaptı". Birisi bir adamın kaşına vurursa yine böyle denir, (قَشْلارْ - قَشْلاماقْ kaşlar - kaşlamak).

قُشْلادِي kuşladı: "بَكْ قُشْلادِي Beg kuşladı = Bey kuş avladı", (قُشْلارْ - قُشْلاماقْ kuşlar - kuşlamak).

قِشْلادِي kışladı: "اَرْ اَفِنْدا قِشْلادِي er evinde kışladı = adam evinde kışladı". Başkası da böyledir, (قِشْلارْ - قِشْلاماقْ kışlar - kışlamak).

قِنْلادِي kınladı: "اُلْ بِچاكْ قِنْلادِي ol biçek kınladı = o, bıçak kını yaptı". Başkası da böyledir, (قِنْلارْ - قِنْلاماقْ kınlar - kınlamak).

كُتْلادِي kötledi: "اُغْلانِغْ كُتْلادِي oglanıg kötledi = çocuğa fenalık yaptı". Başkası da böyledir, (كُتْلارْ - كُتْلاماكْ kötler - kötlemek).

كَذْلادِي kedhledi: "اَرْ كَذْلادِي er kedhledi = adam çabaladı", (adam kuvvetli kimselerin yaptığını yaptı), (كَذْلارْ - كَذْلاماكْ

kedhler - kedhlemek).

كزلادى kezledi: " اُلْ اُقِنْ كزلادى ol okın kezledi = o, okunu gezledi, okun gezini ıslah etti, düzeltti", (كزلار - كزلاماك kezler - kezlemek). Tencereden pisliği giderse yine böyle denir [+].

كزلادى közledi: "اُلْ اَنِى كزلادى ol anı közledi = o, onun gözüne vurdu", (كزلار - كزلاماك közler - közlemek).

كزلادى kizledi: " اُلْ كزلادى نانكنى ol kizledi nengni = o,nesneyi gizledi", (كزلار - كزلاماك kizler - kizlemek).

كسلادى kesledi: "اُلْ ايتغ كسلادى ol ıtığ kesledi = o, kesekle köpeği koğdu", (كسلار - كسلاماك kesler - keslemek).

ككلادى kökledi: " اُلْ اذرك ككلادى ol edher kökledi = o, eğerin bağını bağladı", (ككلار - ككلاماك kökler - köklemek).

ككلادى kögledi: "يلقى ككلادى yılkı kögledi = hay-

[+] Buradaki arapça ibareyi olduğu gibi alıyorum: وكذلك اذا اخرج القدرة عن القدر; buradaki ibare yanlış olsa gerektir. Çünkü iyi bir anlam elde edilemiyor. Bize kalırsa ibare şöyle olsa gerektir: وكذلك اذا اخرج القدرة عن القدر. Biz anlamı doğru bildiğimiz yolda verdik. Bize tanıklık eden bir şey de yazma nüsha ile basma nüshanın birbirine uymaması ve basma nüshadaki القدرة kelimesinin yazma nüshada القذره şeklinde bulunmasıdır. İyi bakılacak olursa yazma nüshadaki kelimenin د harfi üzerinde bir nokta sezilmektedir. Bundan başka ikinci bir ihtimal de ibarenin وكذلك اذا اخرج القذره عن القدر şeklinde olmasıdır. Bu takdire göre anlam "tencerenin dibinde kalmış olan şeyi veya yanık olarak yapışan artığı tencereden çıkarmak" demek olur. B. A.

vanlar yeşil yedi, ot yedi", (ككلار - ككلاماك kögler - köglemek).

ككلادى kögledi: " اَرْ ككلادى er kögledi = adam ırladı , teganni etti; adam ırlarken bir takım ezgiler çıkardı", (ككلار - ككلاماك kögler - köglemek).

كملادى kemledi: " اَتْ كملادى at kemledi = at, kötüledi, hasta oldu", " كملندى kemlendi" dahi denir, (كملار - كملاماك kemler-kemlemek).

منلادى münledi: " اَرْ منلادى er münledi = adam çorba içti", (منلار - منلاماك münler - münlemek).

بلنادى bulnadı: " اَرْ يغيِنْ بلنادى er yagını bulnadı = adam duşmanı tutsak etti", (بلنار - بلناماق bulnar - bulnamak).

تكنادى tüknedi: " اُلْ باشِنْ تكنادى ol başın tüknedi = o, yarasını dağladı",(o,ateşle yarasını dağladı), (تكنار - تكناماك tükner - tüknemek).

جكنادى çiknedi: " قِزْ جكِنْ جكنادى kız çikin çiknedi = kız nakış yaptı",(kız altın tellerle ipek kumaş üzerine tasvirler yaptı), " اَرْ جكنا جكنادى er çikne çiknedi = adam yere sürgü çekti", (جكنار - جكناماك çikner - çiknemek).

سكنادى süknedi: " اَرْ سكُلْ سكنادى er sügül süknedi = adam siğile ilâç etti, sağalttı" ,

(سُكْنَارْ - سُكْنَاماكْ sükner - süknemek).

قَيْنَادِي kaynadı: "آرْ آنْكَرْ قَيْنَادِي er angar kaynadı = adam ona karşı geldi, onun işini kabulden çekindi, sözünü reddetti", (قَيْنَارْ - قَيْنَاماقْ kaynar - kaynamak).

قَسْنَادِي kasnadı: "آرْ تُمْلُغْقَا قَسْنَادِي er tumluğka kasnadı = adam soğukta zırıncıdı, soğuktan adamın alt çenesi üst çenesine vurdu". Köpek soğuktan zırıncırsa yine böyle denir, (قَسْنَارْ - قَسْنَاماقْ kasnar - kasnamak).

قَلْنُودِي kalnudı: "يُفْقَا نَانْكْ قَلْنُودِي yufka neng kalnudı = yuka şey kalınlaştı", (قَلْنُورْ - قَلْنُوماقْ kalnur - kalnumak).

قُلْنَادِي kulnadı: "قِسْرَاقْ قُلْنَادِي kısrak kulnadı = kısrak kulunladı, doğurdu", (قُلْنَارْ - قُلْنَاماقْ kulnar - kulnamak).

كِشْنَادِي kişnedi: "آتْ كِشْنَادِي at kişnedi = at kişnedi", "قَتِرْ كِشْنَادِي katır kişnedi = katır anırdı", (كِشْنَارْ - كِشْنَاماكْ kişner - kişnemek).

+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَسْتَادِي yastadı: "اُلْ آنْكَرْ يَسْتُقْ يَسْتَادِي ol angar yastuk yastadı = o, ona yastık dayadı, yasladı", "اُلْ مَنْكَا سُوزْ يَسْتَادِي ol manga söz yastadı = o, bana söz dokundurdu, tariz etti ve açıkça konuşmadı", (يَسْتَارْ - يَسْتَاماقْ yastar - yastamak).

يُنْجِيدِي yunçıdı: "آرْ يُنْجِيدِي er yunçıdı = adam yoksullaştı, adamın yoksulluk yüzünden hali kötüleşti". Şu parçada dahi gelmiştir:

بِلْكَا بُكُو يُنْجِيدِي اَزُنْ اَتِي يَنْجِدِي
اَرْدَمْ اَتِي تَنْجِدِي يَرْكَا تَكِبْ سُرْتُلُورْ

Bilge bükü yunçıdı
Ajun eti yençidi
Erdem eti tınçıdı
Yerge tegip sürtülür

"Bilgin, akıllı kötüleşti, dünya onların etini ısırdı. Faziletin vücudu bozuldu, koktu, yere değip sürtülür". (Zamanı anlatarak diyor ki: Bilginlerin hali kötüleşti, zaman onları ısırdı, hatta edep ve faziletin eti bozuldu, çürüdü, arıklıktan yere değerek sürtülür) [+]. " تَنْجَدِي tançadı" kelimesinin aslı " تَنْجْغَادِي tancgadı"dır. Oğuzlarla Kıpçaklar gerek

[+] Bu parçanın ikinci mısraının sonuncu kelimesi basma nüshada يَنْجِدِي imlâsında çıkmış ise de yazma nüshada يَنْجَدِي şeklindedir. Doğrusu " يَنْجَدِي yencdi" olacaktır; "ısırmak" anlamınadır. Bk. Dv. III, 321. Yalnız bu hale göre mısraın vezni bozulmuş olur. B. A.

isimlerin ve gerek fiillerin ortasında bulunan غ harfini atarlar [+].

يَقْرِيدِى yawrıdı: " اَرْيَقْرِيدِى er yawrıdı = adamın hali kötüleşti, yoksulluktan veya hastalıktan arıkladı", (يَقْرِيرْ - يَقْرِيمَاقْ yawrır - yawrımak).

بِيسادِى yèysedi: " اُلْ اَتْمَاكْ بِيسادِى ol etmek yèysedi = o, ekmek yemek istedi". Başkası da böyledir, (بِيسارْ - بِيسامَاكْ yèyser - yèysemek).

يَبْسادِى yapsadı: " اَرْ اَتْمَاكْ يَبْسادِى er etmek yapsadı = adam ekmek yapmak istedi". Bir kimse kapıyı iterse yine böyle denir. " اَرْ تُوزاقْ يَبْسادِى er tuzak yapsadı = adam ava tuzak koymak istedi", (يَبْسارْ - يَبْسامَاقْ yapsar - yapsamak).

يَتْسادِى yatsadı: " اَرْ يَتْسادِى er yatsadı = adam yatmak, uyumak istedi", (يَتْسارْ - يَتْسامَاقْ yatsar - yatsamak).

يِتْسادِى yètsedi: " اُلْ مَنِي يِتْسادِى ol meni yètsedi = o, bana yetişeyazdı", (يِتْسارْ - يِتْسامَاكْ yètser - yètsemek).

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " تَنْجَدِى tançadı" ve " تَنْجْغادِى tancgadı" kelimelerinin ilk harfleri üstündür. Halbuki geçen parçada böyle bir kelime yoktur. " تِنْجَدِى tınçadı" kelimesi vardır. Bununla beraber buna "yanlış" diyemiyeceğiz. Çünkü gerek " تِنْجَامَاقْ tınçamak" ve gerek " تَنْجِيمَاقْ tançımak" kelimeleri aynı anlamdadır. Aralarında anlamca fark yoktur. Bk.Dv.II,171,8. B. A.

يَذْسادِى yadhsadı: " اُلْ تُشَاكْ يَذْسادِى ol töşek yadhsadı = o, döşek yaymak istedi, döşek yayayazdı", " اُلْ سُوسِينْ يَذْسادِى ol süsin yadhsadı = o, askerini dağıtmak ve yaymak istedi". Başkası da böyledir. Hamuru açmak ve yaymak istemek dahi böyledir, (يَذْسارْ - يَذْسامَاقْ yadhsar - yadhsamak).

يُذْسادِى yodhsadı: " اُلْ بِتِكْ يُذْسادِى ol bitik yodhsadı = o, kitabı silmek istedi". Kılıçtan kanı silmek ve başkası da böyledir, (يُذْسارْ - يُذْسامَاقْ yodhsar - yodhsamak).

يَرْسِيدِى yarsıdı: " اُلْ يَرْسِيدِى نَانْكْ ol yarsıdı nengni = o, bir şeyi murdar buldu ve ondan iğrendi", (يَرْسِيرْ - يَرْسِيمَاقْ yarsır - yarsımak).

يَزْسادِى yazsadı: " اُلْ قُورِينْ يَزْسادِى ol kurın yazsadı = o, kuşağını çözmek istedi". Başkası da böyledir, (يَزْسارْ - يَزْسامَاقْ yazsar - yazsamak).

يَشْسادِى yaşsadı: " اَلْ مَنْدِنْ يَشْسادِى ol mendin yaşsadı = o, benden gizlenmek istedi", (يَشْسارْ - يَشْسامَاقْ yaşsar - yaşsamak).

يَغْسادِى yağsadı: " اَرْ يَغْسادِى er yağsadı = adamın canı yağ istedi", (adamın canı sadeyağ ve başka yağ istedi), (يَغْسارْ - يَغْسامَاقْ yağsar - yağsamak).

يَغْسِيدِى yağsıdı: " يَغْسِيدِى نَانْكْ yağsıdı neng = adam

sadeyağın tadını aldı [+]". Şu savda dahi gelmiştir: " يَقَرِي يَاغِي يَغْنَسِيمَاس yakrı yağı yağsımas = içyağı, yağ yerini tutmaz", (يَغْنَسِيمَاقْ - يَغْنَسِيرْ yağsır - yağsımak). Aslı يَاغْسَادِي dır [++].

يُقْسَادِي yuwsadı: " اَلْ تُبُقْ يُقْسَادِي ol topık yuwsadı = o, top yuvarlamak istedi". Başkası da böyledir, (يُقْسَامَاقْ - يُقْسَارْ yuwsar - yuwsamak).

قُسَادِي yawsadı: " اَلْ مَنِكَا تَقَارْ قُسَادِي ol manğa tawar yawsadı = o, malla benim gönlümü almak istedi, (قُسَامَاقْ - قُسَارْ yawsar - yawsamak).

يِقْسَادِي yıksadı: " اَلْ تَامْ يِقْسَادِي ol tam yıksadı = o, duvar yıkmak istedi". Başkası da böyledir, (يِقْسَامَاقْ - يِقْسَارْ yıksar - yıksamak).

يُكْسَادِي yüksedi: " يُكْسَادِي نَانُكْ yüksedi nenğ = nesne yükseldi, uzadı". (يُكْسَامَاكْ - يُكْسَارْ yükser - yüksemek).

يُمْشَادِي yumşadı: " يُمْشَادِي نَانُكْ yumşadı nenğ = nesne yumşadı", (يُمْشَامَاقْ - يُمْشَارْ yumşar - yumşamak).

يَلْغَادِي yalgadı: " اَيَاقْ يَلْغَادِي ayak yalgadı = kap yaladı, çanak yaladı". Başkası da böyledir, (يَلْغَامَاقْ - يَلْغَارْ yalgar - yalgamak). Şu savda dahi gelmiştir :

[+] Buradaki Türkçe ibarede yanlışlık vardır. İbare şöyledir: اَزْ يَغْسِيدِي arapçasına bakılacak olursa bu يَغْسِيدِي نَانُكْ şeklinde olacaktır. B. A.

[++] Burada arapça ibare şöyledir: " يَاغْسَادِي ، فَادْغَمْ " buradaki son arapça kelime yerinde değildir. يُخَفِّفْ olacaktır. Biz böyle tercüme ettik. B. A.

" يَقَادَاقِي يَلْغَا غَالِي اِلِكْدَاكِي اِجْغِنُورْ " yakadakı yalga galı eliğdeki ıçgınur = yakadakini yalarken eldeki gider", (insan yakasındaki bulaşığı yalarken elinden çanak düşer. Yalayıcı boşta kalır). Bu sav, bir şeye tamah ederek elindekini harcıyan kimseye, elindekini iyi tutması ve uzaktaki tamahı terketmesi için söylenir.

يَلْقَادِي yalwadı: " اَرْ يَاغْ يَلْقَادِي er yağ yalwadı = adam yağ yaladı". Başkası da böyledir. Bu kelime evvelkinden daha çok kullanılır, (يَلْقَامَاقْ - يَلْقَارْ yalwar - yalwamak).

يُزْكَادِي yörgedi: " اَلْ اَذَاقِنْ يُزْكَادِي ol adhakın yörgedi = adam ayağını sardı". Başkası da böyledir. Herhangi bir şey sarılırsa yine böyle denir, (يُزْكَارْمَاكْ - يُزْكَارْ yörger - yörgemek) [+].

يِپْلَادِي yıpladı: " اُرَاغُتْ يُوزِنْ يِپْلَادِي uragut yüzin yıpladı = kadın yüzünün kılını iple aldırdı", (يِپْلَامَاقْ - يِپْلَارْ yıplar - yıplamak).

يَتْلَادِي yatladı: " يَاتْجِي يَتْلَادِي yatçı yatladı = şaman yada taşiyle afsun yaptı", (şaman

[+] Metinde bu kelime يُزْكَارْمَاكْ şeklindedir, yanlış olmalıdır; doğrusu يُزْكَامَاكْ olacaktır; bizi bu kanaate götüren iki tanık vardır. Birincisi, bu mastarın muzari ve mazisinde ر harfi yoktur. İkincisi, bu ayrımın kelimelerine uygun olan şekil, ر siz olmaktır. يَلْقَامَاقْ ، يُمْشَامَاقْ gibi. B. A.

yada taşiyle yağmur yağdırmak için afsun yaptı);" اَلْ اَبِى يَتْلادِى ol anı yatladı = o,onu yabancı saydı, yat saydı", (يَتْلاَرْ - يَتْلاَماقْ yatlar - yatlamak).

يِبْلادِى yıpladı: " اَرْ يِبْلادِى er yıpladı = adam ip üzerinde oynadı, canbazlık etti", (يِبْلاَرْ - يِبْلاَماقْ yıplar - yıplamak).

يِذْلادِى yıdhladı: " اَلْ يِبَارْ يِذْلادِى ol yıpar yıdhladı = o misk kokladı". Başkası da böyledir, (يِذْلاَرْ - يِذْلاَماقْ yıdhlar - yıdhlamak).

يَرْلادِى yarladı: " اَلْ اَنِكْ يُوزِنْكَا يَرْلادِى ol anıng yüzinge yarladı = o onun yüzüne tükürdü", (يَرْلاَرْ - يَرْلاَماقْ yarlar - yarlamak).

يِرْلادِى yırladı: " اَرْ يِرْلادِى er yırladı = adam bir ır ırladı", (يِرْلاَرْ - يِرْلاَماقْ yırlar - yırlamak).

يَشْلادِى yaşladı: " اَتْ يَشْلادِى at yaşladı = at yaş yedi, ot yedi". Başkası da böyledir. Aslı يَاشْلادِى dır. Başkalarında olduğu gibi yeğniltilmiştir. (يَشْلاَرْ - يَشْلاَماقْ yaşlar - yaşlamak).

يَغْلادِى yagladı: " اَرْ قُغُشْ يَغْلادِى er koguş yagladı = adam kayış yağladı". Başkası da böyledir, (يَغْلاَرْ - يَغْلاَماقْ yaglar - yaglamak). Aslı يَاغْلادِى dır.

يُغْلادِى yogladı: " اَلْ اُلُكْكَا يُغْلادِى ol ölügge yogladı = o, ölü için yemek verdi". Türklerin göreneği böyledir, (يُغْلاَرْ - يُغْلاَماقْ yoglar - yoglamak).

يِغْلادِى yıgladı: " اُغْلاَنْ يِغْلادِى oglan yıgladı = çocuk ağladı". Başkası da böyledir. Şu beyitte dahi gelmiştir:

يَلْكِنْ بُلُبْ بَرْدُقِى كُنْكُلُمْ اَنْكَارْ بَغْلَيُو
قَلْدِمْ اَرِنْجْ قَدْغُقَا اِيشِمْ اُذُو يِغْلَيُو

Yelkin bolup barduki köngüm angar baglayu
Kaldım erinç kadguka ışım udhu yıglayu

"Misafir olup sevgilim gitti, gönlümü ona bağladım. Kaygıda kaldım; işim,arkasından ağlamaktır".

(Sevgilim misafir olarak gitti; halbuki ben gönlümü onun sevgisine bağladım. Sanki ben, o gittikten sonra kaygı içinde kaldım ve arkadaşımın arkasından ağlarım).

يُكْلادِى yükledi: " اَلْ تَوَيْكَا يُوكْ يُكْلادِى ol teweyge yük yükledi = o, deveye yük yükledi". Başkası da böyledir, (يُكْلاَرْ - يُكْلاَماكْ yükler - yüklemek).

يِكْلادِى yikledi: " اَلْ يِرِكْ يِكْلادِى ol yeriğ yikledi = o, yeri çiğnedi". Bu kelime ى harfini الف yapanlara göredir. Fasih

olanı " اِكلادى ikledi"dir. (يكلاز - يكلاماك yikler - yiklemek).

يملادى yamladı: "اُلْ اِوِنْ يملادى ol ewin yamladı = o, evini süpürdü", (يملاز - يملاماق yamlar - yamlamak).

يملادى yimledi: "اُلْ منكا يملادى ol manğa yimledi = o, bana göziyle işaret etti",(- يملاز يملاماك yimler - yimlemek).Aslı "املادى imledi"dir.

يشنادى yaşnadı: "يشن يشنادى yaşın yaşnadı = şimşek çaktı". Parlak leğen gibi, ayna gibi şeylerin parlaması da böyledir. (يشناز - يشناماق yaşnar - yaşnamak).

يلنادى yelnedi: " بى يلنادى bi yelnedi = kısrağın memesi doldu, sarktı". Doğurma zamanında hayvanların memelerini salıvermesi ve süt gelmesi zamanında da böyle denir, (يلناز - يلناماك yelner - yelnemek).

\+ + +

BU AYRIMDAN MENKUS OLAN

بيبادى buybadı: " اُلْ ايشغ بيبادى ol ışığ buybadı = o, işi savsakladı, yüzüstü bıraktı". (بيباز - بيباماق buybar - buybamak).

سيبادى saypadı: " اُلْ توارن سيبادى ol tawarın saypadı = o,malını israf etti",(o malını her şeyde israf etti),(سيباز - سيباماق

saypar - saypamak).

سيرادى sayradı: "سندواج سيرادى sanduvaç sayradı = bülbül şakıdı"," ار تلم سيرادى er telim sayradı = adam çok saçmaladı,hezeyan etti". Bu kelime iki zıt anlama gelir, (سيراز - سيراماق sayrar - sayramak).

ييلادى yayladı: " ار تاغدا ييلادى er tağda yayladı = adam dağda yayladı",(ييلاز - ييلاماق yaylar - yaylamak).

Kural: Bu ayrımdan emir sıygası dört harflidir. Onun için ayrıma dört harfli dedik. " اَتْ تغرا et togra"," اَفكا اغرا ewge ogra" cümlelerindeki تغرا ve اغرا kelimeleri gibi. İsterse söyliyen adam " تغرغل tograğıl"," اغرغل ograğıl" dahi diyebilir. Emri gaibinde " تغراسون tograsun"," اغراسون ograsun" denir. Nehi halinde emir sıygası üzerine bir م bir de الف getirilerek " اغراما ograma"," تغراما tograma" denir.Nehyi gaibinde " اغراماسون ogramasun"," تغراماسون togramasun" derler.

Gelecek zamanda bir işi yapını murad edildiği zaman egası üzerine tok ve غ lı lerde غ , الف, ى ; yumşak

ve ڭ li kelimelerde غ yerine ڭ getirilir." مَنْ اَتْ تُغْراغای مَنْ men et togragaymen"," مَنْ اَنْكَرْ اُغْراغای مَنْ men angar ogragaymen" gibi ki, "ben et doğrıyacağım","ben ona uğrıyacağım" demektir.

Bu ayrımda ve bu ayrımın başkasındaki fiillerin hepsi de bu yolda yürür. Bu şöyledir; arapçada kelimelerin evveline gelen harflerle bir takım manalar anlaşılır. Muzari [+] ve istifham edatları, istikbal س i ve kesme ال leri, atıf و ı ve buna benzer şeyler gibi.

Türkçede kelime olduğu gibi sapsağlam durur; bir takım anlamlar bildirmek için getirilen harfler -gördüğünüz gibi- kelimenin sonuna eklenir. Fail olan sıfatlar da böyledir. Arapçada ziyade kılınan harfler bu kelimelerin ortasına gelir; غافِرْ غَفّارْ ، غَفُورْ kelimelerinde olduğu gibi. Söylediğimiz gibi Türkçede kelime tam olarak geldikten sonra bu

[+] Metinde burada "istikbal" denilmiş ise de yanlış olacaktır. Çünkü istikbal edatı bir kelime aşağıda söylenmektedir. Burada muzari murad edildiği açıktır. Çünkü arapçada muzari sıygası kelimenin önüne اتين harflerinden birisi getirilerek yapılır. B. A.

belgeler eklenir.

Muzariin nefyi halinde, nefi harfinden sonra bir س getirilir. " اُلْ اَتْ تُغْراماسْ ol et tогramas", " اُلْ سَنْكا اُغْراماسْ ol sanğa ogramas" gibi ki, "o, et doğramaz", "o, sana uğramaz" demektir.

Nehyi gaipte " [+] اُلْ اَتْ تُغْراماسُونْ ol et togramasun"," اُلْ آنْكا اُغْراماسُونْ ol anğar ogramasun" gibi.

Cemi haline gelince, kuralı geçmiştir. Bu da Kıpçaklarla Oğuzların kuralınca emir sıygasının müfredi üzerine genizden gelen bir ڭ getirilmesidir. " اَتْ تُغْرانْكْ et tograng"," اَفْكا اُغْرانْكْ efge ograng" gibi, "et doğrayın", "eve uğrayın" demektir. Doğru olan kural budur. Yalnız öbür Türkler yaşlı olan veya sayılan kimseye -genizden gelen ڭ ile- söylerler. Bu, tek olan ve sayılan adama karşı söylenmek belgesi olmuştur. Bunun içindir ki cemi halinde öbür Türklerin " تُغْرانْكْلارْ togranğlar , اُغْرانْكْلارْ" ograng lar" demesi yanlış sayılmamış-

[+] Buradaki arapça ibare şöyledir: وَالنَّهْیُ فِی الْجَحْدِ Burada bir yanlışlık vardır, جحد kelimesi fazladır. İbare şöyle olacaktır: وَفِی نَهْیِ الْغائِبِ Biz doğru bildiğimiz şekilde çevirdik. B. A.

tır. Böyle olmasa idi başka Türkler için -biri öbürünün yerini tutabilen- iki cemi edatını bir arada toplamak doğru görülmezdi. Oğuzlarla Kıpçaklar birinci yolda yürümüşlerdir. Onların söyleyişi kurala uygundur.

Bu ayrımdan doğrudan doğruya fail olan " اَتْ تُغْراغوجى et tograguçı", " اَفكا اُغْراغوجى efge ograguçı" gibi ki, "et doğrayıcı", "eve uğrayıcı" demektir. Oğuzlarla Kıpçaklar ve göçebelerden kendilerine uyanlarla Suvarlar " تُغْراداجى togradaçı", " اُغْراداجى ogradaçı" derler, kuralı geçmiştir.

İşin devamı ile vasıflanan fail için " تُغْراغانْ togragan", " اُغْراغانْ ogragan" denir ki, "daima doğrıyan", "daima uğrıyan, kasteden" demektir. Hepsi de bu kural üzeredir.

Bir işi işlemek arzusiyle vasıflanan fail için tok sesli ve kendisinde ذ لا ق harflerinden birisi bulunan veya غ lı olan kelimelerde غ،س،الف،ق ve ince sesli, ك li kelimelerde ك، ا، س، ك getirilir. " اُلْ اَتْ تُغْرَغساقْ اُلْ ol et togragsak ol", " اُلْ تَوَيكا يُكْ يُكلكساكْ اُلْ ol teveyge yük yükleğsek ol" gibi, "o et doğramak istiyor",

"o deveye yük yükletmek istiyor" demektir. Yalnız başka ayrımlarda kullanıldığı gibi bu ayrımda dörtlü kelimeler az kullanılır.

Bir işi işlemeğe yönelen, azmeden ve fakat başlamıyan fail için " اُلْ اَتْ تُغْرَغلى اُلْ ol et tograğlı ol", " اُلْ سَنكا اُغْرَغلى اُلْ ol sanğa ograğlı ol" gibi ki, "o,et doğramayı kurmuştur", "o,sana uğramayı kurmuştur" demek olur. Başkaları buna göre ölçümlenir.

Bir işi işlemek, işliyenin hakkı olduğunu gösteren fail için " اُلْ اَتْ تُغْرَغلقْ اَرْدى ol et tograğlık erdi", " اُلْ سَنكا اُغْراغلقْ اَرْدى ol sanğa ograğlık erdi" denir ki, "onun et doğramak hakkı idi","onun sana uğramak hakkı idi" demektir.

Oğuzlarla Kıpçakların diyeleklerinde ل harfi yerine س harfi getirilir: " اُلْ اَتْ تُغْراغسقْ اَرْدى ol et tograğsık erdi", " اُلْ سَنكا اُغْراغسقْ اَرْدى ol sanğa ograğsık erdi" gibi ki, "onun et doğramak hakkı idi","onun sana uğramak hakkı idi" demektir.

Çokları başka Türklerin kuralınca söylerler.

Bu faillerden işin nefyi arzu edildiği zaman failiyet belgeleri

ile kök olan emir sıygası arasına bir م getirilir. "اُلْ اَرْاَتْ تَغْرَامَدَجِي تُرُوْرْ ol er et togramadaçı turur","اُلْ يُكْ يُكْلَامَدَجِي تُرُوْرْ ol yük yüklemedeçi turur" gibi ki, "o adam et doğramayıcıdır","o yük yüklemeyicidir" demektir. Gerileri buna göre ölçümlenir.

Başka bir diyelekte " تَغْرَامَغْلِي اُلْ togramağlı ol"," يُكْلَامَكْلِي اُلْ yüklemeğli ol" denir. Bu şekilde, tok ve غ lı kelimelerde emir sıygasına م ، غ ، ل ، ى ve ك li kelimelerde م ، ك ، ل ، ى ziyade kılınır.

Bu ayrımdan ismi meful, " تَغْرَامِشْ اَتْ togramış et", " اِرْغَامِشْ يِغَاجْ ırgamış yıgaç" gibidir ki, "doğranmış et","ırgalanmış ağaç" demektir. Sahih olan kelimelerde kuralı geçmiştir.

Mastarlara gelince: [+] Biz ayrımda asıl olan fiilleri söylerken bunlardan bir takımlarını beyan etmiştik. Burada ancak aslında mastar olmayıp taizafet yoliyle mastar olanı söyliyeceğiz; bu çeşit mastar kök

[+] Metinde müfret olarak والمصدر şeklinde çıkmış ise de yanlıştır. Doğrusu والمصادر şeklinde cemi olacaktır. Çünkü aşağıdaki ibare bunun böyle olmasını gerekli kılar. B. A.

fiillerin sonuna ك veya غ getirmekle yapılır." اَنِكْ اَتْ تَغْرَاغِي كُرْ anıng et togragı kör"," اَنِكْ اُغْرَاغِي كُرْ anıng ogragı kör" gibi ki, "onun et doğramasını gör","onun uğramasını gör" demektir. Bu mastarlar isim gibidir. Bunun için çok kullanılır. Bu sebeple işaret ettim.

Zaman, mekân, âlet isimleri bir düzüye gelir." بُو اَتْ تَغْرَاغُو [+] = bu et togragu"," بُو اَتْ تَغْرَاغُو اُغُرْ اُلْ bu et togragu ogur ol"," بُو تَغْرَاغُو يِيرْ اُلْ bu togragu yér ol"," تَغْرَاغُو نَانِكْ togragu neng" gibi ki, "bu,doğranacak et", "bu,et doğranacak zamandır", "bu,doğranacak yerdir","bu, doğranacak nesne" demektir.

Nefi halinde " بُو تَغْرَاغُو اُغْرْ اَرْمَاسْ bu togragu ogur ermes" denir ki,"bu, doğranacak zaman değildir" demektir. Başkaları bununla ölçümlenir.

Bundan sonra bilesin ki,ben, mazi, mızari,mastarı bir arada söyliyorum. Çünkü mazi ile mızari bazı kere ortalarının harekesinde ve sükûnunda birbirine uymazlar. Bazı

[+] Metinde getirilmiş olan bu örneğin burada yeri yoktur. Çünkü burada ancak zaman, mekân, âlet isimleri söylenecektir. B. A.

kere de uyarlar. Bu, kuralla bilinmez. "بيرقُرْغادِى yėr kurgadı = yer kurudu", (قُرْغارْ - قُرْغاماق kurgar - kurgamak). Burada mazi, muzari ve mastar birbirine uymuştur. "ياقُرْدِى ya kurdı", (قُـوارْ - قُرْماق kurar - kurmak) gibi; burada da uygun gelmiştir[+]. Buna uymıyanları da geçen bahislerde söyledim.

Bu ayrım bir takım yollarda gelir. Birisi, ikili ve üçlü menkus fiillerden mürekkep olur ve adı söylenen işte, işliyenin bir şey yaptığını bildirir, "آراُقْ كَزْلادِى er ok kezledi = adam ok gezledi". Aslı "كَزْ kez" dir. لادى eki getirilerek fiil yapılmıştır. "آرْتَفَارْ كِزْلادِى er tawar kizledi" cümlesindeki "كِزْلادِى kizledi" kelimesi gibidir, "o mal gizledi" demektir. Başkası da böyledir. Aslı "كِزْ kiz"dir. Bu da isimdir.

Menkus olan kelimelerde "بُلِتْ

[+] Kaşgarlı'nın maksadı şudur: "قُرْغادِى - قُرْغارْ - قُرْغاماق kurgadı - kurgar - kurgamak" fiillerinde kelimenin ortası(ر harfi) sakindir. Halbuki "قُرْدِى - قُوارْ - قُرْماق kurdı - kurar - kurmak" fiillerinde iş böyle değildir. قُرْدِى kelimesinde ر harfi sâkin, قُرارْ kelimesinde sâkin değildir. Şu halde ibare yanlış olmalıdır. قُـرارْ - قُرْماق sözünden sonra فَقَدْ واَفَقَ denilmiş ise de bu فَاوافَقَ olacaktır. Bu şekilde düzelebilir. B. A.

قَرْلادِى bulıt karladı", "قُفْشْ يَغْلادِى koguş yagladı" gibi ki, "bulut karladı", "deriyi yağladı" demektir. Asılları قار ve ياغ dır. Bu fiillerden harfi illet olan الف yeğnilik olsun diye atılmıştır.

Âlet (aygıt) ismine gelince : İsim, salim ve üçlü isim olursa fiil yapmak için yalnız bir الف getirmek yeter. الف in ل la beraber getirilmesi gerekmez. Şimşek anlamına olan "يَشِنْ yaşın" kelimesi fiil yapılmak istenilirse "يَشِنْ يَشْنادِى yaşın yaşnadı" denir, "şimşek çaktı" demektir. "قِسْراقْ قُلْنادِى kısrak kulnadı" cümlesindeki "قُلْنادِى kulnadı" sözü de böyledir, "kısrak kulunladı" demektir. "قِسْراقْ يِلْنادِى kısrak yėlnedi" sözündeki "يِلْنادِى yėlnedi" sözü de buna benzer. "Kısrak memesini salıverdi, doğurması yaklaştığı için kısrağın memesi parladı" demektir. Bu fiiller [+] sağlam (sahih) isimden yapıldığı için yalnız bir الف ziyade kılınarak ل harfi getirilmeksizin tam bir fiil yapılmıştır. Yine bunun gibi dörtlü sa-

[+] Metinde burada فِى هٰذِهِ الأسامى denilmiş ise de yanlış olsa gerektir. فِى هٰذِهِ الافعال olacaktır. B. A.

hih isimlerin sonundaki harf atılarak bu ayrıma sokulabilir. Kelime bu şekilde üçlü olur. Sonra fiil yapmak için bir الف getirilerek kelime dörtlü olur. Yumşak nesneye " يُمْشاق yumşak" denir. Bir şey yumşadığı zaman " يُمْشادى yumşadı" derler [+]. "اُلْ آنكَرسوزْيَسْتادى ol angar söz yastadı" cümlesindeki " يَسْتادى yastadı" sözü de böyledir, "o, ona sözle dokundu" demektir. Bir yastık dayadığı zaman da böyle denir. Fiilin aslı " يَسْتُق yastuk"tur. "سُوفْ بُلْغادى suw bulgadı" cümlesindeki " بُلْغادى bulgadı" sözü de böyledir. Aslı " بُلْغاق bulgak"tır. Bu isimlerden ق atılmış fiil yapabilmek için yalnız bir الف getirilmiştir [++]. Yahut bu isimler kendisine bir harf getirilerek fiillerden alınmış olur. Bence en

[+] Metinde yalnız يُمْشادى kelimesi geçtiği halde arapça izahında لان الشئ denilmiş. Şu halde Türkçesinde يُمْشادى نانك denilmek gerektir. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda بلغاق kelimesi بلغايق şeklinde çıkmış ise de yanlıştır. Biz doğrusunu yazdık. Bundan başka burada arapça ibare şöyledir:
" وقولهم سوف بلغادى اى كدر الماء واصله بلغايق فطرحت القاف من هذه الاسماء بالالف حتى صارت افعالا "
Bu ibaredeki بالالف sözü fazla olacaktır. يستق kelimesinde olduğu gibi بلغق kelimesinin de الف siz yazılması -Kaşgarlının söylediği- kurala muvafıktır. Çünkü yukarıda (bu gibi isimlere bir الف getirilerek fiil yapıldığı) söylenmekte ve يشن ، يلن ، قلن kelimeleri örnek verilmektedir. B. A.

doğrusu budur. Çünkü isimler fiillerden çıkarılır. Nitekim " سُوذْتى sudhtı" ve " سِذْتى sidhti" kelimeleri gibi. Bunlardan " سُذُق sudhuk" ve " سِذْك sidhük" kelimeleri çıkmıştır, "sudhtı", "tükürdü", "sidhti", "işedi", "sudhuk", "tükrük", "sidhük", "sidik" demektir. " اَتْ بِشْدى et pışdı" cümlesindeki " بِشْدى pışdı" sözü dahi böyledir. Pişirilen et için " بِشِغْ اَتْ pışığ et" denir. Bu hal arapça ve Türkçe için bir fazilettir; başka dillerde bulunmaz.

İkinci yol, bu ayrımın esası olmak ve fiil başka anlama gelmiyerek kendi öz anlamına gelmektir. " اَرْ يِغاجْ اِرْغادى er yıgaç ırgadı", " اَرْ يِغْلادى er yıgladı" gibi ki, "adam ağaç ırgaladı", "adam ağladı" demektir. " اَرْ اِيشْقا اُغْرادى er ışka ogradı", "adam işe uğradı, diledi" demektir.

Arapçanın mufaale ayrımında yapıldığı gibi, bir işin iki kişi veya birçok kimseler tarafından işlenmiş olduğunu bildirmek istersek, kelimenin sonunda bulunan harfi illet atılır. Onun yerine bir ش getirilir. " اُلْ مَنِكْ بِرْلا يِغاجْ اِرْغَشْدى ol meninğ birle yı-

gaç ırgaşdı" ve "كِشِى بَرْچَا يِغْلَشْدِى ki-
şi barça yıglaşdı" denir ki, "o benimle ağaç ırgaladı",(bu, hem yardım, hem yarış olabilir),"halk bütün ağlaştı" demektir; hepsi buna göre ölçümlenir.

Bir kimsenin bir işi hakikaten yapmadığı halde yapar gibi görünmesi halinde kelimeden harfi illet atılır. Onun yerine م ، س ، ن getirilir. "اُلْ سَنْكَا اُغْرَمْسِنْدِى ol sanğa ogramsındı", "اُلْ يُكْ يُكْلَمْسِنْدِى ol yük yüklemsindi" gibi ki, "o, gerçekten sana uğramadığı halde kendini uğrar gibi gösterdi","o, gerçekten yük yüklemediği halde kendini yükler gösterdi" demektir.

Bu kurallardan başkasını Salim kitabında söyledik. Bütün kelimeler bu kurallar üzerine ölçümlenebilir. Yüce Tanrı dilerse şaşmaz.

+

\+ +

HER HAREKESİYLE فَعالادِى فَعُولادِى فَعِيلادِى AYRIMI

تَبالادِى tabaladı: "اُلْ آنِى تَبالادِى ol anı tabaladı = o, onu kınadı, ayıpladı", (تَبالارْ - تَبالاماقْ tabalar - tabalamak).

تُبُولادِى tüpüledi: "اُلْ يَغِينِى تُبُولادِى ol yagını tüpüledi = o, duşmanı tepeledi, duşmanın tepesine vurdu", (تُبُولارْ - تُبُولاماكْ tüpüler - tüpülemek).

سُبِيلادِى subıladı: "سُبِيلادِى نانْكْ subıladı nenğni = enli şeyi söbü yaptı, yanlarını daralttı", (سُبِيلارْ - سُبِيلاماقْ subılar - subılamak).

چَتِيلادِى çatıladı: "بَرْكا چَتِيلادِى berge çatıladı = kamçı şakladı". Herhangi bir şey kamçı şakırtısı gibi ses verirse yine böyle denir; (چَتِيلارْ - چَتِيلاماقْ çatılar - çatılamak).

سَتُولادِى satuladı: "اُلْ تَلِمْ سَتُولادِى ol telim satuladı = o, faydasız bir sürü söz söyledi", (سَتُولارْ - سَتُولاماقْ satular - satulamak).

سَچُولادِى saçuladı: "اُلْ سُولُقْ سَچُولادِى ol suwluk saçuladı = o, mendil ve mendile benzer şeyleri saçakladı, saçak yaptı", (سَچُولارْ - سَچُولاماقْ saçular - saçulamak).

قَچالادِى kaçaladı: "اُلْ نانْكْنِى قَچالادِى ol nenğni kaçaladı = o, nesneyi kaba koydu", (قَچالارْ - قَچالاماقْ kaçalar - kaçalamak). Aslı قلبالادى dır; birinci الف atılmıştır.

قِچِيلادِى kıçıladı: "اُلْ مَنِى قِچِيلادِى ol meni kıçıladı = o, beni gıdıkladı". Bu, insanın, güldürmek için koltuğunu ve ayağının altını kaşımakla olur. (قِچِيلارْ - قِچِيلاماقْ kıçılar - kıçılamak).

قَرالادِي karaladı: " اُلْ قَرالادِي نانْكْنِي ol karaladı nengni = o, bir şeyi karaladı", (قَرالارْ- قَرالاماقْ karalar - karalamak).

قَرِيلادِي karıladı: " اُلْ يِيرِكْ قَرِيلادِي ol yeriğ karıladı = o, yeri karışladı, ölçtü". Başkası da böyledir. " اُلْ اَرِكْ قَرِيلادِي ol eriğ karıladı = o, adamı kocaladı, yaşlı saydı", (قَرِيلارْ - قَرِيلاماقْ karılar-karılamak).

قَرالادِي karaladı: " اِتْ قَرالادِي ıt karaladı = köpek pisledi" [+], (قَرالارْ - قَرالاماقْ karalar - karalamak).

قَرِيلادِي karıladı: " تُپِي قارِغْ قَرِيلادِي tüpi karığ karıladı = tipi karladı; tipi, ses çıkartarak, oğuldıyarak kar getirdi", (قَرِيلارْ- قَرِيلاماقْ karılar - karılamak).

جُغِيلادِي çogıladı: " اَرْ جُغِيلادِي er çogıladı = adam bağırdı, çağırdı", (جُغِيلارْ- جُغِيلاماقْ çogılar - çogılamak). Bu kelime ج harfinin üstünü ile " جَغِيلادِي çagıladı" şeklinde dahi kullanılır.

جَغِيلادِي çagıladı: " سُوقْ جَغِيلادِي suw çagıladı = su çağladı", " ژَغِيلادِي jagıladı", " شَغِيلادِي şagıladı". Bunların hepsi de lûgattir. (شَغِيلارْ- شَغِيلاماقْ şagılar - şagılamak).

Şu parçada dahi gelmiştir :

[+] Metinde bu kelimenin muzari ve mastarı yoktur; biz koyduk. B. A.

قَتُنْ سِينِي جُغِيلادِي تَنْكُتْ باكِنْ يَغِيلادِي
قَنِي اَقِبْ ژَغِيلادِي بُيُنْ سُوقِنْ قِزِلْ سَغْدِي

Katun sini çogıladı
Tengüt begin yagıladı
Kanı akıp jagıladı
Boyun suwın kızıl sagdı

"Katun sini bağırdı, çağırdı. Tengüt Beyi ile duşmanlaştı. Kanı akıp çağladı. Boynunun suyunu kızıl sağdı". (Katun sini -burası bir yerin adıdır; Tengütlerle Çin arasındadır- halkı ile Tengüt halkı çarpıştılar. Katun sini halkı bağırdı, çağırdı, haykırdı. Tengütlerin Beyi ile duşmanlaştı. Su çağlar gibi kanları çağlıyarak aktı. Boyunlarından kırmızı su sağıldı. Bu, kan demektir).

سَغُولادِي saguladı: " اَرْ بُغْداىْ سَغُولادِي er bugday saguladı = adam buğdayı ölçekledi". Başkası da böyledir, (سَغُولارْ - سَغُولاماقْ sagular - sagulamak).

چِفِيلادِي çıfıladı: " كُبْ چِفِيلادِي küp çıfıladı = küp çıgıl çıgıl ses verdi". Şira kaynarken ses verirse yine böyle denir, (چِفِيلارْ- چِفِيلاماقْ çıfılar - çıfılamak).

تُقُولادِي tokuladı: " اَرْ قَذِشْ تُقُولادِي er kadhış tokula-

dı = adam kayışa toka yaptı", (تقولار - تقولاماق tokular - tokulamak).

تقپلادی tıkıladı: "تقپلادی نانك tıkıladı neñ = nesne tık diye ses verdi". Direğin dikme üzerine düştüğü gibi som bir şeyin sert bir nesne üzerine düşüp te ses verdiği zaman yine böyle denir, (- تقپلار تقپلاماق tıkılar - tıkılamak) [+].

تكولادی tiküledi: "اُل منكا اَت تكولادی ol manğa et tiküledi = o, bana et lokması verdi", (o, bana eti lokma lokma verdi). Başkası da böyledir. "اُل بككا نانك تكولادی ol Begge neñ tiküledi = o, Beye urunç (rüşvet) olarak bir şey verdi". Bu kelime evvelki kelimeden alınmıştır. (تكولار - تكولاماك tiküler - tikülemek).

تكپلادی tikiledi: "تكپلادی نانك tikiledi neñ = o şey hışırtı çıkardı", (تكپلار - تكپلاماك tikiler - tikilemek).

تلولادی taluladı: "اُل تلولادی نانكنى ol taluladı neñni = o, o şeyi seçti", (تلولار - تلولاماق talular - talulamak).

تمپلادی tümiledi: "اشياك تمپلادی eşyek tümiledi = eşek timbildedi". Bu, eşeğin sekerek koşmasıdır. Çok kere bu kelime "تمپلندی tümilendi" şeklinde kullanılır. (تمپلار - تمپلاماك tümiler - tümilemek).

تمولادی tamuladı: "اُل سو قُغ تمولادی ol suwuğ tamuladı = o, suyun büvetini, germeçini sıkıladı, sıkıştırdı", (تمولار - تمولاماق tamular - tamulamak).

\+ \+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يبپلادی yubıladı: " اُل انى يبپلادی ol anı yubıladı = o, ona hile etti, al etti". Şu parçada dahi gelmiştir:

تنكت خانى يبپلادی — اُلم بِرلا تپولادی
قدَش لادی تبالادی — اُلم كورب يزى اغدی

Tenğüt Xanı yubıladı
Ölüm birle tüpüledi
Kadhaşları tabaladı
Ölüm körüp yüzi agdı

"Tenğüt Hanı hile yaptı, ölüm ile tepeledi. Hısımları ayıpladı. Ölüm görüp yüzü bozuldu".

(Tenğüt Hanı Katun sini Hanına hile yaptı, onun ölümle tepesine vurdu. Yenilen adamı, kardaşları ayıpladı.

[+] Basma nüshada تقپلاماق - تقپلار - تقپلادی kelimelerinin ilk harfleri olan ت nin üzerinde üstün, altında esre vardır. Yazma nüshada dahi önceden böyle iken sonradan bir düzeltme görerek ت harfinin üzerindeki üstünler çizilmiş; altındaki esreler bırakılmıştır. Bundan anlaşıldığına göre ت harfi esre olacaktır; biz böyle yazdık. B. A.

Duşmanları sevindi. Ölüm yaklaşınca, yüzünün rengi değişti). Bu, Oğuz ve Kıpçak dillerincedir. (يُبِلاَرْ - يُبِلاَماقْ yubılar - yubılamak). Bunu başka Türkler az kullanır ve hileye " يَبْ يُبْ yap yüp" derler; fiil yapmazlar.

يَسْپِلادِى yasıladı: " اُلْ يَسْپِلادِى نَانْكْنى ol yasıladı nengni = o, birşey yasıladı", (o, bir şeyi, sofra üzerine yayılan hamur gibi, yaydı). "اُلْ سُوزْنى يَسْپِلادِى ol sözüg yasıladı = o, sözü açıkça, genişçe söyledi, kinaye yoliyle söylemedi", (يَسْپِلاَرْ - يَسْپِلاَماقْ yasılar - yasılamak).

يَغِيلادِى yagıladı: " اُلْ اَنِى يَغِيلادِى ol anı yagıladı = o, ona duşmanlık etti", " اَرْ يَغِى يَغِيلادِى er yagı yagıladı = adam duşmanla savaştı, çarpıştı", (يَغِيلاَرْ - يَغِيلاَماقْ yagılar - yagılamak).

\+
\+ \+

BU AYRIMDAN MENKUS OLANLAR

آيالادِى ayaladı: " قِزْ آيالادِى kız ayaladı = kız ellerinin ayasını birbirine vurdu", (آيالاَرْ - آيالاَماقْ ayalar - ayalamak). Bu, fasih bir lûgattir.

اُيالادِى uyaladı: " قُشْ اُيالادِى kuş uyaladı = kuş yuva yaptı", (اُيالاَرْ - اُيالاَماقْ uyalar - uyalamak).

كُيالادِى küyeledi: " اَرْ كِذِزْ كُيالادِى er kidhiz küyeledi = adam keçenin güvesini silkti, keçeyi güveden kurtardı ve korudu". Başkası da böyledir, (كُيالاَرْ - كُيالاَماكْ küyeler - küyelemek).

Bu ayrımda kural, bundan evvelki ayrımda söylemiş olduğumuz gibidir. Bu ayrım bir takım yollarda yürür:

Birincisi: Aslı dört harfli olan üçlü isimdir. Kendisine لادِى getirilerek fiil yapılır ve adı verilen fiilde işliyenin bir iş işlemesi anlamına gelir. " اَرْ تُونْ قَرالادِى er ton karaladı" gibi, "adam elbiseyi karaladı" demektir. " يِيرْ قَرِيلادِى yer karıladı" dahi böyledir, "yeri ölçtü" demektir.

İkincisi: Bir isme لادِى getirilerek fiil yapıldığında o ismin adı verilen şeye nispet olunması anlamınadır. " اُلْ اَرِكْ اَقِيلادِى ol erig akıladı = o, adamı selekliğe (cömertliğe) nispet etti, selekledi" ve " اُلْ اَنِى قَرِيلادِى ol anı karıladı = o, onu ihtiyarlığa nispet etti", gibi.

Üçüncüsü: Başka anlam beklenmiyerek fiilin ancak öz anlamına gelmesidir. " اُلْ اَنِى قِيلادِى ol anı kı-

çıladı" gibi ki, "o, onu gıdıkladı", (o, onun gülecek yerini kaşıdı" demektir. "اَشْيَاكْ تُمِيلادِى eşyek tümiledi" sözü de böyledir, "eşek tinbildiyerek, sekerek koştu", demektir.

Dörtlü ayrımlar bitti.

\+ + +

BURASI BEŞLİ AYRIMLARDIR

HER TÜRLÜ HAREKE İLE ع I HAREKELİ OLAN فَعَلْعَادِى AYRIMI

تُبُتْلادِى tübütledi: "اُلْ اَنِى تُبُتْلادِى ol anı tübütledi = o, onu Tibetli saydı, Tibete nispet etti", (onlar bir bölüktür). (تُبُتْلارْ - تُبُتْلاماكْ tübütler - tübütlemek).

كِرِتْلادِى kiritledi: "اُلْ قَبُغْ كِرِتْلادِى ol kapuğ kiritledi = o, kapıyı kilitledi", (كِرِتْلارْ - كِرِتْلاماكْ kiritler - kiritlemek).

جَنَغْلادِى çanağladı: "اُلْ اَنِى جَنَغْلادِى ol anı çanağladı = o, onu arık gördü", (o, onu arıklığa, gevşekliğe nispet etti", (جَنَغْلارْ - جَنَغْلاماقْ çanaçlar - çanaçlamak).

قُلَجْلادِى kulaçladı: "اُلْ اُرُقْنِى قُلَجْلادِى ol uruknı kulaçladı = o, urganı kulaçladı". Başka şey kulaçlarsa yine böyledir, (قُلَجْلارْ - قُلَجْلاماقْ kulaçlar - kulaçlamak).

قِلِجْلادِى kılıçladı: "اُلْ اَنِى قِلِجْلادِى ol anı kılıçladı = o, onu kılıçladı, kılıçla çaldı", (قِلِجْلارْ - قِلِجْلاماقْ kılıçlar - kılıçlamak).

قَمِجْلادِى kamıçladı: "اُلْ مُونُكْ قَمِجْلادِى ol münüğ kamıçladı = o, çorbayı kepçeledi, kepçeyi çorbaya daldırdı", (قَمِجْلارْ - قَمِجْلاماقْ kamıçlar - kamıçlamak).

بَغِرْلادِى bagırladı: "اُلْ اَنِى بَغِرْلادِى ol anı bagırladı = o, onun bağrına vurdu" ve yine " اُلْ يَاسِنْ بَغِرْلادِى ol yasın bagırladı = o, yayın bağrını ıslah etti, düzeltti". (بَغِرْلارْ - بَغِرْلاماقْ bagırlar - bagırlamak).

جَغِرْلادِى çagırladı: "اُلْ اُزُمْنِى جَغِرْلادِى ol üzümni çagırladı = o, üzümü şira yaptı", (جَغِرْلارْ - جَغِرْلاماقْ çagırlar - çagırlamak). Bir kimse şira içtiği zaman da böyle denir.

جِغِرْلادِى çıgırladı: "يِيرِكْ جِغِرْلادِى yeriğ çıgırladı = o, yerde çıgır yaptı ve yöneldi". Kar yeri örter de birisi ayağiyle yol açarsa yine böyle denir, (جِغِرْلارْ - جِغِرْلاماقْ çıgırlar - çıgırlamak).

سِغِرْلادِى sıgırladı: "اُلْ اَنِى سِغِرْلادِى ol anı sıgırladı = o, onu sığır saydı, sığıra nispet etti", (سِغِرْلارْ - سِغِرْلاماقْ sıgırlar - sıgırlamak).

بكرلادى bögürledi: " أل انى بكرلادى ol anı bögürledi = o, onun böğrüne vurdu" ve yine " أل يغيني بكرلادى ol yagını bögürledi = o, duşmanın sağından, kuzayından gelerek yendi, karşısına çıkmadı, yandan vurdu", (بكرلار - بكرلاماك bögürler - bögürlemek).

ترسلادى tarasladı: "الپ جرك ترسلادى alp çeriğ tarasladı = yiğit, askeri dağıttı"," جقرى قازغ ترسلادى çagrı kazığ tarasladı = çakır kuşu kaz sürüsünü dağıttı". Herhangi bir kimse kuvvetle bir şeyi dağıtırsa yine böyle denir, (ترسلار - ترسلاماق taraslar - taraslamak).

ترسلادى tarusladı: " أل اوين ترسلادى ol ewin tarusladı = o, evine çatı yaptı", (ترسلار- ترسلاماق taruslar - taruslamak).

قرتسادى kurutsadı: " ار قرتسادى er kurutsadı = adam kurut istedi", (قرتسار - قرتساماق kurutsar - kurutsamak).

بغرسادى bagırsadı: " ار بغرسادى er bagırsadı = adamın canı ciğer istedi", (بغرسار - بغرساماق bagırsar - bagırsamak).

كذرسادى kedhürsedi: " أل منكا تون كذرسادى ol manğa ton kedhürsedi = o, bana elbise giydirmek istedi", (كذرسار - كذرسامك kedhürser - kedhürsemek).

تتغسادى tatıgsadı: " ار تتغسادى er tatıgsadı = adamın canı tatlı istedi", (تتغسار - تتغساماق tatıgsar - tatıgsamak).

ستغسادى satıgsadı: "ار اتن ستغسادى er atın satıgsadı = adam atını satmak istedi", (adam atını satayazdı, satar gibi oldu). Şu parçada dahi gelmiştir :

اوين برقن ستغسادى   يلغ بيرب يرغسادى
ترك ارسا ترغسادى   انكر ساقنج كنى تغدى

Ewin barkın satıgsadı
Yoluğ bėrip yarıgsadı
Tiriğ erse turugsadı
Anğar sakınç küni togdı

"Evini barkını satmak istedi. Fidye verip yarlıganmak istedi. Yaşadıkça durmak istedi. Onun sakınacak günü doğdu".
(Kendini kurtarsın için duşman onun evini, barkını satmak istedi; o, sağ kalmak arzu etti. Fakat onun için kaygılı günler doğdu), ستغسار - ستغساماق satıgsar - satıgsamak).

برغسادى barıgsadı: " أل اوكا برغسادى ol ewge barıgsadı = o, eve varmak istedi". Başkası da böyledir, (برغسار - برغساماق barıgsar - barıgsamak).

ترغسادى turugsadı: " أل منذا ترغسادى ol munda tu-

rugsadı = o, burada durmak istedi", (تُرْغسَارْ - تُرْغسَاماقْ turugsar - turugsamak).

قُرْغسِيدِى kuruğsıdı: "[+] قُرْغسِيدِى = kurumaya yüz tuttu". (قُرْغسِيرْ - قُرْغسِيماقْ kuruğsır - kuruğsımak). Bu yüzden mideye " قُرْغساقْ kuruğsak" denildi; çünkü, saattan saata kursak kurur, yemek isteği coşar.

بَلِقْسَادِى balıksadı: " ارْ بَلِقْسادِى er balıksadı = adam balık yemek istedi",(بَلِقْسارْ - بَلِقْساماقْ balıksar - balıksamak).

بِلِكْسَادِى biligsedi: " اُغْلانْ بِلِكْسادِى oglan biligsedi = çocuk akıllanmak istedi, akıllı olmak istedi". (بِلِكْسَارْ - بِلِكْسَامَاكْ biligser - biligsemek).

بَرِكْسَادِى berigsedi: " اُلْ مَنْكا تَوَارْ بَرِكْسادِى ol manğa tavar berigsedi = o, bana mal vermek istedi, mal vereyazdı". Başkası da böyledir, (بَرِكْسَارْ - بَرِكْسَامَاكْ beriger - berigsemek).

كُرُكْسادِى körügsedi: " اُلْ مَنِى كُرُكْسادِى ol meni körügsedi = o, beni görmek, bana kavuşmak istedi",(كُرُكْسَارْ - كُرُكْسَامَاكْ körügser - körügsemek).

كِرِكْسادِى kirigsedi: " اُلْ اِفْكا كِرِكْسادِى ol ewge kirigsedi = eve girmek istedi". Başkası da böyledir. (كِرِكْسَارْ - كِرِكْسَامَاكْ kirigser - kirigsemek).

كَلِكْسادِى keligsedi: " اُلْ مَنْكا كَلِكْسادِى ol manğa keligsedi = o, bana gelmek istedi", (كَلِكْسَارْ - كَلِكْسَامَاكْ keligser - keligsemek).

بَغِشْلادِى bagışladı: " اُلْ مَنْكا اَتْ بَغِشْلادِى ol manğa at bagışladı = o, bana at bağışladı". Başkası da böyledir, (بَغِشْلارْ - بَغِشْلاماقْ bagışlar - bagışlamak).

تَقُشْلادِى tawuşladı: " تَقُشْلادِى نانْكْ tawuşladı nenğ = nesne kımıldadı", (bir şeyde duyu ve hareket belirdi), (تَقُشْلارْ - تَقُشْلاماقْ tawuşlar - tawuşlamak).

سُرُشْلادِى suruşladı: " اُلْ تَرِغْ سُرُشْلادِى ol tarığ suruşladı = o, ekini üttü",(o, buğday başağını yemek için üttü, ütme yaptı) , (سُرُشْلارْ - سُرُشْلاماقْ suruşlar - suruşlamak).

قَذِشْلادِى kadhışladı: " اُلْ كُونُكْ قَذِشْلادِى ol könüğ kadhışladı = o, gönü kayış yaptı,gönden kayış dildi", (قَذِشْلارْ - قَذِشْلاماقْ kadhışlar - kadhışlamak).

قَرِشْلادِى karışladı: " اُلْ بَرْجِنْ قَرِشْلادِى ol barçın karışladı = o, ipek kumaş karışladı". Başkası da böyledir, (قَرِشْلارْ - قَرِشْلاماقْ karışlar - karışlamak).

بِشِغْلادِى pışıgladı: " اُلْ اَتْ بِشِغْلادِى ol et pışıgladı = o,et pişirdi". Başkası da böyle-

[+] Burada Türkçe ibarede bir kelime eksik olsa gerektir. Arapçasına bakılırsa ibarenin " نانْكْ قُرْغسِيدِى nenğ kuruğsıdı" olması gerektir. B. A.

dir, (پِشِغْلار - پِشِغْلاماقْ pışıglar - pışıglamak).

سَتِغْلادِی satıgladı: "اُلْ اَنِكْ بِرْلا سَتِغْلادِی ol anınğ birle satıgladı = o, onunla satıştı", (سَتِغْلارْ - سَتِغْلاماقْ satıglar - satıglamak). Doğru olanı "سَتِغْلَشْدِی satıglaşdı"dır. İkisi de kullanılır.

سَرِغْلادِی sarıgladı: "اُلْ تُونِنْ سَرِغْلادِی ol tonın sarıgladı = o, elbisesini sarıladı, sarı yaptı". Başkası da böyledir, (سَرِغْلارْ - سَرِغْلاماقْ sarıglar - sarıglamak).

قِذِغْلادِی kıdhığladı: "اُلْ بُرْكْ قِذِغْلادِی ol börk kıdhığladı = o, külâha kıyı dikti". Başkası da böyledir, (قِذِغْلارْ - قِذِغْلاماقْ kıdhığlar - kıdhığlamak).

قُرُغْلادِی kuruğladı: "قُرُغْلادِی نَنْكْنِی kuruğladı nengni = nesneyi kuru olarak kullandı", (قُرُغْلارْ - قُرُغْلاماقْ kuruğlar - kuruğlamak).

قِسِغْلادِی kasıgladı: "اُلْ قُلِنْ قِسِغْلادِی ol kulın kasıgladı = o, kulunu itekledi, itti, avurduna vurdu" [+] (قِسِغْلارْ - قِسِغْلاماقْ kasıglar - kasıglamak).

بُتَقْلادِی butakladı: "اُلْ يِغاجِغْ بُتَقْلادِی ol yıgaçıg butakladı = o, ağacı budadı", (o, ağacın dallarını kesti), (بُتَقْلارْ - بُتَقْلاماقْ

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda قِسِغْلادِی ، قِسِغْلارْ ، قِسِغْلاماقْ kelimelerinin ilk harfi olan ق ın üstünde üstün altında esre vardır. Biz üstünlü olmasını kabul ettik, esre olsa da yanlış değildir. B. A.

butaklar - butaklamak) [+]. Aslı "بُتِيدِی butıdı"dır [++].

تُتُقْلادِی tutukladı: "اُلْ اُغْلِنْ تُتُقْلادِی ol oglın tutukladı = o, oğlunu enedi, veya enenmiş olmaya nispet etti", (تُتُقْلارْ - تُتُقْلاماقْ tutuklar - tutuklamak).

بَشَقْلادِی başakladı: "اُلْ سُنْكُو بَشَقْلادِی ol süngü başakladı = o, mızrağa başak taktı", (o, mızrağa demir uç taktı), (بَشَقْلارْ - بَشَقْلاماقْ başaklar - başaklamak).

تُرُقْلادِی turukladı: "اُلْ اَتِغْ تُرُقْلادِی ol atığ turukladı = o, atı durgunlaştırdı, arıksaydı". Başkası da böyledir, (تُرُقْلارْ - تُرُقْلاماقْ turuklar - turuklamak).

چِبِقْلادِی çıbıkladı: "اُلْ اَتِنْ چِبِقْلادِی ol atın çıbıkladı = o, atına taze çubukla vurdu", (چِبِقْلارْ - چِبِقْلاماقْ çıbıklar - çıbıklamak).

چَرُقْلادِی çarukladı: "اُلْ اَذاقِنْ چَرُقْلادِی ol adhakın çarukladı = o, ayağına Türk çarığı giydi, çarıkladı", (چَرُقْلارْ - چَرُقْلاماقْ

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda بُتَقْلادِی ، بُتَقْلارْ ، بُتَقْلاماقْ kelimelerinin ikinci harfi olan ت nin üstünde üstün, altında esre vardır. Biz üstünü aldık. Esre alınsa dahi yanlış sayılmaz; çünkü Divanın birçok yerlerinde بُتَقْ bazı yerlerinde de بُتِقْ şeklinde yazılmıştır. B. A.

[++] Yazma nüshada ibare şöyledir: وَالْاَصْلُ بُتِيدِی Bunda da yukarıdaki kelimeler gibi ت harfinde hem üstün, hem esre vardır. İki türlü okunmasının caiz olabileceğini göstermek için yapılmış olsa gerektir. B. A.

çaruklar - çaruklamak). " جَرُقْ Çaruk" adı verilen boya nispet edilirse yine böyle denir [+].

قَبَقْلادِى kapakladı: " اَرْ قِزِغْ قَبَقْلادِى er kızığ kapakladı = adam kızı bozdu", (قَبَقْلارْ - قَبَقْلاماقْ kapaklar - kapaklamak).

جُقَقْلادِى kuçakladı: " اُلْ بَرْجِنْ جُقَقْلادِى ol barçın kuçakladı = o, ipek kumaşı kucakladı" [++]. (جُقَقْلارْ - جُقَقْلاماقْ kuçaklar - kuçaklamak).

قَرَقْلادِى karakladı: " اُلْ تَوارِغْ قَرَقْلادِى ol tawarığ karakladı = o, yol kesti, mal aldı", (قَرَقْلارْ - قَرَقْلاماقْ karaklar - karaklamak). Yağma dilince.

قَشُقْلادِى kaşukladı: " اُلْ بالِغْ قَشُقْلادِى ol balığ kaşukladı = o, balı kaşıkladı", (قَشُقْلارْ - قَشُقْلاماقْ [+++] kaşuklar - kaşuklamak).

قُلَقْلادِى Kulakladı: " اُلْ اُغْلِنْ قُلَقْلادِى ol oglın kulakladı = o, oğlunun kulağına vurdu",

---

[+] جَرُقْلادِى، جَرُقْلارْ، جَرُقْلاماقْ fiilleriyle جَرُقْ kelimesinin ر harfleri üzerinde ötre, altında esre vardır. Bizim anladığımıza göre bu yazılışta göz önüne alınan şey "çaruk" ve "çarık" okunabilmesini göstermekten ibaret olsa gerektir. B. A.

[++] Burada arapça ibare şöyledir: اُلْ بَرْجِنْ جُقَقْلادِى اَىْ اَنَّهُ تَأَبَّطَ الشَّوْءَ Burada bir yanlışlık vardır. تَأَبَّطَ الدِّيباجَ olması gerektir. B. A.

[+++] قَشُقْلادِى، قَشُقْلارْ، قَشُقْلاماقْ kelimelerinin ش harflerinin üstünde ötre, altında esre görülmektedir. Kelimenin "kaşuk" ve "kaşık" şekillerinde okunabileceğini işaret için böyle yapılmış olsa gerektir. B. A.

(قُلَقْلارْ - قُلَقْلاماقْ kulaklar - kulaklamak).

قُمُقْلادِى kumukladı: " اَتْ قُمُقْلادِى at kumukladı = at pisledi, tersledi". Bir kimseyi " قُمُقْ Kumuk" boyuna nispet edersen yine böyle denir. Bu, bir adamın adıdır, (قُمُقْلارْ - قُمُقْلاماقْ kumuklar - kumuklamak).

قُنُقْلادِى konukladı: " بَكْ مَنِى قُنُقْلادِى Beg meni konukladı = Bey beni konuk etti". Başkası da böyledir, (قُنُقْلارْ - قُنُقْلاماقْ konuklar-konuklamak).

Oğuzlardan başkasının dilinde bu kelime, birisinin, ev sahibinin rızası olmadan bir evde gecelemesi anlamınadır. Şu parçada dahi gelmiştir :

يَغِى بَكْدِنْ اُذُقْلادِى كُرُبْ سُونِى آدِقْلادِى
اُلُمْ اَنِى قُنُقْلادِى آغِزْ اِجْرا آغُو سَغْدِى

Yagı begdin udhukladı
Körüp süni adhıkladı
Ölüm anı konukladı
Agız içre agu sağdı

"Duşman, beyden uyukladı; askeri görüp şaşaladı; ölüm onu konukladı, ağzı içine ağı sağdı".

(Duşman, Beyin bulunması yüzünden uyukladı, ansızın askeri gördüğü zaman şa-

şaladı. Ona ölüm yapıştı, ağzından ağı sağarak öldü).

بچَکلادی biçekledi: " اُلْ اَنِی بچَکلادی ol anı biçekledi = o, onu bıçakladı, bıçakla vurdu", (بچَکلارْ - بچَکلاماك biçekler - biçeklemek).

بَدُکلادی bedükledi: "اُلْ مَنِی بَدُکلادی ol meni bedükledi = o, beni büyük saydı", (بَدُکلارْ - بَدُکلاماك bedükler - bedüklemek).

بَلَکلادی belekledi: " اُلْ مَنکا بَلَکلادی ol manğa belekledi = o, bana armağan verdi", (بَلَکلارْ - بَلَکلاماك belekler - beleklemek) [+].

تَزَکلادی tezekledi: " اَتْ تَزَکلادی at tezekledi = at pisledi". Başkası da böyledir, (تَزَکلارْ - تَزَکلاماك tezekler - tezeklemek).

تَژِکلادی tejikledi: " اُلْ اَنِی تَژِکلادی ol anı tejikledi = o, onu Farslı saydı, Farsa nispet etti", (تَژِکلارْ - تَژِکلاماك tejikler - tejiklemek).

تَشُکلادی teşükledi: "اُلْ اَنِی تَشُکلادی ol anı teşükledi = o, onu obur saydı, aç gözlü saydı", (تَشُکلارْ - تَشُکلاماك teşükler - teşüklemek).

چُرَکلادی çörekledi: " اُلْ اُونُغ چُرَکلادی ol unuğ çörekledi = o, unu çörek yaptı, undan çörekler yaptı", (چُرَکلارْ - چُرَکلاماك çörekler - çöreklemek).

[+] "Belek" kelimesi bugün Anadolunun birçok yerlerinde "düğün hediyesi" anlamına kullanılmaktadır. B. A.

کَرَکلادی kerekledi: " اُلْ اَنِی کَرَکلادی ol anı kerekledi = o, onu aradı, araştırdı", (کَرَکلارْ - کَرَکلاماك kerekler - kereklemek).

کُرُکلادی körükledi: " اُلْ اُوتُغ کُرُکلادی ol otuğ körükledi = o, ateşi körükledi", (کُرُکلارْ - کُرُکلاماك körükler - körüklemek).

کُچُکلادی köçükledi: " اُلْ اُغلِن کُچُکلادی ol oglın köçükledi = o, oğlunun sağrısına vurdu", (کُچُکلارْ - کُچُکلاماك köçükler - köçüklemek).

کِچِکلادی kiçikledi: " اُلْ اَنِی کِچِکلادی ol anı kiçikledi = o, onu küçük saydı", (کِچِکلارْ - کِچِکلاماك kiçikler - kiçiklemek).

تُرُملادی turumladı: " اُلْ سُوفُغ تُرُملادی ol suwuğ turumladı = o, suyu boyu ile ölçtü", (o, suyun derinliğini boyu ile ölçtü), (تُرُملارْ - تُرُملاماق turumlar - turumlamak).

تَرِملادی tarımladı: " اُلْ اُکُزنِی تَرِملادی ol öküzni tarımladı = o, ırmağı, bir adadan öbür adaya atlamak suretiyle geçti", (تَرِملارْ - تَرِملاماق tarımlar - tarımlamak). Bu, bataklıktan kaçmak içindir.

بُتُنلادی bütünledi: " اُلْ سُوزُگ بُتُنلادی ol sözüğ bütünledi = o, sözün gerçek olduğunu aradı". Başkası da böyledir, (بُتُنلارْ - بُتُنلاماك bütünler - bütünlemek).

بُرُنلادی burunladı: " اُلْ اَنِی بُرُنلادی ol anı burun-

ladı = o, onun burnuna vurdu", (بُرُنْلَارْ -
بُرُنْلَامَاقْ burunlar - burunlamak).

تَبَنْلَادِى tabanladı: " تَوَى تَبَنْلَادِى tevey tabanladı =
deveye ayağiyle vurdu", (تَبَنْلَارْ - تَبَنْلَامَاقْ
tabanlar - tabanlamak).

سَبَنْلَادِى sapanladı: " اُلْ يِيرِكْ سَبَنْلَادِى ol yêriğ sa-
panladı = o, yeri sapanla sürdü",
(سَبَنْلَارْ - سَبَنْلَامَاقْ sapanlar - sapan-
lamak).

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَغْرْلَادِى yagırladı: " اُلْ اَتْ يَغْرْلَادِى ol atın yagırladı =
o, atın yağırını sağalttı, iyi etti".
Atı yağırlatırsa " اُلْ اَتِغْ يَغْرِقْتِى ol
atığ yagrıttı" denir,"atı yağır etti"
demektir. Bu arapçada da böyledir,
"yoksul oldu" anlamına تَرِبَ , " zen-
gin oldu" anlamına أَتْرَبَ derler.
قَسَطَ "zulmetti" demek olup أَقْسَطَ
"adalet etti" demektir.(يَغْرْلَارْ - يَغْرْلَامَاقْ
yagırlar - yagırlamak).

يَڤْزْلَادِى yawuzladı: " اُلْ يَڤْزْلَادِى نَنْكْنِى ol yawuzladı
nengni = o, nesneyi kötü buldu",
(يَڤْزْلَارْ - يَڤْزْلَامَاقْ yawuzlar - yawuz-
lamak).

يَزْقْلَادِى yazukladı: " بَكْ اَنِى يَزْقْلَادِى Beg anı ya-
zukladı = Bey onu bir suçu yüzünden
yakaladı", (يَزْقْلَارْ - يَزْقْلَامَاقْ ya-

zuklar - yazuklamak).

يِتِكْلَادِى yitikledi: " اُلْ اَتْ يِتِكْلَادِى ol at yitik-
ledi = o, kaybolan atını aradı". Baş-
kası da böyledir, (يِتِكْلَارْ - يِتِكْلَامَاقْ
yitikler - yitiklemek).

يَرِمْلَادِى yarımladı: " اُلْ يُولُغْ يَرِمْلَادِى ol yoluğ yarım-
ladı = o, yolu yarıladı". Başkası da
böyledir, (يَرِمْلَارْ - يَرِمْلَامَاقْ ya-
rımlar - yarımlamak).

يَلِمْلَادِى yêlimledi: " اُلْ اُقْ يَلِمْلَادِى ol ok yêlim-
ledi = o, oka yelek yapıştırdı" ve yi-
ne " اُلْ يُولُغْ يَلِمْلَادِى ol yoluğ yê-
limledi" denir ki, "o, yolu araştır-
dı",(o, haber alabilmek için yolda
düşman öncüsü veya pusu var mı diye
askerden önce ayrılıp gitti),(يَلِمْلَارْ -
يَلِمْلَامَاقْ yêlimler - yêlimlemek).

يَغْرِنْلَادِى yagrınladı: " اُلْ اَنِى يَغْرِنْلَادِى ol anı yag-
rınladı = o, onun yarnına, sırtına
vurdu", (يَرِنْلَارْ - يَرِنْلَامَاقْ yarınlar -
yarınlamak) [+].

[+] Basma nüshada يَرِنْلَارْ - يَرِنْلَامَاقْ şeklinde geçen bu kelimeler, yazma nüshada يغرنلار - يغرنلاماق şeklindedir. Gerek يغرنلادى ve gerek bu iki fiil ayrıma uymamaktadır. Ayrıma uymak için kelimeler "يَرِنْلَادِى ، يَرِنْلَارْ ، يَرِنْلَامَاقْ yarınladı - yarınlar - ya- yarınlamak" şeklinde yazılmak gerektir. Yazma nüshaya dikkat edilecek olursa kelimeler ilk defa يرنلادى ، يرنلار ، يرنلاماق şeklinde iken sonradan bir düzeltme görerek ى harfi ile ر harfi arasına birer غ sokuşturulmuştur. Basma nüshada son iki fiil düzeltildiği halde ilk fiil düzeltilmemiştir. Bununla beraber "yarın" kelimesinin aslı da "yagrın" olacaktır. B. A.

Kural: Bu ayrımdan emri hazır sıygası beş harf üzerine gelir: " مَنِ اَغِرْلا meni agırla"," مَنِكا اَتْ بَغِشْلا manğa at bagışla" sözlerindeki اَغِرْلا ve بَغِشْلا kelimeleri gibi ki, "bana ikram et","bana at bağışla" demektir.

Nehiyde, nefiyde, hitapta, failler ve faillerin sıfatlarında, ismi mefulde, mekân, zaman ve aygıt isimlerinde kural, geçen ayrımlar üzerine yürür; hepsinde de kural birdir, değişmez. Bu ayrımdan meçhul bir fiil yapmak için emir sıygası üzerine bir ل getirilir. Bu suretle kelimede iki ل bulunmuş olur. " اَرْ اَغِرْلَلْدِى er agırlaldı"," اَتْ بَغِشْلَلْدِى at bagışlaldı" gibi ki, "adam ikram olundu","at bağışlandı" demektir. Burada " اَتْ بَغِشْلَنْدِى at bagışlandı"," اَرْ اَغِرْلَنْدِى er agırlandı" diye ن ile söylense dahi olabilir. Yalnız çok kullanılan şekil birincisidir. İki kişi arasında bir işin yapıldığını göstermek için kelimeye ش harfi getirilmek lâzım olduğunu öğrenmiştik.

Bu ayrım, altı yolda gelir:

Birincisi: Kelime, harfi illetsiz üç harfli isimlerden yapılmış bulunur.

" قَبُغْ كِرِتْلادِى kapuğ kiritledi = kapıyı kilitledi". Aslı " كِرِتْ kirit" tir. Buna لادى getirilerek fiil yapılmıştır. " اُلْ اَنِى قَسِغْلادِى ol anı kasıgladı = o, onu itekledi, avurduna vurdu"," قَسِغْ kasığ","avurt" demektir. لادى kelimesi getirilerek fiil yapılmıştır. Her anlamda bu ayrım böylece yürür.

İkincisi: Anlamı, adı söylenen şey cümlesinden saymak manasına olan fiil için " اُلْ اَنِى اُغُزْلادِى ol anı oğuzladı"," اُلْ اَنِى چِكِلْلادِى ol anı çigilledi" denir ki, "o, onu Oğuz saydı, Oğuzlardan saydı, Oğuzlara nispet etti","o,onu Çiğillerden saydı, Çiğillere nispet etti" demektir. Bir adam herhangi bir şeye nispet edilirse yine böyledir. " اُلْ اَنِى سَرَنْلادِى ol anı saranladı" sözü de böyledir, "o, onu pinti saydı, pintilere nispet etti" demektir. Arapçada da böyledir. فَسَّقْتَهُ ظَلَّمْتَهُ denir ki, "sen onu zulme ve fiska nispet ettin" demektir.

Üçüncüsü: Söylenen uzuv (vücut parçası) üzerine "vurmak" anlamınadır. " اُلْ اَنِى قَرِنْلادِى ol anı karınladı", " اُلْ اَنِى بُكُرْلادِى ol anı bögür-

ledi" gibi ki, "o, onun karnına vurdu", "o, onun böğrüne vurdu" demektir. Bu hal Türkçe için büyük bir fazilettir. Arap dili ile atbaşı beraber yürür. Çünkü arapçada dahi isimden fiil yapılabilir; فَخَذَهُ derler, "onun oyluğuna vurdu" ve رَأَسَهُ derler "onun başına vurdu"; bunun gibi مَثَنَهُ derler "sidikliğine vurdu", جَلَدَهُ derler "derisine vurdu" demektir. Bilindiği üzere başkaları da buna benzer. Türk te böylece isimden fiil yapar. "تُوشْلادِى töşledi" gibi ki, "döşüne vurdu" demektir. Aslı " تُوشْ töş"tür, "göğüs" anlamınadır.

Bütün Türk dillerinde bu anlamda kullanılan isimlerden fiil yapılır.

Dördüncüsü: Failin söylenen bir aygıtla bir işi mefulde yapması anlamına gelir. " اَلْ اَنِى قِلِچْلادِى ol anı kılıçladı = o, onu kılıçla vurdu", " اَلْ اَتِغْ چِبِقْلادِى ol atığ çıbıkladı = o, atı çubukla vurdu".

Beşincisi: Söylenen şeyi kendi cinsinden ayırmak anlamınadır. " باموق اُرُغْلادِى pamuk urugladı = pamuğu çekirdeğinden ayırdı"," تَلُولادِى نَنْكْنِى

taluladı nengni = nesneyi seçti".

Altıncısı : Ayrıma, asıl olup yukarıda saydığım anlamlardan hiç birisi beklenmemektir. "اَلْ مَنْكَا اَتْ بَغِشْلادِى ol manğa at bagışladı = o, bana at bağışladı"," تَنْكْرِى مَنِى اَغِرْلادِى Tengri meni agırladı = Tanrı beni ağırladı" gibi.

Bundan sonra -kuralca olabilirse de- her isimden fiil yapılamıyacağını bilmelisin. Söz gelimi "fıstık" demek olan " قُسُقْ kosık" kelimesinden [+] " قُسُقْلادِى kosıkladı" diye bir fiil yapamazsın, amma " قَشُقْ kaşuk" sözünden " قَشُقْلادِى kaşukladı" diye bir fiil yapabilirsin. Yine bunun gibi " اَتْ قُنُقْلادِى at konakladı" diyemezsin " قُنُقْ konak" bir çeşit "kaba darı"dır. Fakat " اَلْ مَنِى قُنُقْلادِى ol meni konukladı" diyebilirsin. Bu suretle gördüğün isimlerin bir kısmından fiil yapılır, bir kısmından yapılmaz. Her ne kadar bir kimse ölçümliyerek bu gibi isimlerden fiil yaparak konuşacak olursa caizdir. O

[+] Brockelmann bu kelimeyi " قُسُقْ, kusık" olarak almışsa da yanlıştır. Doğrusu " قُسُقْ kosık"tır. Aslı "koz - kos" tur. س nin üstünde ötre, altında esre vardır; iki türlü okunabilecektir. B. A.

kimseye engel olunmaz, yanlış söyledin denmez; onun için bu bir yoldur.

Bu ayrımla ن lu ayrım arasında -söylemiş idik ki- ن lu fiiller, fiilin faile gerekli olduğunu ve failin o işi bağlı başına yaptığını bildirir. Bu ayrımın fiilleri ise failden fiilin başkasına, işleyenden işin başkasına geçmesini ve aşımlı olmasını bildirir.

Birincisi: ن lu olan fiil "ار أتكلندى er etüklendi" ve "يغاچ أرككلندى yıgaç erüklendi" gibi ki, "adam edik sahibi oldu","ağaç erik yemişi verdi" demektir. Bu ayrım arapçanın اِنْفِعال ayrımı yerindedir. ل lı olan ayrımdan لادى getirilen fiilleri murad ediyorum. Bu çeşit fiiller arapçanın تَفْعِيل ayrımı yerindedir. Daima müteaddidir. "اُل أت كركلادى ol ot körükledi"," اُل قبغ كرتلادى ol kapuğ kiritledi" gibi ki, "o, ateş körükledi","o, kapıyı kilitledi" demektir.

İşliyen adam -isimlerden- söylenen ile beraber olduğu anlamı murad edilecek olursa ن lu ayrım, isimlerin hepsinden -bu anlamda- fiil yapılmasını kabul eder. Kuralı geçmiş-

tir. Bu çeşit ـــد getirilerek yapılan fiillerden (harfi liyn) düşer. " من أذقلدم men udhıkladım", " سن أذقلدنك sen udhıkladıñ"," أذقلدى udhıkladı" denir, "uyukladım", "uyukladın","uyukladı" demektir. Fiillerden öbürleri buna göre ölçümlenerek yapılabilir. Ulu Tanrı dilerse.

Dört harflilerden iki sâkini bir arada toplıyan fiil bulunmaz. Çünkü bu çeşitteki kelimelerin son harfine ذلاهَ harfleri arkadaş olur. O mana burada bulunmaz. "أرمكوردى ermegürdi"," أرمكورار ermegürer","أرمكورماك ermegürmek" gibi, "tenbelleşti", "tenbelleşir", "tenbelleşmek" demektir. Bununla beraber bu kelimelerden و harfi düşer ve kelime أرمكردى şeklini alır. Bu suretle iki sâkin bir arada toplanmış olmaz [+]. Bunu iyi belle!

+

+ +

[+] Bu kurallar kelimenin arapça harflerle yazılışına göredir. B. A.

BEŞLİ AYRIM

HER HAREKESİYLE فَعْلَعْلادِى AYRIMI [+]

تَفْغاجْلادِى tawgaçladı: "اُلْ اَنِى تَفْغاجْلادِى ol anı tawgaçladı = o, onu Maçinli saydı", (تَفْغاجْلارْ - تَفْغاجْلاماقْ tawgaçlar - tawgaçlamak).

سُرْقُجْلادِى surkuçladı: "اُلْ بِچاكْ سُرْقُجْلادِى ol biçek surkuçladı = o, bıçağın sapa giren ucunu lök macunu ile pekiştirdi", (سُرْقُجْلارْ - سُرْقُجْلاماقْ surkuçlar - surkuçlamak).

قَلْبُزْلادِى kalbuzladı: "اُلْ قَلْبُزْلادِى نانْكْنى ol kalbuzladı nengni = o, nesneyi tıkım yaptı, lokma yaptı", (قَلْبُزْلارْ - قَلْبُزْلاماقْ kalbuzlar - kalbuzlamak).

قِرْتِشْلادِى kırtışladı: "اُلْ سَغْرِى قِرْتِشْلادِى ol sagrını kırtışladı = o, sağrı derisini kazıdı". Başkası da böyledir, (قِرْتِشْلارْ - قِرْتِشْلاماقْ kırtışlar - kırtışlamak).

بُغْمَقْلَلْدِى bogmaklaldı: "كُنْكْلَكْ بُغْمَقْلَلْدِى [++] könglek bogmaklaldı = gömlek düğümlendi". Başkası da böyledir, (بُغْمَقْلَنُورْ - بُغْمَقْلَنْماقْ bogmaklanur - bogmaklanmak) [+].

[+] Yazma nüshada فَعَلْعَلادِى şeklinde yazılmış olan bu kelime yanlıştır. Aşağıda getirdiği örneklerden anlaşıldığına göre kelime فَعْلَعْلادِى şeklinde olacaktır. Biz de bu şekilde aldık. Nitekim Bay Kilisli bunun farkına vararak bizim gibi düzeltmiştir. B. A.

[++] بُغْمَقْلَلْدِى kelimesi yanlıştır. Doğrusu " بُغْمَقْلَدِى bogmakladı" olacaktır. Çünkü bu ayrım meçhul ayrımı değildir. Bundan başka bu kelime metinde yazıldığı gibi olsa idi ayrımın ölçüsüne uymazdı. B. A.

تَمْغَقْلادِى tamgakladı: "اُلْ اَنِى تَمْغَقْلادِى ol anı tamgakladı = o, onun boğazına vurdu", (تَمْغَقْلارْ - تَمْغَقْلاماقْ tamgaklar - tamgaklamak).

قَرْلُقْلادِى karlukladı: "اُلْ اَنِى قَرْلُقْلادِى ol anı karlukladı = o, onu Karluk boyundan saydı, onlara nispet etti", (قَرْلُقْلارْ - قَرْلُقْلاماقْ karluklar - karluklamak). Bunlar Türkmenlerden bir boydur.

قِفْچاقْلادِى kıfçakladı: "اُلْ اَنِى قِفْچاقْلادِى ol anı kıfçakladı = o, onu Kıpçak boyundan saydı, onlara nispet etti", (قِفْچَقْلارْ - قِفْچَقْلاماقْ kıfçaklar - kıfçaklamak).

قُلْتُقْلادِى koltukladı: "اُلْ اُتُنْكْ قُلْتُقْلادِى ol otung koltukladı = o, odun koltukladı". Koltuğuna vursa yine böyle denir, (قُلْتُقْلارْ - قُلْتُقْلاماقْ koltuklar - koltuklamak).

\+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

كُرْبالادِى körpeledi: "اَتْ كُرْبالادِى at körpeledi = at körpe ot yedi", (كُرْبالارْ - كُرْبالاماكْ körpeler - körpelemek).

تُرْتالادِى türteledi: "اُلْ بُرْكْ تُرْتالادِى ol börk tür-

[+] بُغْمَقْلَنُورْ - بُغْمَقْلَنْماقْ şekilleri yanlıştır. Doğrusu " بُغْمَقْلارْ bogmaklar", " بُغْمَقْلاماقْ bogmaklamak" olacaktır. Çünkü bu ayrım meçhul ayrımı değil kendisine لادِى eki getirilerek yapılmış olan fiiller ayrımıdır. Ayrımın vezni de böyle olmasını gerekli kılar. B. A.

teledi = o, külâha altın varaklar, kırıntılar yapıştırdı". Başkası da böyledir, (تُرْتالاماكْ - تُرْتالاژْ türteler - türtelemek) [+].

قِفْتُولا دِى kıftuladı: "اُلْ قِفْتُولا دِى بُوزُكْ ol kıftuladı bözüğ = o, bezi kırktı". O, sındı ile bezi veya başka bir şeyi kırkar, kırparsa yine böyle denir,(قِفْتُولاژْ قِفْتُولاماقْ kıftular - kıftulamak).

كِرْتُولا دِى kirtüledi: "اُلْ اَنِى كِرْتُولادِى ol anı kirtüledi = o, onun sözünü tasdikledi", (كِرْتُولاژْ-كِرْتُولاماكْ kirtüler - kirtülemek).

تَنْچُولا دِى tançuladı: " اَرْ اَتْماكْ تَنْچُولا دِى er etmek tançuladı = adam ekmek çiğnedi". Başkası da böyledir, (تَنْچُولا ژْ - تَنْچُولا ماقْ tançular - tançulamak).

قَمْچِيلا دِى kamçıladı: "اُلْ اَتِنْ قَمْچِيلادِى ol atın kamçıladı = o, atını kamçıladı". Başkası da böyledir, (قَمْچِيلاژْ- قَمْچِيلاماقْ kamçılar - kamçılamak).

بُكْدَالادِى bükdeledi: "اُلْ اَنِى بُكْدَالادِى ol anı bükdeledi = o, onu hançerledi", (بُكْدَالاژْ- بُكْدَالاماكْ bükdeler - bükdelemek).

[+] Basma nüshada bu kelime تُرْتالاماكْ şeklinde yazılmış ise de yazma nüshada önceden bu şekilde iken sonradan bir düzeltme görerek تُرْتالاماقْ şekline konulmuştur. Bundan başka bu kelimelerin ilk harfleri ت değil, ب olacaktır. Bk. Dv.I,348; III,150. B. A.

سَغْرِيلادِى sagrıladı: "اُلْ كُونُكْ سَغْرِيلادِى ol könüğ sagrıladı = o, sağrı derisini gön yaptı", (سَغْرِيلاژْ- سَغْرِيلاماقْ sagrılar - sagrılamak).

تَمْغَالا دِى tamgaladı: " اُلْ بِتِكْ تَمْغَالا دِى ol bitik tamgaladı = o, kitaba, mektuba Hakanın damgasını, turasını vurdu",(تَمْغَالاژْ - تَمْغَالا ماقْ tamgalar - tamgalamak).

سُرْكِلادِى sürkiledi: "اِتْ كِيكْنِى سُرْكِلادِى ıt keyikni sürkiledi = köpek geyiği kovaladı" , (köpek geyik izine düşerek yakalamak için kovaladı, sürdü). Bir kimse herhangi bir şeyi kovalarsa, sürerse ve üzerine saldırırsa yine böyle denir, (سُرْكُلاژْ- سُرْكُلاماكْ sürküler - sürkülemek) [+].

سِرْكَالادِى sirkeledi: "اُلْ اُغْلَنْ باشِنْ سِرْكَالادِى ol oglan başın sirkeledi = o, çocuğun başından sirke topladı"," اُلْ سُوغْ سِرْكَالادِى ol suwuğ sirkeledi = o, suya sirke kattı". Başkası da böyledir, (سِرْكَالاژْ - سِرْكَالاماكْ sirkeler - sirkelemek).

Bu ayrımda kural yukarıda söylenmiş olduğu gibidir. Ona göre öl-

[+] Yazma ve basma nüshalarda سُرْكِلادِى şeklinde çıkan bu kelime yanlış olsa gerektir. Çünkü yazma nüshada سُرْكُلاژْ- سُرْكُلاماكْ kelimeleri önceden başka türlü yazılmış iken sonradan kazınarak bu hale konulmuştur. Fakat mazi sıygasının düzeltilmesi unutulmuştur. B. A.

çümlenir.

قَرْمالادِى karmaladı: " اُلْ قَرْمالادِى نانْكْنى ol karmaladı nenğni = o, nesneyi kaptı, yağmaladı", (قَرْمالارْ - قَرْمالاماقْ karmalar - karmalamak) [+].

Dörtlüler kitabı bitti.

X
X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ
ADİYLE

BU GUNNELİLER (KENDİSİNDE GENİZ
SESLERİ BULUNANLAR) KİTABIDIR

İKİ HARFLİ İSİMLER AYRIMI

Mahmut der ki, gunne iki türlüdür: ج li olur, ك li olur. Bundan başka bunlardan her biri iki kola ayrılır. Bir kısmının ortasında, bir kısmının da sonundadır. Gerekli olanı söyliyeceğiz.

بُنْكْ böng: " بُنْكْ كِشى böng kişi = iri yarı, yoğun, obur kişi". Bunun aslı " شَبَنْكْ şebenğ"tir, kısaltılmıştır," demirden yapılmış baston, cop " anlamınadır.

بُنْكْ böng: " بُنْكْ اَقْتى böng etti = ağır bir şey

[+] Basma nüshada " قرمالادى karmaladı" kelimesinin mızari ve mastarı yoktur; yazma nüshada vardır. Biz oradan aldık. B. A.

yere düşerek ses verdi".

بَنْكْ bang: " اُغلانْ بَنْكْ سِغْتادى oglan bang sıgtadı = çocuk bağırarak ağladı", (çocuk ağlar gibi ağladı).

تَنْكْ teng: Denk, akran, ögür. Bu sözden alınarak " تَنْكْ تُوشْ teng tuş = denk, eş, küfüv" denir.

تَنْكْ teng: Fırsat, sıra, imkân. Şu savda dahi gelmiştir: " تَنْكْسِزْدا تِكْرْمانْ تُرْغُرْسا يَرَغْسِزْدا يارْ بَرِيرْ tengsizde tegirmen turgursa yarağsızda yar barır = yaraşmıyan yerde, denk olmıyan yerde değirmen yaparsa, imkânsız bir sırada yar peyda olur", (mümkün olan ve yaraşan bir yerde değirmen yapmıyan bir kimse için zamansız bir yar, yarık hasıl olur). Bu sav vaktinden başka bir zamanda bir işi yapan kimse için söylenir.

تَنْكْ tang: Elek. Arguca.

تَنْكْ tang: " تَنْكْ نانْكْ tang neng = acayip şey, şaşılacak nesne". Bu sözden alınarak " تانْكْ كُرْدُمْ tang kördüm = şaşılacak, danılacak şey gördüm" denir.

تَنْكْ tang: Tan, sabah vakti. Şu parçada dahi gelmiştir:

تَنْكْ اَتايُرْتِلِمْ بُذْ دُجْ قَيِنْ اِزْتِلِمْ
يَسِيمْلِكْنْ اُزْتِلِمْ اَمْدِى يِكِتْ يِقِلْسُونْ

Tanğ ata yortalım

Budhruç kanın irtelim

Basmıl begin örtelim

Emdi yigit yuwulsun

"Tan atarak yürüyelim, Budhruç kanını istiyelim. Basmıl beyini yakalım. Şimdi yiğit toplansın".

(Tan yeri attığında yürüyelim. Budhruç'un kanını istiyelim, öcünü alalım -bu, Yabakulardan birisidir- Basmıl Beyini yakalım. Yiğitlere toplanmak gerekli oldu).

تَنْك tanğ: " تَنْك اَتْتِى tanğ attı = tan yeri ağardı".

تُنْك tonğ: " تُنْك تُنْك اَتْتِى tonğ tunğ ėtti = katı bir şey sert bir şey üzerine düşerek ses verdi". İçi boş olmıyan, som olan, bir şeye " تُنْك نانْك tonğ nenğ" denir. Kındıra (halfa) otuna " تُنْك قَمِشْ tonğ kamış" denir, "içi boş olmıyan kamış" demektir.

تُنْك tonğ: Don. Soğuktan donmuş olan ete " تُنْك اَتْ tonğ et" denir. Başkası da böyledir.

تَنْك tanğ: Eski zamandan kalmış olan yapı. Onun bayındırlığı gitmiş, yıkılmış höyükler gibi temelleri kalmış olan. Bu, höyük ve höyüğe benzer şeylerdir.

تِنْك tinğ: " اَرْ تِنْك تُرْدِى er tinğ turdı = adam

dik durdu".

جَنْك çenğ: Zil, çalpara.

جُنْك çunğ: " جُنْك اَتْ çunğ et = iri doğranmış et".

جِنْك çınğ: " قُلاقِمْ جِنْك اَتْتِى kulakım çınğ etti = kulağım çınladı". Çan ve leğen gibi şeyler ses verirse yine böyle denir.

" قُلاقِمْ جِنْك اَتْتِى kulakım çınğ etti" denilse evvelkinden daha fasih olur[+].

جِنْك çinğ: " جِنْك تُلُو كُوْل çinğ tolu köl = tam dolmuş havuz, iyice dolmuş havuz". Herhangi bir şey sonuna kadar dolarsa " جِنْك تُلُو çinğ tolu" denir.

دَنْك danğ: " دَنْك دُنْك اَتْتِى نانْك danğ dunğ etti nenğ = bir şey dan dun diye ses verdi, duyuldu". Bu söz " تَنْك تُنْك اَتْتِى tanğ tunğ etti" sözü gibidir, "ses verdi" demektir.

سَنْك sanğ: Kuş pisliği " قُشْ سَنْكِى kuş sangı", "kuş pisliği" demektir.

سُنْك sonğ: Bir adamın çoluğu çocuğu.

سُنْك sonğ: "Sonra" anlamınadır. " سَنْ مَنِنْك سُنْكْدا كَلْ sen meninğ songda kel" denir ki, "sen benden sonra gel, arkamdan gel" demektir.

سُنْك sonğ: Her şeyin ve her işin sonu. " بُو سُوزْ سُنْكِنْدا اَيْغِلْ bu söz sonğında aygıl = bu söz-

[+] Son sözün evvelkisinden farkı yoktur. Niçin getirilmiş anlıyamadık. B. A.

den sonra söyle".

سِنْكْ singğ: " قُلاقِمْ سِنْكْ اَتِي kulakım singğ etti = kulağım çınladı"." كِمُنْجَا سِنْكْ اَتِي kimünçe singğ etti = sivrisinek vızladı". Karasinek ses verirse yine böyle denir.

قَنْكْ kangğ: " قازْ قَنْكْ اَتِي kaz kangğ etti = kaz ses verdi". Bu, kendisine benziyen her şeyin çıkardığı sesin hikâyesidir.

قُنْكْ kungğ: " قُنْكْ اَتْ kungğ et = kas , adale".

كُنْكْ küngğ: Cariye.

كِنْكْ kingğ: " كِنْكْ نانْكْ kingğ nengğ = geniş nesne". Şu savda dahi gelmiştir: "كِنْكْ تُونْ اُبْرامَاسْ - كِنْكَاشْلِكْ بِلِكْ اَرْتَامَاسْ" kingğ ton opramas, kengeşliğ bilig artamas = geniş elbise yıpramaz, danışıklı iş bozuk olmaz", (geniş elbise parçalanmaz, akıl danışıkla -meşveretle- birleşirse iş bozuk çıkmaz). Bu sav işlerinde düşünmekle ve danışmakla ve işinde kendi bildiğine, kendi kendine iş görmemesi emrolunan kimse için söylenir.

مَنْكْ mengğ: Kuş yemi. Şu savda gelir: " قُشْ تُزاقْقا مَنْكْ اُجُنْ اِلِنُورْ kuş tuzakka mengğ uçun ılınur = kuş tuzağa dane için tutulur, takılır". Bu sav,

azık ararken fenalığa düşen bir kimse için söylenir.

مَنْكْ mengğ: Ben, yüzde bulunan ben. Şu parçada dahi gelmiştir:

بِيرِنْكْ مَنْكَا سُوزْكِينَا   مَنْكْلِكْ قَرا اُزْقِيَا
يَلْقِنْ تُتارْ كُزْكِينَا   مُنْكُمْ مَنِنْكْ بِلِنْكَا [+]

Bèringğ manğa sözkiye
Mengliğ kara tuz kıya
Yalwın tutar közkiye
Mungğum meningğ bilinge

"Bana sözceğiz veriniz, ey benli esmer, tatlı yüzlü, gözleri büyüleyici! Çektiğim bunu bilesin".
(Bana bir sözceğiz söyle, bir vait yap, söz ver; ey siyah benli, yüzü tatlı;ey insanı tutsak eden büyüleyici gözler, senin sevgin yolunda çektiklerimi bilesin).

مُنْكْ mungğ: " مُنْكْ تاغْ mungğ tag = kişi kendine geldiğinde, on altı on yedi yaşına girdiğinde çıkan diş. "مُنْكْ تاغْ اُنْدِي mungğ tag öndi = ergenlelik dişi çıktı".

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu parçada bulunan سُوزْكِيَا ve كُزْكِيَا kelimelerinin ى harfleri üzerinde bir de nokta vardır. Şu hale göre kelimeler " سوزكا sözgine" ve " كزكا közgine" diye dahi okunabilecektir. Bugün bile Orta Asyada ikinci şekil kullanılmaktadır. Kaşgarlı zamanında birinci ve ikinci şeklin birden kullanılmış olduğunu bu yazış göstermektedir. B. A.

مُنكْ munğ: Bun, mihnet. Şu savda dahi gelmiştir: " آزْكا مُنكْ تگیرْ - تاغْ سَنكِرِ ینكاییلْ تگیرْ [+] erge munğ tegir tag sengiringe yel tegir = adama bun gelir, dağ başına, dağ çıkıntısına yel değer", (insana bun gelir. Nitekim dağ burnuna yel de gelir. Sonra yel gider dağ burnu kalır).

مِنكْ minğ: Bin, sayıda bin. Şu savda dahi gelmiştir: " بِرِنْ بِرِنْ مِنكْ بُلُورْ - تَما تَما كُلْ بُلُورْ birin birin minğ bolur, tama tama köl bolur = birer birer bin olur, damlıya damlıya göl olur" [++]. Bu sav, az olsa bile bir şeyi kabulden çekinmemekle emrolunan kişi için söylenir.

نَنكْ nenğ: Nesne, şey. " بُو نا نانكْ اُلْ bu ne nenğ ol = bu nasıl nesnedir".

نَنكْ nenğ: Mal. Şu parçada dahi gelmiştir:

بُلْمِشْ نَنكِكْ سَفَرْسَنْ اَقْرُنْ آنكَرْ سَقِنكِلْ [+++]
بَرْمِشْ نَنكِكْ سَقِنْما اَزْراقْ آنكَرْ اُكُنكِلْ

[+] Hamit ili vilâyetinde "Senirkent" adında bir kasaba vardır. Halk bu kelimeyi "Sengirkent" şeklinde söylerler. Divanda bulunan bu kelimenin Anadoluda dahi yaşamakta olduğunu görüyoruz. B. A.

[++] Bu sav Türkiyede yukarıda söylediğim şekilde yaşamaktadır. B. A.

[+++] Yazma ve basma nüshalarda سَقِنكِلْ şeklinde çıkan bu kelime, " سَفِنكِلْ sewingil" olsa gerektir. Bizi bu kanaate götüren iki şey vardır. Birincisi kelimenin ferah anlamına gelmiş olması, ikincisi yazma nüshada üç noktadan birisinin kazınmış olmasıdır. B. A.

Bulmış nenğinğ sewersen
Akrun anğar sewingil
Barmış nenğinğ sakınma
Azrak anğar öküngil

"Eldeki mala sevinirsin, ona az sevin; giden mala acıma, ona çok pişman olma". (Elde bulunan malı seversin, onunla az sevin. Olabilir ki o mal elinden gider, mal elinden gidince kaygulanma, ona az acı. Çünkü giden mal üzerine çekilen kaygı o malı geri getirmez).

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

یَنكْ yanğ: Bir şeyin merkezi, kalıbı. Bu, istenen şeyin biçimine göre yapılır ve ölçüler ona göre kesilir. " بُرْكْ یَنكی börk yanğı" denir, "külâh kalıbı" demektir. Bu, kâğıttan bir takım parçalar kesilir, veya oyulur, yahut ta çamurdan ocak biçiminde bir şey yapılır, üzerine ipek kumaş ölçüleri kesilir. Her şeyin merkezi, kalıbı da böyledir.

یُنكْ yunğ: Ciğere bitişik bezli bir ettir, bunu kadınlar yer, erkekler yemez.

یُنكْ yünğ: Yün, deve veya koyun yünü.

يُنْكْ yüng: Pamuk. Arguca. Yağma ve Karluk dillerinde dahi böyle denir.

يَنْكْ yeng: Yen, elbise yeni.

يِنْكْ ying: Sümük.

İki harfli ayrımlar bitti.

+

\+ +

HER HAREKESİYLE فَعَلْ فَعُلْ فَعِلْ AYRIMI

تَنْكُتْ tengüt: Çin yakınında oturan Türklerden bir bölük. Bunlar kendi asıllarının araplardan geldiğini söylerler.

كِنْكُتْ Kingüt: Uygur sınırında bir şehir adı.

سِنْكُتْ singüt: Karşılığına bir şey verilmiyen ve geri gönderilmiyen armağan."[+]

بُو اَتْ مَنْكَا سِنْكُتْ بِيرْدِي bu at manga singüt berdi = bu at bana karşılıksız armağan geldi",(bu atı bana karşılıksız armağan verdi).

تُنْكُرْ tüngür: Dünür. Karının hısımları. Bunlar kardaş,baba, ana gibi kimselerdir.

سَنْكِرْ sengir: Dağ çıkıntısı, dağ burnu; herhangi bir duvarın ucu.

سِنْكِرْ singir: Sinir.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda سُنْكُتْ kelimesinin ilk harfinin üstünde ötre, altında esre vardır. Bundan anlaşıldığına göre kelime hem"süngüt"ve hem"singüt" diye iki türlü okunabileceğine işaret için böyle yapılmış olsa gerektir. B. A.

قُنْكُرْ kongur: " قُنْكُرْ اُونْ kongur ün = boğuk ses".

قُنْكُرْ kongur: " قُنْكُرْ قُويْ kongur koy = kestane renginde koyun". Bu renkte olan herhangi bir şey.

قِنْكِرْ kıngır: " قِنْكِرْ اَرْ kıngır er = şaşı adam". İki gözü birden şaşı olan adama " اِكِي كُوزِي قِنْكِرْ iki közi kıngır" denir.

مُنْكَرْ mungar: " مَنْ مُنْكَرْ اَيْدِيمْ men mungar aydım = ben buna söyledim". Bu, hazır olan kimseye işaret içindir.

مِنْكَرْ mıngar: Pınar, su gözü. Oğuzca.

تَنْكِزْ tengiz: Deniz.

تُنْكُزْ tonguz: Domuz.

تُنْكُزْ tonguz: Türklerin onikili yıllarından biri.

قُنْكُزْ konguz: Osurgan böceği.

كُنْكُزْ küngüz: Örenliklerde, yıkıntılarda bulunan küllük, gübre. Bu, sidiklerin ve deve kığlarının keçeleşmiş olmasıdır.

مَنْكِزْ mengiz: Beniz. İnsanın rengi. Buradan alınarak " قِزِلْ مَنْكِزْلِكْ kızıl mengizliğ" denir, "kızıl benizli" demektir. Bu, çok kere yanağın kırmızılığına söylenir.

مُنْكُزْ müngüz: Boynuz. Bütün hayvanların boynuzu.

مُنْكُزْ مُنْكُزْ müngüz müngüz: Boynuz boynuz. Bu, bir çeşit çocuk oyunudur. Irmağın kenarına diz

çökerek otururlar. Bacaklarının arasına akıcı yaş kum doldururlar, sonra elleriyle kuma vururlar. Onlardan birisi (ebe) " مُنْكُزْ مُنْكُزْ münğüz münğüz" der ve çocuklar " نَا مُنْكُزْ ne münğüz" diye sorarlar. Birisi (ebe) boynuzlu hayvanları birer birer söylemeğe başlar. Çocuklar da bunu tekrar ederler. (Ebe) bu arada deve ve eşek gibi boynuzsuz bir hayvanın da adını söyler. Çocuklardan birisi bu hayvanı veya başka boynuzsuz bir hayvanın adını söylerse çaya atılır. Şu savda dahi gelmiştir: " سُسْكَانْ اُوذْقَا تَنْكْرِي مُنْكُزْ بِيرْمَاسْ süsegen udhka Teñri münğüz bėrmes = süsegen, çok süsen öküze Allah boynuz vermez" [+]. Bu sav, bir işi yapmak isteyip te yapamıyan kimse için söylenir ki, o adam o işi yapsaydı, halka fenalık edecekti.

كَنْكَسْ kenğes: " كَنْكَسْ سُوْ kenğes suw = az miktarda su". Kolay işe dahi böyle denir.

[+] Basma nüshada " سُسْكَانْ süsgen" şeklinde çıkan bu kelime yazma nüshada önceden bu şekilde iken sonradan tutar işareti kazınarak üstün haline konulmuş. Fakat işaretin bir tarafı iyice kazınmadığı için şu şekli almıştır ٮ. Bay Kilisli bunu tutar işareti sanarak öylece almış ise de biz bunu doğru bulmıyoruz; doğrusu " سُسَكَانْ süsegen" olacaktır. Çünkü arapçasında bulunan نَطُوحْ kelimesi obartma -mübalâğa- bildirir. Tek heceli kelimelere"gan-gen" eki gelirse yalnızca failiyet bildirir. Bugün bu "g-k" eriyerek ek "an", "en" olmuştur, "agan" ve "egen" edatları obartma bildirir. Burada da bu lâzımdır. B. A.

[+] سُنْكِشْ sünğüş: Savaşta saldırma ve süngü dürtme[++].

سُنْكِشْ Sünğüş: Erkek adlarındandır.

كَنْكَشْ kenğeş: İşlerde danışma, görüşme, düşünme, müşavere.

مَنْكِغْ mañığ: Adım. " اَيْكْ مَنْكِغِي كُوزْ anıng manğıgı kör = onun adımını gör".

تَنْكُوْ tanğuk: Hakanlar sefere çıktığında onlara yemek ve yemeğe benzer verilen armağan.

تَنْكُوْ tanğuk: Çevgen oyununda -gerilen ipten- topu geçirebilen adama verilen ipek kumaş parçası.

تَنْكُوْ tanğuk: Savaşta mızrakların ve bayrakların uçlarına takılan ipek kumaş.

سِنْكُوْ sınğuk: " سِنْكُوْ نَانْكْ sınğuk nenğ = sınık şey, kırılmış nesne". Oğuzlar buna " سِنُوْقْ sınuk" derler. Kural Oğuzların söyleyişindedir; çünkü kelimenin aslı " سِنْدِيْ sındı"dır, "kırıldı" anlamınadır; bu kelimede gunne yoktur.

[+] Basma nüshada سُنْكِشْ şeklinde çıkan bu kelimenin harekesi yanlıştır. Yazma nüshada bu kelimenin üçüncü harfi olan كْ in altında esre yoktur. Bu harfin tam altına gelen arapça harfin üstün harekesini Bay Kilisli كْ harfinin harekesi zanniyle bu şekilde yanılmıştır. Doğrusu bizim yazdığımız gibidir.

Aslı "süngü" kelimesinden gelmektedir. Bk. Dv. III, 292, 5-6. B. A.

[++] Burada ibare şöyledir: سنكش - الطرد والمطاعنه والحرب Burada bir yanlışlık vardır. Doğrusu سنكش - الطراد والمطاعنة والحرب olacaktır; çünkü saldırmak ve süngüleşmek ancak harpte olur.Bk. Dv. III, 291-292. B. A.

تَنْكِلْ tenğil: " تَنْكِلْ كَيِكْ tenğil keyik = ellerinde -ön ayaklarında- çizgiler bulunan geyik". Başkası da böyledir.

جِنْكِلْ çınğıl: " يُكُونْ جِنْكِلْ جِنْكِلْ اَتّي yügün çınğıl çınğıl etti = gem çingil çingil etti". Buna benziyen her ses de böyledir.

سِنْكِلْ singil: Erkeğin (kocanın) küçük kız kardeşi.

كُنْكُلْ könğül: Kalp, gönül, anlayış. Bu sözden alınarak zeki kimseye " كُنْكُلْلُكْ اَرْ könğüllüğ er" denir. Şu savda dahi gelmiştir, " كُوزْدَنْ يَرَاسَا كُنْكُلْدَنْ يَمَا يَرَارْ közden yırasa könğülden yeme yırar [+]= gözden ırak olan gönülden de ırak olur" [++]. " كُنْكُلْنَكْ نَتَكْ könglüng netek = gönlün nasıl" demektir.

\+
\+ +

BU AYRIMDAN MUZAAF OLAN

تَنْكَكْ tenğek: Hava [+++].

[+] Basma nüshada يَرَارْ ، يَرَاسَا şeklinde çıkan bu kelimeler yanlıştır. Doğrusu" يِرَارْ ، يِرَاسَا yırar - yırasa olacaktır. Yazma nüshada dahi önceden yanlış yazılmış iken sonradan ى harflerinin üstünde bulunan üstünler kazınmıştır. " يِرَامَاقْ yıramak", "uzaklaşmak" anlamınadır. Bk.Dv.III,80,14 ve I,89,14. B. A.

[++] Bu sav "gözden ırak olan gönülden de ırak olur" şeklinde Türkiyede yaşamaktadır. B. A.

[+++] Yazma ve basma nüshalarda harekesiz ve noktasız geçen bu kelime " تَنْكَكْ tenğek" olacaktır; çünkü Dv.III,293, 9 daki şu اَزْ اَرِ تَنْكِكْقَ sözü bize güzel bir tanıktır. Bu sözün anlamı "adam okunu göğe doğru yükseltti" demektir. İsimden yapılmış bir fiil olduğuna şüphe bulunmıyan " تَنْكِكْ kelimesinin aslı تَنْكَكْ olduğuna şüphe yoktur. B. A.

سَنْكَكْ senğek: Su içilen testi, ağaçtan oyulan su kabı. Oğuzca [+].

سِنْكَكْ sinğek: Şehirliler dilince sivrisinek, göçebeler dilince karasinek. Şu parçada dahi gelmiştir:

سَنْدَا قُبَرْ جَذْنَلَارْ قُذْغُو سِنْكَكْ يِلَنْلَارْ
دُكْ مِنْكْ قَيُو تَمَنْلَارْ قُذْرُقْ تِكِبْ يُكُرْشُورْ

Sende kopar çadhanlar
Kudhgu sinğek yılanlar
Dük minğ kayu temenler [++]
Kudhruk tikip yügrüşür

"Çıyanlar, cibinler,sinekler,yılanlar sende çıkar. Binlerce iğnelerini, kuyruklarını dikerek koşuşur".

(Yazla kışın karşılaşa konuşmalarını anlatarak diyor ki: Kış yaz için "akrepler, karasinekler, sivrisinekler, halka eziyet veren böcekler, yılanlar sende çıkar ve kuyruklarını düğümliyerek halkın üzerine saldırır).

سُنْكُكْ süngük: Kemik. Şu savda dahi gelmiştir: " اَذْكُو اَرْ سُنْكُوكِي اَرِرْ اَتِي قَلِيرْ edhgü er süngüki erir atı kalır = iyi adamın kemiği

[+] Bugün Batı Anadolunun Çal kazası köylerinde "senek","ağaçtan oyma su kabı" anlamına kullanılmaktadır. B. A.

[++] Basma nüshada " تُمَنْ tümen" şeklinde çıkan bu kelime yanlıştır. Doğrusu " تَمَنْ temen" olacaktır. " تَمَنْ temen","büyük iğne" anlamınadır.Bk.Dv.I,336,17. B. A.

çürür, adı kalır". Bu sav, iyilik yapmakla emrolunan kimse için söylenir.

\+
\+ \+

DÖRT HARFLİLER

تُنْكُو tunğu: Sağır.

تُنْكَا tonğa: Bebür. Kaplan cinsinden bir hayvandır; fili öldürür, asıl olan budur. Bu ad Türklerde yaşamaktadır; anlamı kaybolmuştur. Çok kere kişi adı olarak kullanılır [+]. " تُنْكَا خَانْ tonğa xan", " تُنْكَا تِكِينْ tonğa tigin" denir. Buna benzer böyle adlar çok kere verilir. Türklerin büyük Hakanı Afrasyabın asıl Türk adı " تُنْكَا اَلْپْ اَرْ tonğa alper" dir; "Bebür gibi kuvvetli, yiğit bir adam" demektir.

سُنْكُو süngü: Süngü, mızrak.

سَنْكَا sanğa: " سَنْكَا اَيْذِمْ sanğa aydım = sana söyledim, sana hitap ettim".

سَنْكِى singi: " بُو اَشْ اُلْ سَنْكِى bu aş ol singi [++] = bu aş, içe sinen, hazmolunan yemektir".

\+
\+ \+

[+] Türkiyede "böbürlenmek" diye bir fiil vardır; kökü "bebür" kelimesinden gelmiş olduğuna şüphe yoktur, "kasalmak, kurumlanmak" anlamlarınadır. B. A.

[++] Yazma ve basma nüshalarda سَنْكِى şeklinde geçen bu kelime yanlıştır. Doğrusu " سِنْكِى singi" olacaktır. Çünkü anlamın gereği budur. Başka türlü olamaz. "Sinmek", "sindirmek" hep hazımla ilgili kelimelerdir. Bk. Dv.III,289,11; 292, 294,290. Bugün bile Türkiyede "yemek içime sindi" derler ki, "yemek hazmolundu" demektir. "Sindirmek", "hazmetmek" anlamınadır. Brockelmann " سَنْكِى sengi" imlâsında yazmışsa da yanılmıştır. B. A.

BU AYRIMDAN MATVİ OLAN

يَنْكَا yanğa: Derenin yanı, herhangi bir ırmağın bir yanı. Oğuzca.

يَنْكِى yenği: " يَنْكِى نَانْكْ yenği nenğ = yeni nesne".

يُنْكُو Yunğu: " بَارْمَانْ Barman" kasabasına akan büyük bir derenin adıdır. Bu kasabayı Afrasyab'ın oğlu -ırmağın kenarına- yapmıştır. Barman adı bu kasabayı yapan adamdan kalmıştır. Nitekim " رُومْ Rum" ülkesinde de böyledir, Diyarı Rum denir. Bu, Tanrı esenliyesi Yalavaç İshak'ın oğlu Iso, onun oğlu Rum'dan kalmıştır.

\+
\+ \+

SONU GUNNELİ OLAN

شَبِنْكْ şebinğ: Küçük demir çomak, demir baston. Çiğilce.

سِدِنْكْ sidinğ: " سِدِنْكْ كُولْ Sidinğ köl", " قُنْكَارْ بَاشِى Koŋğar başı"na yakın bir gölün adıdır.

قَذِنْكْ kadhınğ: Kayın ağacı. Şu savda dahi gelmiştir: " قَذِنْكْ قَاسِنْكَا - سُكُتْ سُولِنْكَا kadhınğ kasınğa söküt sülinğe". Bu savın anlamı geçmiştir [+].

[+] Tercüme nüshasının birinci cildinin 356 ncı sahifesine bakınız. B. A.

قشنك kaşanğ: Köleye söğüldüğü vakit kullanılan bir kelimedir; "alçak" anlamınadır.

برنك burunğ: " برنك آتّي burunğ attı = bir ok atımı yere attı".

برنك börünğ: Suların yerde yaptığı yarıklıklar.

ترنك terinğ: " ترنك تنكز terinğ tenğiz = engin, geniş, derin deniz". Oğuzlar her derin ve çok şeye " ترنك terinğ" derler. Bu sözden alınarak geniş derelere ve yollara " ترنك اوري terinğ urı" denir. Yine bunun gibi bilgin ve hakîm adama " ترنك بلكا terinğ bilge" denir.

ترنك tirinğ: " قلاقم ترنك آتّي kulakım tirinğ etti = kulağım tın etti". Bu, kulağın tınlamasına benziyen her sesin hikâyesidir. " ياسين ترنك اتردي yasın tirinğ ettürdi = yayını tın ettirdi". Bu, kirişin çıkardığı sesi bildirir.

جرنك çirinğ: Leğenin ve leğene benzer şeylerin çıkardığı sesi bildirir.

كرنك körünğ: " كرنك كول Körünğ köl = Kaşgara yakın bir gölün adı".

بزنك bizinğ: Bizim. Bu, " بز biz" kelimesi ile hitap ك inden yapılmıştır. " بزنك اف bizinğ ew = bizim ev" demektir.

تكينك teginğ: Tegin, samur.

بلنك belinğ: Duşman gelmesi yüzünden halk arasına düşen ürküntü. Çok korkak, ürkek

kimseye " بلنكچي كشي belingçi kişi" denir.

بلنك bulunğ: Köşe, bucak, zaviye.

تلنك tulunğ: Dulun, kulak altı.

تلنك tulunğ: Gemde olan bir halkadır; kulağın altında bulunur. Baştan ve dulundan gelen kayışları birleştirir. Buna " يكون تلنكي yügün tulungı" denir, "gem halkası" demektir [+].

جلنك çalanğ: " جلنك باشي çalanğ başı = çalçene, bağırgan kişi".

جلنك çelinğ: " جلنك آياق çelinğ ayak = Çin kâsesi".

جلنك çalanğ: " جلنك يير çalanğ yėr = yanmış gibi siyah, ot bitmiyen, çorak yer".

خلنك xulınğ: Birçok renkleri bulunan ve Çinden getirilen bir ipek kumaştır.

قلنك kalınğ: Cehiz. Şu savda dahi gelmiştir :

" قلنك بيرسا قيز آلر - كراك بلسا قيز آلر "

kalınğ berse kız alır, kerek bolsa kız alır = çehiz veren kız alır, gerekli olan bahalı alır", (bir adam çehiz verirse gelini kız oğlan kız alır. Bir şey istiyen kimse o şey kendisine gerekli ise onu yüksek para ile alacaktır. Şu parçada dahi gelmiştir :

[+] Metinde ikinci تلنك kelimesini arapça izah ederken هنه kelimesi kullanılmış. Burada bir yanlışlık olsa gerektir. Doğrusu حلقه olacaktır. Biz bu yolda dilimize çevirdik. B. A.

بِرْدِمْ سَنكا قَلِنكْ   اَمْدِى مُنى اَلِنكْ

اَمْكاكْ مَنِكْ بِلِنكْ   اُغْرَرْ تنكر بَرغلى

Berdim sanğa kalınğ

Emdi munı alınğ

Emgek meninğ bilinğ

Ugrar tünğür bargalı

"Sana çehiz verdim, şimdi bunu alın, benim emeğimi bilin. Dünür gitmek üzeredir".

(Güveyi kayın babasına: "Ben sana çehiz verdim, bunu al. Benim bunumu ve çalışışımı gör. Kayın babası "dünür gitmek üzeredir" dedi).

كُلُنكْ gölünğ: Su birikintisi. Buna kuşlar iner.

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَبَنكْ yebenğ: " يَبَنكْ يِيرْ yebenğ yer = kumlu yer, batak yer". Bu, bir kumluktur ki hayvanların ayağı orada batarak çıkarılması güç olur.

يَتَنكْ yetenğ: Yün atılan, kabartılan atımcı yayı.

يَدِنكْ yadınğ: " يَدِنكْ سُوفْ yadınğ suw = yeryüzüne yayılan biraz su".

يُشَنكْ yüşenğ: " يُشَنكْ تاشْ yüşenğ taş = düz taş".

يَلِنكْ yalınğ: " يَلِنكْ قِلِجْ yalınğ kılıç = kınından çıkarılmış kılınç".

يَلِنكْ yalınğ: " يَلِنكْ اَرْ yalınğ er = çıplak adam". Her çıplak olan şeye de " يَلِنكْ yalınğ" denir.

يَلِنكْ yelinğ: Yeli çok olan yer [+]. " بو يَلِنكْ كُونْ bu yelinğ kün = bu rüzgârlı gün".

+
+ +

ج Lİ GUNNELİLER

بِرِنْجْ biring: " بِرِنْجْ نانكْ biring nenğ = birinci şey". Kurala uygun bir kelimedir, az kullanılır.

كُرُنْجْ körünç: Bir şey seyreden halk [++].

بزنج bezinç: İpek ve yün yumağı.

بزنج ?...: Dalları ve yaprakları kızıl olan bir bitki olup bağlarda biter. İlâç için yenir [+++].

سَقِنْجْ sewinç: Seving. Şu savda dahi gelmiştir: " اكُوشْ سَقِنْجْ بُلْسا قَتِغْ اُخْسُنُورْ öküş sewinç bolsa katığ oxsunur = çok sevinen yaman pişman olur", (çok sevinen kimse bu yüzden daha şiddetli kay-

[+] Burada Türkçesinde bir kelime unutulmuş olsa gerektir. Arapçası böyle olmasını gerekli kılar. İbare şöyle olacaktır: " يَلِنكْ يِيرْ yelinğ yer". B. A.

[++] Bu kelime yazma nüshada كُرُنْجْ imlâsındadır, dikkat! B.A.

[+++] Bu kelimenin asıl nüshada harekesi yoktur. Biz nasıl okunacağını kestiremediğimiz için bizim harflerle yazmadık. B. A.

guya düşer). Bu sav, taşkınlığı bırakmakla emrolunan kişi için söylenir. Şu beyitte dahi gelmiştir :

مَنْدا بُلنُر سَقِنْجْ اُتی قَذْغُو اَتارْ
قَرشی کُرُبْ سَغْدِجْ اَنی اُجْمَق اَتارْ

Mende bulnur sewinç otı kadhgu atar
Kargı körüp sagdıç anı uçmak atar

"Benim yanımda bir ot vardır, kayguyu giderir. Sağdıcım benim köşkü görerek cennet dedi".

(Benim yanımda sevinç ve kıvanç ilâcı bulunur; bu, kayguyu giderir. Dostum benim köşkümü gördüğü zaman, köşkün güzelliği dolayısiyle, ona cennet dedi).

سَقِنْجْ sakınç: Kaygu.

قِلِنْجْ kılınç: Ahlak, minez, huy. Buradan alınarak " اَذْکُو قِلِنْجْ edhgü kılınç" denir, "iyi ahlak" demektir. Bunun zıddına da " قِلِنْجْ kılınç" denir.

قِلِنْجْ kılınç: Kadının naz ve kırışması. " اُکُشْ قِلِنْجْلَنْما öküş kılınçlanma = çok kırışma, çok nazlanma" demektir.

کُلُنْجْ külünç: Gülünç.

\+
\+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

یفنج Yafınç: Ila'ya yakın bir beldenin adıdır.

یکنج yüküng: Namaz. Kıpçakça. " تنگریکا یکنج یکندی Tengrige yüküng yükündi = Allaha namaz kıldı", " اُلْ بکّکا یکنج یکندی ol Begge yüküng yükündi = o, Beyin önünde başını eğdi". Başkası da böyledir'

\+
\+ \+

DÖRT HARFLİLER

تُتُنْجُو tutunçu: " تُتُنْجُو اُغُلْ tutunçu ogul = evlâtlığa alınmış çocuk".

سَزِنْجِی sazıngı: " سَزِنْجِی تاشی sazıngı taşı = alçı taşı".

قَرِنْجا karınça: Karınca. Oğuzca.

\+
\+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

یُرِنْجا yorınça: Yonca. Oğuzca.

\+
\+ \+

فَعالْ AYRIMI

سِنْکارْ sıngar: Bir şeyin tarafı, canibi, yanı. " سِنْکارْ دِنْ یُری sıngardın yorı = yandan yürü".

مُنْکارْ mungar: " مُنْکارْ اَیْدِمْ mungar aydım = buna

söyledim".

منكاز mıngar: Su gözü, su pınarı. Oğuzca.

سنكان yangan: Yalnız başı beyaz olan alaca karga [+].

سَنكان sangan: " سَنكان نانك sangan nenğ = tadı buruk olan her nevi nesne.

+
\+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكاغ yongağ: Beye birini geçmek, gammazlık etmek. " اَنِي يُنكاغ يُنكادي anı yongağ yongadı = onu Hakana bir geçme geçti, gammazlık etti, jurnalcılık etti".

يَنكاق yangak: Ağzın iki yanında olup dişlerin oturmuş bulunduğu kemik". Herhangi bir şeyin yanına da böyle denir. Kapının yan taraflarında bulunan kapı söğelerine " قَبُغْ يَنكاقي kapuğ yangakı" denir.

يَنكان yangan: Fil. Bunu Oğuzlar bilmez.

+
\+ +

HER HAREKESİYLE فَعْلَى AYRIMI

تَنكري Tengri: Ulu Tanrı. Şu savda dahi gelmiştir:

[+] Yazma ve basma nüshalarda سنكان şeklinde yazılan ve ilk harfinde hem harekesi hem noktası bulunmıyan bu kelime " يَنكان yangan" olacaktır. Nitekim Dv. III, 182, 8 de geçmiştir. B. A.

" تُيِنْ تَبُغْسَاقْ - تَنْكْرِي سَفِنْجْسِزْ toyın tapuğsak, Tengri sefinçsiz = toyın tapmak ister, Tanrı memnun değil", (müslüman bulunmıyan Türklerin din ulusu Tanrıya tapınır; fakat Yüce Tanrı onun yaptığı işten hoşnut değildir). Bu sav, başka birine bir iş yaparak iyi yaptığını zanneden ve fakat iğrenilen kimse için söylenilir. Şu beyitte dahi gelmiştir:

تُنْ كُنْ تَبُنْ تَنكريكا بُيْنَمَغِلْ
قُرْقُبْ اَنْكَرْ اَيْمَنُو اُيْنَمَغِلْ

Tün kün tapun, Tenğrige boynamagıl
Korkup angar eymenü oynamagıl

"Gece gündüz tapın Tanrıya, boyun çekme, ondan korkup çekinerek oynama". (Gece gündüz Ulu Tanrıya ibadet et, dik başlılık etme, Tanrıdan çekin ve kork, oynama, utan).

Yere batası kâfirler göğe " تَنْكْرِي Tenğri" derler. Yine bu adamlar büyük bir dağ, büyük bir ağaç gibi gözlerine ulu görünen her şeye " تَنْكْرِي Tenğri" derler. Bu yüzden bu gibi şeylere yükünürler (secde ederler). Yine bunlar bilgin kimseye تَنكريكان Tenğrigen" derler. Bunların sa-

pıklıklarından Tanrıya sığınırız.

تنكرا tungra: Bedendeki kir.

انكرا ungra : " ار انكرا يتى er ungra yattı = adam sırt üstü yattı".

تنكرا tungra: " ار تنكرا تشتى er tungra tüştü = adam yüz üstü düştü".

تنكشو tüngşü: Şamdan.

جنكشو çengşü: Küçük hırka.

جنكشى Çengşi: Hotan beyinin adıdır. Hotan, bu bey sebebiyle alınmıştır. " جنكشى Çengşi" kelimesinin " جمشيد Cemşid"ten çevrilmiş olduğunu söylerler.

منكو menggü: Sonsuzluk, sonsuz, ebedî, ebedîlik. Bu kelime hem isim, hem mastar olur. " منكو اژون menggü ajun = sonu olmıyan dünya (âhiret)". Şu beyitte dahi gelmiştir:

تغبتو قالمدى منكو ارن

اژون كنى يلدزى تتجى تغار

Togup takı kalmadı menggü eren

Ajun küni yulduzı tutçı togar

"Doğan adamlar da ebedî kalmadı. Dünyanın güneşi, yıldızı durmadan doğar". (Zamanı anlatarak diyor ki: Doğan kimse ebedî olarak yaşamadı, dünyanın yıldızı, güneşi, daima doğar yıpramaz).

جنكلى çengli: " جنكلى منكلى çengli mengli = bir çocuk oyununun adıdır". Araplar buna الدوداة derler, "salıncak" anlamınadır.

قنكلى kanglı: Kağnı, üstüne ağırlık yükletilen kağnı arabası.

قنكلى Kanglı: Kıpçaklardan büyük bir adamın adıdır.

سلنكو salngu [+]: Kendisiyle çakıl taşı atılan sapan.

شنكلا şüngle: Argu diyarında biten bir ottur; kökü çıkarılarak yenir.

قلنكو kalngu [++]: Suyun yüzünde durmak, yüzüne çıkmak. " سودا قلنكولادى suwda kalnguladı = suyun yüzüne çıktı".

كزنكو közngü: Ayna.

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

ينكقو yangku: Sesin geri gelmesi (aksi savt, seda). Şu savda dahi gelmiştir: " يرماس ارم يغمر - ينكلماس بلكا ينكقو yazmas atım

[+] Brockelmann bunu "salıngu" şeklinde yazmış ise de yanılmıştır. Çünkü bu yazıgı ayrımın başlığına ve ölçüsüne uymaz. B. A.

[++] Brockelmann bu kelimeyi "kalıngu" şeklinde yazmış ise de yanılmıştır. Çünkü bu yazış ayrımın başlığına ve ölçüsüne uymaz. B. A.

yagmur, yanğılmas bilge yanğkı = usta atıcı yağmur, yanılmaz bilgin yankı", (usta atıcı yağmurdur; çünkü yağmurun nişan yeri yeryüzüdür, yeryüzü geniştir, atılan şey sapmaz, bir yana düşer. Her şeyde doğru söyliyen bilgin, yankıdır; çünkü ne söylersen sana öylelikle cevap verir). Bu sav, bir yanlış iş işleyip te özür dileyen kimse için söylenir.

يَلنكُو yalnğu: Cariyelerin oynadığı bir oyundur. İpin iki ucu bir ağaca veya bir direğe bağlanır, ortasına cariye oturur, ayağiyle yeri teper, böylelikle kâh yükselir, kâh alçalır (salıncak oyunu).

يِنجكا yıngge: İnce. " يِنجكا تُرقُو yınçge turku = ince ipek kumaş", " يِنجكا قِيز yinçge kız = odalık kız", " يِنجكا كِشِي yinçge kişi = Tanrıya ibadet eden, tapan".

يَنككا yenğge: Yenge, büyük kardeşin karısı.

+
+ +

فَعالُو AYRIMI

تَيانكُو tayanğu: Mabeyinci, perdeci başı. Türklerde " حاجب hâcib" kelimesi yayıldıktan sonra bu söz unutulmuştur. Aslı "تَيَنْدِي tayandı" fiilinden alınmıştır. Hakan bu adama güvenir. Halk ta buna inanır

ki kendi dileklerini ve işlerini o adam Hakana olduğu gibi eriştirir ve sonra da cevabını alır.

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكِلا yanğıla: " اُلْ اِيشِغْ يَنكِلا قِلدِي ol ışıg yanğıla kıldı [+] = o, işi yeniden yaptı, ikinci defa olarak başladı".

Üç harfli ayrımlar bitti.

+
+ +

BU, DÖRT HARFLİ AYRIMLARDIR

HER HAREKESİYLE

فَعْلَلِ ، فَنْعَلِ AYRIMI

تَنكُج tenğüç: Saçayağı gibi yarım arşın yüksekliğinde olan her şey.

سَنكَج senğeç [++]: Fındık gibi küçük ve tatlı bir elma.

سُنكُقُر songkur: Sonkur kuşu, yırtıcı kuşlardan birinin adıdır. Bu " طُغْرِل toğrıl" kuşundan küçüktür.

قُنكار koçnğar: Koç. Şu savda dahi gelmiştir :

[+] Bu kelime bugün bile Orta Anadolu köylerinde yaşamaktadır, "yenile geldim" derler, "yeniden geldim" demektir. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda سنلج şeklinde görülen bu kelime yanlıştır. Doğrusu " سَنكَج senğeç" olacaktır. Bk. Dv. I, 379, 6. B. A.

اِكِي قُجْنكَارْ بَشِي بِرْ اَشْجَتَا بِشْماسْ " iki koçnğar başı bir aşaçta [+] pışmas = iki koç başı bir tencerede pişmez". Bu sav, bir yerde toplanan ve birisinin çıkması gereken iki başbuğ veya iki bey için söylenir.

قُجْنكَارْ بَاشِي Koçnğar başı: Bir şehir adı.

قَنْكداشْ kanğdaş: " قَنْكداشْ قدشْ kanğdaş kadaş = babaları bir olan kardeşler". Şu savda dahi gelmiştir: " قَنْكدشْ قُمَا اُرُورْ - اِكْدِشْ اُرُو تَرْتَارْ kanğdaş kuma urur igdiş örü tartar = baba bir olanlar birbirini çekemedikleri için çok döğüşürler. Ana bir kardeşler aralarında sevgi olduğu için birbirine yardım ederler.

مُنْكلُغْ munğluğ: " مُنْكلُغْ اَرْ munğluğ er = bunlu adam, sıkıntıda olan kişi".

تَنْكسُقْ tanğsuk: " تَنْكسُقْ نَانْكْ tanğsuk nenğ = şaşılacak şey, acayip nesne". -Nefisliği dolayısiyle- bir adamın arasıra bulabildiği yemek için " تَنْكسُقْ اَشْ tanğsuk aş" denir.

تِرْنَكْ tırnğak: Tırnak.

قِنْكرَاقْ kınğrak: Et ve hamur kesilen satıra benzer büyük bıçak.

[+] Bu kelime Divanın birçok yerlerinde " اَشِجْ aşıç" şeklinde geçmiş iken burada " اَشْجْ aşaç" şeklinde gösterilmiştir, dikkat ! B. A.

قَزْنكُقْ kaznğuk: Kazık. Bu sözden alınarak kutup yıldızına " تَمُرْ قَزْنكُقْ [+] temür kaznğuk" denir, "demirden yapılmış kazık" demektir; sanki gök bunun üzerinde dönüyor.

جِنْكرَاقْ çınğrak: " جِنْكرَاقْ اُونْ çınğrak ün = gür ve pürüzsüz ses".

قَنْكرَقْ kanğrak: Damak [++].

قَنْكسِقْ kanğsık: " قَنْكسُقْ اَتَا kanğsık ata = üvey baba".

قَنْكسِقْ kanğsık: " قَنْكسِقْ اُغُلْ kanğsık ogul = üvey oğul".

قَلِنْكُقْ [+++] kalnğuk: Başta hasıl olan kepekler. Kürk ve deri gibi şeylere yapışkan bir şeyin bulaşmasiyle meydana gelen kıvrıntı.

تُنْكلُكْ tünğlük: Baca, pencere.

جَنْكلِكْ çenğlik: Sarmaşık otu.

كُنْكلَكْ könğlek: Gömlek.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " قَزْنكُقْ kazunğuk" şeklinde çıkan bu kelime yanlış olsa gerektir. Doğrusu bizim yazdığımız gibi olmalıdır. Ancak bu şekilde ayrımın başlığına uyabilir. B. A.

[++] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda " قَنْكرَقْ kanğrak" kelimesinin arapça izahında الحَنَكْ denilmiş. Biz de o yolda dilimize çevirdik ise de قَنْكرَقْ ve قَنْكرغو kelimelerinin "çan" anlamına geldiğini bildiğimiz için bu kelimenin الجلجل şeklinde yazılması gereklidir. Bugün bile Türkiyede "kanğrak","çan" manasına gelmektedir. B. A.

[+++] Yazma ve basma nüshalarda bu kelimenin harekesi " قَلِنْكُقْ kalınğuk" şeklinde ise de bizce bu, yanlış olmalıdır. Doğrusu bizim yazdığımız gibi olacaktır. Çünkü öbür türlüsü ayrımın başlığına ve ölçüsüne uymamaktadır. B. A.

دنكال dangal: Saman kesmiği.

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

ينكج yengeç: Yengeç. Oğuzca.

يلنكوس yalnğus: " يلنكوس ار yalnğus er = yalnız adam". Başkası da böyledir. Şu savda dahi gelmiştir: " يلنكوس قاز اتماس yalnğus kaz ötmes = bir tek kaz ötmez". Bu sav, işlerinde başkasından yardımlaşmakla emrolunan kişi için söylenir.

ينكرق yanğrak: Dağ kıvrımı, büküntüsü, uçurum ve altında dere akan bir yoldur ki oradan adam sıçramakla ve buna benzer şeylerle geçebilir.

ينكشق yanğşak: " ينكشق ار yanğşak er = yanşak kimse, geveze adam".

يلنكوق yalnğuk: Tanrı esenliyesi Âdem atamız. Şu savda dahi gelmiştir: " يلنكوق اغلي يوقادور ادكو اتي قاليز yalnğuk oglı yokadhur edhgü atı kalır [+] = âdem oğlu yok olur; iyi adı kalır", (âdem oğlu ölümle yokluğa gider, iyi adı kalır). Bu sav, her zaman iyilik yapmakla emrolunan kimse için söylenir.

[+] Yazma ve basma nüshalarda يلنكوق kelimesi " يلنكوق yalınğuk" şeklinde yazılmış ise de bu da yanlış olacaktır. Başlığa ve ayrımın ölçüsüne uymak için bizim yazdığımız gibi yazılır. B. A.

يلنكوق yalnğuk: Bütün insanlara verilen genel bir ad. Şu beyitte dahi gelmiştir:

يغي ارور يلنكوقنك نانكي تفار
بلك اري ياغيسين نالك سفار

Yagı erür yalnğukunğ nenği tawar
Bilig eri yagısın nelik sewer
"İnsan oğlunun malı duşmandır; bilgi adamı niçin duşmanını sever".

يلنكوق yalnğuk: Cariye. Oğuz, Kıpçak ve Suvarlarca.

ينكلوق yanğluk: İşte, sözde, bunun gibi şeylerde yapılan yanlışlık.

\+ + +

BU AYRIMDAN GUNNELİLER

تبجنك tapçanğ: Sofra biçiminde üç ayağı bulunan bir şeydir. Bağ bekçisi üzerine çıkarak çardaktaki üzümleri toplar.

جلبنك çalpanğ: Sıvık çamur.

جفشانك çifşenğ: " جفشانك جغر çifşenğ çagır = ekşi şira".

جفشانك çefşenğ: Koyun kırpılan makas, kırkı. Çiğilce.

جفشانك çewşenğ: Gözü sulu kimse, gözünden her zaman su akan kişi.

كفسنك kefşenğ: Harman temizlendikten sonra gelen kimseye verilen buğday, arpa, azık gi-

bi armağan [+].

سُوْلانْك suwlanğ: "سُوْلانْك يغاج suwlanğ yıgaç = dalı, budağı olmıyan ağaç".

سُوْلانْك suwlanğ: "سُوْلانْك سَچ suwlanğ saç = kıvırcık olmıyan düz saç".

قَلْقانْك kalkanğ: Kalkan. "قَلْقَن kalkan" dahi denir.

+
\+ +

BU AYRIMDAN MENKUS OLAN

تَيْلَنْك taylanğ: "تَيْلَنْك أر taylanğ er = ince, kibar, güzel, boylu boslu, rengi parlak, elbisesi temiz adam". Bu kelime en ziyade gençlerde kullanılır. "تَيْلَنْك يگت taylanğ yigit = dalyan gibi genç".

+
\+ +

BU AYRIMDAN ج Lİ GUNNELİ

قَزْغَنْج kazganç: Kazanç.

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda كفسنك şeklinde yazılan bu kelimenin üçüncü harfinin noktası ve bütün harflerin harekesi yoktur. Brockelmann kaynak göstermeksizin bunu "kefşenğ" imlâsında yazmış. Biz de öyle aldık ise de burada bir yanlışlık olsa gerektir. Başkurtlar harman yerine gelen adama verdikleri zahire armağanına "kefenğ" derler. Harmana gelen adam "ırdına bereket" der. Harman sahibi de meydanda bulunan hasılattan bir miktarını gelen adamın çuvalına veya eteğine koyarak "sana da kefenğ" der. B. A.

قُورْقُنْج korkunç: Korkunç.

تَزْكِنْج tezginç: Dağ dönemeci, dağ büklümü. Başkası da böyledir. Büküntülü, kıvrık yola "تَزْكِنْج يُول tezginç yol" denir.

+
\+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يُرْكَنْج yörgenç: "Tezginç" anlamınadır.

يُرْكَنْج yörgenç: Ağaçlara sarılan ve onları kurutan bir çeşit bitki; sarmaşık.

+
\+ +

فَعْلَلُو AYRIMI

قُنْكْرَغُو konğragu: Çan, tongurak.

قُنْكْرَغُو konğragu: Kulağın altında bulunan çıkıkça kemik.

سَنْكْرَكُو senğregü: "سَنْكْرَكُو آت senğregü at = kendisinde engi hastalığı bulunan at"; burnundan irin gibi sümük akar. Her zaman burnundan sümük akan çocuğa bu nunla söğülür.

+
\+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يِنْكْدَكُو yinğdegü: "Sümüklü" demektir. Çocuklara söğüldüğü zaman böyle denir.

+
\+ +

BU AYRIMDAN BEŞLİ OLAN

HER HAREKESİYLE فَعَنْلاَلِ AYRIMI

سِنكَرْسُق sıngarsuk: İki kişi bir ata bindiğinde ikincinin oturduğu yer.

مُنكِزْكاك müngüzgek: Çalışma yüzünden elde peyda olan katılık, nasır.

+
+ +

SONU GUNNELİ OLAN

قَرَنكْغُو karanğgu: Karanı, karanlık.

قَزَنكْقُو kazanğku: " يِب قَزَنكْقُو بُلْدِي yıp kazanğku boldı= ip açılamıyacak derecede çok karıştı".

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكِلْغَان yanğılgan: " يَنكِلْغَان آرْ yanğılgan er = yanılan adam". Herhangi geçen bir şeyi unutan, yanılan kişi.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

تَنكَلكُج tengelgüç: Dölengeç denilen kuş. Oğuzca [+].

تَنكَلْكُون tengelgün: Dölengeç kuşu. Öbür Türklerin dilince.

[+] Bugün Anadoluda "dölengeç" denilen bu kuşun eski yazılışının "tölenğgeç" olması lâzım gelir ise de metinde ت harfinin üzerinde bir üstün görülmektedir. B. A.

تَنكْرِكان tenğrigen: Tanrıya tapınan bilgin [+] . Müslüman bulunmıyan Türklerin dilince.

+
+ +

BU AYRIMDAN ALTILILAR

يَنكَلْدُرُق yanğalduruk: Kepeneğin arkasına dikilmiş olan bir keçe parçasıdır ki yağmurdan, tipiden başı korumak için kullanılır. Kukuleta, başlık.

Bu kitapta iki sâkin bir arada bulunmadı. Çünkü genizden gelen ses ağırdır. İki sâkinin bir araya gelmesi zaten ağırdır. Gerek gunne ve gerek iki sâkinle kelimeyi söylemek imkânsızdır. Onun için gunne ذ لا قه harfleriyle birlikte gelmiştir. Söylenmek bu şekilde kolaylaşır;bu, azdır. İki sâkinle bir gunne ancak şu " سُوزْنكرِي كِشِي sözenğri kişi" kelimesinde gelmiştir [++] , "saçma sapan söyliyen kimse" demektir. Bu kelimede ذ لا قه harflerinden olan ر var-

[+] Bu kelimenin "tenğrigen" imlâsında olması lâzım ise de bu ayrıma ve bu ayrımın ölçüsüne uymak için kelimenin "تَنكِرْكان tenğirgen" olması lâzım geliyorsa da dikkat. B. A.

[++] Metinde سُوزْنكرِي şeklinde yazılan bu kelime " سُوزَنكْرِي sözenğri" imlâsında olacaktır. Çünkü kelimede gunne bulunması lâzımdır. Bu da ancak gösterdiğimiz şekilde olabilir. B. A.

dır. Bu suretle sözün akışı kolaylaşmıştır. Bunu iyi bil.

Gunneli isimler ayrımı bitmiştir.

X

X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ ADİYLE

BU, GUNNELİLERDEN FİİLLER KİTABIDIR

İKİ HARFLİLER AYRIMI

تَنْكَدِى tengdi: " قُشْ تَنْكَدِى kuş tengdi = kuş havalandı". Ok havada yükselerek gözden kaybolursa " اُقْ تَنْكَدِى ok tengdi" denir [+]. (تَنْكَار - تَنْكَمَاكْ tenger - tengmek).

تَنْكَدِى tangdı: " اُلْ اَنِكْ بَاشِنْ تَنْكَدِى ol anıng başın tangdı = o, onun başını bir sargı ile sardı". Herhangi bir şeyi iple sıkıca sarmak yine böyledir;(تَنْكَارْ - تَنْكَمَاقْ tangar - tangmak).

تُنْكَدِى tongdı: " سُوقْ تُنْكَدِى suw tongdı = su dondu". Başkası da böyledir, " اَرْ تُنْكَدِى

[+] Bu kelimenin mazi sıygası yazma nüshada "سِنْكَدِى singdi" ve muzariiyle mastarı " سِنْكَرْ - سِنْكَاكْ" şeklindedir. Bay Kilisli basma nüshaya تنكدى imlâsında almıştır. Yazma nüshada سنكدى şeklinde gösterilen mazi sıygasının yanlış olduğuna şüphe yok. Kaşgarlı bunun ت ile başlıyacağını göstermektedir. Yalnız Bay Kilisli ت harfini esre göstermekle Brockelmann gibi hata etmiştir. Kelimenin ilk harfi üstün olacaktır. Bk.Dv.III,293,9. B. A.

er tongdı = adam soğuktan dondu, öleyazdı",(تُنْكَارْ - تُنْكَمَاقْ tongar - tongmak).

سِنْكَدِى singdi: " اَشْ سِنْكَدِى aş singdi = yemek sindi, hazmedildi"," سُوقْ يِرْكَا سِنْكَدِى suw yerge singdi = su yere sindi", "سُوزْ كُنْكُلْكَا سِنْكَدِى söz göngülge singdi = söz kalbe girdi, işledi",(سِنْكَارْ - سِنْكَاكْ singer - singmek); " اُرْدَكْ قَمِشْقَا سِنْكَدِى ördek kamışka singdi = ördek kamışlığa veya çörçöpün arkasına saklandı". Bir adam sahibine sormaksızın bir kimsenin evine veya başka bir yer[e] girip sinerse yine böyle denir,(سِنْكَارْ - سِنْكَاكْ singer - singmek).

مُنْكَدِى möngdi: " اَتْ مُنْكَدِى at möngdi = at ayaklarını toparladı ve tekme attı",(مُنْكَارْ - مُنْكَاكْ mönger - möngmek).

\+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنْكَدِى yengdi: " اَرْ اَنِى يَنْكَدِى er anı yengdi = bi[r] işte adam onu yendi, alt etti". Oğuzca ve Kıpçakça, (يَنْكَارْ - يَنْكَمَاكْ yenger - yengmek).

\+ + +

ÜÇLÜLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE ORTASI SÂKİN OLAN

فَعْلَدِي AYRIMI

تنكردى tengürdi: " اَرْ اُقْ تنكردى er ok tengürdi = adam göğe doğru yükselen bir ok attı, ok gökte kayboldu". Kuş elden bırakılır da uçarak gözden kaybolursa yine böyle denir, (تنكرر - تنكرماك tengürer - tengürmek).

سِنكُردِى singürdi: " اُلْ تَنْچُو سِنكُردِى ol tançu singürdi = o, tıkımı yuttu, hazmetti". Başkası da böyledir, (سِنكُرُ - سِنكُرْماك singürür - singürmek).

سِنكِرْدِى singirdi: " ياغْنِى تَرِيكا سِنكِرْدِى yağnı terige singirdi = yağı deriye sindirdi, emdirdi". Başkası da böyledir, (سِنكِرُ - سِنكِرْماك singirir - singirmek).

قُنكُرْدِى kongurdı: " اَرْ يِغاچ قُنكُرْدِى er yıgaç kongurdı = adam ağaç söktü, kanırdı". Başkası da böyledir. Rüzgâr bir şeyi sökerse yine böyle denir, (قُنكُرُرْ - قُنكُرْماك kongurur - kongurmak).

كِينكُرْدِى kingürdi: " اَرْ اَفْ كِينكُرْدِى er ewin kingürdi = adam evini genişletti". Başkası da böyledir, (كِينكُرُ - كِينكرماك kingürür - kingürmek).

تَنكِزْدِى tangızdı: " اَرْ اُبْكا سِنْدا تَنكِزْدِى er öpkesinde tangızdı = adam öfkesinden şişti". Bu, اُبْكا تَنكِزْدِى öfke ile kabarmaktır." öpke tangızdı = ciğer şişti". Bu, ciğer yemeği pişerken iyice pişsin, olgunlaşsın, kabarsın diye üzerine hardal ve sirke dökmektir. (تَنكِزُرْ - تَنكِزْماق tangızar - tangızmak).

تَنكَشْدِى tengeşdi: " نانكْ تَنكَشْدِى tengeşdi neng = nesne denkleşti, bir şey bir şeye denk oldu". Şu parçada dahi gelmiştir :

مَنِكْ بِلا كَنكَشْدِى بِلكُ مَنكا تَنكَشْدِى
اَرَنْ بِلا سُنكُشْدِى اَلْبْلار بَشِنْ اُلْيُوارْ

Mening bile kengeşdi
Bilgi manga tengeşdi
Eren bile süngüşdi
Alplar başın ol yuvar

"Benimle danıştı, aklı bana denk oldu. Yiğitlerle çarpıştı, yiğitlerin başını yuvarlıyor".

(Benimle müşavere etti. Benim aklım onun aklına denk oldu. Savaşta çarpıştı, top gibi yiğitlerin başını yuvarlıyan odur). (تَنكاشُورْ - تَنكَشْماك tengeşür - tengeşmek).

تُنكُشْدِى tüngüşdi: " اَرْ تُنكُشْدِى er tüngüşdi = adam başını eğdi", (تُنكُشُورْ - تُنكُشْماك

tüngüşür - tüngüşmek).

تُنكُشدى tonğuşdı: " تُنكُز تُنكُشدى tonğuz tonğuşdı = domuz, gözlerini dikerek adamın üzerine saldırdı"," اَر تُنكُشدى er tonğuşdı = adam bir işi kabul etmekten çekindi; gözlerini, iğrenerek, emreden adama dikti", (تُنكُشُور - تُنكُشماك tonğuşur - tonğuşmak) [+].

سِنكِشدى singişdi: " سُوْلَر قَمُغ سِنكِشدى suwlar kamuğ singişdi = sular bütün çekildi". Başka birinin parçaları arasına sinen, sızan herhangi bir akar için de böyle denir, (سِنكِشُور - سِنكِشماك singişür - singişmek).

سُنكُشدى süngüşdi: " اِكِى اَر بِرلا سُنكُشدى ikki er birle süngüşdi = iki adam birbiriyle savaşta süngüleşti ve dürtüştü", (سُنكُشُور - سُنكُشماك süngüşür - süngüşmek).

كِينكَشدى kengeşdi: " اُل مَنكا كينكَشدى ol manğa kengeşdi = o, benimle danış etti, danıştı, müşavere kıldı", (كِينكَشُور - كِينكَشماك kengeşür - kengeşmek).

اَنكُقتى onğuktı: " اَنكُ يُوزى اَنكُقتى anınğ yüzi onğuktı = hastalıktan ve buna benzer şeyden onun yüzü buruştu"," بَرچِين اَنكُقتى bar-

[+] Basma nüshada تُنكُشماك şeklinde çıkan bu kelime yanlıştır. Yazma nüshada dahi önceden böyle iken sonradan bir düzeltme görerek تُنكُشماق şekline sokulmuştur. Biz doğrusunu aldık. B. A.

çın onğuktı = ipek kumaşın tazeliği, güzelliği, parlaklığı gitti", (اَنكُقار - اَنكُقماق onğukar - onğukmak).

مُنكُقتى munğuktı: " اَر مُنكُقتى er munğuktı = adam bunlandı, sıkıntıya düştü", (مُنكُقار - مُنكُقماق munğukar - munğukmak).

اَنكُلدى onğuldı: " سَوكَل اَنكُلدى sökel onğuldı = hasta düzeldi, iyi oldu"," اِيش اَنكُلدى ış onğuldı = karışık iş düzeldi", (اَنكُلُور - اَنكُلماق onğulur - onğulmak).

اُنكُلدى üngüldi: " يِغاچ اُنكُلدى yıgaç üngüldi = ağaç oyuldu". Başkası da böyledir, (اُنكُلُور - اُنكُلماك üngülür - üngülmek).

تَنكِلدى tangıldı: " باش تَنكِلدى tangıldı baş = baş sarıldı". Herhangi bir şey iple bağlanırsa yine böyle denir, (تَنكِلُور تَنكِلماق tangılur - tangılmak).

تُنكُلدى tonğuldı: " اَر ايشتِن تُنكُلدى er ıştın tonğuldı = adam işten ümidini kesti" [+], (تُنكُلُور - تُنكُلماق tonğulur - tonğulmak).

تَنكِندى tangındı: " اَر بَشِين تَنكِندى er başın tangındı = adam başını bir sargı ile sardı, başlıbaşına bu işi gördü, yaptı", (تَنكِنُور - تَنكِنماق tangınur - tangınmak).

+
+ +

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu kelimenin mastarı ve muzarii yazılmamıştır. Biz koyduk. B. A.

تُنكُتِى tüngütti: " اَرْ بَشِنْ تُنكُتِى er başın tüngütti = adam başını eğdi". Başkası da böyledir, (تُنكُتُورْ - تُنكُتْمَاكْ tüngütür - tüngütmek).

تَنكِتِى tengitti: " اَرْ اُقِنْ تَنكِتِى er okın tengitti = adam okunu göğe doğru yükseltti", (تَنكِتُورْ - تَنكِتْمَاكْ tengitür - tengitmek).

كِينكِتِى kingitti: " اَرْ اَفِنْ كِينكِتِى er ewin kingitti = adam evini genişletti". Başkası da böyledir, (كِينكِتُورْ - كِينكِتْمَاكْ kingitür - kingitmek).

+ + +

DÖRT HARFLİLER

كِينكَادِى kengedi: " اُلْ مَنكَا كِينكَادِى ol manga kengedi = o, işini benimle danıştı, görüştü", (كِينكَارْ - كِينكَامَاكْ kenger - kengemek).

كِينكُودِى kingüdi: " يِيرْ كِينكُودِى yer kingüdi = yer genişledi". Başkası da böyledir, (كِينكُورْ - كِينكُومَاكْ kingür - kingümek).

+ + +

يُنكَادِى yongadı: " اُلْ اَنِى بَكْكَا يُنكَادِى ol anı begg yongadı = o, onu beye yanıktı, şik etti". Başkası da böyledir, (– يُنكَامَاقْ yongar - yongamak).

+ + +

DÖRTLÜLER AYRIMI

HER HAREKESİYLE فَعْلَلَنِى AYRIMI

تُنكْتُرْدِى tengtürdi: " اُلْ قُشْ تُنكْتُرْدِى ol kuş teng di = o, kuşu elinden saldırdı". O linden havaya doğru saldırırsa yi böyle denir, (تُنكْتُرُورْ - تُنكْتُرْمَاكْ tengtürür - tengtürmek).

تُنكْدَرْدِى töngderdi: " اُلْ اَيَاقْ تُنكْدَرْدِى ol ayak töngderdi = o, kabı dönderdi, alt üstüne getirdi". Başkası da böyle (تُنكْدَرُورْ - تُنكْدَرْمَاكْ töngderür - t dermek).

سِنكْدُرْدِى singdürdi: " سُجِكْ آشِغْ سِنكْدُرْدِى süçik aşığ dürdi = şarap yemeği sindirdi, ha tirdi", (سِنكْدُرُورْ - سِنكْدُرْمَاكْ singdür singdürmek). " اُلْ اَنِى اَفْكَا سِنكْدُرْدِى ol ewge singdürdi = o, onu eve sindir sakladı".

مُنكْقَرْدِى mungkardı: " اُلْ اَنِى مُنكْقَرْدِى ol anı mungkar

o, onu bunalttı, sıkıntıya soktu", (مُنْكُقَرُرْ - مُنْكُقَرْمَاقْ mungkarur - mungkarmak).

تَنْكَرْدِى tengerdi: "اُلْ بِيرْ نَانْكْنِي بِيرْكَا تَنْكَرْدِى ol bir nengni birge teñgerdi = o, iki şey arasını veya bir şeyi bir şeye denkleştirdi", (تَنْكَرُورْ - تَنْكَرْمَاكْ teñgerür - teñgermek).

تَنْكْلَشْدِى teñgleşdi: "بِيرْ نَانْكْ بِيرْكَا تَنْكْلَشْدِى bir neñg birge teñgleşdi = bir şey bir şeyle denkleşti, denk oldu", (تَنْكْلَشُورْ - تَنْكْلَشْمَاكْ teñgleşür - teñgleşmek).

تِنْكْلَشْدِى tıñglaşdı: "اُلْ مَنِكْ بِرْلَا سُوزْ تِنْكْلَشْدِى ol meniñg birle söz tıñglaşdı = o, benimle söz dinlemekte yarış etti", (تِنْكْلَشُورْ تِنْكْلَشْمَاقْ tıñglaşur - tıñglaşmak).

تَنْكْلَشْدِى tañglaşdı: "كِشِيلَا بُوا يِشِغْ تَنْكْلَشْدِى kişiler bu ışığ tañglaşdı = halk bu işe şaştı, taaccüp etti), (تَنْكْلَشُورْ - تَنْكْلَشْمَاقْ tañglaşur - tañglaşmak). Şu parçada dahi gelmiştir :

اُرْ دِى بُلِتْ اِنْكَرَشُو   اقتى اقن مُنْكرشو
قَلْدِى بُدُنْ تَنْكَلَشُو   كُكْرَرْ تَقِى مَنْكرشُودْ

Ördi bulıt ıñgraşu
Aktı akın müñgreşü
Kaldı budun tañglaşu
Kökrer takı mañgraşur

"İnliyerek bulut koptu, gürültü ile seller aktı, halk hayret etti, şaşaladı. Bağırarak ta kükrer".

(Yağmuru anlatarak diyor ki: İnilti ile bulutlar toplandı. Bulutlardan gürültü ile seller aktı. Halk bundan şaşaladı. Bulut, şimşek çakar, bağırır)

مَنْكْدَشْدِى meñgdeşdi: "اِكّى اُرَاغُتْ مَنْكْدَشْدِى ikki uragut meñgdeşdi = iki kadın birbirinin yüzünün kıllarını aldılar, kıl yoluştular", (مَنْكْدَشُورْ - مَنْكْدَشْمَاكْ meñgdeşür - meñgdeşmek).

\+ + +

BU AYRIMDAN BAŞKA BİR ÇEŞİT

مِنْكَشْدِى miñgeşdi: "اُلْ مَنِكْ بِرْلَا مِنْكَشْدِى ol meniñg birle miñgeşdi = o, benimle bir ata binişti". Başkası da böyledir, (مُنْكَشُورْ مِنْكَشْمَاكْ miñgeşür - miñgeşmek) [+].

كُنْكَرَنْدِى küñgrendi: "اَرْ اِيشْ قَا كُنْكَرَنْدِى er şka küñgrendi = adam işe harınlaşarak kendi kendine söylendi",(tenbellikten kendi kendine gizli bir sözle söylen-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda bu üç fiilin ilk harfi olan م harfinin üstünde üstün, altında esre vardır. Bundan anlaşıldığına göre bu kelimeler hem "miñgeşür - miñgeşdi - miñgeşmek" hem de "müñgeşür - müñgeşdi - müñgeşmek" şeklinde söylenmesi caiz olabilecektir. B. A.

di, mırıldandı), (كُنكْرَنُورْ - كُنكْرَنْمَاكْ küngrenür - küngrenmek).

كِينكْرَنْدِى kingründi: " اُلْ كِينكْرَنْدِى " ol kingründi = adam genişledi, bir zaman nimet içinde yaşadı", (كِينكْرَنُورْ - كِينكْرَنْمَاكْ kingrünür - kingrünmek).

تَنكْلَنْدِى tenglendi: " اَرْ اِيشِنْ تَنكْلَنْدِى " er ışın tenglendi = adam işini düşündü, işinde çare düşündü", (تَنكْلَنُورْ - تَنكْلَنْمَاكْ tenglenür - tenglenmek).

+
+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يِنكْشُرْدِى yinggşürdi: " اُلْ اِسِكْ سُوقْغ تُمْلُغْقَا يِنكْشُرْدِى " ol isig suwuğ tumluğka yinggşürdi = o, sıcak suya soğuk su katarak ılıklaştırdı", (يِنكْشُرُورْ - يِنكْشُرْمَاكْ yinggşürür - yinggşürmek).

يَنكْقُرْدِى yangkurdı: " اَرْ يَنكْقُرْدِى " er yangkurdı = adam görünmiyen bir yerden bir ses veya duygu almış gibi sağına soluna bakındı", (يَنكْقُرَارْ - يَنكْقُرْمَاقْ yangkurar - yangkurmak).

+
+ +

HER HAREKESİYLE فَعْلَادِى AYRIMI

سُنكْدَادِى songdadı: " اُلْ يَغِيغْ سُنكْدَادِى " ol yagını songdadı = o, düşmanı koğaladı", (o,

düşmanın arkasından ata binerek koğaladı". Yakalamak için herhangi bir şeyin arkasından koşulursa yine böyle denir, (سُنكْدَارْ - سُنكْدَامَاقْ songdar - songdamak).

مَنكْدَادِى mengdedi: " اُلْ اَنِنكْ سَجِينْ مَنكْدَادِى " ol anıng saçın mengdedi = o, onun saçını yoldu". Şu parçada dahi gelmiştir:

اُذُمْ بَرِبْ سُنكْدَادِى   تَكْرُ تُرُبْ اَنكْدِى

سَجِينْ قِرَا مَنكْدَادِى   اَرْزُولَيُو اَرَا قَارْ [+]

Udhım barıp songdadı
Tegre durup angdıdı
Saçın kıra mengdedi
Arzulayu er awar

"Arkası sıra gidip kovaladı, etrafını çevirerek sardı. Saçını kırarak yoldu. Çakal gibi adam avlar".

(Bir beyi alt eden birini anlatarak diyor ki : O,ardı sıra atına bindi.

[+] Bu parçada birkaç yanlış vardır. Birincisi اُذُمْ kelimesindedir. Doğrusu " اُذُو udhu" olacaktır. Burada birinci şahıs edatı olan م e lüzum yoktu. Bk.Dv.I,81,12. İkincisi تَكْر kelimesindedir. Bunun doğrusu " تَكْرا tegre" olacaktır. Bk. Dv. I, 260. Üçüncüsü ارزوليو şeklinde yazılan kelimededir. Bu da " ارژوليو arjulayu" olacaktır. Bk. Dv.I,119,9.

Bunlardan başka قرا şeklindeki kelimeyi de " قِرا kıra" şeklinde okumak istiyorum. Bu suretle bu kelime قِرماق "kırmak" fiilinden çıkartılır ve bir anlam çıkarmak mümkün olur. B. A.

Onu yakalamakta hile yapmak için etrafını çevirdi. Adamlar dahi onun etrafını çevirdiler. Saçlarını yoldular). Halkın toplanmasını, çakalın toplanmasına benzetiyor. Çünkü çakallar yalnız bir insana rastlarsa etrafını çevirirler ve yerler. (مَنْكَدَاماك - مَنْكَدار menğder - menğdemek).

جِنْكَرَدى çınğradı: " اُلْ قُنْكَراغو جِنْكَرَدى ol konğragu çınğradı = o çan çınladı", (جِنْكَراز - جِنْكَراماق çınğrar - çınğramak). Buna benziyen her ses için de böyle denir.

سُنْكَرادى sonğradı: " اَرْ اِيشْقا سُنْكَرادى er ışka sonğradı = adam işi kabul etmekte tenbellik etti ve sözü reddetti", (سُنْكَراز - سُنْكَراماق sonğrar - sonğramak).

قُنْكَرادى konğradı: " اُغْلانْ اُونى قُنْكَرادى oglan üni konğradı = çocuğun sesi kalınlaştı". Bu, çocuk kendine gelmeğe yaklaştığı zaman söylenir. " قُويْ قُنْكَرادى koy konğradı = koyun kestane rengini aldı, konurlaştı", (قُنْكَراز - قُنْكَراماق konğrar - konğramak).

مَنْكَرادى manğradı: " اَرْ مَنْكَرادى er manğradı = adam bağırdı". Başkası da böyledir, (مَنْكَراز - مَنْكَراماق manğrar - manğramak).

مُنْكَرادى münğredi: " اُوذْ مُنْكَرادى udh münğredi = öküz böğürdü" . (مُنْكَراز - مُنْكَراماق münğrer - münğremek) [+].

مَنْكَزادى menğzedi: " بِرْ نانِكْ بِرْكا مَنْكَزادى bir nenğ birge menğzedi = bir şey bir şeye benzedi", (مَنْكَزار - مَنْكَزاماك menğzer - menğzemek).

تَنْكَلادى tanğladı: " اَرْ اِيشِغْ تَنْكَلادى er ışığ tanğladı = adam işi danladı, taaccüp etti", (تَنْكَلار - تَنْكَلاماق tanğlar - tanğlamak).

تَنْكَلادى tenğledi: " بِرْ نانِكْ بِرْكا تَنْكَلادى bir nenğ birge tenğledi = bir şeyi bir şeye denk etti, (تَنْكَلاماك - تَنْكَلار tenğler - tenğlemek).

تِنْكَلادى tınğladı: " اَرْ سُوزْ تِنْكَلادى er söz tınğladı = adam söz dinledi", (تِنْكَلار - تِنْكَلاماق tınğlar - tınğlamak).

سَنْكَلادى sanğladı: " قُشْ سَنْكَلادى kuş sanğladı = kuş pisledi", (سَنْكَلار - سَنْكَلاماق sanğlar - sanğlamak).

\+
\+ +

[+] Basma nüshada مُنْكَراماق şeklinde çıkan bu kelime yanlıştır. Yazma nüshada " مُنْكَراماك münğremek"tir. Doğrusu da budur. Biz böyle yazdık. Bk. Dv. II, 288 , 3. B. A.

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكْرادِى yanğradı: " اُلْ بِرْ سوُزْ يَنكْرادِى ol bir söz yanğradı = o, saklanması lâzım olan sözü söyledi", (يَنكْرَارْ - يَنكْرامَاقْ yanğrar - yanğramak).

يُنكْلادِى yunğladı: " اُلْ قوُيُنْ يُنكْلادِى ol koyun yunğladı = o, koyunun yününü kırptı", يُنكْلارْ يُنكْلاماقْ yunğlar - yunğlamak).

+

\+ +

HER HAREKESİYLE فَعيلادِى AYRIMI

تِنكْلادِى tıngıladı: " نانْكْ تِنكْيلادِى neng tıngıladı = havan gibi ağır bir şey yere düşerek ses verdi", (تِنكْيلارْ - تِنكْيلاماكْ tıngılar - tıngılamak) [+].

جَنكْيلادِى çangıladı: " اِتْ جَنكْيلادِى ıt çangıladı = köpek döğülerek çeniledi". Bu, ürmekten başka çıkan bir sestir. Bir kişi kötü söz söyleyip durduğunda " تَلِمْ جَنكْيلادِنكْ telim çangıladıng" denir, "çok çeniledin, çok bağırdın" demektir. (جَنكْيلارْ - جَنكْيلاماقْ çangılar - çangılamak).

[+] Bu fiil basma nüshada تِنكْلاماكْ şeklinde ise de doğrusu "تِنكْيلاماقْ tıngılamak"tır. Yazma nüshada önceden تنكلاماك şeklinde iken düzeltilerek تنكلاماقْ şekline konulmuştur. B. A.

سُنكوُلادِى süngüledi: " اُلْ اَنِى سُنكوُلادِى ol anı süngüledi = o, onu süngüledi, süngü ile dürttü", (سُنكوُلارْ - سُنكوُلاماكْ süngüler - süngülemek).

سِنكْيلادِى sıngıladı: " اِتْ سِنكْيلادِى ıt sıngıladı = soğukta köpek zırıncıdı", "سوُفْ سِنكْيلادِى suw sıngıladı = su donacak halde soğudu", " قُلاقِمْ سِنكْيلادِى kulakım sıngıladı = kulağım çınladı", (سِنكْيلارْ - سِنكْيلاماقْ sıngılar - sıngılamak) [+].

تُنكالادِى tonğaladı: " اَرْ تُنكالادِى er tonğaladı = adam yiğitlerin ve kuvvetlilerin yaptığı işleri yaptı", (تُنكالارْ - تُنكالاماقْ tonğalar - tonğalamak).

مَنكْيلادِى menğiledi[++]: "اَرْ مَنكْيلادِى er menğiledi = adam beyin yedi". Asıl olan budur; sonra, bu söz arabın طوُبىٰ لَكَ sözü gibidir. Beyni için koyun kesildiği zaman böyle denir, çünkü vücutta en değerli yer dimağdır; kendisi için koyun kesilerek o koyunun beyni sunulan kişi, hatırı sayılan kişidir. Sonra bu kelime yanında güzel gıdalar bulunan herkes için söylenir olmuştur. Şu parçada dahi gelmiştir :

[+] Basma nüshada سِنكْيلاماكْ şeklinde olan bu kelime önceden yazma nüshada dahi böyle iken sonradan bir düzeltme göre rek "سِنكْيلاماقْ sıngılamak" şekline konulmuştur. B. A.

[++] Bu fiilin metinde muzari ve mastarı yoktur. B. A.

آنِي يِتِبْ سُنكُولادى   بَشِنْ يَندُرُو يَنكِلادِى
آرَنْ بايِب مُنكِلادِى   اَنِكْ اَلْپِنْ قَرا بُغْدِى [+]

Anı yetip süngüledi
Başın yandru yangıladı
Eren bayup müngiledi
Anıng alpın kara bogdı

"Ona yetişip süngüledi, yine yarasını yeniledi. Adamlar zenginleşip nimet buldular, onun yiğitlerini kırarak boğdu". (Bir orduyu bozan bir yiğiti anlatarak diyor ki: O ona yetişti, süngüledi, yeniden yara açtı, yağma ettikleri mallardan adamları faydalandırdı ve duşmanın yiğitlerini boğdu).

\+
\+ +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكِلادِى yangıladı: " اُلْ تُونِنْ يَنكِلادِى ol tonın yangıladı = o, elbisesini yeniledi". Başkası da böyledir; (يَنكِلاوُرْ - يَنكِلاماقْ yangılar - yangılamak).

\+
\+ +

BU AYRIMDAN BAŞKA BİR ÇEŞİT

يَشانكُرْدِى yaşangurdı: "اَنِكْ كُوزِى يَشانكُرْدِى anıng közi yaşangurdı = onun gözü yaşardı", (onun gözü güneş ışığından yaşardı, gözünden yaş boşandı), (يَشانكُرُ - يَشانكُرْماقْ [+] yaşangur - yaşangurmak).

\+
\+ +

BU AYRIMDAN BEŞ HARFLİLER

تُنكُرْلَنْدِى tüngürlendi: "اُلْ مَنكا تُنكُرْلَنْدِى ol manga tüngürlendi = o, kendisini bana dünür saydı", (تُنكُرْلَنُورْ - تُنكُرْلَنْماكْ tüngürlenür - tüngürlenmek).

سِنكِرْلَنْدِى singirlendi: " اَتْ سِنكِرْلَنْدِى et singirlendi = et sinirlendi, ette sinir çogaldı"," يا سِنكِرْلَنْدِى ya singirlendi = yaya sinir sarıldı". Başkası da böyledir, (سِنكِرْلَنُورْ - سِنكِرْلَنْماكْ singirlenür - singirlenmek).

مَنكِزْلَنْدِى mengizlendi: "كِشِى مَنكِزْلَنْدِى kişi mengizlen-

---

[+] Bu parçada birkaç yanlış birden görülmektedir. Birincisi, üçüncü mısrada بابـ şeklinde çıkan kelimedir; bu kelimenin " بايب bayup" olmasını anlam gerekli kılar. İkincisi, مُنكِلادِى imlâsında yazılan kelimedir; bunun da doğrusu " مَنكِلادِى mengiledi" olacaktır. Çünkü parça, bu kelimeye örnek olmak üzere getirilmiştir.

Bunlardan başka, ikinci mısrada geçen يَندُرُو kelimesi " يَنْدُرُو yandru", dördüncü mısradaki قَرا kelimesi de " قِرا kıra" olacaktır. B. A.

[+] يَشانكُر kelimesi yanlış olacaktır. Mazi ve mastarına bakılırsa bunun " يَشانكُرُرْ yaşangurur" olması gerektir. B. A.

di = adam benizlendi, benzi güzelleş-
ti", (مَنكِزلَنُور - مَنكِزلَماك menğizlenür -
menğizlenmek).

مُنكُزلَندى müngüzlendi: " قُزى مُنكُزلَندى kuzı müngüzlen-
di = kuzunun boynuzu çıktı". Başkası
da böyledir, (مُنكُزلَنور - مُنكُزلَماك
müngüzlenür - müngüzlenmek).

سُنكوكلَندى süngüklendi: " اُغلان سُنكوكلَندى oglan süngük-
lendi = çocuk kemiklendi, büyüdü".
Başkası da böyledir, (سُنككلَنور - سُنككلَماك
süngüklenür - süngüklenmek).

كُنكُلَندى köngüllendi: " آر اِيشقا كُنكُلَندى er ışka kön-
güllendi = adam işe gönüllendi", (iş-
lemeğe azmetti). Çocuk bir şey düşünür
ve anlarsa yine böyle denir, (كُنكُلنور -
كُنكُلَماك köngüllenür - köngüllenmek).

سِنكِلَندى singillendi: " اُل قيزغ سِنكِلَندى ol kızıg
singillendi = o, kızı, kız kardeş e-
dindi", (o, cariyeyi kız kardeş edin-
di), (سِنكِلَنور - سِنكِلَماك singillenür -
singillenmek).

+
\+ +

BU AYRIMDAN DÖRT HARFLİLER

تُنكُرلادى tüngürledi: " اُل مَنى تُنكُرلادى ol meni
tüngürledi = o adam beni dünür saydı,
dünürlüğe nispet etti", (تُنكُرلار - تُنكُرلاماك
tüngürler - tüngürlemek).

سِنكَرلادى sıngarladı: " اُل آنى سِنكَرلادى ol anı sıngar-
ladı = o, onu yalnız ve yardımcısız
bulduğu için zayıf gördü, ondan öç
aldı", (سِنكَرلار - سِنكارلاماق sıngarlar
sıngarlamak).

سِنكِرلادى singirledi: " اُل ياسِن سِنكِرلادى ol yasın sin-
girledi = o, yayına sinir sardı". Baş-
kası da böyledir, (سِنكِرلار - سِنكِرلاماك
singirler - singirlemek).

كَنكِرسيدى kengirsidi: " آشىچ كَنكِرسيدى aşıç kengirsidi =
tencerenin dibindeki şey yandı, ten-
cereden koku yükseldi", (كَنكِرسير - كَنكِرسيماك
kengirsir - kengirsimek).

بَلِنكلادى belingledi: " آر بَلِنكلادى er belingledi =
adam belinledi", (adam bir korku ile
uykusundan sıçradı). Herhangi bir
hayvan habersizce bir şeyden korkup
sıçrıyarak ürkerse yine böyle denir,
(بَلِنكلار - بَلِنكلاماك belingler - be-
linglemek).

تُلُنكلادى tulungladı: " اُل قُلِن تُلُنكلادى ol kulın tulung-
ladı = adam, kölesinin dulununa, ku-
lağının altına vurdu", (تُلُنكلار - تُلُنكلاماق
tulunglar - tulunglamak).

+
\+ +

BU AYRIMDAN BEŞLİLER

سَرِنكُولادى seringüledi: " آر سَرِنكُولادى er seringüle-

di = adam buz üstünden kaydı". Başka bir şeyden kayarsa yine böyledir, (سِرنْكُولاَرْ - سِرنْكُولاماقْ [+] seringüler - seringülemek).

سَلِنكُولادِى salıngüladı: " اُزُمْ سَلِنكُولادِى üzüm salınguladı = çardaktan üzüm sarktı". Herhangi bir şey yukarıdan aşağı sarkarsa yine böyle denir," اَرْ اِتِغْ سَلِنكُولادِى er ıtığ salıngüladı = adam köpeğini taşladı", سَلِنكُولاَرْ - سَلِنكُولاماقْ salıngular - salıngulamak).

قَلِنكُولادِى kalıngüladı: " اَرْ سُقْدا قَلِنكُولادِى er suwda kalınguladı = adam başını sudan yüksek tuttu". Bu, ayağiyle yeri tepip omuzlarını kımıldatarak dik durması, suyun onu taşımasıdır, (قَلِنكُولاَرْ - قَلِنكُولاماقْ kalıngular - kalıngulamak).

\+
\+ \+

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَنكْقُولادِى yangkuladı: " تاغْ يَنكْقُولادِى tağ yangkuladı = dağ ses verdi, yankuladı". Bu, nasıl bağırırsan dağın öylece ses vermesidir. "اَرْ قُلاقِ يَنكْقُولادِى er kulakı yangkuladı = adamın kulağına ses geldi",

[+] Basma nüshada سِرنْكُولاماقْ şeklinde çıkan bu kelime yazma nüshada bir düzeltme görerek "سِرنْكُولاماقْ seringülemek" şekline konulmuştur. B. A.

(bir şey işitir veya duyar gibi oldu, sağına soluna bakındı), (يَنكْقُولاَرْ - يَنكْقُولاماقْ yangkular - yangkulamak).

يَلِنكُولادِى yalınguladı: " قِيزْ يَلِنكُولادِى kız yalınguladı = cariye iple, salıncakla oynadı". Başkası da böyledir, (يَلِنكُولاَرْ - يَلِنكُولاماقْ yalıngular - yalıngulamak).

يِنجْكالادِى yinçgeledi: " اُلْ نانْكْنِى يِنجْكالادِى ol nengni yinçgeledi = o, bir şeyi ince saydı". Bir şey inceltilirse yine böyle denir, (يِنجْكالاَرْ - يِنجْكالاماكْ yinçgeler - yinçgelemek).

\+
\+ \+

DÖRT HARFLİLERDEN MUZAAF OLAN

تِرنْككْلَنْدِى teringüklendi: " سُوفْ تِرنْككْلَنْدِى suw teringüklendi = su derinledi, aktı, çoğaldı". (تِرنْككْلَنُورْ - تِرنْككْلَنْماكْ teringüklenür - teringüklenmek).

كُنكْلَكْلَنْدِى köngleklendi: " اَرْ كُنكْلَكْلَنْدِى er köngleklendi = adam gömleklendi, gömlek giydi". Başkası da böyledir, كُنكْلَكْلَنُورْ كُنكْلَكْلَنْماكْ köngleklenür - köngleklenmek).

Tanrıya öğüş gunneliler kitabı bitti.

X
X X

ESİRGİYEN, KORUYAN TANRININ

ADİYLE

İKİ SÂKİNİN BİR ARADA TOPLANMASI KİTABI

İSİMLER AYRIMI

الدرك [+]eldrük: Üzerlik tohumu.

أرتمان örtmen: Dam, satıh.

أرتكون örtgün: Samanı ayrılmış harman, çeç.

آرسلان Arslan: Arslan. Hakanlara dahi bu isim verilir. Şu savda da gelmiştir: « آلِنْ آرسْلان تُتار - كوجِن سِجغان تُتماس » alın arslan tutar, küçin sıcgan tutmas = al ile arslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz". Bu sav, işlerinde güzel çare bulmakla ve zorluğu bırakmak ile emrolunan kişiye söylenir.

[+]الدرم oldrum: Kötürüm, yatalak, oturum.

+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

تركمان Türkmen: Bunlar Oğuzlardır. Bunlara Türkmen denilmesinde bir hikâye vardır, şöyle-

---

[+] Bu kelime hakkında bu cildin baş taraflarında izahat verilmiştir. B. A.

[++] Metinde الدرم şeklinde geçen bu kelime yanlıştır. Doğrusu " الدرم oldrum" olacaktır. Ayrımın gereği budur. B. A.

dir:

Zülkarneyn Semerkand'ı geçip te Türk ülkesine yöneldiği sıralarda Türklerin çok kuvvetli ve büyük ordusu bulunan " شو Şu" adında genç bir Hakanları vardı. Balasagun yakınında Şu kalesini bu açmış ve bu yaptırmıştı. Hergün Balasagun'daki sarayının önünde Beyler için üçyüz altmış nöbet davulu vurulurdu. Hakan Şu'ya Zülkarneyn'in yaklaştığı haber verilmiş "emriniz nedir, savaş mı edelim, ne buyurursunuz ?" demişler; halbuki Hakan " نجكند Koçand" ırmağının kenarına karakol kurmak, Zülkarneyn'in geçtiğini haber vermek için kırk tarhanı gözcü göndermişti. Bu kol kimse görmeden gittiği için askerin haberi yoktu. Hakan yüreği pek duruyordu. Hakanın gümüşten bir havuzu vardı. Sefere çıkıldığında birlikte taşınır ve içine su doldurulur; sonra kazlar, ördekler yüzdürülür idi. Kendisine "ne buyurulur, harp edelim mi ?" denildiği zaman cevap olarak "şu kazlara, ördeklere bakınız, nasıl suya dalıyorlar" demiş. Bunun üzerine orada bulunanlar hükümdarın savaş için hazırlanmadığı ve buradan

çekilip gitmek niyetinde olmadığı zannına düşmüşler. Zülkarneyn,Xoçant suyundan geçerek karakola gelir. Zülkarneyn'in geçtiğini bu gözcü karakol Hakana haber verir. Hakan hemen davullar çaldırarak Doğuya doğru yürür. Halk, gitmek için hazırlık görmiyen Hakanlarının savuşup gitmesi yüzünden ümitsizliğe düşer. Bir ürküntü, bir karışıklık olur. Binek bulabilenler hayvanın sırtına atlıyarak Hakanın arkasından koşarlar. Karışıklıkla birbirlerinin hayvanlarını alırlar. Sabah olunca ordugâh düz bir ova hali alır. O sıralarda Taraz, İsbicab, Balasagun ve bunun gibi yerler yapılmamış idi. Onlar hepsi sonradan yapılmıştır. Oralar halkı göçebe idi. Hakan ordusiyle savuşup gittikten sonra orada çoluk çocuklariyle yirmi iki kişi kalmıştı. Bunlar geceleyin hayvanlarını bulamamışlar ve savuşamamışlar idi. İşte bunlar o kimselerdir ki kitabın baş tarafında adlarını söyledim. Hayvanlarının belgelerini beyan ettim: " قِنِق Kınık"," سَلغُر Salgur" ve başkaları gibi. Bu yirmi iki kişi yayan çekilip gitmek,yahut orada kalmak üzere konu-

şurlarken iki kişi çıkagelir; bunlar ağırlıklarını sırtlarına yüklenmişler, yanlarına çoluk çocuklarını almışlardı. Ordunun izine düşerek gidiyorlardı, yorulmuşlar, terlemişlerdi. Bu yirmi iki kişi yeni gelen iki kişi ile tanışırlar ve konuşurlar. Bu ikiler derler ki : "Zülkarneyn denilen adam bir yolcudur. Bir yerde durmaz, buradan da geçer gider. Biz de kendi yerimizde kalırız". Yirmi ikiler onlara Türkçe " قَلْ أَجْ kal aç" derler, "aç kal" demektir. Sonradan bunlara " خَلَجْ Xalaç" denilmiştir; asılları budur. Bunlar iki kabiledir. Zülkarneyn gelip bunları saçlı ve üzerlerinde Türk belgeleri bulunduğunu görünce sormadan onlara "تُرْكمانْ أنْدْ [+]" demiş, "Türke benzer" demektir. İşte bu ad onlarda bugüne kadar kalmıştır.

Türkmenler aslında yirmi dört kabiledir. Lâkin iki kabileden ibaret olan Xalaçlılar bazı kere bunlardan

---

[+] Metnin buradaki تُرْكمانْ أنْدْ kelimesi yanlış olacaktır. Asıl nüshada böyle olmasa gerektir. Çünkü Türkmen kelimesinde benzerlik anlamı bulunduğu söylenildiğine göre kelime farsça kurala göre ترك مانند şeklinde olacaktır. Metinde görülen تُرْكمانْ أنْدْ sözünün anlamı "Türkmendirler" şeklindedir. Bundan anlaşıldığına göre kitabı asıl nüshadan çeken adam ya hiç farsça bilmiyormuş ya da kitabı birisine okutmuş, kendisi yazmış. Başka türlü düşünülemez. Çünkü Kaşgarlı'nın bu yanlışlığı yapması ihtimali yoktur. B. A.

ayrıldıkları için kendileri Oğuz sayılmaz; asıl olan budur.

Hakan Şu Çin'e doğru geçip gitmiştir. Zülkarneyn arkasına düşmüş idi. Uygurlara yakın, Hakan, Zülkarneyn'e bir bölük asker gönderir. Zülkarneyn de ona gönderir. Bu çarpışma " اَلْتُوْنْ قَانْ Altun kan" denilen bir dağda olmuştur. Bugün " اَلْتُوْنْخَانْ Altun Xan" denir. Bunun üzerine Zülkarneyn Hakanla barıştı ve Uygur şehirlerini yaptı; bir müddet oralarda oturdu. Zülkarneyn çekilip gittikten sonra Hakan Şu, geldi, Balasagun'a kadar ilerledi. Kendi adını vererek " شُو Şu" adındaki şehri yaptırdı. Oraya bir tılısım koydurdu. Bugün leylekler o şehrin karşısına kadar gelirler, fakat şehri geçemezler. Tılısım bugüne kadar bozulmamıştır.

+
+ +

BU AYRIMIN BAŞKA TÜRLÜSÜ

سَنْدُرُشْ sandruş: Çekişme. Şu savda dahi gelmiştir:

"سَبَنْدَا سَنْدُرُشْ بُلْسَا اُرْتِكُونْدَا اِرْتَشْ بُلْمَاسْ"

sabanda sandruş bolsa örtgünde irteş bolmas = sapan sürerken çekişme olursa harmanda kavga olmaz" [+].

بُرْسُمُقْ porsmuk: Porsuk. Semizlikte sav olmuştur. Oğuzlar bu kelimedeki م i atarak " بُرْسُقْ porsuk" derler [++]. Bunlar öbür Türklerin pabuç manasına kullandıkları " بَشَقْ başak" kelimesine bir م getirerek " بَشْمَقْ başmak" derler.

قِلْدرق kıldruk: Buğday başaklarında bulunan kılçık. Başkası da böyledir [+++].

قُرْقْلُقْ korkluk: " قُرْقْلُقْ اَرْ korkluk er = korkak adam".

تُرْتْكُلْ törtgül: " تُرْتْكُلْ اَفْ törtgül ew = dört köşeli ev". Herhangi murabba nesneye de böyle denir.

بَرْسْغَانْ Barsgan: Afrasyab'ın oğlunun adıdır. Barsgan şehrini bu yapmıştır. Bu şehir

---

[+] " سَنْدُرُشْ sandruş" kelimesi metinde, burada gördüğünüz şekilde yazılmıştır. Ayrım, iki sâkini bir arada toplamış olan kelimeleri gösterdiği cihetle, bu kelimenin ikinci ve üçüncü harflerinin sâkin bulunması gerektir. Halbuki Dv.II,167,16 da " سَنْدِرِشْ sandırış" imlâsında geçmektedir. Yazma ve basma nüshalarda böyledir. Dv.I,337, 10 da " سَنْدِرِشْ sandırış" şeklinde geçmektedir. B. A.

[++] Metinde بُرْسُمُقْ şeklinde geçen bu kelime yanlış olacaktır; doğrusu " بُرْسْمُقْ porsmuk"tur; çünkü ayrım, iki sâkinler ayrımıdır. Bundan başka (Oğuzlar م harfini atarak بُرْسُقْ derler) denilmesinden anlaşıldığına göre م harfi ötre olacaktır. Çünkü م atıldıktan sonra harekesi س harfine geçmiş olmalıdır. B. A.

[+++] Metinde قلدرق şeklinde geçen bu kelimeyi Brockelmann "kaldruk" şeklinde harekelemişse de yanılmıştır. Kelime "kılçık" anlamınadır, bunun için "kıldruk" olacağında şüphe yoktur. B. A.

Mahmud'un babasının şehridir [+].

Bir takımları şöyle söylerler: Uygur Hakanının Barsgan adında bir at bakıcısı varmış. Havası güzel olduğu için atları burada yetiştirirmiş. Sonra Barsgan adı buraya ad olarak verilmiş.

بُرْسْلانْ burslan: Aslında bu kelime "bebür" anlamınadır. Buradan alınarak " اَرْسْلانْ بُرْسْلانْ arslan, burslan" derler.

بُرْسْلانْ Burslan: Erkek adlarındandır. "اَرْسْلانْ بُرْسْلانْ arslan burslan" diye iki kelime bir arada kullanılıyor. " بُرْسْلانْ burslan" kelimesi yalnız olarak kullanılmaz. Doğru olanı bu kelime "bebür" anlamına olmasıdır. Eğer her zaman arslan kelimesi ile birlikte kullanılsaydı, bu kelime erkek adı olmazdı. Çünkü arapçada dahi böyledir. Yalnız olarak هٰذا شَىْءٌ بَسَنٌ denilmeyip ancak حَسَنٌ بَسَنٌ denir.

قِرْقِلْم kırklum: " [++] قِرْقِلْم سا غو kırklum sagu =

[+] Buradaki arapça ibare şöyledir: " بَرْسْغانْ وَهِىَ مَدِينَةٌ مِنْهَا أَبُو مَحْمُودْ ". Buradan biz Kaşgarlı Mahmud'un babasının Barsganlı olduğunu anlamak istiyoruz. Çünkü Kaşgarlı bu kitapta kendinden bahsederken yalnızca « قال محمود » demektedir. Tercümenin birinci cildinin baş tarafında bulunan notlara dahi bu hususu kaydetmiştik. B. A.

[++] Bu ibarenin arapça izahında اى مِكْيالُ الْجَمّان denilmektedir. Buradaki جمّان kelimesi yanlıştır; doğrusu خمّان olsa gerektir. B. A.

orancıların, (muhamminlerin) kullandıkları bir ölçektir". Dolusu bir kile eder.

+ + +

BU AYRIMDAN ALTI HARFLİLER

اِكِرْچْكُونْ ikirçkün: " اِكِرْچْكُونْ اِيشْ ikirçkün ış = yapılmak veya yapılmamak hususunda tereddüt olunan iş" [+]. " كُنْكْلُمْ اِكِرْچْكُونْ بُلْدِى könğlüm ikirçkün boldı = gönlüm işlemek, işlememek yolunda tereddüde düştü".

كُكُرْچْكُونْ kökürçkün: Güvercin.

+ + +

BU AYRIMDAN FİİLLER

اَلْقِتْ alktı: " اُلْ تَوارِنْ اَلْقِتى ol tavarın alktı = o, malını bitirdi". Başkası da böyledir; (اَلْقارْ - اَلْقماقْ alkar - alkmak).

İki sâkinin bir arada toplanması işinin pek az olduğunu bilmelisin. Çünkü iki sâkin ancak ذولقه harfleri denilen ن، ل، ر harfleriyle bulunur ve isimlerle fiillerde göz önüne alı-

[+] Bu kelime Batı Anadolunun birçok yerlerinde "ikircim" şeklinde hâlâ yaşamaktadır. B. A.

nacak bir kuraldır. Ancak iki sâkinin birleşmesi bu harflerle düşünülebilir. Bu harfler kelimeye yeğnilik verir, iki harfi bir harf gibi kılar; bu yüzden iki sâkinli bir heceyi şair bir harf gibi kullanabilir.

اُرْكتي ürkti: "قوي اُرْكتي koy ürkti = koyun ürktü", (geceleyin veya gündüzleyin kurt ve kurda benzer şeylerden koyun ürktü). "بُدُونْ اُرْكتي budun ürkti = halk ürktü", (duşman gelmesi yüzünden halk arasında ürküntü çıktı), (اُرْكار - اُرْكماك ürker - ürkmek).

اِرْكتي irkti: "اَرْ تَوارْ اِرْكتي er tavar irkti = adam mal topladı". Başkası da böyledir, (اِرْكار - اِرْكماك irker - irkmek).

سُرْجدي sürçdi: "اَتْ سُرْجدي at sürçdi = at sürçtü". Başkası da böyledir, (سُرْجار - سُرْجماك sürçer - sürçmek).

سَنْجدي sançdı: "اُلْ اَنِي بِجاكِنْ سَنْجدي ol anı biçekin sançdı = o, ona bıçağını sançtı". Başkası da böyledir;"بَكْ يَغيسِنْ سَنْجدي Beg yagısın sançdı = Bey duşmanını yendi", (سَنْجار - سَنْجماق sançar - sançmak).

كُرْسدي kürsdi: "يِكِتْ قانْكا كُرْسدي yigit kanga kürsdi = delikanlı, kanlandı, etlendi", (kendisinden erkeklik belgeleri

bile göründü). Aslı "hamur veya hamıra benzer şeylerin bir kaba doldurulduktan bir saat sonra kabarıp taşması" anlamınadır. Bu, hamur iyi olursa, dolmaya yakın bir kaba konur, bir saat bırakılınca kabarır, kabın dışına taşar, (كُرْسار - كُرْساماك kürser - kürsemek) [+]. Bunun aslı, kurumlu ve toy kimse anlamına olan kelimedendir. İsme " سادي sedi" getirilerek yapılmıştır, manası daha evvel geçmiştir. (كُرْسار - كُرْساماك kürser - kürsemek) [++].

سَرْقدي sarkdı: "سُوقْ سَرْقدي suw sarkdı = su sızdı". Herhangi bir akar, bir şeyden sızar, damlarsa yine böyle denir," اَذاقِمْ سَرْقدي adhakım sarkdı = ayağım uyuştu", (hayvana binmekten yorularak ayağım uyuştu), (سَرْقار - سَرْقماق sarkar- sarkmak)

قَرْقدي korkdı: "قُلْ تَنْكْرِيدِنْ قَرْقدي kul Tengriden korkdı = kul Allahtan korktu". Başka şeyden korkarsa yine böyle denir, (قُرْقار - قُرْقماق korkar - korkmak). Şu savda dahi gelmiştir: " قَرِي اُكُوزْ بَلْدُو قافْرُقْماسْ karı öküz balduka

[+] كُرْساماك şeklinde geçen birinci kelime yanlış olsa gerektir. Ayrımın iki sâkinli kelimeleri gösterdiğine bakılırsa "kürsmek" olacaktır. B. A.

[++] Bu fiil Dv.I, 273, 7 de geçen " كُرْ kür" kelimesine " سَ se" edatı eklenerek yapılmıştır. Bugün bu kelime "gür" şeklinde kullanılmaktadır. B. A.

korkmas = yaşlı öküz baltadan korkmaz", bu sav, alıştığı şeyle korkutulmak istenen bir kimseye söylenir. Çünkü o kimse, koca öküzün baltaya alıştığı gibi, o, korkutulan nesneye alışmış-tır. Şu beyitte dahi gelmiştir:

قُوْقَا آنكرا اُتروتُرب تگرايرا
قَبسا اَنِكْ آلپغُتِن اَنْدَنْ يرا

Korkma anğar otru turup tegre yėre
Kapsa anınğ Alpagutın andan yara
"Ondan korkma, çevre yanında karşı du-rup onun yiğitlerini sararak, ondan uzaklaştır" [+].
(Duşmandan korkma, onu karşıla! Onun karşısında dur, yiğitlerini çevir, kâ-ğıt dürer gibi onları dür).

قِرْقدِى kırkdı: " اَلْ قُويزْ قِرْقدِى ol koyun kırkdı = o, koyunun yününü kırktı". Başkası da böyledir, (قِرْقار - قِرْقماق kırkar - kırkmak).

سِلْكدِى silkdi: " اَر يِغاج سِلْكدِى er yıgaç silkdi = a-dam ağaç silkti". Başkası da böyledir, (سِلْكار - سِلْكماك silker - silkmek).

+
+ +

BU AYRIMDAN DÖRTLÜLER

اَنْدغَردِى andgardı: " اَلْ اَنِى اَنْدغَردِى ol anı andgar-dı = o, ona yemin ettirdi", (اَنْدغَرُر - اَنْدغَرْماق andgarur - andgarmak).

كُنْدكَردِى köndgerdi: " اَلْ يِغاج كُنْدكَردِى ol yıgaç könd-gerdi = o, ağaç dikti, düzeltti". Baş-kası da böyledir, " اُغْرِيغ كُنْدكَردِى ogrını köndgerdi = hırsıza ikrar ettirdi", " اَلْ اَنِى يُولْقا كُنْدكَردِى ol anı yolka köndgerdi = o, onu yola kılağuzladı". Başkası da böyledir, (كُنْدكُرُر - كُنْدكُرْماك köndgürür - köndgürmek).

كِرتكُنْدِى kirtgündi: " قُلْ تنكريكا كِرتكُنْدِى kul Teñrige kirtgündi = kul, yüce Tanrının birli-ğini ikrar etti",(ve Peygamberi ger-çekledi). Bir kimse söylediği veya yaptığı bir işi ikrar ederse yine böy-le denir, (كِرتكُنُر - كِرتكُنماك kirtgünür - kirtgünmek).

Bu ayrımdan emir sıygası beş harf üzerine gelir. " يِغاج كُنْدكُر yıgaç köndgür", " تنكريكا كِرتكُن Teñrige kirt-gün" sözlerinde olduğu gibi, "ağacı dik, dik tut","Tanrıya inan" demektir.

[+] Bu beyitin birinci mısraında bulunan يرا kelimesini biz "yėre" şeklinde almak istiyoruz. Arapçasındaki وكُنْتُ بِحِيالِه sözü bunu gerekli kılmaktadır. İkinci mısraındaki يَرا ke-limesini de "yıra" şeklinde okumak istiyoruz. Başka türlü bizi kandıracak bir anlam çıkaramadık, dikkat! B. A.

Bu fiiller müteaddi yapılmak istenilirse köke bir ت ziyade kılınır ve iki sâkin bir arada toplanmış olur." اَلْ نانَكْ بَرْكِلْتْتِى ol neng berkletti"," اَلْ يِغاچْ كُنْدْكُرْتى ol yıgaç köndgürtti" gibi ki, "o, bir şeyi koruttu, muhafaza ettirdi, korumakla emretti", "o, ağaç diktirdi " demektir.

Bu ayrımda ت ve ر gibi ta- diye harfleri bulunmaz, " بَرْتُرْدى bartırdı = vardırdı" kelimesinde ت ve ر ; " اَلْ اَنى تُدْغُرْدى ol anı todhgurdı = o, onu doyurdu" sözündeki " تُدْغُرْدى todhgurdı" kelimesinde bulunan غ ve ر ; " تَنْكْرى اُلُكْ تِرْكُرْدى Tengri ölüg tirgürdi = Tanrı ölüyü diriltti" sözündeki "تِرْكُرْدى tirgürdi" kelimesindeki ك ve ر harfleri gibi.

\+ + +

BU AYRIMDAN MUZAAF OLAN

تِرْشْكَكْ tirsgek: Göz kapaklarında çıkan sivilce.

تِرْشْكَكْ tirsgek: Dirsek.

Muzaaf isimlerde ortası sâkin kelime bulunmaz; yalnız " مَكَّه mekkeh" kelimesi vardır. ك harfi şeddelidir. Kelimenin sonunda bulunan ه nin aslı الف tir. Bu, Çinden getirilen

bir mürekkeptir, Türk yazısı bununla yazılır.

Ortası sâkin kelime, ziyadele[r] de dahi bulunmaz.

\+ + +

BU AYRIMDAN FİİLLER

اَرْتى arttı: " اَرْتى نانْكْ arttı neng = nesne arttı"," اَنِكْ اَيا كُوسى اَرْتى anıng eyegüsi arttı = onun kaburgası arttı". Bu, zulmetmekten ve kurumlanmaktan kinayedir (اَرْتار - اَرْتْماقْ artar - artmak).

اُرْتى örtti: " اَلْ اُرْتى نانْكْنى ol örtti nengni = o, bir şeyi örttü", (اُرْتار - اُرْتْماكْ örter - örtmek).

اَرْتى ertti: " اُدْلَكْ اَرْتى ödhlek ertti = zaman geçti"," اَرْ اَفْنْدَنْ اَرْتى er ewinden ertti = adam evinden geçti". Bir yerden geçip giden kimse için de böyle denir (اَرْتارْ - اَرْتْماكْ erter - ertmek).

بَرْتى bertti: " اَلْ اَنِكْ اَلِكِنْ بَرْتى ol anıng eligin bertti = o, onun elini bereledi". Bir kimse herhangi bir şeyi belirsiz olarak yaralar veya kırarsa yine böyle denir, (بَرْتارْ - بَرْتْماكْ berter - bertmek).

تُرْتى türtti: " كُونْكا ياغْ تُرْتى könge yağ türtti = göne yağ sürttü, sıvadı, çaldı". Her-

hangi bir şey sıvanır ve bulaşırsa yine böyle denir, (تُرْتار - تُرْتْماك türter - türtmek).

تَرْتِی tarttı: " اُلْ يَرْماق تَرْتِی ol yarmak tarttı = o, para tarttı". Başkası da böyledir, " اُلْ يِپْ تَرْتِی ol yıp tarttı = o, ip tarttı, ip çekti, uzattı". Başkası da böyledir, " اُلْ تَرْتَنْ تَرْتِی ol tartın tarttı = o, zahire getirdi, aldı, edindi". Herhangi bir şey çekilirse yine böyle denir, (تَرْتار - تَرْتْماق tartar - tartmak), " اُلْ اَتوكَنْ تَرْتِی ol etügin tarttı = o, pabucunu çıkardı". Şu savda dahi gelmiştir: " سُوْ كُرْماكِنْچا اَتُكْ تَرْتْما suw körmekinçe etük tartma = su görmedikçe pabuç çıkarma". Bu sav, işlerde ivmemekle emrolunan kişi için söylenir.

چَرْتِی çertti: " اُلْ چَرْتِی نانْكْ ol çertti nengni = o, bir şeyi elinden bıraktı", " اُلْ يَرْماق اوچِنْ چَرْتِی ol yarmak uçın çertti = o, paranın ucunu kırptı, kırdı". Bir yanı kırılan her nesne için de böyle denir, (چَرْتار - چَرْتْماك çerter - çertmek).

سُرْتِی sürttı: " اُلْ اَتْماكا ياغ سُرْتِی ol etmekge yağ sürttı = o, ekmeğe yağ sürdü", " اُلْ يَرْماقِغْ تاشْقا سُرْتِی ol yarmakığ taşka

sürtti = o, parayı taşa sürttü". Başkası da böyledir, (سُرْتار - سُرْتْماك sürter - sürtmek).

كَرْتِی kertti: " اُلْ يِغاچ كَرْتِی ol yıgaç kertti = o, ağaç kertti". Başkası da böyledir, " اُلْ قُلِنْ بَيْنِی كَرْتِی ol kulın boynı kertti [+] = o, kölenin boynunu kertti". Bu, kulunu horlamaktan, aşağılamaktan kinayedir. (كَرْتار - كَرْتْماك kerter - kertemek).

Bu ayrımdan emir kalıbı üç harf üzerine gelir. " اَرْتْ ert", " كَرْتْ kert" gibi "geç" ve "kert" demektir. Bu fiiller aslında üç harflidir; söylenişte iki harfli olur. Yukarıda kuralı geçtiği üzere bütün çekmeler (tasrifler) buna göre ölçümlenir.

\+ \+ \+

BU AYRIMDAN DÖRTLÜLER

اُبُرْتُمْ öpürttüm: " مَنْ اَنْكار سُوفْ اُبُرْتُمْ men angar suf öpürttüm = ben ona su içirttim". Başkası da böyledir, (اُبُرْتُرْمَنْ - اُبُرْتْماك öpürtürmen - öpürtmek).

اَسُرْتِی esürtti: " سُچِكْ اَنِی اَسُرْتِی süçik anı esürtti = şarap onu sarhoş etti", (اَسُرْتُرْ - اَسُرْتْماك esürtür - esürtmek).

[+] Metinde بَيْنِی şeklinde geçen bu kelime yanlıştır; doğrusu " بُويْنِنْ boynın" olacaktır. B. A.

اِسِرْتِّى ısırttı: " اُلْ اَنْكَرْ اَتْمَاكْ اِسِرْتِّى ol angar etmek ısırttı = o, ona ekmek ısırttı". Başka bir şey ısırtan her kimse için de böyle denir, (اِسِرْتُورْ - اِسِرْتْمَاقْ ısırtur - ısırtmak).

اِكِرْتِّى ėgirtti: " اُلْ كُنْكَايِبْ اِكِرْتِّى ol küngge yıp ėgirtti = o, cariyeye ip eğirtti". Bir kaleyi almak için etrafını kuşatmağı emretmek te böyledir,(اِكِرْتُورْ - اِكِرْتْمَاكْ ėgirtür - ėgirtmek).

اَلَرْتِّى alarttı: " اُلْ اَنْكَارْ كُوزِنْ اَلَرْتِّى ol angar közin alarttı = o, ona gözünü belertti", (اَلَرْتُرْ - اَلَرْتْمَاقْ alartur - alartmak).

اِلَرْتِّى ilertti: " اُلْ اَنِنْكْ كُوزِنْكَا بِرْ نَانْكْ اِلَرْتِّى ol anıng közinge bir neng ilertti = o, onun gözüne bir şey iliştirdi",(o, onun gözüne bir hayal ildirdi), (اِلَرْتُرْ - اِلَرْتْمَاكْ ilertür - ilertmek).

اَمُرْتِّى amurttı: " اُلْ بَكْ اُبْكَاسِنْ اَمُرْتِّى ol beg öpkesin amurttı = o, beyin öfkesini yatıştırdı". Tayın haşarılığını giderirse, tencerenin kaynamasını sendirirse yine böyle denir. Şu parçada dahi gelmiştir :

تُسُنْ مُنُبْ سَكِرْتُسُنْ اَسِزْلِكِنْ اَمُرْتُسُنْ
اِتْقَا كَيِكْ قَيْتَرْتُسُنْ تُتْمِشْ سَانِى اُمْنَالِمْ [+]

Tosun münüp segirtsün
Esizligin amurtsun
Itka keyik kaytartsun
Tutmış sanı umnalım

"Tosun taya binip koştursun, onun haşarılığını dindirsin. Geyiğe köpeği saldırtsın, avı tutulmuş sanarak umunalım".

(Bir yiğiti anlatarak diyor ki: O, bilinmedik taya binsin, onu koştursun; onun haşarılığını gidersin. Tayın sırtında avlansın, av üzerine köpeği kışkırtsın. Biz de av tutulmuş sanarak etini yemeğe umutlanalım) [++].

جُبَرْتِّى çubarttı: " اُغْرِى اَرِكْ جُبَرْتِّى ogrı eriğ çubarttı = hırsız adamın malını soydu, çıp-

[+] Gerek yazma ve gerek basma nüshalarda hem " تتمش tutmuş", hem de " يمش-yemiş" diye okunabilecek olan bu kelimeyi biz "tutmış" şeklinde almağı daha doğru bulduk. Bununla beraber "yemiş" şekli de yanlış sayılmaz. B. A.

[++] Buradaki arapça metni olduğu gibi alıyoruz: فَنَعُدُّهُ بَعْدَهُ اَنَّ الصَّيْدَ اُخِذَ فَرَجَوْا اَكْلَ لَحْمِهِ بَعْدُ
Bu parçada iki yanlış vardır. Birincisi فَنَعُدُّهُ kelimesindedir. Burada zamir fazladır. Doğrusu فَنَعُدُّ olacaktır. İkincisi فَرَجَوْا kelimesindedir. Doğrusu فَنَرْجُوا olacaktır. B. A.

lak bıraktı" [+]. (جُبَرْتُرْ - جُبَرْتَمَاقْ çubartur - çubartmak). Bazı kere de "جُبَرْتُوسِيدِى çubartusıdı" denir, "onu soydu ve çıplattı" demektir.

جِبِرْتِى çıbırttı: " اُلْ اُغْلِنْ جِبِرْتِى ol oglın çıbırttı = o, oğlunu çırpıştırdı",(o, oğlunu taze çubukla döğdü),(جِبِرْتُورْ - جِبِرْتَمَاقْ çıbırtur - çıbırtmak).

قُبُرْتِى kopurttı: " اُلْ اَرِكْ اُرْنِنْدِنْ قُبُرْتِى ol erig ornındın kopurttı = o, adamı yerinden kaldırdı" Başkası da böyledir;(قُبُرْتُورْ - قُبُرْتَمَاقْ kopurtur - kopurtmak).

قَبَرْتِى kabarttı: " اَتُكْ اَذَاقِغْ قَبَرْتِى etük adhakıg kabarttı = pabuç ayağı kabarttı, şişirdi". Herhangi şişkinlik kabartı yaparsa yine böyle denir,(قَبَرْتُرْ - قَبَرْتَمَاقْ kabartur - kabartmak). " اُلْ سُوزُكْ قَبَرْتِى ol sözüg kabarttı = o, sözü kabarttı, obarttı, mübalâğa etti". Böyle yapan adama " قَبَرْتغَانْ kabartgan" denir.

كُبُرْتِى köpürtti: " اُوتْ اَشِجِنْ كُبُرْتِى ot aşıçnı köpürtti = ateş tencereyi köpürttü". Bir şey suyu ve suya benzer şeyi köpürtürse yine böyle denir,(كُبُرْتُرْ - كُبُرْتَمَاكْ köpürtür - köpürtmek).

قَتِرْتِى katırttı: " اَتِغْ قَتِرْتِى atıg katırttı =

[+] "Cıbır","çıplak" anlamına Anadolu köylerinin bazılarında kullanılmaktadır. B. A.

o, atı döndürdü, reddetmekle emretti", (قَتِرْتُرْ - قَتِرْتَمَاقْ katırtur - katırtmak).

قَجُرْتِى kaçurttı: " اُلْ اَنِى قَجُرْتِى ol anı kaçurttı = o, onu kaçırttı",(قَجُرْتُرْ - قَجُرْتَمَاقْ kaçurtur - kaçurtmak).

قَذِرْتِى kadhırttı: " اُلْ اَنِكْ بُيْنِنْ قَذِرْتِى ol anıng boynın kadhırttı = o, onun boynunu büktürdü", (قَذِرْتُرْ - قَذِرْتَمَاقْ kadhırtur - kadhırtmak).

قَرَرْتِى kararttı: " اُلْ اَنِكْ تُونِنْ قَرَرْتِى ol anıng tonın kararttı = o, onun elbisesini kararttı". Başkası da böyledir,(قَرَرْتُرْ - قَرَرْتَمَاقْ karartur - karartmak).

قِزَرْتِى kızarttı: " اُلْ قِزَرْتِى نَانْكْنِى ol kızarttı nengni = o, bir nesneyi kızarttı", (قِزَرْتُرْ - قِزَرْتَمَاقْ kızartur - kızartmak).

سَفُرْتِى sawurttı: " اُلْ اَنْكَرْ تَرِغْ سَفُرْتِى ol angar tarıg sawurttı = o, ona buğday savurttu". Başkası da böyledir,(سَفُرْتُرْ - سَفُرْتَمَاقْ sawurtur - sawurtmak).

سَكِرْتِى sekirtti: " اُلْ اَتْ سَكِرْتِى ol at sekirtti = o, at koşturdu". Başkası da böyledir, (سَكِرْتُرْ - سَكِرْتَمَاكْ sekirtür - sekirtmek).

كَجُرْتِى keçürtti: " اُلْ اَنْكَرْ سُوفْ كَجُرْتِى ol angar suf keçürtti = o, ona suyu geçirtti". Başkası için bir iş geçirirse yine böyle

denir, (كَجُرْتُرْ - كَجُرْتْمَكْ keçürtür - keçürtmek).

Bu ayrımdan emir kalıbı dört harf üzerinedir: " سَكِرْتْ sekirt" kelimesi gibi, "atı koştur" demektir. Bu kelime söylenişte üç harflidir.

İsmi fail, ismi meful, mekân, zaman, âlet isimleri yukarıdaki ayrımlarda söylenildiği üzere ölçülmenir; kural değişmez, bir düzüye yürür.

+ + +

BU AYRIMDAN MİSAL OLAN

يَلْتَغَا yaltga: Bir şeyle alay etme. " اُلْ اَنِى يَلْتَغَا قِلْدِى ol anı yaltga kıldı = o, onunla alay etti, maskaraya aldı".

يَلْدُرُقْ yaldruk: " يَلْدُرُقْ نَانْكْ yaldruk neñ = cilâlı leğen gibi parlak nesne". Başkası da böyledir. Yalabuk karıya " يَلْدُرُقْ اَشْلَارْ yaldruk işler" denir ki, "süslü kadın" demektir. Bu son iki kelimede ى harfi ötre dahi yapılır.

يَرْمَاقْ yartmak: Para. Uygurca [+].

+ + +

[+] Bu kelime yazma ve basma nüshalarda يَرْمَاقْ şeklinde çıkmış ise de doğru değildir. Doğrusu " يَرْتَاقْ yartmak" olacaktır. Brockelmann da bu şekilde düzeltmiştir. Bize tanık olacak kuvvetli bir şey de yazma nüshada yapılmış olan bir kazıntıdır. Bu kazıntıdan anlaşıldığına göre önceden bu kelime يَرْتَاقْ imlâsında iken sonradan düzeltilmek istenirken büsbütün bozulmuştur. B. A.

BU AYRIMDAN MUZAAF OLAN

يَرْسْغَاغْ yarsgag: Dağda veya başka yerde ayağın kayabileceği yer.

+ + +

BU AYRIMIN BAŞKA TÜRLÜSÜ

يُلْدُرْغَا yoldruga: Kılıç gibi uzunca bir bitkidir. Bu kelimedeki د harfi harekelenerek " يُلْدُرْغَا yoldurga" dahi denir.

اَيَايَرْسْكُو ayayarsgu: Yarasa. Çiğilce. Bir takımları " يَرِسَا yarısa" derler.

+ + +

SONU HARFİ İLLETLİ OLAN

يُرِنْجْغَا yorınçga: Yonca.

يِلِنْجْغَا yılınçga: " يِلِنْجْغَا آشْ yılınçga aş = tadı, tuzu, yağı olmıyan yemek".

يُمُرْتْغَا yumurtga: Yumurta. Bütün kuşların yumurtasına, insanların ve hayvanların taşaklarına da " يُمُرْتْغَا yumurtga" denir.

يِمِرْتْغَا yımırtga: " يِمِرْتْغَا يَاشْ yımırtga yaş = kendisinde damar bulunmıyan ıspanak, karnıbahar gibi taze ve gevrek olan her taze yeşillik". Hıyar gibi gevşek olan her nesneye " يِمِرْتْغَا yımırtga" denir.

+ + +

يادْتى yadhtı: "اُلْ يادْتى نانكْنى ol yadhtı neng-ni = o, bir nesneyi yaydı", (sofra üzerine ekmek ve ekmeğe benzer şeyleri yaydı), (يَذار - يَذْماقْ yadhar - yadhmak) [+].

يُوذْتى yodhtı: "اُلْ تُبْراقْ يُوزِنْدِنْ يُوذْتى ol toprak yüzindin yodhtı = o, yüzünden toprağı sildi"," اُلْ بِتِكْ يُوذْتى ol bitik yodhtı = o, yazıyı bozdu, sildi, mahvetti". Başkası da böyledir, (يُوذار - يُوذْماقْ yodhar - yodhmak).

يُوذْتى yüdhti: "اُلْ يُكْ يُوذْتى ol yük yüdhti = o, yük yükledi", (يُوذار - يُوذْماكْ yüdher-yüdhmek).

يِذْتى yidhti: "اُلْ يَتْكاكْ يِذْتى ol yetgek yidhti = o, eşya bohçasını veya heybeyi toparladı, uçlarını birleştirdi", (يِذار - يِذْماكْ yidher - yidhmek).

\+

\+ \+

[+] Bu bölümde bulunan üç fiil başlığa uymamaktadır. Bu bölümde dahi iki sakini bir arada toplamış olan kelimelerin getirilmesi lâzımdı. Halbuki bu kelimelerde iki sâkin yoktur. Olsa olsa bu iş şöyle açıklatılabilir. Kaşgarlı dilimizin gerek sözçe ve gerek kuralca arap dilinden geri kalmadığını ve arapça ile atbaşı beraber yürüdüğünü söyleyip durmaktadır. Bu hale göre şu üç kelimede de arap dilindeki kurallar göz önüne alınacak olursa iki sâkin bir arada toplanmış demektir. Çünkü arap dili kuralınca kendinden evvelki harf üstün olsa الف, kendinden evvelki harf esre olan ى, kendinden evvelki harf ötre olan و harfleri sakin birer harf sayılır. Buna binaen yukarıdaki يادْتى ، يِذْتى ، يُوذْتى kelimeleri iki sakinli kelimelerden ibaret olmuş olur. B. A.

يُرْتى yorttı: " اَتْلِغْ يُرْتى atlıg yorttı = atlı dört nala koşturdu", (يُرْتُورْ - يُرْتْماقْ yortur - yortmak). Bir lûgatte "يُرْتار - yortar"dır.

يِرْتى yırttı: "اُلْ تُونْ يِرْتى ol tonın yırttı = o elbisesini yırttı", (يِرْتار - يِرْتْماقْ yırtar - yırtmak).

يَنْجْدى yençdi: " اُلْ قاغُونْغْ يَنْجْدى ol kagunıg yençdi = o, kavunu yere vurdu ve ayağiyle ezdi". Bir şeyi bir kimse dişleriyle ısırarak parçalarını birbirine katarsa yine böyle denir, (يَنْجار - يَنْجْماكْ yençer - yençmek).

يَلْقدى yalkdı: " اُلْ ياغقا يَلْقدى ol yagka yalkdı = o, yağa kandı, bıktı", (يَلْقار - يَلْقْماقْ yalkar - yalkmak). Şu savda dahi gelmiştir : " يَلْقْسا يَما ياغْ آذْكُو - كُونْيا يَما كُوُنْ آذْكُو yalksa yeme yag edhgü, köyse yeme kün edhgü = bıksa yine yağ iyi, yaksa yine gün iyi", (insan ne kadar yağdan bıksa da yağ yine tatsız, tuzsuz yemekten daha hayırlıdır; güneş her ne kadar yaksa da sisten, pustan daha iyidir).

يُلْقدى yolkdı: " تاشْ اَنِنْكْ اَذاقِنْ يُلْقدى taş anıng adhakın yolkdı = taş onun ayağını sıyırdı".

Herhangi bir nesne bir şeyde sıyrık ve çatlak yaparsa yine böyle denir, (يُلقَار - يُلقَماق yolkar - yolkmak).

يُلقدِى yolkdı: " اُل اَنْدِن نَانَك يُلقدِى ol andın neñ yolkdı = o, ondan bir şey yoldu, çıkardı, soydu". Bunun anlamı "o, ondan bir şey faydalandı, bir şey elde etti" demektir.(يُلقَار - يُلقَماق yolkar - yolkmak).

+
+ +

BU AYRIMDAN DÖRTLÜLER

يَبرُتِى yapurttı: " اُل سوزك يَبرُتِى ol sözüğ yapurttı = o, sözün gizlenmesini emretti". Bir işin gizlenmesi emrolunduğu zaman da böyle denir." اُل يِيرِك يَبرُتِى ol yeriğ yapurttı = o, yeri düzledi". Herhangi dağınık bir şeyin parçalarını birbirine katarsa yine böyle denir, (يَبرُتُر - يَبرُتماق yapurtur - yapurtmak).

يَشَرتِى yaşarttı: " يَغمُر اوتغ يَشَرتِى yagmur otuğ yaşarttı = yağmur otu yeşertti",(يَشَرتُر - يَشَرتماق yaşartur - yaşartmak).

يُغرُتِى yogurttı: " اُل اَنكَر اُون يُغرُتِى ol añar un yogurttı = o, ona un yoğurttu, hamur yoğurttu", (يُغرُتُر - يُغرُتماق yogurtur - yogurtmak).

يُگرُتى yügürtti: " اُل اَنِى يُگرُتى ol anı yügürtti = o, onu koşturdu", (يُگرُتُر - يُگرُتماق yügürtür - yügürtmek).

+
+ +

BU AYRIMDAN BAŞKA BİR ÇEŞİT

يَلدرَدى yaldradı: "كُون يَلدرَدى kün yaldradı = güneş az ışıdı, az parladı". Şimşek ve ateş ve buna benzer şeyler az yaldırarsa yine böyle denir,(يَلدِرِر - يَلدِرِماق yaldrır - yaldrımak) [+].

يُلدرَدى yoldradı: " قِلِج يُلدرَدى kılıç yoldradı = kılıç parladı". Herhangi bir cevher ve maden parlarsa yine böyle denir; ى harfi üstün olursa ışık anlamınadır, ى harfi ötre olursa herhangi bir cevherin, madenin parlaması anlamınadır. (يُلدِرِر - يُلدِرِماق yoldrır - yoldrımak).

+
+ +

BUNUN MENKUSU

اِينج inç: İçi sâkin, yüreği dölek. Buradan alınarak " كُنكُل اِينجمو köñgül inçmü" denir ki, "yürek dölek mi" demektir. " اِينج كَند İnç kend", مُقنع (peç

[+] Metinde ikinci defa yazılmış olan يَلدرَدى kelimesi fazladır, biz almadık. B. A.

li) adındaki karganmış kimsenin şehridir; harap olmuştur.

كانْجْ kenç: Çocuk. Hayvanların küçüğüne de böyle denir.

كانْجْ لِيُو kenç liyü: Hanların düğünlerinde veya bayramlarda otuz arşın yüksekliğinde ve minare gibi, yağma edilmek için yapılmış bir sofradır.

+ + +

BUNLARIN DÖRTLÜSÜ

قافغر [+]kafgar: Safran renginde ipek kumaş.

بارْلِغ barlığ: " بارْلِغ اَرْ barlığ er = zengin, mallı kimse".

اُوزْلُكْ özlük: Hususî, (hususî at). Herhangi bir şeyi adam kendisine ayırırsa yine böyle denir.

+ + +

BU AYRIMDAN FİİLLER

ايذْتِى ıdhtı: " اُلْ مَنكا آتْ ايذْتِى ol manğa at ıdhtı = o, bana at gönderdi". Başkası da böyledir, " تنكرى يلوَچْ ايذْتِى Tenğri yalavaç ıdhtı = Tanrı Peygamber gönderdi", (ايذُرْ - ايذْماقْ ıdhur - ıdhmak).

[+] Kaşgarlı burada da yukarıda geçmiş olan يِذْتِى ، يوذْتِى يَاذْتِى gibi, bu kelimeleri de iki sâkinli saymıştır. B. A.

[+] يِذْتِى bedhti: " اَنِكْ كُوزِى يَذْتِى anıng közi bedhti = onun gözü zayıf gördü", (بيذار - بيذماك bedher - bedhmek).

بُوذْتِى budhtı: " اَرْ تُمْلُغْقا بُوذْتِى er tumluğka budhtı = adam soğukta buydu, dondu ve öldü", (بُوذار - بُوذْماقْ budhar - budhmak).

تُوذْتِى todhtı: " مَنِكْ قَرِنْ تُوذْتِى mening karın todhtı = benim karnım doydu", (تُوذار - تُوذْماقْ todhar - todhmak), " تُوذُورْ todhur" dahi denir.

تِيذْتِى tıdhtı: " اُلْ اَنِى اَشْقا تِيذْتِى ol anı aşka tıdhtı = o, onu yemekten alıkoydu", (yemeğe engel oldu). Herhangi bir engel oluş için de böyle denir, (تِيذار - تِيذْماقْ tıdhar - tıdhmak).

سُوذْتِى sudhtı: " اَرْ سُوذْتِى er sudhtı = adam tükürdü". Başkası da böyledir, (سُوذار - سُوذْماقْ sudhar - sudhmak). Şu savda dahi gelmiştir :" كُوكْكا سُوذْسا يُوزْكا تُشُورْ kökge sudhsa yüzge tüşür = göğe tükürse yüze düşer", (göğe tüküren adamın yüzüne tükrüğü düşer). Bu sav, büyük adamlarla duşmanlık etmemekle emrolunan

[+] Bu kelime metinde يِذْتِى şeklinde ise de bize kalırsa " بيذتى bedhti" olmalıdır. Çünkü burada, birçok yerlerde olduğu gibi, Kaşgarlı fiilleri alfabe sırasiyle yazmıştır. Buna binaen الف ten sonra ب harfinin gelmesi lâzımdır. Nitekim bu kelimeden sonra gelen fiil dahi ب ile gelmiştir. B. A.

kişi için söylenir; çünkü, göğe karşı tükrülen tükrüğün yüze düştüğü gibi, kendisinden büyükle düşmanlık eden kimsenin düşmanlığının izeri yine kendisine döner.

سِیذْتی sidhti: " اَرْ سِیذْتی er sidhti = adam işedi". Başkası da böyledir, (سِیذار - سِیذْماكْ sidher - sidhmek) [+].

قاذْتی kadhtı: " اَرْ قاذْتی er kadhtı = adam tipiden öldü",(قاذار - قاذْماقْ kadhar - kadhmak).

قُوذْتی kodhtı: "اُلْ اِیشِنْ قُوذْتی ol ışın kodhtı = o, işini koydu, bıraktı". Herhangi bir şeyi bırakırsa yine böyle denir, (قُوذُور - قُوذْماقْ kodhur - kodhmak). Şu beyitte dahi gelmiştir:

اُغْلُمْ سَنْكا قُذُرْمَنْ اَرْدَمْ اُكْتْ خُمارُو
بِلْكا اَرِكْ بُلُبْ سَنْ بَقِلْ اَنِنْكْ تَبارُو

Oglum sanğa kodhurmen erdem öğüt xumaru
Bilge eriğ bulup sen bakkıl anıng tabaru

"Oğlum sana fazilet, öğüt, miras bırakıyorum. Bilgin bir adam bularak onun tarafına bak".

(Evlâdım sana fazilet ve edep bırakı-

[+] Bugün bu kelime Anadolu köylerinde ve kasabalarında "siydi" şeklinde kullanılmaktadır. Fakat yalnız köpekler için kullanılır. B. A.

yorum. Akıllı bir bilgin bulduğunda ona yaklaş, ondan faydalan).

كاذْتی kedhti: " اَرْ تُونْ كاذْتی er ton kedhti = dam elbise giydi". Başkası da böyledir, (كاذار - كاذْماكْ kedher - kedhmek).

كُوذْتی küdhti: "اُلْ مَنی كُوذْتی ol meni küdhti = beni gözledi" (intizar etti), " قوی كُذْتی ol koy küdhti = o, koyun güttü". Başkası da böyledir, (كُوذار - كُوذْماكْ küdher - küdhmek). Oğuzca.

\+ + +

DÖRT HARFLİLER

زانْبی zanbı: Gece öten ve çekirgeye benziyen bi böcek, orak kuşu. "زانْبی اَرْتْ Zanbı art", "قُچْنكارْ باشی Koçnğar başı" ile "بَلاساغُونْ Balasagun" arasında bir dağ geçidi".

ساقْجی sawçı: Yüce Tanrının gönderdiği yalavaç, Peygamber . Bu kelime, haber anlamı olan " ساقْ saw"dan gelmiştir, "ساقْ saw", "söz, atalar sözü" anlamların dır; Peygamber de bunları eriştirir.

ساقْجی sawçı: Elçi. Bu, hısım ve dünür arasında y zı ile gidip gelen kişidir. Oğuzca.

كارْژُو kerjü: Tüfekte atılan yuvarlak taneler. İ

çıkak arasındaki ژ ile.

سالجى salçı: Aşçı. Mutfakta bulunan kimse. Asıl dilde böyle iken sonradan aşçı bıçağına dahi " سالجى بجاك salçı biçek" denilmiştir.

جاولى çawlı: Kendisiyle ateş yakılan kaysı ve ceviz kabukları.

جوقلى çowlı: Tutmaç süzgeci. Bu, taze dallardan kepçe gibi örülerek yapılır [+].

كاولى kewli: Irmak ağzı.

Bu üç kelime Kencekçedir.

+
+ +

BUNUN BAŞKA BİR TÜRLÜSÜ

آسرتغو asurtgu: " آسرتغو اوت asurtgu ot = aksırtan ot".

آغرتغو agartgu: Şerbet gibi buğdaydan yapılan şarap, içki.

آسرتغق asurtguk: " آسرتغق آر asurtguk er = anlayışlı adam , akıllı görünen kişi".

آميرجكا emirçge: Kıkırdak.

قلدرغا kaldruga: " قلدرغا تون kaldruga ton = hışırtı yapan elbise". Kâğıt ve kâğıt

[+] Bu kelime yazma nüshada جوقلى ve basma nüshada جوقلى şeklinde yazılmış ise de ikisi de yanlış olmalıdır. Çünkü yukarıda dahi söylediğimize göre kelimede و harfi harekeli olmayıp sâkin olacaktır. Şu hale göre kelimenin " جوقلى çowlı" olması gerektir. B. A.

gibi hışırtı yapan herhangi bir şe
çin de böyle denir.

+
+ +

BU AYRIMDAN FİİLLER

آرتلادى artladı: " اول انى آرتلادى ol anı artladı = o, onu tokatladı, sille vurdu", (آرتلار - آرتلاماق artlar - artlamak).

ارقلادى ırkladı: " قام ارقلادى kam ırkladı = şam kâhinlik etti, ırka baktı" [+]. (ارقلار - ارقلاماق ırklar - ırklamak).

اركلادى erkledi: " اول يېرك اركلادى ol yeriğ erk di = o, yeri çiğnedi, bastı". Başk da böyledir, (اركلار - اركلاماك erkler - erklemek). Bu kelime " اكلادى ekledi" şeklinde dahi kullanılır.

اركلادى örkledi: " اول آتغ اركلادى ol atığ örkledi o, atı örkledi, atı tavlada sıkı s ya, sıkıca bağladı", (اركلار - اركلاماك örkler - örklemek).

تربلادى turpladı: " آر تربلادى نانكى er turpladı nen adam bir şeyin örneğini yaptı, ölç ledi", (تربلار - تربلاماق turpla turplamak).

سريلادى süriledi: " اول آر انكاك بيلا سريلادى ol e ğek bile süriledi = adam parmağıyl

[+] Batı Anadoluda ve hele Kütahya vilâyetinin bazı yerle de "ırka bakmak","fala bakmak" anlamınadır. B. A.

kur'a çekti", (سُرْبِلامَاكْ - سُرْبِلَادُ sürüler - sürilemek) [+].

كُرِيلَادِي küriledi: "اُلْ قُزِي كُرِيلَادِي ol kuzı küriledi = o, kuzu kızarttı", (yerde bir çukur açarak kuzuyu kebap etti", (كُرِيلادُ- كُرِيلامَاكْ küriler - kürilemek)[++].

سَرْتْلادِي sartladı: "اُلْ اَنِي سَرْتْلادِي ol anı sartladı = o, onu sartladı", (o, onu tecimen -tacir- saydı), (سَرْتْلادُ - سَرْتْلاماقْ sartlar - sartlamak).

سِرِتْلادِي sırtladı: "يِپْنِي سِرِتْلادِي yıpnı sırtladı = o, hayvan kuyruğunu, at kuyruğunu iple büktü". Bir adam küçük bir dereden yukarı doğru çıkarsa yine böyle denir, Oğuzca. (سِرِتْلادُ - سِرِتْلاماقْ sırtlar - sırtlamak) [+++].

[+] Basma nüshada سُرْبِلامَاكْ şeklinde gördüğünüz bu kelime yazma nüshada dahi önceden bu şekilde iken sonradan bir düzeltme görerek سُرْبِلامَاكْ şekline konulmuştur. Bundan başka bu kelimenin yazılışı bizce yanlış olmalıdır. Bu ayrıma uymak için kelimenin üçüncü harfi herhalde sahih harflerden biri olacaktır. Bu harf ayrımın gereğine göre ب olsa gerektir. Şu hale göre kelime " سُرْپْلادِي surpladı" olacaktır, düşünüle. B. A.

[++] Bu kelime de yukarıdaki kelime gibi yanlış olmalıdır. Yukarıdaki düşünce, olduğu gibi burada da düşünülebilir. Doğrusu " كُرْپْلادِي kürpledi" olmalıdır. B. A.

[+++] Bu fiil yazma nüshada سِرِيْلادِي، سِرِيْلادُ، سِرِيْلاماقْ şeklindedir. Burada yanlışlık yapılmış olduğuna şüphe yoktur. Kelimenin üçüncü harfi olan ت nin altına iki nokta konarak ى ye benzetilmiş. Bundan başka muzari ve mastarının birinci harfi olan س harfinin üzerindeki üstünler çizilmiş. Bu hale göre س harflerinin esre yapılacağında şüphe yoktur. "Ufak bir dereden yukarıya doğru çıkmak", anlamına gelmiş olduğuna bakılırsa kelimenin kökünün " سِرْتْ sırt" olduğunda şüphe yoktur. Bundan başka bu fiillerin ayrıma uymaları için kendilerinde ى bulunmaması gerektir. Nitekim bu kelime Dv.I,287 de geçmiştir. B. A.

[+] قِرْتْلادِي kırtladı: " اُلْ اَرِكْ قِرْتْلادِي ol eriğ kırtladı = o, onun huyunu kötü saydı". Bir yarayı iyi ederse yine böyle denir, (قِرْتْلادُ - قِرْتْلاماقْ kırtlar - kırtlamak)[++].

تُرْقْلادِي turkladı: " اُلْ يِيرْ تُرْقْلادِي ol yer turkladı = o, yeri enine boyuna ölçtü". Atın vücudunu ölçse ve başka şey ölçse yine böyle denir, (تُرْقْلادُ - تُرْقْلاماقْ turklar - turklamak).

بَرْكْلادِي berkledi: " اُلْ تَوارِنْ بَرْكْلادِي ol tavarın berkledi = o, malını sakladı". İnsanı ve başka şeyi hapsederse ve herhangi bir şey saklarsa yine böyle denir, (بَرْكْلادُ - بَرْكْلامَاكْ berkler - berklemek). Aslı " بَكْلادِي bekledi"dir. Bu da "muhafaza edilen ve tahkim edilmiş olan yer" anlamına gelen " بَرْكْ يِيرْ berk yer"den gelmiş olabilir.

تَرْكْلادِي terkledi: " اُلْ اِيشِغْ تَرْكْلادِي ol ışığ terkledi = o, işini ivdi, acele etti", (تَرْكْلادُ - تَرْكْلامَاكْ terkler - terklemek).

[+] Bu fiil yazma nüshada قِرْتْلادِي şeklinde yazılmış iken ufak bir düzeltme görerek ق harfinin üzerindeki üstün şöylece × çizilmiş, kelime قِرْتْلادِي şeklinde bırakılmış. Dv. I,287,8 de geçen " قِرْتْ kırt" kelimesi bu fiile esas olmuştur. B. A.

[++] Bu kelimeler her iki nüshada dahi yanlış yazılmıştır. Yukarıdaki tanığımız bizim iyi görmüş olduğumuzu gösterir. Biz doğrusunu yazdık. B. A.

تُرْكلادِى türkledi: "اُلْ مَنِي تُرْكلادِى ol meni türkledi = o, beni Türklerden saydı". Bir kimseyi Acem sayarsa yine böyledir [+]. (تُرْكلاز - تُرْكلاماك türkler - türklemek).

Bu ayrımdan emir sıygası beş harf üzerinedir: " بَرْكلا berkle" şeklindedir," بَرْكلانَنْكْنِى berkle nenğni" denir ki, "nesneyi muhkemleştir" demektir. Ve yine " سُرِيلا sürile" denir ki, "kur'a çek" demektir [++]. Bu kelimelerin yapısı söyleyişte dörtlüdür. Bu kelimeler dört harfliler üzerine yükletilmiştir. Çünkü sâkinlerden biri söyleyişte açıkça meydana çıkmaz. Bu yüzden şair için bu iki harfi bir harf saymak caizdir. Nitekim bunun başka kurallarını ve çekmelerini söyledik. Yukarıda geçmiş olan ayrımlar üzerine ölçümlenebilir.

Bu ayrım üç yolda yürür:

Birincisi: Fiil, söylenen şey cümlesinden sayılmak anlamınadır: "تُرْكلادِى türkledi" gibi, "Türk saydı" demektir.

[+] Araplara göre, Arap olmıyan her millet Acem sayılır. B.A.

[++] Bu kelimenin yazılışı şüphelidir. Bu husustaki düşüncemiz yukarıda "sürilemek" kelimesinde geçmiştir. B. A.

İkincisi: Ortası sâkin iki harfli isimlerden yapılmış fiil olmasıdır. "تَوَي قُرْتلادِى tevey kurtladı" gibi, "deveden kurt çıkardı" demektir. Başkası da böyledir.

Üçüncüsü: Bu anlamlardan hiç birisi beklenmiyerek kelime kendi öz anlamına gelmektir. "اُلْ تَوارِنْ اَلْقَدِى ol tavarın alkdı = o, malını batırdı", " اَرْ يَلْقَدِى er yalkdı = adam yağlı yemekten bıktı" demektir.

\+ + +

DÖRT HARFLİLER

تُلْدرادِى tuldradı: " تُوي تُلْدرادِى tuy tuldradı = halk her yandan dağıldı", (تُلْدراز تُلْدراماق tuldrar - tuldramak).

قَلْدرادِى kaldradı: " تُونْ قَلْدِرادِى ton kaldradı = elbise hışırdadı" [+]. Başkası da böyledir, (قَلْدِراز - قَلْدِراماق kaldrar - kaldramak).

جَلْدرادِى çaldradı: " تاشْ جَلْدِرادِى taş çaldradı = taş ses verdi", (çakıl, çağıl çuğul etti). Başkası da böyledir. Zincir ve zincire

---

[+] Yazma ve basma nüshalarda bu fiiller قَلِدرادِى، قَلِدراز، قَلِدراماق şeklinde yazılmış ise de yanlıştır. Bu kelime yukarıda dahi geçmiştir. Ayrıma uymak için د harfi sâkin olarak kelime bizim yazdığımız şekli alacaktır. B. A.

benzer şeyler yere düşüp te ses verirse yine böyle denir, (چلدراماق çaldramak) [+].

كلدرادى küldredi: " تاش قدغ اجرا كلدرادى taş kudhuğ içre küldredi = taş kuyunun içinde küldür küldür etti", (taş kuyuda ses verdi ve derinliğini bildirdi).(كلدراز - كلدراماك küldrer - küldremek)[++].

\+
\+ +

BU AYRIMDAN ج Lİ GUNNE

اتنج ötünç: Ödünç. " من انكا ير ماق اتنج بردم men anğar yarmak ötünç berdim = ben ona ödünç para verdim". Oğuzca.

اتنج utanç: " اتنج ايش [+++] utanç ış = utanılacak iş". Oğuzca.

اچنج üçünç: Sayıda üçüncü. Bu, kuraldır; şöyle olur: Kendisinden önceki sayıdan sonra gelen bir sayı anlamı murat edildiği zaman -(on)dan aşağıda bulunan- her sayının sonuna ن , ج getirilir: " تورتنج törtünç", " بيشنج beşinç" gibi. Asılları " تورت tört" ve "بيش beş" kelimeleridir.

Bu, yukarıdaki gibi onar, onar giden kök sayılarda da böyle yapılır; " اونج onunç"," يكرمنج yiğirminç gibi. "Yiğirminç" on dokuzdan sonra gelen sayı demektir. Bu, değişmez bir kuraldır.

ارنج erinç: "Umulur ki, bolaki, belki" anlamları nadır. " اول بردى ارنج ol bardı erinç" denir ki, "o, bolaki vardı" demektir.

ارنج orunç: Rüşvet.

ارنج erinç: Nimet ve bolluk içinde bulunmak. Bolluk içerisinde agıp dönmek. Bir takım diyeleklerde bu kelime iki çıkak arasındaki ژ ile " ارنژ erinj" şeklindedir.

افنج awınç: Avunma, bir şeyle ünsiyet peyda etmek.

اكنج ikinç: " اكنج ناڭ ikinç neng = ikinci nesne".

اكنج ökünç: Pişmanlık. " اول انكار اكنج قلدى ol angar ökünç kıldı = o, ona pişman oldu".

اكنج ögünç: Öğünme.

[+] Bu fiiller de yanlıştır. Yukarıdaki görüş burada da yürür. Biz doğrusunu yazdık. B. A.

[++] Bu üç fiil metinde şu şekildedir: كلدرادى - كلدراز - كلدراماك
Bize kalırsa yukarıda dahi söylediğimiz üzere bu yazılış ta yanlış olmalıdır. Ayrıma uyması için د harfinin sâkin bulunması gerektir. Biz doğru bildiğimiz şekilde yazdık. B. A.

[+++] Bu kelime basma nüshada اتنج şeklinde çıkmıştır. Yazma nüshada dahi bu kelime önceden اتنج şeklinde iken sonradan ت harfinin üzerine bir de üstün konulmuştur. Şu halde kelimenin " اتنج utanç" şeklinde dahi kullanılması caiz olduğu gösterilmiş oluyor. Bununla beraber Dv.I,118 de " اتنج utunç" şeklinde geçmiştir. B. A.

[+] إِلِنْج ulınç: " إِلِنْج يُولْ ulınç yol = iğri büğrü, büküntülü yol, düz olmıyan yol".

إِلَنْج ileng: Bozukluğu meydana çıkan bir işte yol gösteren kişiyi kınayış.

اُمُنْج umunç: Umma, umut etmek. " اُمُنْج تَنْكْرِيكَا umunç Tenğrige = umış Tanrıya, umut Tanrıdan".

إِنَنْج ınanç: İnanılan, güvenilen. Bu sözden alınarak " إِنَنْج بَكْ Inanç Beg" denir,"kendisine güvenilen bey" demektir.

اُنُنْج onunç: " اُنُنْج يَرْمَاقْ onunç yarmak = onuncu para". Başkası da böyledir.

+

\+ +

BU AYRIMDAN FİİL

يِنْجكَالَنْدِي yinçgelendi: " اُلْ مَنْكَا يِنْجكَالَنْدِي ol manga yinçgelendi = o, bana alçak gönüllülük etti"," اُلْ قِيزِغْ يِنْجكَالَنْدِي ol kızığ yinçgelendi = o, kızı odalık edindi", " قُلْ تَنْكْرِيكَا يِنْجكَالَنْدِي kul Tenğrige yinçgelendi = kul Tanrıya karşı küçüklük gösterdi, tanrıgenlik etti, taptı, oruç tuttu, namaz kıldı, korktu" , (يِنْجكَالَنُورْ - يِنْجكَالَنْمَاكْ yinçgelenür - yinçgelenmek).

İki sâkini bir arada toplıyan kitap bitti. Bu, sekiz kitabın sonudur. Öğüş âlemlerin Tanrısı içindir.

[+] Bu kelime hakkında tercümemizin C.I,133 teki haşiyemize bakıla. B. A.

Hüseyin Oğlu Mahmut der ki : Türk dilinin kelimelerini toplamak, kurallarını ve usullerini bildirmek, ölçülerini açıklamak, ayrımlarını, bölümlerini sıralamak yolunda kitabın baş tarafında şart koşmuştuk (söz vermiştik). Bu sözümüz yerine geldi; dilek elde edildi. Kitaptan, artık olanları, yersiz olanları, düşük olanları boş olanları attım.

Kitap sona kadar yayılsın, ebedî bir azık olarak kalsın. Artık kitabımız burada bitsin.

Ebedî öğüş Tanrıya, sonsuz esenlik Yalavaçına ve onun bütün âl ve evlâdına.

Savalı, sonra da Şamlı, Mehmet bin Ebi Bekir ibni ebil Feth (Tanrı onu bağışlasın) bu kitabı asıl nüshadan çektiği gün 664 senesi Şevvalinin 27 nci Pazar günü idi.

Kaşgarlı'nın el yazısiyle yazılmış olan nüshanın son parçasının suretini alıyorum:

(Kitaba 464 senesinin Cemaziyel evvel başlarında, (gurresinde)

başlandı ve dört kere yazıldıktan ve düzenlendikten sonra 466 senesinin Cemaziyel âhirinin 12 nci günü bitmiştir.

Güç, kudret ancak Ulu ve Büyük Tanrı iledir; o bize yeter; o ne güzel vekildir.

K İ T A P   B İ T T İ